

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

STRATFORD CANNİNG'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ (1824-1832)

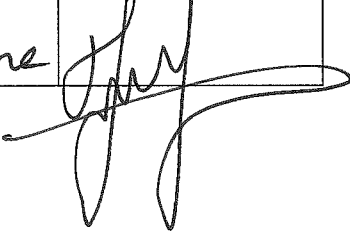
ŞEYMA DEREÇİ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. İBRAHİM SEZGİN

EDİRNE 2011

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYMA DERECİ tarafından hazırlanan **STRATFORD CANNİNG'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ (1824-1832)** konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 12-13. maddeleri uyarınca **12.12.2011 Pazartesi** günü saat **14.30**'da yapılmış olup, tezin* kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. İbrahim SEZGİN (Danışman)	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Kemalettin KUZUCU	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Süheyla YENİDÜNYA	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında “Kabul Edilmesine /Reddine” seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

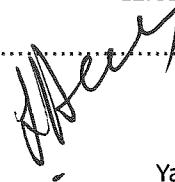
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	419402
Yazar Adı / Soyadı	Şeyma DERECİ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 19211139164
Telefon / Cep Telefonu	2842356527 5376819370
e-Posta	seyma_drc@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Stratford Canning'in İstanbul Elçiliği (1824-1832)
Tezin Tercümesi	Stratford Canning's Embassy in Istanbul (1824-1832)
Konu Başlıkları	Tarih
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2011
Sayfa	160
Tez Danışmanları	Doç. Dr. İbrahim SEZGİN
Dizin Terimleri	Büyükelçi=Ambassador Babialı=Babialı İngiltere-Londra=England-London
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum Ertelenmesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının **19.12.2014** tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtım ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Ertelene süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

12.01.2012

İmza:.....

Yazdır

Tezin Adı: Stratford Canning'in İstanbul Elçiliği (1824-1832)

Hazırlayan: Şeyma DEREÇİ

ÖZET

Stratford Canning 19. yüzyıl Osmanlı ve İngiliz tarihinde mühim rol oynayan bir İngiliz diplomatıdır. 1808 yılında Osmanlı nezdinde gönderilen İngiliz sefaret heyetinde başkatip olarak vazifelendirilmiş ve ardından 1810-1812 yıllarında ortaelçi, 1825-1828 yıllarında büyükelçi, 1832 yılında Yunan hududu meselesini görüşmek üzere özel temsilci ve 1842-1858 yıllarında tekrar büyükelçi vazifelerini icra etmek suretiyle yarım yüzyıldan fazla bir süre Osmanlı diplomasisinde önemli misyonlar yüklenmiştir. Canning'in ortaelçiliği ve ilk büyükelçiliği dönemi artık Babıali'nin Batıya yöneldiği, siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik yeni reform programlarını uygulamaya geçirdiği bir dönem olmakla birlikte sınırları içerisindeki gayr-i müslim unsurların Osmanlı'dan kopuş sürecinin başladığı ve Osmanlı'nın artık yükselen Avrupa karşısında bir güç unsuru oluşturabilmek amacıyla devletlerarasındaki mücadelede denge politikası izlemeye başladığı dönemdir. Uluslararası ilişkilere önem vermeye başlayan Babıali açısından kritik olan bu süreçte Canning'in Osmanlı nezdindeki faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: büyükelçi, ortaelçi, Babıali, İngiltere, Stratford Canning

Name of Thesis: Stratford Canning's Embassy in Istanbul (1824-1832)

Prepared by: Şeyma DERECİ

ABSTRACT

Statford Canning is a British diplomat who played an important role in 19th century British and Ottoman history. In 1808 he was appointed as head secretary to the British mission in the Ottoman Empire and successively served as plenipotentiary between 1810-1812. He served as ambassador between 1825-1828 and also as special representative of British government in negotiations for Greek-Turkish border in 1832. He served as ambassador between 1842 and 1858 for the second time. Therefore we had an important role in Ottoman diplomacy for half a century. The period when Canning conducted the duties of plenipotentiary and ambassador was the era when the Porte orientated towards the West and implemented new political, military, social and economic reforms. It was also an era when the process of disintegration of non- Muslim elements launched and the Ottoman Empire started to follow a balance policy in International struggles so as to form a power against rising Europe. Canning's activities by the Porte in this process when the Porte started to attribute importance to International relations are analysed in order to shed light on this period.

Keywords: ambassador, plenipotentiary, Sublime Porte, Britain, Startford Canning

ÖNSÖZ

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile diplomatik ilişkilerine önem verdiği ve sürekli diplomasi usulüne geçtiği bir dönem olmuştur. Uluslararası siyasi şartlar gereği olduğu kadar ülke içerisinde reform sürecinin başlaması için de Babıali Batı ile diplomatik ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. Avrupa devletleri ise daha erken tarihlerden itibaren diplomasiye önem vermeye başlayıp Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükselme dönemlerinden beri İstanbul'da daimi elçi bulundurmayı gelenek haline getirmişlerdi. Stratford Canning de İngiltere'yi Babıali nezdinde önce ortaelçi ardından büyükelçi payesi ile temsil eden en etkin diplomatlardan biridir.

Stratford Canning İstanbul, Bern ve Washington'da olmak üzere ortaelçi ve büyükelçi düzeyinde birçok görevde bulunmuştur. Bununla birlikte 1808-12, 1824-32 ve 1842-58 yıllarında otuz yıla yakın bir süre olmak üzere mesleki hayatının büyük bir kısmını Osmanlı topraklarında geçirmiştir.

Çalışmamız Canning'in Türkiye'deki bütün görev süresini değil, sadece 1808 yılından itibaren 1832 yılı sonuna kadar ilk büyükelçilik görevi sona erdiği yıla kadar olan dönemi kapsamaktadır. 1808 yılında İngiliz sefaretinde katip olarak görevlendirilmesi, 1810 yılında orta elçi olarak atanması ve bu yetki ile Babıali'de İngiliz nüfuzunu etkinleştirerek ticarî menfaatlerini koruma ve iyileştirme çabasını, Fransa'yı Avrupa'da zor durumda bırakmak kastıyla Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 1806 yılından itibaren süren savaşı sona erdirmek için iki devlet arasında arabuluculuk teşebbüslerine değinilmiştir. İngiltere 19. Yüzyılın başlangıcından son çeyreğine kadar Hint sömürge yolunun güvenliği nedeniyle Osmanlı Devleti ile ilişkilerine daha çok önem vererek Osmanlı toprak bütünlüğünden yana bir politika izlese de kendi menfaatlerine hanel gelebileceğini düşündüğü bir dönemde ise bu politikasından feragat ederek Osmanlı'dan toprak kopararak bağımsız bir Yunanistan Devleti'nin kurulmasında ve topraklarının Osmanlı lehine genişletilmesinde etkin rol oynadı. Bu politikanın yürütücüsü olarak da diplomasiin inceliklerini çok iyi öğrenen Stratford Canning'i 1824 yılında İstanbul'a Büyükelçi olarak görevlendirdi. 1832 yılına kadar da hem Osmanlı Devleti nezdinde hem de Rusya, Avusturya ve

Fransa gibi dönemin güçlü devletleri ve elçileri nezdinde yaptığı müzakereler sonucu uluslararası şartları İngiltere lehine çevirdi.

Stratford Canning ile ilgili yurt dışında akademik düzeyde yapılan birçok çalışma mevcuttur. Ancak, 1808 yılından 1858 yılına kadar, yarım asır, diplomatik misyonlar ile Osmanlı Devleti'nde görev yapmış olan Canning hakkında yazılan eserlerde tek taraflı olarak, sadece Batı kaynakları kullanılmış, Osmanlı kaynakları ve Osmanlı resmi kayıtlarına müracaat edilmemiştir. Bu durum ise, Canning ile ilgili olarak yapılan çalışmaların Babıali'deki faaliyetleri ile ilgili olan boyutunu tek taraflı kılmaktadır. Bu tez ile Osmanlı Devleti'nde ilk büyükelçiliği sonuna kadar Canning'in faaliyetleri Osmanlı arşiv vesikalarına göre incelenmekle birlikte Osmanlı resmi kayıtları batılı araştırma eserleri ile mukayese edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamıza sunduğu katkılarından dolayı danışman hocam Doç Dr. İbrahim SEZGİN'e, metni titizlikle okuma zahmetine katlanan Yrd. Doç. Dr. Cengiz FEDAKAR'a, fikirleri ile farklı bakış açıları sunan Yrd. Doç. Dr. Süheyla YENİDÜNYA'ya ve tercüme konusunda yardımlarını gördüğüm Arş. Gör. Soner TURSUN'a teşekkürlerimi sunarım.

Şeyma DEREÇİ
Edirne 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	9
ORTAELÇİLİK YILLARI	9
A. 19. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ	9
1. 1799 Osmanlı-İngiliz İttifakı	9
2. Osmanlı-İngiliz Harbi	12
3. Osmanlı-İngiliz Antlaşması: Kala-i Sultaniye	15
B. STRATFORD CANNİNG'İN ORTAELÇİLİĞİ	17
1. Elçilik Kâtibi Olarak Görevlendirilmesi	17
2. Ortaelçiliğe Tayini	22
3. İngiliz Ticaret Gemilerinin Emniyetini Sağlama Teşebbüsü	26
4. Bükreş Antlaşması ve Stratford Canning	34
4.1. Osmanlı-Rus Harbi	34
4.2. Bükreş Antlaşması (28 Mayıs 1812)	36
4.3. Antlaşmanın İmzalanmasında Canning'in Rolü	37
5. İstanbul'dan Ayrılışı	49
İKİNCİ BÖLÜM	51
İSTANBUL'DA İLK BÜYÜKELÇİLİĞİ	51
A. YUNAN İSYANI VE CANNİNG	51
1. Yunan İsyanının Başlaması ve Yayılması (1821-1824)	51
2. Yunan İsyanı Karşısında İngiltere'nin Tutumu	57
B. BÜYÜKELÇİ OLARAK ATANMASI	60

1. Elçi Olarak Görevlendirilmesi	60
2. İstanbul'a Yolculuk ve Diplomatik Temasları	64
2.1 Metternich ile Görüşmesi.....	64
2.2. Petersburg Görüşmeleri.....	65
2.3 Yunan Temsilcileriyle Mülakatı	67
3. İstanbul'a Varışı ve Huzura Kabulü.....	69
4. Canning'in Arabuluculuk Teşebbüsleri	74
4. Navarin Hadisesi ve Canning'in İstanbul'dan Ayrılışı	88
6. Poros Konferansı ve Canning'in Londra Hükümeti ile Anlaşmazlığı	93
C. BÜYÜKELÇİLİK GÖREVİNDEN İSTİFA ETMESİ.....	100
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	105
ÖZEL BİR GÖREVLİ İSTANBUL'DA	105
A. YUNANİSTAN SINIRININ BELİRLENMESİ.....	105
1. Canning'in İstanbul'a Görevlendirilmesi.....	105
2. Huzura Kabulü ve İzlenimleri.....	109
3. İstanbul Konvansiyonu (21 Temmuz 1832).....	111
B. MEHMET ALİ PAŞA İSYANI VE STRATFORD CANNİNG	114
1. İsyan ve Gelişmeleri.....	115
2. Canning'in Babıali'ye Yardım Vaatleri	118
C. CANNİNG'İN DÖNÜŞÜ	130
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	138
DİZİN	148
EKLER.....	153

KISALTMALAR

a. g. e.	Adı geçen eser
a. g. m.	Adı geçen makale
a. g. t.	Adı geçen tez
A. TŞF. d.	Sadaret Teşrifat Kalemi Defteri
A. DVNS.NMH. d.	Divan-ı Hümayun Nâme-i Hümâyûn Defterleri
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. HR.	Cevdet Hariciye
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
HAT	Hatt-ı Hümayun
Yay. Haz.	Yayına hazırlayan
KK. d.	Kamil Kepeci Defteri
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri arasında siyasi ve iktisadi ilişkileri en geç kurduğu ülke İngiltere'dir. Münasebetlerin tesisi ve geliştirilmesi adına ilk girişim İngilizlere aittir. 16. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de süratle gelişen denizcilik, İngiliz tüccarlarının şahsi teşebbüs ve faaliyetlerinin hızla artması ve Doğu'nun servetlerinden faydalanmak arzusu, İngilizlerin Doğu Akdeniz ticaretine katılmalarını gerektirmiştir.¹ İki ülke arasında ilk diplomatik ilişkiler İngiltere'nin hem ekonomik menfaatler elde etmek, hem de İspanya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamak amacıyla William Harborne'ı III. Murat nezdine göndermesiyle başladı² ve bu teşebbüs ile İngiliz tüccarlarına Osmanlı topraklarında ve denizlerinde serbestçe ticaret yapma müsaadesi verildi. Böylece Türk pazarları İngilizlere açıldı ve bu gelişme üzerine Londralı tüccardan bir grup Levant Company adıyla bir şirket kurdu. Bu şirket 1825 yılında tasfiye edilinceye kadar Türk-İngiliz ilişkilerinin esasını teşkil etmiş ve Babıali ile İngiltere hükümeti arasında önemli bir rol oynamıştır.³

16. yüzyıldan itibaren İngiltere ev Osmanlı Devleti arasında ticari münasebetler önemli bir yer tutarken iki devlet arasındaki etkin siyasi ilişkileri 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. İngiltere'nin 1757 yılında Hindistan'ı ele geçirmesi dolaylı olarak Türk-İngiliz ilişkilerini başlatmıştır. Hindistan'ın güvenliğini sağlamak İngiltere ekonomisi için önemli bir yer tutmaktaydı. Bununla birlikte Hindistan bölgesi de Osmanlı yayılma alanının dışında kalmıştı ve bu sebeple bu bölge üzerinde her iki devletin menfaatleri çatışmadığı için bir rekabet söz konusu olmamıştır. Bu sebeple her iki devlet arasında 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürecek bir işbirliği sağlanabilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti de artık Avrupa

¹ Akdes Nimet Kurat, *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara 1953, s. 1.

² Akdes Nimet Kurat, *a. g. e.*, s. 13-14. Susan Skilliter, "William Harborne: İlk İngiliz Elçisi (1583-1588)", *Türk-İngiliz İlişkileri (1583-1984) 400. Yıldönümü*, Ankara 1985, s. 21-31. İngiltere Akdeniz'de ticari faaliyetlerini geliştirirken bu arada İspanya İngiltere'nin karşısına büyük bir tehdit olarak çıkmıştı. Bu dönemde İnebahtı Deniz Muharebesi sırasında Osmanlı donanmasının İspanya tarafından imha edilmesi üzerine Osmanlı Devleti ve İspanya arasında da bir husumet vardı. İngiltere bu durumdan istifade ederek İspanya'ya karşı Osmanlı Devleti ile anlaşmak imkanı elde etmiş oluyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz: Akdes Nimet Kurat, *a. g. e.*, s. 118-119.

³ Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952)*, Ankara 1952, s. 6.

devletleri karşısında güvenliğini koruma endişesi yaşamaktadır. Bununla birlikte, sanayi devrimini gerçekleştirmiş olan Avrupa devletlerinin hammadde ihtiyaçları için dışarıya yönelmesi İngiltere'nin denizaşırı sömürgeleri açısından tehlike oluşturmaktaydı. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki işbirliğinin nedeni burada yatmaktadır.⁴

İngiltere 1583 yılından itibaren Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmeye önem verip, daimi elçi bulundurmaya itina göstermesine rağmen, Babıali diğer Avrupa devletleri gibi İngiltere'ye de daimi elçi gönderme gereği duymamıştır. Bunun yerine *ad hoc diplomasi*⁵ olarak adlandırılan geçici ve tek yanlı bir diplomasi usulünü kullanmıştır. Bu, devletin güçlü olması ve uluslararası arenada müzakere pozisyonunun son derece etkin olmasından kaynaklanmakta idi.⁶ Ancak 18. yüzyıldan itibaren gücünü kaybeden Osmanlı Devleti Avrupa'da gelişen teknolojiyi takip etmek ve onlardan istifade etmek için Avrupa devletlerini muhatap almak ve uluslararası diplomasi usullerine uymak zorunda kaldı. Bunun üzerine ilk defa III. Selim döneminde Avrupa'nın belirli merkezlerine daimi elçiler gönderilmeye başlandı ve 1792 yılında Yusuf Agah Efendi Londra'ya daimi elçi olarak gönderildi.⁷

İstanbul'daki İngiliz elçileri Levant Company'nin isteği ile görevlendirildiği ve masrafları da bu şirket tarafından karşılandığı için⁸ öncelikli görevleri İngiliz tüccarlarının ticari menfaatlerini korumaktı. her şeyden önce ticarî menfaatlerini

⁴ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara 1978, 15-16.

⁵ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara 1995, s. 14; Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, İstanbul 2010, s. 13; Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasiye Geçiş Süreci*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 8-9.

⁶ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007, s. 16.

⁷ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1992, s. 20. Osmanlı Devleti diplomatik faaliyetleri, gösteriş ve büyüklüğü gösterme seremonisi olmanın ötesinde faydalanabileceği bir alan olarak görmesi 17. yüzyılın sonlarından itibaren mümkün olabilmıştır. Bkz: Onur Kınılı, *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, Ankara 2006, s. 117. 1815 yılında yapılan Viyana Kongresi kordiplomatikte yeni bir düzenleme yaptı ve elçilikleri büyükelçi, fevkalade orta elçi ve ikamet elçisi ve maslahatgüzar olmak üzere dört sınıfta topladı. Üç yıl sonra 1818'de toplanan Aix la Chapella Kongresi'nde ise, bütün dünya devletleri için bağlayıcı olan bugünkü modern kordiplomatığın esasları belirlendi. Bkz: Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Yeni Türkiye: 701 Osmanlı Özel Sayısı II*, C. 31, 2000, s. 493; Mehmet İpşirli, "Elçi", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 14. Viyana Kongresi'nin ardından diplomaside uluslararası yeni usuller ve diplomatik temsil ile ilgili benimsenen uygulamaları Babıali'de benimsemiştir. Bkz: Gökhan Erdem, *a. g. t.*, s. 376.

⁸ Ömer Düzbakar, "XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılanmasında Bursa'nın Yeri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 6, 2009, s. 188.

gözetmeye memur edilmiş olduklarından, bunlar diplomatik bir misyonun başı olmaktan ziyade, ticaret ajanı olarak telakki edilmekte idiler. Ancak zamanla elçilerin fonksiyonları değişmeye başladı ve Levant Company'nin menfaatine hizmet etmekle beraber, aynı zamanda İngiliz hükümetinin siyasi gayelerine de hizmete memur edildiler. Osmanlı Devleti'nde ticarî faaliyetlerinden ziyade diplomatik faaliyete önem vermekle tanınan ilk İngiliz büyükelçisi 1686-1691 yılları arasında görev yapan Sir William Trumbull'dur. Akabinde görevlendirilen elçilere de İngiliz hükümeti tarafından siyasi faaliyetlere ehemmiyet vermeleri yönünde talimat verilmiştir.⁹ Stratford Canning de İngiliz ticari menfaatlerini korumanın yanında diplomatik müzakereleri yürütmekle görevlendirilmiştir. Nitekim Canning'in ilk elçiliği döneminde 1810-12 yıllarında masrafları Levant Company tarafından karşılanmıştır. Bu sebeple Akdeniz'de İngiliz tüccarlarının güvenliğini sağlamak amacıyla girişimde bulunmuştur. Bununla birlikte diplomatik faaliyetlerde de bulunmuş; 1812 yılında Bükreş Antlaşması ile neticelenecek barışın sağlanması için Osmanlı Devleti ile Rusya arasında arabulucu rolü oynamıştır. Ancak Büyükelçi olarak atandığı dönemde 1825 yılında ise Levant Company'nin tasfiye edilmesi dolayısıyla elçilikler İngiliz hükümetinin yetkisi dahiline girdi ve Canning de hükümetine karşı sorumlu bir pozisyona geçti. Büyükelçiliği döneminde Canning'in ticari menfaat sağlamanın ötesinde Babıali ile yapmış olduğu müzakereler daha çok siyasi bir nitelik taşımaktadır. Nitekim ilk büyükelçiliği sona erdiği 1828 yılına kadar ve hatta konumuz dahilinde olan 1832 yılında özel temsilci olarak görev yaptığı sırada, önceliği İngiliz hükümetinin siyasi gayelerine hizmet etmek olmuştur.

Elçilerin ifa etmeleri gereken hizmetin çeşidine göre ve nezdine gönderilen devletin önem arz etmesine göre büyükelçi veya orta elçi olarak paye verilerek gönderilmekteydi. İngiltere hükümeti Avrupa meseleleri ile ilgilenip Osmanlı Devleti'ne pek önem vermediği bir dönemde¹⁰ Canning'i 1810-12 yıllarında ortaelçi

⁹ Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, s. 9-11.

¹⁰ Her ne kadar Fransız İhtilali'nden sonraki süreçte Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle İngiltere Osmanlı Devleti'ne ehemmiyet vermeye başlasa da (Harold Bowen, *Türkiye Hakkında İngiliz Tetkikleri*, Çev.: Orhan Burian, Yay. Haz.: Zeki Arıkan, Ankara 2011, s. 30.) Kala-i Sultaniye Antlaşması imzalanmasının ardından Osmanlı Devleti ile barış yapması ve Akdeniz'deki gücünü ve güvenliğini arttırması üzerine 1810-12 yıllarında Osmanlı Devleti meseleleriyle ilgilenmemiştir. Bkz. Stanley Lane Poole, *The Life of the Right Honourable Stratford Canning Viscount Stratford De Redcliffe: From His Memoirs and Private and Official Papers*, C. I, Londra 1888, s. 91.

olarak görevlendirmiş; ancak Osmanlı Devleti'nde cereyan eden meselelerin İngiltere açısından önem arz etmeye başlaması üzerine 1824 yılında Canning, Babıali nezdine büyükelçi olarak atanmıştır. Canning'in büyükelçi olarak atanması bu dönemde İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile ilişkilerine önem verdiğini göstermektedir. Bunun sebebi 1791 yılında Osmanlı-Rus Savaşı dolayısıyla İngiliz hükümetinin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün tehlikeye girdiğini görmesi ve Rusya'nın güçlenerek İngiltere'nin Hindistan sömürgeleri ve Akdeniz ticaretini tehdit edebileceği endişesiydi. Savaş sırasında Rusya'ya verdiği ultimatomla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasına duyduğu ilgiyi ortaya koydu. Fakat 1798 yılında Napolyon Bonapart'ın bir Osmanlı toprağı olan Mısır'ı ele geçirmesi, Türk-İngiliz ilişkilerinde işbirliğini başlatan dönüm noktası oldu. Çünkü Mısır İngiltere'nin Hindistan sömürgelerinin güvenliği için kilit bir noktadaydı ve bu bölgede Fransız denetiminin başlaması İngiltere'nin güvenliğine zarar verebilirdi. Bu sebeple Mısır'ın kendi menfaatlerine zararı dokunmayacak zayıf bir Osmanlı Devleti'nin elinde kalması İngiltere'nin menfaatleri açısından daha uygundu. Mısır'ın işgali her iki ülkeyi Fransa'ya karşı bir araya getirdi.¹¹ Böylece 1870'li yıllara kadar Osmanlı devleti ile İngiltere arasında inişli çıkışlı da olsa dostane şekilde devam eden ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin artık parçalanacağı düşüncesinin Avrupalı devletler tarafından benimsenmesiyle bozulmaya başlamıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere, Osmanlı Devleti ile dostluğunu sürdürmekten vazgeçti ve yıkılacak devletten pay almak yoluna gitti.

Çalışmamızda, Canning'in 1832 yılına kadar elçilik görevi süresince faaliyetleri ele alınmakta, 1842-1858 yılları büyükelçiliği dönemine değinilmemektedir. Canning'in Osmanlı Devleti'nde toplum ve siyaset adamları hakkında edindiği bilgi ve tecrübesi sonucu ikinci defa İstanbul'a büyükelçi olarak yetkilendirilmiştir. Osmanlı siyaset hayatında uzunca bir süre etkinliğini sürdüren ve yönetim kademeleri ile ilişkilerinde baskın bir karaktere sahip olan Canning

¹¹ Ömer Kürkcüoğlu, *a. g. e.*, s. 17.

hakkında genel bir bilgiye sahip olmak amacıyla kısaca biyografisini vermek faydalı olacaktır.¹²

Stratford Canning Londra'da Clement's Lane'de 4 Kasım 1786 tarihinde doğdu. Babası Stratford Canning'dir. Asil olmayan Patrick ile evlendiği için veraset haklarından mahrum edildi ve oğlu Stratford altı aylıkken öldü. Canning, Eton'da okudu ve kuzeni George Canning'in kendisine Hariciye Nezareti'nde bir iş vermesi üzerine Cambridge Üniversitesi'nde iki dönem tahsil gördükten sonra oradan ayrıldı ve 1808 yılında İstanbul büyükelçiliğine atanan Robert Adair'in yanına başkâtip olarak atandı. Böylece Osmanlılarla ilk teması başlamış oldu. Adair 1810 yılında İstanbul'dan ayrılınca tavsiyesi üzerine, Canning maslahatgüzar olarak İstanbul'da kalmış ve 1812 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasında önemli bir rol oynamıştır. Haziran 1812'de İngiliz iç politikasında bir görev alma umuduyla hariciyedeki işini bırakarak İngiltere'ye dönmüştür. Ancak Hariciye'den ayrılması mümkün olmamıştır. 1814-1818 yılları arasında Ortaelçi olarak Bern'de, 1819-1823 yılları arasında da Washington'da görev yapmıştır.

Yunanlıların Osmanlı Hükümetine karşı özgürlük ve bağımsızlık söylemleri ile ayaklanmaları üzerine Canning, 1824 yılında İstanbul Büyükelçiliğine atandı. İstanbul'a gitmeden önce Yunan sorunuyla ilgili Viyana ve Petersburg'da diplomatik temaslarda bulunduktan sonra, Ekim 1825'te İstanbul'a ulaşmıştır. Büyükelçiliği süresince asıl uğraştığı mesele, İngiliz tüccar ve vatandaşlarının haklarını ve ayrıcalıklarını korumak ve Babıali'yi Yunanlılara taviz verme konusunda ikna etmektir. Ancak Babıali'nin Yunanlıların taleplerini kabul etmemesi sonucunda İngiliz-Fransız ve Rus müttefik donanması tarafından Osmanlı donanmasının yok edildiği Navarin hadisesi üzerine, Canning Londra'ya dönmek zorunda kalmıştır. Kısa bir süre sonra Yunanlılar ile ilgili olarak İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Aberdeen ile aralarında anlaşmazlık çıkması üzerine 1829 yılında büyükelçilik görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu istifanın ardından İngiliz hariciyesindeki görevini bırakıp parlamento hayatına atılmıştır. Bu arada diplomatik görevlerde de bulunmuştur. Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Yunanistan

¹² Canning'in ayrıntılı biyografisi hakkında bakınız: Stanley Lane Poole, *The Life of the Right Honourable Stratford Canning Viscount Stratford De Redcliffe: From His Memoirs and Private and Official Papers*, C. I-II, Londra 1888; Leo Gerald Byrne, *The Great Ambassador*, Ohio 1964.

sınırının tespiti maksadıyla yapılacak müzakerelere katılmak için kısa süreliğine özel bir görevle İstanbul'a gelmiş, Yunanistan sınırını belirleyen Temmuz 1832'de İstanbul Konvansiyonu'nun imzalanmasının ardından Londra'ya dönmüştür. 1833 yılında Petersburg büyükelçiliğine atanmıştır. Ancak Çar Nicola'nın Cannig'i kabul etmemesi üzerine Petersburg'ta göreve başlayamamıştır.¹³ Ortaelçiliği ve büyükelçiliği döneminde Babıali ile ilişkilerini iyice geliştiren ve Osmanlı devlet adamlarına karşı nasıl bir tutumla hareket edeceği konusunda yeterince tecrübe kazanan Canning, 1842 yılında İstanbul'a tekrar büyükelçi olarak atanmış ve 1858 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür. Canning'in Türkler hakkındaki düşünceleri ön yargılıdır. Onun mizacı ve önyargıları sebebiyle Türkiye'de kaldığı otuz yıla yakın bir süre zarfında çok az dost edinebilmiştir. İkinci büyükelçiliği döneminde Mustafa Reşid Paşa ile dostluk kurmuş ve Tanzimat ile ön görülen reformların uygulanması için Babıali'yi teşvik etme yolundaki gayretleri dolayısıyla ün kazanmıştı. Babıali'de İngiltere nüfuzunu devam ettirebilmek için Mustafa Reşid Paşa'nın hamiliğini yapmış ve yönetim kademelerinde görev alması yönünde girişimlerde bulunmuştur.¹⁴ Yine bu dönemde Kırım Harbi sırasında İngiltere menfaatlerine uygun olarak Osmanlı Devleti'ni yönlendirmiştir.¹⁵ Başarılarından dolayı 1852 yılında Londra hükümeti tarafından Lordluk payesi ile taltif edilerek Lord Stratford de Redcliffe adını almıştır. Palmerston'un başbakanlıktan düşmesi üzerine 1858 yılında görevinden istifa etmiştir.

¹³ Rus hükümeti Canning'i büyükelçi olarak kabul etmeyip onun yerine başka biri atandığı takdirde kabul edebileceklerini bildirdiler. Ancak Palmerston'un ısrarına rağmen Canning, kabul edilmeyince ne Canning ne de başka biri Rus hükümeti nezdine elçi olarak atandı. Rus hükümetinin Canning'e karşı olan memnuniyetsizliği 1825 yılında Canning'in Petersburg'a yapmış olduğu diplomatik ziyarete dayanmaktadır. George Canning'in temsilcisi olarak Stratford Canning, Rusya'nın Yunan bağımsızlık hareketini Osmanlı Devleti aleyhine kullanmasını uygun görmemekte ve Rus fikirlerine muhalefet etmekteydi. Nitekim Rus Dışişleri Bakanı Nesselrode, Canning'in 1832 yılında tekrar Rusya'da bulunmasına itiraz ederek onu 'şüpheli, muhalif ve merasim meraklısı' olarak tanımlamıştır. Canning'in Petersburg'a elçi olarak kabul edilmeyişinin ayrıntıları hakkında bkz: Franklin A. Walker, "The Rejection of Stratford Canning by Nicholas I", *Historical Research*, C. 40, S. 101, Mayıs 1967, s. 50-64.

¹⁴ W. E. Mosse, "The Return of Reschid Pasha: An Incident in the Career of Lord Stratford de Redcliffe", *The English Historical Review*, C. 68, S. 269, Ekim 1953, s. 546, 549, 555; Turgut Subaşı, "Canning'in Raporlarına Göre Abdülmecid ve Sultan'a İngiltere Tarafından Verilen Knight of the Garter (Dizbağı Nişanı)", *Ölümünün 150. Yılında Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1839-1861) Uluslararası Sempozyumu*, Yayınlanmamış Bildiri, İstanbul (18-19 Kasım 2011).

¹⁵ W. E. Mosse, *a. g. m.*, s. 546.

Lord Stratford, 14 Ağustos 1880 yılında vefat etmiş, Sussex'te Frant kabristanına gömülmüştür. 1884 yılında Westminster Katedralinde hatırasına bir de anıt dikilmiştir. İkinci izdivacından olan tek oğlan çocuğu kendisinden önce ölmüş, karısıyla iki kızı ise kendisinden sonra bir müddet daha yaşamıştır.

Ömrünün son devrelerinde *Şark Meselesi* adı altında toplanan bir seri yazı yazmış, 1873 yılında *Niye Hıristiyanım?* Adlı risalesi, 1876'da da *Büyük Alfred Atelney'de* adlı oyunu yayınlamıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır ve her bölüm Canning'in Türkiye'de ifa etmiş olduğu görevlere göre incelenmiştir. Asıl çalışma konusu 1824-32 yılları arasında Stratford Canning'in İstanbul'da büyükelçiliği dönemi ile ilgili olmakla birlikte, birinci bölümde, Canning'in diplomaside ilk tecrübesine ve Babıali'de Osmanlı yöneticileri ile ilk defa temasa geçmiş olmasına değinmek amacıyla ortaelçilik yıllarına temas edilmiştir. Dolayısıyla birinci bölüm, 1808 yılından 1812 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Canning ilk olarak Kala-i Sultaniye müzakerelerini yürütmekle görevli heyete elçilik katibi olarak atanmakla birlikte, antlaşmanın imzalanmasından sonra müzakereleri yürüten ve İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Robert Adair'in İstanbul'dan ayrılması üzerine yerine ortaelçi olarak memur edilmiştir. Bu görevi süresince Fransa'nın Babıali üzerindeki nüfuzunu azaltma ve İngiliz tüccarların menfaatlerinin korunması konusundaki gayretleriyle birlikte, Bükreş Antlaşması'nın imzalanmasında oynadığı role değinilmiştir.

İkinci bölüm tekrar bir diplomatik temsilcilik elde ettiği İstanbul'a bu kez büyükelçi olarak atanması ve Yunanlıların Osmanlı yönetimine karşı mücadelelerindeki rolü üzerinde durulmuş; Yunanlılar ve Babıali arasında arabuluculuk yapmak için taraflar arasında ve Yunanlıların taleplerini kabul ettirebilmek amacıyla Padişah ve Babıali bürokrasisi nezdinde yapmış olduğu diplomatik görüşmelere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, herhangi bir elçilik payesi olmamasına rağmen özel yetkili temsilci olarak yeni kurulmuş Yunan Devleti'nin sınırlarının tespiti için Osmanlı yetkilileri ile yapmış olduğu müzakerelere ve merkeze bağlı Mısır Valisi

Mehmet Ali Paşa isyanı ile karşı karşıya bulunan Osmanlı Devleti'ne İngiltere'nin desteğini temin etmek için Canning'in Babıali'yi teşvik etmesine yönelik mütalalara değinilmiştir. Canning'in böyle bir girişimde bulunmasındaki maksatlardan biri İstanbul Hükümeti'nin Rusya tarafına meyiletmesini önlemektir.

Çalışmamızda öncelikli olarak Stanley Lane Poole tarafından 1888 yılında ilk baskısı yapılmış olan *The Life of the Right Honourable Stratford Canning Viscount Stratford De Redcliffe: From His Memoirs and Private and Official Papers I-II* adlı eserden istifade edilmiştir.¹⁶ Eser Canning'in yazmış olduğu bir hatırat niteliği taşımasa da, Poole eseri, Canning'in günlüklerinden, şahsi mektuplarından ve İngiltere dışişleri ofisinin resmi evraklarından istifade ederek ve olayları belgelere dayandırarak derlemiştir. Söz konusu eserin çalışmamızın kaynağını teşkil etmekle birlikte, asıl önemli kaynağı Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Çünkü Stratford Canning ile ilgili yurt dışında yapılmış çalışmalar bir hayli olmasına rağmen, Canning'in İstanbul'daki faaliyetleri konusunda Osmanlı arşiv belgeleri incelenmemiştir. Bu tez çalışmasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden istifade edilerek bu eksiklik kısmen giderilmeye çalışılmıştır.

¹⁶ Eser Stratford Canning'in biyografisini sunmaktadır. Sadece Osmanlı Devleti ile alakalı olan kısmı Can Yücel tarafından Türkçeye çevrilmiş ve ilk basımı Türkiye İş Bankası Yayınları tarafından 1959, ikinci basımı Yurt Yayınları tarafından 1988 ve üçüncü basımı Tarih Vakfı Yurt Yayınları tarafından 1999 yılında yapılmıştır. Bkz: Stanley Lane Poole, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, Çev: Can Yücel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999. Çalışmamızda Türkçe alıntılarda kısmen Can Yücel'in çevirilerinden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTAELÇİLİK YILLARI

A. 19. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

18. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Dünya siyasi dengelerinde önemli bir takım değişimler meydana gelmiştir. Sömürgeciliğin yaygınlaşması, yeni pazar arayışları ve Fransız İhtilali ile birlikte Avrupa devletlerinin siyasi ve ekonomik yapılarında ciddi değişimler meydana geldi. Bu değişimlerle birlikte İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin birbirlerine karşı politik yaklaşımları yeniden şekillenmiştir. Rus tehlikesinin ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkması üzerine İngiltere, Osmanlı sınırları içinde ekonomik-ticari menfaatlerinin tehlikeye girdiğini gördüğünde Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin varlığını ve toprak bütünlüğünü koruma siyaseti takip etmeye başlamıştır.¹⁷

1. 1799 Osmanlı-İngiliz İttifakı

19. Yüzyılda dünyadaki dengelerin değişmesine sebebiyet veren Fransız İhtilali'nin ardından Avrupa devletleri ile savaş halinde olan Fransa¹⁸, Osmanlı Devleti'ne hem Fransa'daki yeni rejimi tanıtmaya hem de Fransa ile ittifak yaparak savaş halinde bulunduğu Avusturya ve Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasını sağlamaya çalışmıştır. Bunun için 1792 yılından itibaren Fransa hükümeti tarafından görevlendirilen elçiler vasıtasıyla Babiali ikna edilmeye çalışılmıştır.¹⁹ Osmanlı Devleti, ihtilali Avrupa'nın bir iç meselesi olarak gördüğü için herhangi bir Avrupa devleti tanımadan İhtilal hükümetini tanımamayı ve tarafsız kalmayı tercih etti. Bununla birlikte, Fransa'ya sempati ile yaklaşılmaktaydı.²⁰ Osmanlı Devleti'nin bundan maksadı Fransa'nın dostluğuna ve ıslahat

¹⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1983, s. 44-45.

¹⁸ İhtilâl sonrası Fransası'nın Avrupa'da savaşları için bkz: Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK, Ankara 1999, s. 41-73.

¹⁹ İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, TTK, Ankara 1999, s. 96-100.

²⁰ İsmail Soysal, *a. g. e.*, s.115-116.

teşebbüslerinde yardımlarına ihtiyaç duymasıydı.²¹ Aynı zamanda Fransa'nın, Osmanlı Devleti'nin hasmı bulunan Rusya ve Avusturya ile savaş halinde bulunması da bu devlet ile yakınlık kurulmasına ve Fransız İhtilali'ne sempati duyulmasına sebebiyet vermekteydi.²²

Fransa'nın İhtilal rejimini ilk tanıyan Avrupa ülkesi Prusya oldu ve bunun üzerine Osmanlı Devleti de Fransa'daki yeni rejimi derhal tanıyıp resmi ilişkilere başladı.²³ Fransa'daki yeni rejiminin Babıali tarafından tanınmasının ardından, Fransa için halledilmesi gereken bir mesele daha kalıyordu ki o da, Osmanlı Devleti ile ittifak yapılmasını sağlamaktı. Bu amaçla Fransa'daki ihtilal hükümeti tarafından Babıali nezdine görevlendirilen Ortaelçi Verninac'ın²⁴ aracılığıyla yapılan Mart 1796 tarihli ittifak teklifinde Osmanlı Devleti'nden Fransa'nın o sırada savaş halinde bulunduğu devletlere karşı savaşa girmesi öngörülmekteydi. Oysa Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmişti. Bu yüzden, teklif edilen ittifak antlaşması tecavüzî bir mahiyette olduğu için Babıali'nin hoşuna gitmedi ve mukabil projesini sundu. Bul proje tecavüzî değil, Fransa'nın savaş halinde bulunduğu devletler ile barış yapmasından sonra yürürlüğe girmesi şartıyla, tedafü²⁵ bir nitelik taşımaktaydı.²⁶ Çünkü Osmanlı Devleti Fransa'nın savaş halinde bulunduğu devletlere karşı savaşa girmeyi veya onların aleyhinde bir ittifak antlaşmasında bulunmayı göze alamadı.

²¹ *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, İstanbul 1971, s. 2768.

²² Osmanlı Devleti 1787 yılından beri Avusturya ve Rusya ile savaş halindeydi. Her ne kadar Avusturya ile 4 Ağustos 1791 tarihinde Zıştovi, Rusya ile 9 Ocak 1792 tarihinde Yaş Antlaşması yapılmış olsa da III. Selim Avusturya ve Rusya tehlikesinin sona ermediğini bildiğinden Fransa ile dostluğun devam etmesi taraftarıydı. Zira Fransız İhtilali'nin başlaması Zıştovi ve Yaş antlaşmalarının Osmanlı için nisbeten ehven şartlarla yapılmasında büyük amil olmuştur. Bkz: *Ahmet Câvid Bey'in Müntehabâtı, Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi*, Yay. Haz.: Adnan Baycar, İstanbul 2004, s. 640, 704-705; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK, Ankara 2007, s. 22-23; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, Çev. Nilüfer Epeçeli, İstanbul 2009, s. 85.

²³ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarih*, s. 82.

²⁴ Osmanlı Devleti'nin Fransa yanında savaşa katılmasını sağlamak ve İngiltere'nin Babıali'de artan nüfuzuyla mücadele etmek amacıyla görevlendirilen Fevkalade Ortaelçi Verninac'ın Babıali'deki çalışmaları hakkında bkz: İsmail Soysal, *a. g. e.*, s. 134-145.

²⁵ Fransa Elçisi tarafından sunulan ittifak teklifi Babıali tarafından kabul edilmedi. Buna mukabil olarak sunulan anlaşma şu prensipleri içermekteydi: İki devlet, Fransa halen savaştığı devletlerle barış yapar yapmaz, birbirlerinin toprak bütünlüğüne kefil olurlar. Osmanlı Devleti başka bir devletin tecavüzüne uğrayacak olursa, Fransa otuz bin kişilik kara ordusu veyahut on iki büyük, sekiz orta büyüklükte savaş gemisinden mürekkep bir donanma ile yardım edecektir. Bu antlaşma her iki devletin Avrupa'daki toprakları için geçerli olacaktır. Yani Türkiye'nin Asya ve Afrika'daki arazisine veya Fransa'nın Avrupa dışındaki müstemlekelerine bir tecavüz olursa, müşterek hareket icap etmeyecektir. Bkz: *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2768; İsmail Soysal, *a. g. e.*, s. 142-143.

²⁶ İsmail Soysal, *a. g. e.*, s. 141-142.

Özellikle, İngiltere'yi düşmanları arasında görmek istemedi.²⁷ Çünkü İngiltere, Fransa'nın 1787 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakmasından derhal faydalanmış ve Osmanlı Devleti'nin bu savaştan 1792 yılında imzalanan antlaşma ile Rusya'ya baskı yaparak çok az arazi kaybıyla çıkmasını sağlamıştır. Böylece Fransa'nın, Osmanlı Devleti yanındaki yerini almaya ilk ciddi adımı atmıştır. Babıali, ezeli düşmanı Rusya ve Avusturya ile husumeti artarken, bu devletlere karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana olan İngiltere'yi gücendiremezdi. Nitekim Babıali'de İngiltere'nin nüfuzu gittikçe artmaya başlamaktaydı.²⁸ Bununla birlikte Babıali de, İngiltere ile ilişkilerine önem veriyor dostluğun devamı ve kuvvetlenmesini sağlamak amacıyla Londra'ya daimi elçi gönderiyordu.²⁹

İstanbul'daki Fransız Elçisi ile Babıali arasında görüşülen ittifak antlaşması tasarısı tamamen Babıali'nin taleplerine uygun ve Osmanlı Devleti'nin lehine olduğu için Fransa Hükümeti tarafından tasdik edilmedi. Zaten Fransa, ordularının Avrupa'da kazandığı bir dizi zaferlerin ardından herhangi bir askeri ittifak anlaşmasına da lüzum görmedi. Fransa, Avrupa devletleri ile savaş halindeyken Osmanlı Devleti'nin devamlılığını ve onunla ittifakı gerekli görürken Avrupa Devletleri'ne karşı ve özellikle Avusturya'ya karşı zafer kazanması kendine cesaret kazandırdı. Bununla birlikte Avusturya ile 1797'te imzalanan Compo Formio Antlaşması neticesinde Fransa, Yedi Ada ve Arnavutluğu elde etti ve buradaki Rumları Osmanlı aleyhine kışkırtmaya başladı. Bu durum Osmanlı Devleti'ni endişelendiriyordu. Ancak, Napolyon'un bu başarıları üzerine Fransa'nın Osmanlı ittifakına olan meyli gittikçe azalmaya başladı.³⁰

Bununla birlikte Fransa'nın Avrupa'da yenemediği tek devlet İngiltere kalmıştı. Donanması çok güçlü olan İngiltere'yi adasında yenmek mümkün olmadığı için Fransa İngiltere'yi hassas olduğu noktada, sömürgelerine giden yolda vurmaya

²⁷ İsmail Soysal, *a. g. e.*, s. 125.

²⁸ Raif Karadağ, *Şark Meselesi*, İstanbul 2005, s. 101-102.

²⁹ 1793 yılında III. Selim tarafından Yusuf Agah Efendi ilk daimi elçi olarak Londra'ya gönderilmiştir. Bkz: Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK, Ankara 1992, s.168-179; Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara 1988, s.15-22.

³⁰ İsmail Soysal, *a. g. e.*, s. 155.

karar verdi. Bunun için en uygun yer Osmanlı Devleti'nin otoritesinin zayıf olduğu Mısır'dı ve Temmuz 1798'de Fransa tarafından işgal edildi.³¹ Mısır'ın işgali İngiliz ticarî menfaatlerini tehlikeye soktu. Bunun üzerine İngiltere ortak düşmana karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldı ve Ocak 1799'da Osmanlı-İngiliz İttifak Antlaşması yapıldı.³² Bu Antlaşma ile Osmanlı Devleti, Fransa'ya Akdeniz'de bütün limanlarını kapamayı ve Fransızları Mısır'dan çıkarmak için 13.000 kişilik bir kuvvet toplamayı taahhüt etmiştir. Karşılığında İngiltere, donanmasıyla ve askerleriyle Babîli'ye Fransa'yı Mısır'dan çıkarmak için yardım edecektir.

Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün tehlikeye girdiğini gören ve kendi menfaatleri açısından Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü sağlamaya çalışan İngiltere'nin deniz gücü yardımıyla Fransızlar Mısır'dan çıkarıldı. İngiltere ve Rusya ile yapılan Antlaşmalarla birlikte Osmanlı Devleti devletlerarası münasebetlerde ittifaklar sistemine girmiş, topraklarının güvenliğini sağlamak ve varlığını devam ettirebilmek için herhangi bir Avrupa devletine dayanma politikasına başlamıştır.³³

2. Osmanlı-İngiliz Harbi

İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yardımı ile Fransızların Mısır'dan çekilmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile olan ilişkilerinde önemli değişiklikler meydana geldi. Osmanlı Devleti ile yaptıkları ittifak antlaşması sonucu Fransızları Mısır'dan çıkarmak amacıyla İngilizler Mısır'a asker çıkarmıştı. Fakat Fransızlar'ın Mısır'ı boşaltmalarına rağmen İngiltere Mısır'da bulunan askerlerini geri çekmedi. Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı dengeyi sağlamak üzere dayandığı İngiltere'nin kendi aleyhine çalışmaya başlaması ve Avrupa'da meydana

³¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 55-57.

³² Mısır'ın Fransa tarafından işgali edilmesi Akdeniz'deki dengenin sadece İngiltere değil Rusya aleyhine de dönmesine sebep oldu. Bu yüzden İngiltere'den önce olmak üzere Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 23 Aralık 1798'da bir ittifak antlaşması imzalandı. Antlaşma maddeleri için bkz: *Muahadat Mecmuası*, C. 4, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1298, s. 14-68. İngiltere, Osmanlı-Rus İttifak Antlaşması'na dahil oldu ve İngiltere ile 5 Ocak 1799 tarihinde yapılan ittifak antlaşması Osmanlı-Rus Antlaşması'na paralel olarak hazırlandı. Antlaşma maddeleri için bkz: *Muahadat Mecmuası*, C. 1, Hakikat Matbaası, 1294, s. 262-266; *Ahmet Câvid Bey'in Müntehabâtı*, s. 706-714.

³³ Ali İhsan Bağış, "İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasininin Çaresizliği", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, 5-17 Ekim 1997, TTK, Ankara 1999, s. 50; Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 33-34.

gelen siyasi gelişmelerin³⁴ Fransa lehine dönmesi daha önce düşman bulunan Osmanlı ve Fransa'yı birbirine yaklaştırmıştır. Karşılıklı elçi teatisiyle de yeniden dostluk ilişkileri kurulmuş oldu.³⁵ Ancak bu yakınlaşma İngiltere'yi endişelendirmiştir.

Aynı şekilde 1798 yılında Rusya ile Fransa'ya karşı ittifak antlaşması yapılmasına rağmen Rusya Osmanlı Devleti aleyhine olan siyasetinden vazgeçmiş değildir. Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yakınlaştığını gören Rusya, İngiltere gibi endişelenmeye başladı ve Ekim 1806 tarihinde Türk topraklarına girerek Eflak ve Boğdan'ı işgal etti. Bunun üzerine Babiâli, Fransa'nın da etkisiyle Aralık 1806'da Rusya'ya resmen savaş ilan etti. İngiltere ise Rusya'nın tarafını tuttu. Osmanlı Devleti'ni korkutmak için İngiliz Donanması Bozcaada'ya geldi. Rusya'nın Osmanlı Devleti ile savaş halinde bulunması Rusya'yı hem Osmanlı hem de Fransa ile iki cepheli savaşa soktuğu için ve Fransa karşısında savaş gücünün azalacağından dolayı İngiltere tarafından pek hoş karşılanmadı. Londra hükümeti İstanbul'da bulunan elçisi aracılığıyla, Osmanlı Devleti'nden Fransa ile münasebetlerini kesmesini, Osmanlı Devleti ile Rusya ve İngiltere'nin aralarında daha önce yapılmış olan antlaşmaların yenilenmesini, İngiliz ve Rus donamalarının boğazlardan serbestçe geçmesine engel olunmamasını istedi. Bu talepler kabul edilmediği takdirde Bozcaada'da bulunan İngiliz donanmasının İstanbul'u vuracağını bildirdi. Bu talepler Osmanlı Devlet adamlarını telaşa düşürdü; ancak Babiâli, İstanbul'da bulunan Fransız Elçisi Sebastiyani'nin etkisiyle³⁶ İngiltere'nin tekliflerini reddetti.³⁷ Bunun

³⁴ Avrupa'da İngiltere'nin öncülüğünde Fransa'ya karşı kurulan birliği yenilgiye uğrattıktan sonra 2 Aralık 1805'te Austerlitz Savaşı'nda Avusturya ve Rusya'yı yenen Napolyon, Avrupa'da nüfuzunu arttırmıştı. Bkz: Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 49.

³⁵ Babiâli Fransa ile ilişkileri iyileştirmek amacıyla Abdurrahim Muhib Efendi'yi Fransa'ya göndermiştir. Bkz: Faik Reşit Unat, *a. g. e.*, s. 184-201. Fransa tarafından da General Horace Comte Sebastiyani 28 Aralık 1806 tarihinde, III. Selim ile görüşerek Osmanlı Devletini Rusya ve İngiltere'den ayırmak ve Fransa tarafına çekmek için İstanbul'a büyükelçi olarak gönderilmiştir. Bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 8, s. 108; Edouard Driault, *Selim-i Salis ve Napolyon, Sebastiyani ve Gardan*, Terc: Köprülüzade Mehmet Fuat Dersaadet 1329, s. 62-66; Bekir Günay, *Paris'te Bir Osmanlı; Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, İstanbul 2009, s. 15.

³⁶ Sebastiyani, İngiltere'ye bu şekilde baş eğmek, devletin şan ve namusunu düşürür. Bu suretle Memlekteyn Rusya'nın ve Mısır da İngiltere'nin eline geçebilir. Bonapart ise bütün Lehistan'ı zapt etti. Petersburg'a doğru gidecektir ve yakında Fransa tarafından size büyük yardım gelecektir ve Devlet-i 'aliyyenin eski şan ve şöhretini yeniden bulacaktır gibi sözler ve kesin vaatler ile gerekli kimseleri inandırmış ve İngiliz Elçisi'nin tekliflerine red cevabını verdirtmişti. Bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 8, Dersaadet 1288, s. 151.

üzerine İngiltere Elçisi 29 Ocak 1807 gecesi bir İngiliz gemisine binerek gizlice İstanbul'dan ayrıldı. Çanakkale Boğazı'nda bekleyen İngiliz donanmasına gitti.³⁸

Boğazların saldırıya uğrama ihtimalinin belirmesi üzerine Çanakkale Boğazının güvenliğini sağlamak ve tahkimatını yapmak amacıyla Babıali tarafından boğazda bulunan kalelerin istihkâmatına memur olarak Seyyid Feyzi Efendi³⁹ gönderildi. Ancak, Feyzi Efendi İngilizlerin boğaza saldırmaya niyet ve arzularının olmadığını düşünerek gerekli tedbirleri yerine getirmeyip⁴⁰ tahkimat işini savsakladı.⁴¹ Bu durumu fırsat bilen İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'nı geçerek 19 Şubat 1807'de İstanbul önlerine geldi.⁴² Böylece, Rusya ile savaş halinde bulunan Osmanlı Devleti, İngiltere ile de savaşa başlamış oldu.

İlk defa olarak Boğaza giren bir düşman filosu şehir halkında ve Babıâli'de telaş ve korkuya sebep oldu. Bu şartlar altında toplanan Divan-ı Hümayun daha önce sunulan İngiltere tekliflerini kabul etmeyi düşündü. Durum İstanbul'da bulunan Fransız Elçisi Sebastiyani'ye bildirildi. Elçi, İngiltere'nin blöf yaptığını ve Boğazda bulunan İngiliz donanmasının şehir için bir tehlike arz etmeyeceği konusunda Babıâli'yi ikna etti. Halk ve kapıkulu ocakları da bu işgale karşı şehri savunmak için hazırlıklara başladılar. Bunun üzerine Babıâli, yapılan müzakereler sonucu İngiltere'nin sunmuş olduğu Osmanlı Devleti'nin Rusya ve İngiltere ile bir ittifak antlaşması yaparak savaştan çekilmesi ve Fransa ile ilişkilerin kesilmesi yönündeki

³⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 8, s. 151.

³⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 8, s. 152; Necip Asım, "Müverrih Asım Efendi'nin Metrükât-ı Tarihiyyesinden Birkaç Parça", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, No: 33, İstanbul, 1 Ağustos 1331, s. 556.

³⁹ Feyzi Efendi hayatı hakkında bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 8, s. 167; Necip Asım, *a. g. m.*, s. 556, 562-563; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C. II, İstanbul 1996; s. 531-532.

⁴⁰ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 52

⁴¹ Feyzi Efendi boğazda kalelerin tahkimatını yapmak ve gerekli tedbirleri almak için vakit kazanmak amacıyla, İstanbul'dan ayrılıp boğaza gelen İngiliz elçisiyle birkaç defa gayr-i resmi mükaleme ederek, elçiye "*İstanbul'a yazalım, matlûbun olan ittifâk-ı sâbıkımız kağıdını temhîr ve imzâ ettirmek husûsuna sa'y ve ikdâm ederiz*" diyerek vakit kazanmak istemiştir. Bkz: Necip Asım, *a. g. m.*, s. 556, 562; Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 148.

⁴² Necip Asım, *a. g. m.*, s.559. *Tarih-i Cevdet*'te İngiliz donanmasının İstanbul önlerine kadar gelmesinin devlet adamlarının gizli daveti olduğu şeklinde bir rivayetin olduğundan bahsedilmektedir. İngiltere ile dostluk ilişkilerinin korunması gerektiğini düşünen İngiliz yanlı devlet adamları, Babıâli'nin Fransa tarafını tutmakta olmasından endişelenmekteydiler. Eserde İngiltere ile doğrudan anlaşmak suretiyle Fransa'yı gücendirmenin sakıncalı olabileceğini düşünerek ve İngiltere ile dostluğun ve anlaşmanın devamlılığını sağlamak amacıyla böyle bir yola başvurdukları belirtilmektedir. Ayrıca Feyzi Efendi'nin işini savsaklaması durumdan haberdar olduğuna bağlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 8, s. 162-166; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicu'l- Vukû'ât*, C. 4, İstanbul 1327, s. 45.

talepleri kabul etmeye hazırlanırken, halk ve askerın galeyana gelebileceğini düşünerek bu teklifleri reddetti ve İngiliz donanması boğazdan çıkmadıktan sonra barış olamayacağını bildirdi.⁴³ Ardından da savunma hazırlıklarına başlayarak boğazı tahkim etti. Şehrin savunulmaya hazır hale geldiğini gören İngiliz donanması 2 Mart tarihinde boğazdan çıkarak Akdeniz'e açıldı.

İngiltere İstanbul Boğazı'nda elde etmiş olduğu başarısızlığı telafi etmek amacıyla Mısır'a çıkarma yapmaya teşebbüs etti. İngilizler 17 Mart 1807'de İskenderiye'yi işgal etti. Ancak Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa İskenderiye'yi kuşatarak şehri geri aldı. Böylece İngiltere'nin Mısır'ı işgal etme girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.⁴⁴

3. Osmanlı-İngiliz Antlaşması: Kala-i Sultaniye

Her ne kadar İngiltere, 1806 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı ve Osmanlı ile münasebetlerini iyileştiren Fransa aleyhine Rusya'nın yanında savaşa katılmış olsa da, Avrupa'da siyasi durumun yeniden değişikliğe uğraması sebebiyle tekrar Osmanlı Devleti ile yakınlaşmaya başlamıştır.

Rusya ile savaş halinde bulunan Fransa, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile de savaş halinde bulunmasından istifade ederek Haziran 1807'de Rus ordularını mağlup ederek barış isteğinde bulunan Rusya ile Tilsit Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Fransa Batı Avrupa'da, Rusya ise Doğu Avrupa'da hakim olacaklar ve Napolyon Rusya'nın Osmanlı Devleti aleyhine genişlemesini tanıyacaktı. Aynı zamanda, İngiltere aleyhine olarak Rusya ve Fransa arasında ortak hareket takip etme kararı alındı ve her iki devlet İngiltere'ye karşı cephe birliği oluşturdu.⁴⁵ Yine Rus yardımını sağlamak için Osmanlı topraklarından faydalanmayı hedefleyen Napolyon, Ekim 1808'de yapılan Erfurt Görüşmeleri'nde de Osmanlı toprakları üzerinden Rusya ile anlaşmıştır.⁴⁶ Böylece Fransa için Osmanlı ittifakına gerek kalmadı ve Türk dostluğundan vazgeçmiş oldu. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni Rusya karşısında yalnız bırakmış oldu. Bu durumda Osmanlı Devleti Fransa'ya güvenini

⁴³ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 8, s. 157-161; Mustafa Nuri Paşa, *a. g. e.*, s. 45.

⁴⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 8, s. 180-183; Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 54.

⁴⁵ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, C. I, Dersaadet 1326, s.10; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK, Ankara 1999, s. 300-301.

⁴⁶ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, C. I, Dersaadet 1326, s. 10.

kaybetti. Aynı şekilde Fransa, Rusya ile ittifak yapıp İngiltere'yi Rusya ile olan ittifakından ayırdı. Mart 1807'de İstanbul Boğazı önünde ve ardından Mısır'da uğradığı başarısızlık üzerine, İngiltere de Fransa'nın Rusya'ya yaklaşmasını kendi çıkarlarını tehlikeye sokan ve kendine karşı oluşmuş bir ittifak olarak değerlendirdi. Bu durumda İngiltere ve Osmanlı Devleti yakınlaşmaya başladı.⁴⁷

Avrupa'da durumun kendi aleyhine döndüğünü gören İngiltere hükümeti tarafından Babıali ile bir barış yapmak üzere görevlendirilen Arthur Paget ile Boğaz Seraskeri İsmail Paşa arasında Temmuz 1807 tarihinde görüşmeler başladı. Ancak Fransa, Babıali'nin İngiltere ile yakınlaşmaya başlamasından hoşnut değildi ve bu yaklaşmayı engellemeye çalışmaktaydı. Babıali de bu görüşmeleri, Fransa ile ilişkileri tamamen koparmak istemediği için Fransız Elçisi Sebastiani'den gizlemeye çalışmakla birlikte, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir antlaşma sağlanması için çaba sarf etmekteydi.⁴⁸ Babıali'nin, Fransa'dan çekinmesinden dolayı müzakereleri sürüncemede bırakması üzerine, Arthur Paget, müzakerelerin devam ettiği sırada vefat eden İsmail Paşa'nın yerine yeni birinin atanmasını beklemeden, görüşmelerin daha sonra yeniden başlayacağını ifade ederek boğazdan ayrıldı.⁴⁹

Müzakerelerin kesilmesinin ardından kısa bir süre sonra İngiltere hükümeti Robert Adair'i orta elçi olarak görüşmelere memur etti.⁵⁰ Adair ile birlikte, elçiliğin birinci katibi olarak Stratford Canning de bulunuyordu.⁵¹ Taraflar arasında görüşmeler yeniden başladıysa da Babıali, kısa bir süre sonra görüşmelere memur ettiği Hakkı Mehmed Paşa ve Ahmed Bey'i, bu siyaseti anlamadıkları gerekçesiyle azl ve yerine, Napolyon nezdinde büyükelçi olarak bulunmuş olan Emin Vahid

⁴⁷ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s. 71.

⁴⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, Dersaadet 1292, s. 67. İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında başlayan müzakerelerin neticesiz kalması için Fransa Elçisi Sebastiani'nin Babıali'ye baskısı ve antlaşmayı engelleme teşebbüsleri ile İngiltere ve Babıali arasında müzakerelerin tıkanması üzerine uzlaşmanın sağlanabilmesi için araya giren Reisülküttap Halet Efendi'nin Fransız Elçisi Sebastiani'yi oyalama taktiği ve İngiliz-Osmanlı barış antlaşması için gayretleri hakkında bkz: Süheyla Yenidünya, "Kala-i Sultaniye Antlaşması'nın Gizli Görüşmeleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 1, Edirne 2009, s. 309-325.

⁴⁹ Süheyla Yenidünya, *a. g. m.*, s. 319.

⁵⁰ Robert Adair'in Babıali ile İngiliz Hükümeti arasında anlaşma sağlamak amacıyla elçi olarak Osmanlı Devleti'ne gönderilmesi ve Temmuz 1810 tarihine kadar İstanbul'daki faaliyetleri için bkz: Robert Adair, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-1809; With Dispatches and Official Documents*, C. I-II, Londra 1845.

⁵¹ Stanley Lane Poole *a. g. e.*, s. 38.

Efendi'yi⁵² bu vazifeye memur etti.⁵³ Vahid Efendi ile Robert Adair arasında yapılan müzakereler⁵⁴ neticesinde 5 Ocak 1809 tarihinde Kala-i Sultaniye Antlaşması imzalandı.⁵⁵ Bu ittifak antlaşması ile Babıali'nin takip etmiş olduğu Fransa eksenli siyaset, yerini İngiltere'ye bırakmış oldu. Bu tarihten sonra İngiltere, 19. yüzyılın son çeyreğine kadar kendi menfaatleri ile örtüştüğü müddetçe Osmanlı Devleti'nin müttefiki olmuştur.

Bu bahis içinde bütünlük sağlanması açısından Kala-i Sultaniye Antlaşması'na değinilmiş olmakla birlikte, müzakereleri yürütmekle görevli İngiliz heyetinde memur bulunan Stratford Canning'in elçilik katibi olarak görevlendirilmesine değinirken müzakereler hakkında daha tafsilatlı bilgi verilecektir.

B. STRATFORD CANNİNG'İN ORTAELÇİLİĞİ

1. Elçilik Kâtibi Olarak Görevlendirilmesi

İngiltere, müttefiki Rusya'nın çıkarları için Babıali'ye savaş ilan etmişti. Ancak Fransa'nın Rusya ile anlaşmasını kendi aleyhine oluşmuş bir ittifak olarak değerlendiren İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile husumetinin devam etmesine gerek kalmamıştı. Bunun üzerine İngiltere, Rusya'ya karşı Babıali'ye yakınlaşmak istedi. Babıali de, Rus-Fransız yakınlaşmasını kendisi için tehlikeli gördüğünden, öteden beri devam eden İngiltere dostluğunun yenilenmesine gönüllü olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde yukarıda açıklandığı üzere, Babıali Fransa'dan ümidini kesmiş olduğundan İngiltere'ye meylederek taraflar arasında Kala-i Sultaniye Antlaşması ile neticelenecek müzakereler başladı.

Osmanlı Devleti bu dönemde içeride birçok gailelerle meşgul olmaktadır. III. Selim'in başlatmış olduğu geniş çaplı ıslahat hareketleri ve kurduğu Nizam-ı Cedid ordusu, yenilik karşıtları ve muhalifleri rahatsız etti. Rusya ile savaş sürerken

⁵² Emin Vahid Efendi hakkında bilgi için bkz: Faik Reşit Unat, *a. g. e.*, s. 201-203.

⁵³ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 71-72.

⁵⁴ Osmanlı temsilcisi ve İngiliz Elçisi arasında geçen müzakereler hakkında tafsilatlı bilgi için bkz: Robert Adair, *a. g. e.*, C. I, s. 24-113.

⁵⁵ *Muahadat Mecmuası*, C. 1, Hakikat Matbaası, 1294, s. 266-270; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1, Ankara 1953, s. 233-243.

aynı zamanda da içeride Kabakçı Mustafa önderliğinde muhalif bir grup Nizam-ı Cedid'e karşı ayaklandı. Bu isyan sonucunda Nizam-ı Cedid kaldırıldığı gibi III. Selim de tahtından indirildi ve yerine yenilik muhaliflerinin istediği IV. Mustafa padişah yapıldı.⁵⁶ Ancak Nizam-ı Cedid'in kaldırılmasından sonra yenilik taraftarları Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın⁵⁷ etrafında toplandılar. III. Selim'i tekrar padişah yapmak amacıyla ordusuyla İstanbul'a gelen Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in öldürüldüğünü görünce II. Mahmud'u tahta geçirdi.⁵⁸

II. Mahmud İngiltere ile barış yapma konusunda, selefi III. Selim'in siyasetini takip etti ve Rusya ile barışı Fransa'nın değil, İngiltere'nin arabuluculuğu ile sağlamayı planlıyordu. Çünkü Rusya, Osmanlı Devleti ile savaş halinde idi ve Babıali'den Eflak ve Boğdan'ı talep ediyordu. Fransa ise Tilsit Antlaşması ile Rusya ve Babıali arasında aracılık ederek bir mütareke yapılmasını sağlayacak ve Türkleri, Eflak ve Boğdan'ı Ruslara vermeleri için ikna etmeye çalışacaktır. Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda Rusya ile anlaşan Fransa'nın Babıali'ye karşı bu şekilde ihaneti üzerine, Rusya'nın bu talepleri ancak İngiltere'nin aracılığı ile reddedilebilirdi.⁵⁹

Hem ticari menfaatleri hem de yürüttüğü siyaset açısından kendisine avantajlar sağlayacağını düşündüğü için İngiltere'nin de, Babıali ile anlaşmaya ihtiyacı vardı. Kesin bir barış antlaşması elde edebilmek amacıyla İngiltere Dışişleri Bakanı George Canning⁶⁰ 1808 yılında Robert Adair'i ortaelçi olarak Osmanlı topraklarına gönderdi. George Canning'in kuzeni olan Stratford Canning de Adair'in yanına sekreter olarak atandı.⁶¹

⁵⁶ Kabakçı Mustafa İsyanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Refik Altınay, *Kabakçı Mustafa*, Hay. Haz. Yücel Demirel-Ziver Öktem, İstanbul 2010, s. 47-106; Aysel Yıldız, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident. A Study of the May 1807 Rebellion*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

⁵⁷ Alemdar Mustafa Paşa (1765-1808) hakkında geniş bilgi için bkz: Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 364-365.

⁵⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972, s. 82-93.

⁵⁹ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 168.

⁶⁰ İngiliz devlet adamı George Canning (1770-1827), 1807-1809 ve 1822-1827 yıllarında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulundu. Yaşamı hakkında geniş bilgi için bkz: Thomas Davison, *Memoirs of the Life of the Right Honourable George Canning*, C. I-II, Londra 1829; Augustus Granville Staleton, *The Political Life of the Right Honourable George Canning*, C. I-II-III, Londra 1831.

⁶¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 38; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 13-14, 18.

Diplomasi uğraşından nefret etmesine rağmen Canning, kendisine yüklenen görevi geçici bir görgü imkanı olarak değerlendirdi. Stratford Canning'in umudu ve hedefi İngiliz iç politika hayatında rol oynamaktı. Oysa Canning'in hayatının büyük bir çoğunluğu bir diplomat olarak yurt dışında geçecektir. Canning, İstanbul'da geçirdiği günleri bir sürgün olarak değerlendirmesine rağmen her seferinde bir daha dönmeme kararıyla ayrıldığı Osmanlı topraklarında, belirli aralıklarla altı defa bulunmak zorunda kalacaktır.⁶²

Temmuz 1808 tarihinde Canning'in de aralarında bulunduğu elçilik heyeti Hyperion harp gemisiyle İstanbul'a doğru denize açıldı. Sicilya'da Sea Horse adlı gemiye aktarma yaptıktan sonra 26 Eylül 1808'de Çanakkale Boğazı açıklarına ulaştılar.⁶³ Elçilik heyetinin ilk görevi Babıali'nin Fransız nüfuzu altına girmesini engellemek, iki ülke arasında barışı sağlamak ve 1807 yılında bozulan ilişkileri yeniden normalleştirmektir.⁶⁴

Elçilik heyeti Çanakkale'ye vardığı sırada Babıali ile İngiltere arasındaki müzakereler Babıali'nin işi yokuşa sürmesi ve müzakereleri yürüten Boğaz Seraskeri İsmail Paşa'nın vefatından dolayı daha sonra devam etmek üzere kesilmişti.⁶⁵ Bu kesinti üzerine elçilik heyetinin Çanakkale açıklarında uzun bir bekleyişinden sonra, Babıali tarafından Boğaz Seraskeri olarak atanan Hakkı Paşa ve o sırada Kütahya'da sürgünde bulunan İngiliz Baştercümanı Pizani'nin⁶⁶ memur edilmesiyle görüşmeler yeniden başladı.⁶⁷ İngiltere, Babıali ile kesin olarak bir antlaşma yapma arzusundayken Türk tarafı işi yokuşa sürmekteydi. Çünkü Babıali, Fransa'yı kaybetmek istemiyor ve onun tavrına göre hareket etmeyi uygun görüyordu. İstanbul

⁶² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 38-39.

⁶³ Robert Adair, *a. g. e.*, C. I, s. 24; Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 71.

⁶⁴ Leo Gerald Byron, *a. g. e.*, s. 18.

⁶⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 71-72; Süheyla Yenidünya, *a. g. m.*, s. 316-319.

⁶⁶ İngiliz donanması 1807 yılında İstanbul önlerine gelmeden hemen önce, İngiltere Elçisi yanına Baş Tercüman Pizani'yi alarak firar etmişler; ancak daha sonra Pizani Çanakkale'de denizde bir sal üzerinde yakalanmıştır. Pizani İstanbul'a gelip İngiltere ve Babıali arasında aracılık yapma teklifinde bulunmuşsa da buna itibar edilmeyip Çanakkale'den Kütahya'ya sürgün edilmiştir. Bkz: Necip Asım, *a. g. m.*, s. 556, 561. Pizani'nin affi meselesi Kala-i Sultaniye görüşmeleri sırasında İngiltere temsilcisi ile Babıali arasındaki yazışmalarda gündeme geldi (Bkz: Süheyla Yenidünya, *a. g. m.*, s. 317. Kala-i Sultaniye Antlaşması'nın dokuzuncu maddesi İngiliz tercümanlarına dair hüküm ihtiva etmektedir. Bkz: *Muahadat Mecmuası*, C. 1, s. 268.) ve Pizani affedilerek Robert Adair'in Çanakkale'ye gelmesi ve barış müzakerelerinin yeniden başlaması üzerine Çanakkale'ye gönderildi. Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 45.

⁶⁷ Süheyla Yenidünya, *a. g. m.*, s. 321.

hükümeti, İngiltere ile yapılan müzakereleri Fransa ve Rusya üzerinde baskı oluşturmak için kullanmakla birlikte, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı takip edeceği politikayı bekliyor ve ona göre İngiltere ile Kala-i Sultaniye'de yapılan müzakereleri yürütmeyi hedefliyordu. Bunun için de henüz Napolyon ve Rus Çarı arasında Osmanlı toprakları ile ilgili müzakerelerde sürerken ve kesin bir karara varılmamışken, İngiltere'yi mümkün olduğu kadar meşgul etmek ve işi ağırdan alıp geciktirmek suretiyle müzakerelerin idaresini uygun görüyordu. Babıali'nin bu tavrının farkında olan Stratford Canning, hatıratında durumu "*Sözde müzakereler başlayacaktı. Türklerden de haber yoktu. Nihayet görüşmelere giriştik. Giriştik ama ya havanın bozacağı tutuyor, ya da İstanbul'da ikide bir gelmesi beklenen talimat bir türlü ulaşamıyordu. Türkler bile bile işi geciktiriyorlardı. Böylece bizleri bazı tavizlere zorlama, Fransızları da kuşkulandırma niyetindeydiler*"⁶⁸ şeklinde ifade ederek Osmanlı diplomasisindeki gecikmelerden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Bu arada Rusya ile Fransa arasında yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye karşı tavrını belirlemede etkili oldu. Rusya'nın dostluğuna ihtiyacı olan Napolyon, Erfurt'ta Rus Çarı ile görüştü ve 12 Ekim 1808'de imzalanan antlaşma ile Eflak ve Boğdan'ın Rusya'ya terkinin kabul etti. Böylece Fransa, Osmanlı Devleti ile olan dostluğundan vazgeçmiş oldu. Tilsit ve Erfurt görüşmelerinden haberdar olan ve Fransa'nın Türk dostluğundan vazgeçerek Rusya ile ittifak yaptığını gören Babıali için artık Fransa'ya bağımlı kalmaya gerek yoktu. Aynı zamanda İngiltere ile sorun yaşamak ve İngiltere'yi oyalamak Babıali açısından, içinden çıkılmaz bir hale gelebilirdi.⁶⁹ Bu nedenle İngiltere ile anlaşma yapılması Babıali tarafından gerekli görüldü ve müzakereleri yürütmekle görevlendirilen Hakkı Paşa'nın bu işi başarılı bir şekilde yürütememesi dolayısıyla görevden alınıp müzakereleri yürütmeye memur ve murahhas olarak 24 Ekim'de Vahid Efendi Çanakkale'ye gönderildi.⁷⁰

⁶⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 46; Eserin tercümesi için bkz: Can Yücel, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, İstanbul 1999, s. 24-25.

⁶⁹ Süheyla Yenidünya, *a. g. m.*, s. 320.

⁷⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 72.

Bu arada Osmanlı Devleti'nin hem iç, hem de dış gelişmeler nedeniyle içinde bulunduğu sıkıntılı durum İngiltere ile yapılacak müzakerelerin gecikmesine sebep oluyordu. İngiliz elçilik heyetinin uzun bir bekleyişi ardından 2 Kasım günü Osmanlı Devleti'ni temsil eden Vahid Efendi, Robert Adair'e görüşmelere memur edildiğini ve Çanakkale'ye vardığını bir mektupla bildirdi. 3 Kasım günü de Pizani, Adair'in taleplerini öğrenmek ve müzakereler için güvenli bir yer tesbit etmek için tekneye gönderildi. Adair, antlaşmanın yapılabilmesi için acele ederek Çanakkale Boğazı'na girmeleri gerektiğini belirtti. Müzakerelerin İngiliz donanmasının demirleyeceği Kepez Limanı'na yakın Hadımîzade Çiftliği'nde yapılması kararlaştırıldı. İngiliz elçilik heyeti ancak 11 Kasım'da, şiddetli fırtına dolayısıyla, gecikmeli olarak, Kepez Limanı'na vardı⁷¹ ve burada Emin Vahid Efendi ile buluştular.⁷² İngilizlerin taleplerini kabul ettirmek için her yolu deneyeceğinin farkında olan Babıali, müzakereleri kolaylaştırmak ve bu suretle antlaşmayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek istiyordu. Bu amaçla Vahid Efendi ile birlikte Murahhas Elçi Robert Adair, Başkatip Stratford Canning ve diğer elçilik erkanına verilmek üzere hediyeler göndermiştir.⁷³ Gemi kamarasında bekleyen İngiliz Elçilik Heyeti için, müzakere yeri olarak kararlaştırılan Hadımîzade Çiftliği'nin bir odası tamir ettirilerek tahsis edildi.⁷⁴ Ancak heyet, burayı çok harap bulduğu için gemiye geri döndü.⁷⁵

Görüşmeler devam ederken İstanbul'da yaşanan Alemdar Mustafa Paşa vakası nedeniyle Vahid Efendi'nin merkezle irtibatı kesildi. Bu durum Vahid Efendi'nin müzakereleri ne suretle yürüteceğine dair talimat almasını engelledi.⁷⁶ Ancak buna rağmen İngiltere ile barışın yapılmasını zorunlu gören Vahid Efendi kararlılıkla işini sürdürdü. Vahid Efendi'nin daveti üzerine İngiliz elçilik erkânı Hadımîzade Çiftliği'ne geldi. Burada 21 Kasım günü ilk olarak mülakat yapıldı. Ancak daha sonra yapılan görüşmelerde müzakerelerin gizli yapılması öngörüldüğünden dolayı Stratford Canning gemiye gönderildi ve Vahid Efendi ve

⁷¹ Robert Adair, *a. g. e.*, C. I, s. 28-29.

⁷² Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 86.

⁷³ BOA, HAT, 1176/46450; Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 86.

⁷⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 86.

⁷⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 45-46.

⁷⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 83-84.

Robert Adair'in yanında sadece Divan Tercümanı Stefanaki ve İngiliz Tercümanı Pizani olmak üzere müzakerelere başlandı. Babıali İngiltere ile yapılan müzakereler hakkında hala tereddüt taşırken Vahid Efendi kararlılıkla ve maharetle görüşmelere devam etti ve nihayetinde 5 Ocak 1809 tarihinde barış ve ittifak antlaşması imzalandı.⁷⁷

Kala-i Sultaniye Antlaşması müzakereleri ve imzalanması sırasında Stratford Canning henüz yirmi bir yaşında bir elçilik katibidir ve genç yaşta diplomasinin inceliklerini öğrenmeye başlamıştır. Kala-i Sultaniye Antlaşması, Canning'in kariyerinde Osmanlı Devleti'nde tanıklık ettiği ilk diplomatik deneyimdir. Canning bu antlaşma ile Osmanlı diplomasinin ilkelerini ilk defa olarak öğrenmiş oldu. Osmanlı Devleti'nde edindiği bu tecrübe Türkler ve Osmanlı diplomasinin işleyişi hakkındaki düşüncelerinin oluşmasında önemli bir merhale oldu. Nitekim diplomat olarak 1858 yılına kadar aralıklı olarak İstanbul'da ülkesini temsilen görevlerde bulunacaktır.

2. Ortaelçiliğe Tayini

Barış antlaşmasından sonra Stratford Canning ve Robert Adair, Hadımîzade Çiftliği'nden kaldıkları gemiye döndüler. Gemi güvertesinde otururlarken aralarında geçen bir konuşma sırasında Adair, Canning'e dönerek antlaşmanın karşılıklı olarak onaylanmasından sonra büyükelçi olarak İstanbul'a atanacağını, ancak bu görev yerine Avusturya ile İngiltere arasındaki ilişkiler olanak verirse aynı paye ile Viyana'ya gitmeyi tercih ettiğini söyledi ve elçilik katibi olarak kendisi ile birlikte İstanbul'a gelmek isteyip istemeyeceğini sordu. Böyle bir durumda Adair'in görevinden ayrılması ile birlikte yerine Canning elçi olarak atanabilirdi. Canning ise İngiliz hariciyesi ile değil dahili işleri ile meşgul olmayı amaçladığını belirtti. Fakat Adair düşüncesinde ısrarcı oldu. Ancak durum Canning'in arzuladığı şekilde gelişmedi ve İngiltere hükümetinden Adair'e İstanbul'a gitme emri verildi. Adair'in önerdiği şekilde Canning de elçilik katibi olarak görevlendirildi.⁷⁸

⁷⁷ Robert Adair, *a. g. e.*, C. I, s. 113; Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 87-88.

⁷⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 46-47.

Böylece, Kala-i Sultaniye müzakerelerini sürdürmek üzere ortaelçilik payesi ile murahhas olarak atanan Adair'in payesi İstanbul'a gelişi ile birlikte büyükelçiliğe yükseltildi⁷⁹ ve Canning, İngiliz Sefareti'nde Adair'in başkâtibi olarak 1810 yılı ortalarına kadar görevine devam etti.

İstanbul'a geldikten sonra Robert Adair umduğu gibi Viyana'ya gitme imkânı bulamadı ve 1810 yılı ortalarına kadar İstanbul'da kalıp görevini sürdürmek zorunda kaldı. Bu süre zarfında Kala-i Sultaniye Antlaşması İngiliz ve Osmanlı hükümetleri tarafından karşılıklı olarak onaylandı. Bu sırada Osmanlı Devleti 1806 yılından itibaren Rusya ile devam eden savaşın içindeydi. İngiltere ile yapılan antlaşmaya göre de Robert Adair İstanbul'da Osmanlı topraklarının bütünlüğünü güvenceye alan bir Osmanlı-Rus barış antlaşmasını gerçekleştirmek için elinden geleni yapacaktı. Ancak bu planın gerçekleşmemesi üzerine Fransa ve Rusya'ya karşı İngiliz-Avusturya-Osmanlı ittifakı kurmayı planladı. Bu tasarının da gerçekleşmesi mümkün olmadı. Fakat yine de taraflar arasında antlaşma sağlanması İngiltere'nin Akdeniz'deki durumunu güçlendirip, Babıali üzerindeki nüfuzunu arttırdı.⁸⁰

Bu arada İngiltere'de kabinede değişiklik meydana gelmiş ve hariciye nazırlığı için George Canning ile Lord Castlereagh arasındaki mücadeleden George Canning yenik çıktı. Bunun üzerine, zaten İstanbul'daki görevinden ayrıлып İngiltere'de iç politika ile ilgili görevlerde yer almak isteyen Stratford Canning, elçilikteki işinden hemen ayrılmak istedi. Ancak George Canning, İngiltere'deki politik durumun elverişli olmamasından dolayı İstanbul'daki görevinden ayrılmasının doğru olmadığını bildirdi.⁸¹ Bu arada İstanbul'da ciddi bir rahatsızlık geçiren Robert Adair'in Londra'ya dönmesine hükümeti tarafından izin verilmiş⁸² ve yerine vekalet etmek ve Babıali'de İngiltere'nin işlerini yürütmek amacıyla kâtibi Canning'in orta elçi olarak görevlendirilmesine karar verildi⁸³ ve Robert Adair 12

⁷⁹ BOA, A. TŞF. d., nr. 357, s. 187, 189; A. TŞF. d., nr. 358, s. 13; Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 9, s. 88.

⁸⁰ Matthew S. Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923); Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Çev: İdil Eser, İstanbul 2010, s. 62.

⁸¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 74-77; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 28-29.

⁸² BOA, HAT, 1275/49513.

⁸³ BOA, HAT, 1349/52714 C; A. DVNS. NMH. d., nr. 10, s. 94-95.

Temmuz'da İstanbul'dan ayrıldı.⁸⁴ Böylece İngiltere kralı tarafından gönderilen itimadname⁸⁵ ile ortaelçilik payesini alan Stratford Canning'e İstanbul'da yeni bir görev verilmiş oldu.⁸⁶

Yeni atanan bir elçi önce Babıali'de Sadrazam tarafından kabul edilirdi. Canning'in ortaelçiliğe atanmasından sonra Babıali'ye davet edilmesi ve karşılama merasimi hazırlıkları için Çavuşbaşı Ağa'ya⁸⁷ talimatlar verildi ve Çavuşbaşı eşliğinde Canning Babıali'ye gelerek itimadnamesini teslim etti. Yeni elçiye adet olduğu üzere hilat giydirilip, çeşitli ikramlar, hediyeler takdim edildi ve sonrasında ikametgâhına uğurlandı.⁸⁸ Ardından İngiltere kralı tarafından gönderilen nameyi⁸⁹ padişaha takdim etmek için huzura çıkması gerekirdi. Bunun için baştercümanını Babıali'ye gönderip bir gün tayin edilmesini talep etmesinin⁹⁰ ardından Sultan Mahmud'un huzuruna çıkması için gerekli izin alındı.⁹¹ Elçilerin saraya gelişi galebe divanı denilen kapıkulu ocağı mensuplarına maaş verilmesi için yapılan ulufe dağıtımına denk getirilirdi. Elçi Padişah huzuruna çıkacağı için büyük bir merasim yapılırdı. Canning'i saraya kabul için belirlenen 28 Ağustos 1810 Salı günü Çavuşbaşı Ağa'ya verilen talimat doğrultusunda gerekli hazırlıklar yapıp Canning, alay ile Divan-ı Humayun'a getirildi. Galebe divanı sona erdikten sonra padişah huzuruna çıkarıldı ve İngiltere Kralı tarafından gönderilen nameyi Sultan'a teslim

⁸⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 86; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 32-33.

⁸⁵ İtimadname: Güven belgesi, büyükelçilerin sunduğu güven mektubu. Bkz: Fehmi Yıldız, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 293.

⁸⁶ BOA, HAT, 1178/46522.

⁸⁷ Bir saray hizmetlisi olan çavuşbaşı, elinde gümüş اساسıyla Divan-ı Hümayun'da ayakta durarak hizmet eden ve kapıcılar kethüdasıyla beraber merasim esnasında teşrifatçılık yapan devlet erkanındandı. Süslü kıyafetlerle yabancı ülkelerden gelen elçileri karşılamak görevleri arasındaydı. Bayram ve cüluslarda ve sefirlerin huzura kabullerinde kapıcılar kethüdasıyla beraber adet ve usullerin uygulanmasını sağlardı. Bkz: Robert Withers, *Büyük Efendinin Sarayı*, Çev: Cahit Kayra, İstanbul 2010, s. 35, 42; Ümit Koç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Çavuşluk Teşkilatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 2, Elazığ 2002, s. 398-399; Orhan F. Köprülü, "Çavuş", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 237. Ayrıca çavuşların elçileri karşılayarak onlara eşlik etmeleri ve büyükelçi ve sair elçilerin nasıl karşılandığı hakkında bkz: BOA, A. TŞF. d., nr. 359, s. 187.

⁸⁸ BOA, K.K. d., nr. 676-1, s. 81.

⁸⁹ İstanbul'da göreve başlayan yabancı elçilerin hükümdarlarından Osmanlı padişahına takdim etmek üzere mektup getirmesi gerekirdi. Aksi takdirde elçinin sultanın huzuruna çıkmasına müsaade edilmezdi. Bununla birlikte, Kendi ülkesinden name getirirse bile şayet padişaha hitaben yazılmış değilse padişahın huzuruna çıkamaz sadece sadrazamla görüşebilirdi.

⁹⁰ BOA, A. TŞF. d., nr. 358, s. 18; HAT, 1276/49518 A.

⁹¹ BOA, HAT, 1270/49197.

etti.⁹² Canning ve maiyetinde bulunanlara çeşitli ikramlar ve hediyelerden sonra alay ile ikametgahına uğurlandı.⁹³

Bu merasimden sonra resmi olarak görevine başlamış olan Canning, İstanbul'da İngiltere ve Babıali arasındaki ilişkileri ve Osmanlı topraklarındaki İngiliz vatandaşlarının işlerini yürütmeye memur olan Canning'e hükümeti adına tam yetki ile hareket etme izni verildi. Canning'in bütün hizmet süresi boyunca İngiliz hükümetinden herhangi bir talimat almamıştır. Uygulamak zorunda kaldığı talimatlar, sadece Adair'e verilen ve onun gidişi ile birlikte yarım kalan işlerden ibaretti.

İngiltere 18. yüzyıl sonundan itibaren Osmanlı Devleti meseleleriyle yakından alakadar olmaya başlasa da, Canning'in ortaelçiliğe atandığı dönemde buna pek önem vermediğini görmekteyiz. Nitekim büyükelçi rütbesindeki Adair, görevden alınıp yerine ortaelçilik rütbesiyle Canning göreve getirilmiş ve bu süre zarfında İngiltere Osmanlı ile ilişkilerine çok ilgisiz kalmıştır. Bunun bir kanıtı da Canning'in ortaelçiliği döneminde Babıali'de yürüttüğü müzakerelere dair Londra hükümetinden ne şekilde hareket edeceğini tayin eden bir direktif almamasıdır. İngiltere'nin ilgisizliğine Canning'in diplomasideki tecrübesizliği de eklendiğinde Canning için Babıali'de elçiliğin işlerini yürütmek kolay olmadı.⁹⁴

Stratford Canning'in orta elçi olarak görev yaptığı süre boyunca ilk ve en temel görevi Fransa'nın Babıali'de çevirdiği entrikalara engel olmak ve Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'da meydana gelen olaylar karşısında mağlup durumda olan İngiltere'nin safına geçmeyeceğine göre, tarafsız kalmasını sağlamaktı. İkinci amacı İngilizlerle anlaşmaya razı olduğu takdirde, çarın kaygılarını yatıştırmaya yarayacak olan bir Türk-Rus ittifakı kurmaktı. Ortaelçiliği süresince Osmanlı ve İngiltere'yi birbirine yakınlaştırmaya çalışmak Canning'in genel siyaseti olmakla birlikte, İngiliz tüccarının menfaatlerini korumak için girişimlerde de bulunmuştur. Bunun için de öncelikli olarak Osmanlı topraklarında bulunan müstemmen İngiliz tüccarı açısından

⁹² BOA, A. TŞF. d., nr. 358, s. 25; Câbi Ömer Efendi, *Câbi Tarihi*, C. 1, Yay. Haz: Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003, s. 667.

⁹³ BOA, K.K. d., nr. 676-1, s. 83; İstanbul'a atanan yabancı elçilerin devlet erkanı tarafından karşılanması ve yapılan mutad merasimler hakkında genel bilgi için bkz: Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007, s. 71-77.

⁹⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 91.

son derece mühim bir mesele olan Osmanlı sularında ve Akdeniz’de İngiliz ticaret gemilerinin emniyetinin sağlanmasına çalışmıştır.

3. İngiliz Ticaret Gemilerinin Emniyetini Sağlama Teşebbüsü

İngiltere’nin Osmanlı Devleti ile ilk münasebetleri iktisadi ve ticari menfaatleri doğrultusunda şekillendi. Daha sonra gelişen siyasi münasebetler de dahil iki ülke arasındaki bütün ilişkilerde İngiltere’nin öncelikli gayesi iktisadi ve ticari menfaatlerini korumak ve daha da iyileştirmektir. İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında ilk ticari ilişki resmen 1581 yılında başladı.⁹⁵ Ticari ilişkilerin başlaması aynı zamanda iki ülke arasında siyasi ilişkilerin başlamasını da beraberinde getirdi. Nitekim verilen ticari ayrıcalıklardan hemen sonra, İngiltere’ye 4 Mayıs 1583 tarihinde İstanbul’da daimî elçi bulundurma hakkı da verildi.⁹⁶

Canning’in Osmanlı Devleti’nde orta elçi olarak göreve başladığı 1810’dan 1812 yılına, ilk diplomatik görevi sona ererek İstanbul’dan ayrıldığı tarihe kadar öncelikli meselesi İngiliz tüccarlarının haklarını korumak, ticaret gemilerinin emniyetlerini sağlamak ve İngiliz ticari ve iktisadi meselelerinde daha fazla imtiyaz elde etmek olmuştur. 1810-1812 yıllarında orta elçiliği döneminde Canning’in asıl

⁹⁵ İlk defa olarak 1553 yılında İngiliz tacir Anthony Jenkinson’a Kanuni Sultan Süleyman tarafından hususi mahiyette, hiçbir vergi ödemediği Türk limanlarında ticaret yapma müsaadesi verildi. Daha sonra bu ticarî imtiyaz 1580 yılında yapılan antlaşma ile bütün İngiliz tüccarını kapsayacak şekilde genişletildi. Böylece ilk defa İngilizlerin Türk limanlarında serbestçe ticaret yapmalarını kabul eden antlaşma imzalanmış oldu. Bu ticari antlaşmadan kısa bir süre sonra Levant Company kuruldu. Bkz: Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I (1580-1838)*, Ankara 1974, s. 9-16; Sevim Ünal, “1830-1840 Yılları Arasında Türk-İngiliz Ekonomik İlişkileri”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11-15 Ekim 1976*, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 1981, s. 1367. Levant Company’nin kuruluşu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: M. Epstein, *The Early History of the Levant Company*, London 1908.

⁹⁶ Hasan Şahin, “Şark Meselesi Çerçevesinde Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı*, S. 29, Erzurum 2006, s. 215. Levant Company aracılığıyla siyasi münasebetler başlamıştır. 1825 yılına kadar bir yandan ticaretini geliştirirken bir yandan da İngiltere’nin Osmanlı nezdindeki diplomatik temsilciliğini üstlenmiştir. İngiltere’yi temsil eden elçi her ne kadar kral ya da kraliçe tarafından atanıyordu ise de elçilerin ve konsolosların maaşları ve masrafları Levant Company tarafından karşılanıyordu. Ancak 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Akdeniz’de İngiliz-Fransız ticarî ve siyasi rekabetinin artması sonucunda Levant Company tasfiye edilerek 19 Mayıs 1825 tarihinde George Canning’in Dışişleri Bakanlığı döneminde çıkarılan yasa ile Osmanlı Devleti ve diğer ülkelerdeki elçilikler doğrudan İngiliz hükümetinin emrine geçti. Bkz: Uygur Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları: İngiliz Belgeleriyle Osmanlı imparatorluğundaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İstanbul 2004, s. 20, 26, 28.

mesai harcadığı konu ise Ege Denizi'ndeki Fransız korsan gemilerine karşı İngiliz ticaret gemilerinin emniyetini sağlama girişimi olmuştur.

Fransızların ve Rusların Akdeniz'de üstünlük sağlama çabaları, İngiltere'nin Hindistan sömürgelerine giden yollarını tehlikeye atacağından, İngiltere ile çıkarlarının çatışmasına sebep oldu. Bu durum İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile daha yakından ilgilenmesine sebep olmaktadır.⁹⁷

XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Fransa, Akdeniz'de ve ticaretinde en fazla nüfuz ve itibar sahibiyken, İngiltere'nin bu bölgede hakimiyeti ele geçirme mücadelesi ve XVII-XVIII. yüzyıllarda iki ülke arasında süren savaşların sonucunda, genellikle Fransa'nın mağlup olması ve Hindistan sömürgelerini kaybetmesi üzerine, Akdeniz'de hakimiyet ve nüfuzu kayboldu.⁹⁸ Ancak bununla birlikte her iki devletin Akdeniz'de birbirlerine üstünlük sağlama mücadeleleri sırasında denizlerde korsanlık eylemleri arttı.⁹⁹

Korsanlık, Avrupa devletlerinin savaş dönemlerinde denizlerde düşmanlarını yıpratmak amacıyla kullandıkları bir yöntemdi. Resmi makamlar tarafından görevlendirilen ve izinli korsan olarak adlandırılan bu korsanlar, özellikle savaş dönemlerinde rakip oldukları devletlere zarar vermek amacıyla bazı denizcilere saldırarak mallarını ve gemilerini gasp etmek suretiyle faaliyet gösteriyorlardı.¹⁰⁰

Ancak, bu durum bölgede ticareti sekteye uğrattığından hem İngiliz, hem de Fransız hükümetleri tarafsızlık ilkesinin uygulanması noktasında Babıali nezdinde şikayetlerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda İngiltere ve Fransa'nın korsanları

⁹⁷ A. Şevket Ovalı, "Doğu sorunu Çerçevesinde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu Siyaseti", *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan*, Ed.: Ersin Embel, Ankara 2008, TTK, s. 251.

⁹⁸ Raif Karadağ, *Şark Meselesi*, İstanbul 2005, s. 95-96.

⁹⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, *a. g. e.*, s. 56-57.

¹⁰⁰ Korsan kelimesi, Türkçe'de deniz haydutluğunu ifade etmekle birlikte, Batı dillerinde resmi otorite tarafından verilen bir deniz görevini de ifade etmektedir. Deniz haydutları kişisel çıkarları doğrultusunda din-millet ayrımı göstermeksizin ve bir yasal dayanağı olmaksızın faaliyet gösterirlerken; izinli korsanlar özellikle savaş dönemlerinde devletlerin, rakiplerine denizlerde zarar vermek amacı ile bazı gemi ve denizcilerine resmi bir saldırma görevi vermeleri ile faaliyet gösteriyorlardı. Savaş dönemlerinde geçerli olan ve ülke çıkarlarına hizmet eden izinli korsanlık, tanımlanmış bir düşmanın gemi, mal ve insanlarını alarak zenginliklerini yağmalama iznini gösteren bir resmi belge olan *Letters of Marque* veya *Letters of Reprisal* alınması ile yapılabiliyordu. Bkz: Şenay Özdemir, "Osmanlı Sularında Yabancı Devletlerin Korsanlığı Karşısında Osmanlı Devleti'nin Tarafsızlık Konumu", *A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 36, s. 189-191.

aracılığıyla birbirlerine zarar vermesi ile birlikte Osmanlı reayası ve ticareti de zarar görmeye başlamıştır. Bunun üzerine Osmanlı tebaasının kayıpları Babıali'yi bazı tedbirler almak mecburiyetinde bırakmıştır. Osmanlı Devleti, dostu olan iki devlet arasındaki muharebelerde tarafsız kalmayı tercih etmiş ve bu politikayı devam ettirebilmek için de bir takım tedbirler almıştır. Hatta taraflar arasında korsanlık sonucundaki zararların giderilmesi için arabulucu rolü dahi oynamıştır.¹⁰¹

Osmanlı Devleti tarafsızlık usulüne göre Akdeniz ticaretinin güvenliği için korsanların hareketlerini denetlemekteydi. Bu denetim de korsanların izinli korsan olup olmamalarına göre yapılmaktaydı. İzinli korsanların hedeflerini savaşmakta oldukları devlet veya devletlerin gemileri oluşturuyordu. İzinli korsanların harp halinde buldukları bir devletin gemisine ve malına el koyması yasal kabul edilirken, tarafsız devlete karşı yönelmiş oldukları herhangi bir saldırı yasadışı kabul edilmekteydi. Buna göre savaşa dahil bulunmayan tarafsız devletlerin gemileri için izinli korsanların bir tehlike teşkil etmemeleri gerekiyordu.¹⁰²

Babıali, ülkenin karasuları dahilinde korsanlık eylemlerini önlemeye gayret göstererek Osmanlı deniz ticaretinin ve tüccarın bundan zarar görmesine engel olmak niyetindeydi. Bununla birlikte, savaşan devletler karşısında tarafsızlığının korunması gereğine riayet etmeye çalışmaktaydı. Osmanlı Devleti tarafsızlığı gereği kendi suları içinde savaşan tarafların izinli korsanlarından birine yardım etmemeye, bunlar arasında taraf tutmamaya ve tarafsız bölgenin her iki tarafın gemileri için de güvenli bölge olmasını temin etmeye çalışmalıydı.¹⁰³

Canning ortaelçiliğe atandığı dönemde Akdeniz ve Ege Denizi'nde korsanlık eylemlerinin artması ve İngiliz ticaretinin zarar görmesi üzerine, diplomatik kanallar vasıtasıyla Babıali'ye başvurarak bu duruma bir son verilmesini talep ettiyse de, bu mevzu Babıali ile Canning arasındaki başlıca anlaşmazlık konusu oldu. Canning'in amacı Fransız korsanlarına karşı İngiliz ticaretinin güvenliğini sağlamak olduğundan bu yönde girişimlerde bulunmuştur.

¹⁰¹ Mübahat S. Kütükoğlu, *a. g. e.*, s. 57-59. 18. Yüzyılın sonunda bir İngiliz gemisinin Myknos Adası'nda Fransızlara ait gemileri zapt etmesi ve bunun üzerine Fransız yetkililer tarafından yapılan şikayetlerin üzerine Babıali'nin tutumu ve aracı rolü oynaması hakkında bkz: *Aynı Eser*, s. 59-61.

¹⁰² Şenay Özdemir, *a. g. m.*, s. 193.

¹⁰³ Şenay Özdemir, *a. g. m.*, s. 194.

Fransa, İngiltere ile harp halinde bulunduğu için Ege Denizi'nde korsanlık faaliyetlerinde bulunuyor, İngiltere'ye denizlerde darbe vurmak amacıyla İngiliz tüccar gemilerini yağmalıyordu. Fransızlar gemilerden aldıkları ganimeti kaçırmak için acilen sığınak bulmak zorunda olduklarından, sıkıştıklarında Türk limanlarına sığınıyorlardı. Ancak bu uluslararası yasalara aykırıydı. Babıali İngiltere ve Fransa arasındaki savaşta tarafsız bir pozisyonda olduğu¹⁰⁴ için savaşan devletlerin korsanlarına yardımcı olmamalı, kendi limanlarına sığınmalarına müsaade etmemeliydi. Ancak Napolyon'un tepkisini çekme kaygısı ve İstanbul'da Fransız elçisinin aktif pozisyonundan dolayı, Babıali tarafsız bir tutum takınamamaktaydı.

Canning, iki Fransız korsan gemisinin Kasım 1810'da Ege sularında yağma yapmak amacıyla Haliç'ten ayrıldığını öğrendi. Bunun üzerine Reis Efendi'ye haber göndererek bunun önüne geçilmesi, göz yumulursa İngiliz donanmasıyla Fransızlara karşılık verileceği tehdidinde bulundu. Ancak bu tehdidi uygulamaya noktasında ciddi bir faaliyette bulunamadı.¹⁰⁵ Bununla birlikte, İngiliz tüccar gemilerine Fransız korsan gemileri tarafından yapılan gasp da devam etmekteydi. Bunun üzerine Canning, Divan'a birbirinden ağır yazılar yolluyor, fakat bir türlü şikayetine cevap bulamıyordu. Uzun bir dönemden sonra ilk defa Mart 1811'de Reisülküttap, Ege ve Akdeniz sahillerinde saldırıya uğrayan İngiliz tüccarının zararını karşılamaya söz verdi. Fakat Canning'in günlüğünde kaydettiğine göre, 17 Nisan'a kadar herhangi cevap gelmedi. Bununla birlikte Ege sularında Fransızların İngiliz tüccar teknelerine verdiği zarar 1811 yılı Haziran ve Temmuz aylarında da devam etti. Bunun üzerine Canning, Babıali'nin ilgisiz davranması dolayısıyla sert bir protesto gönderdi. Baş tercüman Pizani aracılığıyla yolladığı bu tehditkâr notada Canning:

“Active adlı tekne konusunda Reis Efendi'ye söyleyin ki, teknenin tesbit edilebilmesi için delil istemesi ancak benim arzumu yerine getirmemek için düşünülmüş bir bahanedir ve bu şekilde hareket etmekle Majestenin düşmanlarına yardım etmektedir. Kısacası, söz konusu tekneye el konmasını istiyorum. Bu teknenin gözümün önünde geçirilerek başkente getirilişi, hükümetime karşı yöneltilmiş açık bir hakarettir. Reis Efendi, şüphemi uyandıracak olayların döndüğü böyle bir anda

¹⁰⁴ BOA, A. DVNS.NMH. d., nr. 10, s. 121.

¹⁰⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 93-94.

isteğimi yerine getirmemekte direndiği takdirde vazifem icabı ne gibi hareket hattı tutmak zorunda kalacağımı pekala bilir. Çok şeye dayandım, sabır gösterdim. Ama hükümdarıma hakaret edilmesine asla göz yumamam.”¹⁰⁶

Canning’ın bu sert notasına rağmen Fransız korsanlar tarafından 1811 yılında gerçekleştirilen korsanlık eylemleri dolayısıyla yine Reis Efendi ile Canning arasında uzun müzakereler cereyan etti. Özellikle, Şıra (Syra) Adası’nda Fransız ve İngiliz korsanlar arasında yaşanan gerginlik ve maddi zararın oluşması, problemin halledilmesi için Canning’in Babıali’ye baskı yapmasına sebep oldu.¹⁰⁷ Malta’dan İzmir’e gitmekte olan bir İngiliz gemisi Değirmenlik (Milos) adasına yakın bir yerde Fransız gemisi tarafından zapt edilerek Şıra adasına götürülmüştü. Canning’in şikayeti üzerine Kaptan Paşa’ya bir ferman ve işin halledilmesi için bir mübaşir¹⁰⁸ gönderildi. Mübaşire, hem olayın cereyan şekli hakkında bilgi toplanması hem de gasp edilen malların güvenli bir yerde muhafaza edilmesi ve mesele İstanbul’da halledileceğinden dolayı malların İstanbul’a gönderilmesi emri verildi.¹⁰⁹ Ancak İstanbul’dan gönderilen mübaşir verilen görevi yerine getirmedi.¹¹⁰ Bu mesele Babıali, İngiltere, Fransa arasında ciddi bir bunalıma yol açtı. Babıali işi ağırdan alıyordu. Canning de bir an önce halledilmesi için aceleci ve İngiliz tüccarının zararlarının karşılanması konusunda ısrarcı idi. Aynı zamanda Babıali’nin bu konuda tarafsız olmadığını iddia ediyordu. Babıali ise Fransız ve İngiliz elçilerinin olayla ilgili verdikleri beyanatların birbirinden farklı olduğu,¹¹¹ henüz olayla ilgili tahkikatın sonucunun kendileri açısından muğlak olduğu ve kendilerine yeterli

¹⁰⁶ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 95; Tercüme için ayrıca bkz: *Stratford Canning’in Türkiye Anıları*, s. 31.

¹⁰⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 96-97.

¹⁰⁸ Mübaşir, Tanzimat döneminden önce devlet tarafından yapılması gereken bir işin yapılması için görevlendirilen kimse. Bkz: Fehmi Yıldız, *a. g. e.*, s. 465.

¹⁰⁹ Mübahat Kütükoğlu, *a. g. e.*, s. 61.

¹¹⁰ Mübaşirin görevini icra etmediği hakkında, Eylül 1811 tarihli mükaleme meclisinde Canning’in beyanati hakkında bkz: BOA, HAT, 1290/50063; Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 102.

¹¹¹ BOA, HAT, 1290/50063. Kala-i Sultaniye Antlaşması sonuçlandığı sırada İngiliz Murahhası Robert Adair’e sunulan bir deklarasyonda, Türk sahillerinin sınırı üç mil olarak tespit edildi. Türk sahillerinin üç mil dahilinde yabancı devletler tarafından Osmanlı egemenliğine halel getirecek faaliyetler yapılamayacaktı. Bu beyana göre, Fransızlar İngiliz gemisinin bu sınırlar dahilinde değil karaya on iki mil uzakta gasp edildiğini, İngilizler ise Fransızların Babıali’ye sundukları tebliğin aksine gasb olayının Türk karasularının üç mil dahilinde olduğunu ileri sürmekteydiler. Bkz: Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 95.

bilgiler ulaşmadığı gerekçesiyle bir karara varma konusunda çekimserdi.¹¹² Stratford Canning ise Babıali'nin Fransa'nın nüfuzu altında kaldığı için İngiltere'ye net cevap vermediği ve bu yüzden Fransa'nın korsanlık faaliyetlerinin engellenmesi için gerekli çabayı göstermediğini ileri sürmekteydi.¹¹³ Bu sırada İstanbul'da bulunan Fransız diplomatlar da boş durmuyor, İngiltere'ye karşı yapılan korsanlık eylemlerinin sona ermesi yönündeki Canning'in girişimlerini sonuçsuz bırakmak için bir takım hamlelerde bulunuyorlardı. Bunun için Tepedelenli Ali Paşa'yı kullanmaktaydılar. Bu sırada Adriyatik'te etkin nüfuzu olan Ali Paşa'nın İngiliz taraftarı olması¹¹⁴ Fransızların bu bölgedeki faaliyetlerine engel teşkil etmekteydi. Buna karşın Fransız maslahatgüzarı Babıali'yi, İngiltere'yi destekleyen Ali Paşa'ya karşı kışkırtmaya ve ondan yüz çevirmesi için ikna etmeye çalışmaktaydı. İngiltere de Paşa'nın bölgedeki etkinliğinden ve Fransızlar aleyhine hareket ettiğinin farkında olduğundan dolayı, bu durumdan istifade yoluna gitmiştir. Canning, Babıali'de Ali Paşa aleyhine Fransız entrikalarına karşı Paşa'yı koruyarak onu İngiltere'nin yanında tutmaya çalışmıştır.¹¹⁵

Bu sırada Babıali, sadece Fransız tehdidi ile karşı karşıya kalmanın tedirginliğini yaşamıyor, aynı zamanda Osmanlı ordusunun Tuna'da Rus ordusuna yenilmiş olmasının da sıkıntısını yaşıyordu. Bu sebeple Canning bir süre için Şıra Adası ile ilgili olarak Babıali'ye yapmış olduğu baskılardan vazgeçti. Fakat kısa bir süre sonra, Rusya ve Babıali arasında yapılmakta olan barış müzakereleri Canning'e bir fırsat vermiş oldu. Babıali bu dönemde Rusya ile barış yapmanın yollarını arıyordu. Canning de iki taraf arasında aracı rolünü üstlenmişti.¹¹⁶ Fakat Canning'in işittiği bir habere göre, taraflar arasında aracı olmasına rağmen Babıali, Rusya ile

¹¹² BOA, HAT, 1290/50063.

¹¹³ BOA, HAT, 1290/50063.

¹¹⁴ Tepedelenli Ali Paşa gücünü artırdığı nispette Babıali'den bağımsız bir dış siyaset izlemeye yönelmiştir. Ancak dış siyaseti herhangi bir ilkeye dayanmıyor, çıkarlarına göre hareket ediyordu. Tepedelenli karşılıklı menfaat ilişkisi çerçevesinde ilk olarak 1806 yılında Fransa ile iyi geçinme yoluna gitmiştir. Yedi Adalara sahip olmayı planlayan Ali Paşa, hedeflerine ulaşamayıp adaları Fransa'ya kaptırınca iki tarafın menfaatleri çatıştı ve kısa bir süre sonra, hedeflerine ulaşabilmek için bu defa İngiltere ile yakınlık kurmaya başladı. Bkz: M. Cavid Baysun, "Ali Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, MEB, İstanbul 1993, s. 345; Ahmet Uzun, "Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı", *Bellekten*, C. LXV, S. 244, Ankara 2001, s. 1041-1042.

¹¹⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 103-105.

¹¹⁶ İlerideki konuda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalan Bükreş Antlaşması'nda Canning'in aracılık rolü üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

yapılacak olan müzakereler hakkında ona dürüstçe davranmıyordu. Bu durum Fransız korsanları meselesinin halledilmesinde sonuca varmak için baskı yapmanın yolunu açmış ve Canning tekrar bu sorunu gündeme getirmiştir. Ege'de korsanlık faaliyetlerinin engellenmesi için Babıali ile İngiliz elçiliği arasında öneriler ve karşı öneriler gidip geldi. Sonuçta 5 Aralık'ta Canning sert bir nota yolladıysa da Reisülküttap notanın geri çekilmesi için ısrar etti. Fakat Canning 12 Aralık'ta verdiği cevabında daha fazla ertelemeye müsaade etmeyeceğini belirtti. Reis Efendi 14 Aralık'ta yine reddetti. Babıali'nin işi ağırdan alması, işin hallini sürekli ertelemesi ile Canning'in Ege'de İngiliz tüccarlarını korumak konusundaki kararlılığı ve Fransız korsan gemilerinin engellenmesi konusundaki sert ultimatoları, her ne kadar taraflar arasında gerginliğe sebep olsa da tarafların birbirine ihtiyacı vardı. Çünkü Osmanlı Devleti, Rusya ile mütareke ve barış yapılması için Canning'in aracılığını gerekli görüyordu. İngiltere ise Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni nüfuzu altına alması ve Akdeniz'de egemenliğini genişletmesi kendi ticari ve ekonomik menfaatlerine aykırı görmekteydi. Bu yüzden Babıali'nin sürekli Canning'in taleplerini ertelemesi ve işi ağırdan almasından dolayı Canning tehditkar ifadeler kullansa da, Babıali'ye karşı genel davranışı sabırlı ve uzlaşmacı olmuştur.¹¹⁷ Bunun asıl nedeni Babıali'yi İngiltere'nin yanında tutmak ve Napolyon'un etkisi altına girmekten alıkoymaktı. Bu yüzden Babıali'yi İngiltere'nin samimi dostu olduğuna ve Babıali'ye temiz niyetler beslediğine inandırmayı ihmal etmemiştir.

Babıali, Canning'in bir yandan Osmanlı Devleti'ni Fransız nüfuzundan uzak tutmak için dostane yaklaşımının, diğer yandan İngiliz temsilcisi olarak Ege Denizi'nde İngiliz menfaatlerini koruma çabası içinde olduğunun farkındaydı ve onun bu durumundan yararlanarak üzerinde ısrarla durduğu korsanlık faaliyetlerinin engellenmesi ve Canning'in Fransız korsanların, Osmanlı'nın tarafsızlığını hiçe sayarak Türk limanlarını kullanmasına engel olunması talebinin, Türk yetkililerince sürekli ertelenmesi bir sonuca varılmasını geciktirmekteydi. Canning, Babıali'ye her ne kadar önlem alınması konusunda direktse de hala İngiliz tüccar gemileri Fransız korsanlarından zarar görüyordu.¹¹⁸ Bu durum karşısında Canning, Babıali ile dostluk kurulması için gösterdiği bütün gayretleri tehlikeye düşürebileceğini bile bile, kesin

¹¹⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 97.

¹¹⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 98.

olarak bir tavır almaya karar verdi ve Ege donanması amirali Kaptan Hope'a serbest hareket etme yetkisi verdi. 3 Kasım 1811'de Hope'nin yönetimindeki İngiliz donanması Navarin Limanı'na girerek limana sığınmış olan bir Fransız korsan gemisinden teslim olmasını istedi. Ancak korsanlar teslim olmadıkları gibi Türk limanlarının tarafsızlığını hiçe sayarak, aldıkları ganimetleri karaya çıkarıp yaktılar Bunun üzerine İngiliz donanması, tarafsız bölge olan Osmanlı sınırları dahilinde korsanlara ateş açtı.¹¹⁹ Canning işin sorumluluğunu, daha önce Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını hiçe saydıkları için Fransız korsanlara yükledi.¹²⁰ Canning'in emriyle Navarin Limanı'nda gerçekleşen bu son olay, onun bu konuda ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir. Kaptan Hope'nin Türk müstahkem mevkillerine ateş açtığı haberi 17 Aralık'ta İstanbul'a ulaştı ve Babıali'de öfkeye sebep oldu.¹²¹ Reisülküttap, Canning'e bu olay karşısında tarziye vermedikçe kendisi ile her türlü münasebete ara vereceğini, hatta İngiliz hükümetine şikayet edeceği tehdidinde bulundu. Ancak kısa bir süre sonra Babıali yumuşadı.¹²² Çünkü Rusya ile yapılacak barış görüşmelerinde Canning'in aracılığına ihtiyacı vardı. Canning, zaten Petersburg ile uzun zamandır gayr-i resmi iletişim halindeydi. Bundan haberdar olan Babıali, bu defa kendisinden Petersburg'la resmen yazışmaya girmesini istedi. Canning Rusya ile Babıali arasındaki müzakerelerde aracı olmayı Fransız korsanlar meselesi halledilmesi şartıyla kabul etti.¹²³ Bunun üzerine Babıali korsanlık faaliyetlerinin engellenmesi ve Fransızlar tarafından gasp edilen İngiliz mallarının iadesi konusunda Canning'in ısrarına rağmen bir yıldan daha fazla süredir ertelemiş olduğu fermanı yolladı. Bu karşılıklı anlaşmadan sonra, Canning, Babıali ve Rusya arasında antlaşma yapılması için mesai harcamaya başladı.

¹¹⁹ Turgut Subaşı, *Anglo-Ottoman Relations and the Reform Question in the Early Tanzimat Period 1839-1852: With Special Reference to Reforms Concerning Ottoman Non-Muslims*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Birmingham 1995, s. 29.

¹²⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 100.

¹²¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 97.

¹²² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 101.

¹²³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 102; Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 30.

4. Bükreş Antlaşması ve Stratford Canning

4.1. Osmanlı-Rus Harbi

1792 yılında yapılan antlaşmadan itibaren Rusya ve Osmanlı Devleti barış içinde yaşamalarına rağmen Rusya, Osmanlı Devleti aleyhine yayılma siyasetinden vazgeçmiş değildi. Nitekim Balkanlarda Osmanlı aleyhine geniş bir propaganda faaliyetine girişti. Aynı zamanda Eflak ve Boğdan'ı da almaya çalışmaktaydı. Diğer taraftan da Yediada Cumhuriyeti'nden anlaşma gereğince askerlerini çekmesi gerekirken, buna yanaşmıyordu. Rus tehlikesinin gittikçe artması Babıali'yi endişelendiriyor, fakat buna tek başına karşı koymaya cesaret edemiyordu. Bu sırada Rusya ile savaş halinde bulunan Fransa, Rusya'yı iki cepheli savaşa sokmak için Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı savaşa girmeye ikna etmek niyetiyle Horace Sebastiani'yi özel bir görevle İstanbul'a gönderdi.¹²⁴ Osmanlı Devleti'ni Fransa yanına çekmeye çalışan Sebastiani'nin talebi üzerine Eflak ve Boğdan beyleri Aleksandre İpsilanti ve Aleksandre Morozi görevlerinden azl edilerek yerlerine Fransız yandaşı Drokozade Aleksandre Suzzo ve İskerlet Kallimaki tayin edildi. Boğazlar da Rus gemilerine kapatıldı. Rusya, Osmanlı Devleti'nin bu teşebbüslerini, 1802 tarihli Türk-Rus Antlaşması'na¹²⁵ aykırı olduğu gerekçesiyle protesto etti. İngiltere de Rusya'nın yanında yer alarak her ikisi de Osmanlı Devleti'nden eski statüye dönülmesini istedi. Baskıların artması üzerine Osmanlı Devleti, İngiltere'nin Rusya'yı desteklemesi üzerine Çar'ın taleplerini kabul etti. Eski Rus taraftarı İpsilanti ve Morozi beyler yeniden görevlerine döndü ve Rus gemilerinin boğazlardan geçmesine izin verildi. Ancak Fransa ile Osmanlı Devleti'nin yakınlaşması Rusya'yı tedirgin ettiğinden Çar Aleksandr Osmanlı toprakları olan Eflak ve Boğdan'ı Ekim 1806'da işgal etti. Bunun üzerine Babıali de Fransa'nın etkisi ve desteği ile Aralık 1806'da Rusya'ya savaş ilan etti. Rusya'nın iki cepheli

¹²⁴ Bekir Günay, *a. g. e.*, s. 17; Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, Çev. Hür Güldü, İstanbul 2008, s. 448.

¹²⁵ 1802 tarihli antlaşma ile Rusya prenslerin atanması ve azlinde söz sahibi oluyordu. Böylece Rusya kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek kişileri atayabilecekti. Prensler yedi yıllığına sultan tarafından Rusya'nın onayı alınarak atanacak, Rusya'nın özel onayı olmaksızın görev süresi dolmadan hiçbir prens görevden alınmayacaktı. 1773'ten sonra konulan tüm vergiler kaldırılacak; mümkün olduğu takdirde tüm görevler yerli halka verilecekti. Bu düzenlemeler ihlal edildiği takdirde Ruslara İstanbul'a müdahalede bulunma hakkı tanınıyordu. Bkz: Stanford J. Shaw, *a. g. e.*, s. 451.

savaşa girmesi Fransa'nın işine yaradığından İngiltere'nin hoşuna gitmedi. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin savaştan çekilmesini istedi. Talebinin reddedilmesi üzerine İngiltere de Rusya'nın yanında savaşa girdi.¹²⁶

Rusya'nın Fransa karşısında yenilmesiyle iki devlet arasında Tilsit Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmaya göre; Fransa, sürmekte olan Osmanlı-Rus savaşında iki devlet arasında aracılık yapacaktı. Antlaşma gereğince Fransa'nın aracılığı ile savaşa ara verildi. Osmanlı Devleti'nin hem iç hem de dış durumu savaşa devam etmeye elverişli olmadığından dolayı uzlaşmayı kabul etti. Taraflar arasında 24 Ağustos 1807 yılında Eflak-Boğdan'ın boşaltılmasını öngören Slobozia Ateşkes Antlaşması imzalandı. Ancak sonuçtan Rusya memnun kalmadığı için barış görüşmeleri bir türlü sonuçlanmadı.

Daha önce de belirtildiği gibi Avrupa siyasi dengelerinde yeni gruplaşmaların meydana gelmesiyle birlikte Osmanlı Devleti ile İngiltere yaklaşması sonucu Kala-i Sultaniye Antlaşması imzalandı. İngiltere, Babıali üzerinde Fransız nüfuzunun artmasını istemediğinden dolayı bu antlaşmanın gizli maddesi ile Osmanlı Devleti'nden önce Rusya ile barış antlaşması yaptığı takdirde Babıali ile Rus hükümeti arasında Osmanlı Devleti'nin yararına uygun, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü gözetilen bir antlaşma yapmayı vaat etmekteydi.

Kala-i Sultaniye Antlaşması'ndan hemen sonra İngiliz Elçisi Robert Adair Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılmış olan mütarekeyi barış antlaşması haline getirmek için her iki tarafa arabuluculuk yapma önerisinde bulundu. Ancak Rusya buna yanaşmadı. Çünkü Slobozia Mütareke şartlarından memnun değildi ve İngiltere ve Babıali'nin yaklaşmasından tedirgin olduğu için Robert Adair'in derhal İstanbul'dan uzaklaştırılmasını istedi. Rusya'nın bu talebi üzerine Babıali de İngiltere'nin uzlaşma önerisini ve elçinin uzaklaştırılması talebini reddetti.¹²⁷ Böylece Rusya ile savaş Mart 1809'da yeniden başlamış oldu.

Ruslar Balkanlara doğru ilerleyip Eflak ve Boğdan'ı işgal ettiler. Tuna'yı geçerek Balkanlar'a kadar geldiler. Rus ordusunun Osmanlı kuvvetlerini mağlubiyete uğratması ve Babıali'ye savaş yükünün ağır gelmesi üzerine, Türkler barış talebinde

¹²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Stanford J. Shaw, *a. g. e.*, s. 478-492.

¹²⁷ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 169.

bulunmak zorunda kaldılar.¹²⁸ Bununla birlikte Rus ordusunun üstünlüğüne rağmen Rus yetkililer de barışın bir an önce yapılmasını istemekteydiler.

4.2. Bükreş Antlaşması (28 Mayıs 1812)

Rus Başkomutanlığı görevinde bulunan General Kutuzof, devletin Fransa tehlikesi karşısında olduğundan acele barış yapılması taraftarıydı. Fakat tam bu sırada, Temmuz 1811'de Rusçuk, Türkler tarafından zapt edilmişti. Böyle bir durumda Rusya açısından mağlup taraf olarak barış yapılmış olacağından bir muvaffakiyet elde etmek gerekirdi. Kutuzof, Rusçuk'u muhasara etti. Ordunun zor durumda kalması üzerine Yergöğü'de bulunan Serdar-ı Ekrem Laz Ahmet Paşa, General Kutuzof'dan mütareke ve barış istemek zorunda kaldı. Çar Aleksandr, Kutuzof'a Osmanlılarla derhal barış yapılmasını ve yirmi milyon kuruş harp tazminatı ile Boğdan'ın Seret suyuna kadar olan kısmını istemesi gerektiğini bildiren bir talimat göndermişti. Fakat şimdi Ruslar Rusçuk'ta Osmanlı ordusunu zor duruma sokmuşlardı. Kutuzof, bu zafer üzerine Baserabya ile bütün Boğdan'ı istedi. Ayrıca Eflak'a muhtariyet ve Sırbistan'a istiklal verilmesini de şart koştu. Anadolu tarafında da Faş suyunun denize döküldüğü yerdeki küçük bir arazi parçasını istiyordu. Buna karşılık Laz Ahmet Paşa Seret Nehri'ni mütareke için hudut olarak teklif etti ve kabul edilmesi üzerine taraflar arasında barış müzakereleri Kasım 1811'de Yergöğü'de başladı. Türk tarafını temsil etmek üzere Sadaret Kethüdası Mehmed Said Galip Efendi, Ordu Kadısı Müftüzade Selim Efendi ve Yeniçeri Efendisi Hamid Efendi barış antlaşmasının şartları üzerinde karar kılmak için Yergöğü'de hazır bulundular.¹²⁹ Rus murahhaslar ise Laşkarev, Joseph Fonton ve Sabaneyev idi. Fakat görüşmelerden sorumlu olan Başkomutan Kutuzof idi. Rus temsilciler, talimatları Kutuzof'tan almakta, o ise doğrudan hükümeti ile temasta bulunmakta idi.¹³⁰

Müzakereler sırasında taraflar arasında anlaşmazlığın yaşanması ve bir neticeye varılamaması üzerine kısa bir kesintinin ardından görüşmeler Bükreş'e nakledildi. Ancak Osmanlı delegeleri Kutuzof'un gittikçe ağırlaşan şartlarını ve

¹²⁸ Akdes Nimet Kurat, *a. g. e.*, s. 301.

¹²⁹ Şanizade Mehmet Ataullah Efendi, *Şanizade Tarihi*, C. I, Yay. Haz: Ziya Yılmaz, İstanbul 2008, s. 526; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 2846-2847. Fehmi İsmail, "Bükreş Antlaşması'nın Müzakeresi 1811-1812", *Belleten*, C. 46, S. 181, Ankara 1982, s. 76-77;

¹³⁰ Fehmi İsmail, *a. g. m.*, s. 77; Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 182.

isteklerini kabul etmeyince, iş tekrar çıkmaza girdi ve Babıali savaşa devam kararı verdi.¹³¹ Ancak her ne kadar taraflar şartlarından taviz vermek istemese de bir an önce barış yapmak istemekteydiler. Çünkü, bu arada Rusya için Fransız tehlikesi belirmişti. Fransa, Rusya aleyhine faaliyete başlamış ve bu durum tekrar İngiltere ve Rusya'yı birbirlerine yaklaştırmıştı. Buna karşılık Napolyon, Rusya'ya sefere çıkmaya karar verdikten sonra Osmanlı Devleti'ne yaklaşmaya başladı. Amacı, 1806 yılında Osmanlı Devleti'ni kışkırtarak Rusya'ya karşı savaşa girmesini teşvik ettiği gibi yine savaşa devam etmesini sağlayarak Rusya'yı hem kendine hem de Osmanlı Devleti'ne karşı iki cepheli savaşa sokmaktı. Bu yüzden savaşa devam edilmesi için Babıali'ye baskı yapıyor ve Kasım 1811'de başlamış olan müzakereleri durdurmaya çalışıyordu. Fakat Babıali'nin artık Fransa'ya güveni kalmamıştı. Bu nedenle barış görüşmelerine devam etti. Fransa Rusya için tehlike arz etmeye başladığından Çar, iki cepheli savaşa girmeyi göze alamayıp bir an önce barışın yapılması için acele etmekteydi.¹³² Nitekim Rus Çarı, Kutuzof'un görüşmeleri kesmesinden dolayı onu azlederek yerine Çiçegof'u atadı.¹³³ Neticede 28 Mayıs 1812'de barış antlaşması imzalandı. Ruslar bu antlaşma ile işgal etmiş oldukları yerlerden sadece Baserabya'yı elde edebildiler. Eflak ve Boğdan Osmanlı Devleti'ne iade edilip Prut Nehri iki devlet arasında sınır olarak kabul edildi. Ayrıca Sırlara bir takım imtiyazlar verildi.¹³⁴

4.3. Antlaşmanın İmzalanmasında Canning'in Rolü

Bükreş Antlaşmasının imzalanması sürecinde Stratford Canning, taraflar arasında barış müzakerelerin yürütülmesi ve arabuluculuk yapılmasında önemli rol oynamıştır.

İngiltere, Babıali ile Akdeniz'de İngiltere'nin ticari menfaatlerini sağlamak için müzakerelerde bulunduğu sırada Osmanlı Devleti, Rusya ile 1806 yılından itibaren aralıklı olarak devam eden savaşın içindeydi. Savaşın uzun sürmesi

¹³¹ Şanizade Ataulh Efendi, *a. g. e.*, s. 527-528; Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 19-21.

¹³² Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 4-5, 24.

¹³³ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2847-2849.

¹³⁴ Bükreş Antlaşması'nın tam metni için bkz: *Muahedat Mecmuası*, C. 4, s. 49-57; Mehmet İlkin Erkutun, *Mevridü'l-Uhud: 1812 Bükreş Anlaşması ile İlgili Galip Paşa Evrakı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s. 96-103.

dolayısıyla, hem askeri hem de ekonomik bakımdan bitkin düşen Osmanlı Devleti ile Napolyon tehlikesiyle karşı karşıya kalan Rusya'nın savaşı bir an önce sona erdirmek istemeleri Canning'e hem Babıali ile Akdeniz'de ticarî emniyeti sağlamak için giriştiği müzakereleri kolaylıkla halletme imkanını sağladı, hem de Rusya'yı Türk harbinin yükünden kurtararak bütün gücünü Fransa'ya karşı kullanabilmesi için önemli bir fırsat verdi. Nitekim, İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında dostluğu sürdürmek, savaş halinde bulunun Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barışı sağlamak ve bu şekilde Napolyon'un doğu politikasını altüst etmek Canning'in hedefleri arasında idi.

Canning'in daha 1808 yılında Robert Adair ile birlikte Osmanlı Devleti'ne geliş sebebi, Babıali ile bir ittifak antlaşması yaparak Osmanlı yönetimi üzerindeki Fransız nüfuzunu kırmaktı.¹³⁵ Büyükelçiliği sırasında Robert Adair'in ilk planı İngiltere, Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında üçlü bir birlik kurmak ve daha sonra Rusya'yı da bu birliğe dahil etmektir.¹³⁶ Avusturya'nın 9 Temmuz 1809'da Napolyon kuvvetleri karşısında Wagram'da yenilgiye uğraması bu planı suya düşürdü.¹³⁷ Fakat Rusya'yı tasarladığı ittifaka dahil etme imkanı ortadan kalkmış değildi. Bunun için de öncelikle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında süren savaşı sona erdirerek barış yapılması için aracılık etmek gerekirdi. Robert Adair iki ülke arasında barışı sağlama konusunda gayret göstermesine rağmen,¹³⁸ Rusya'nın aracılığı kabul etmeyerek barışa yanaşmaması üzerine pek bir şey yapılamadı ve elçi, İngiliz hükümetinin tasvibiyle yürütmeye çalıştığı bu politikayı yarıda bırakıp

¹³⁵ Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgali üzerine Babıali, Fransa'ya karşı İngiltere ve Rusya ile ittifak yaptı. Kısa bir süre sonra Osmanlı-Rus-İngiliz savaşının başlaması üzerine, Fransa kendisine karşı oluşan bu ittifakı parçalamak ve Babıali üzerinde Fransız nüfuzunu arttırmak için girişimlerde bulundu. Bununla birlikte, Avrupa'da değişen şartlar dolayısıyla Babıali tekrar Fransa'ya yöneldi ve İstanbul'da Fransız nüfuzu arttı. (Babıali'de Fransa'nın nüfuzunu arttırmak girişimleri hakkında bkz: Süheyla Yenidünya, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Babıali üzerindeki Etkisi", *XVI. Türk Tarih Kongresi*, Yayınlanmamış Bildiri, 20-44 Eylül 2010 Ankara.) Bunun üzerine harekete geçen İngiltere, Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu Kale-i Sultaniye Antlaşması ile İngiltere, Fransa'ya karşı üstünlüğü ele geçirdi. Devletlerarasındaki ittifakların ve Babıali'de nüfuzu ele geçirme yarışının devletlerin çıkarlarına göre şekillendiğine dair bkz: Kemal Beydilli, "Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifaklar ve Siyasî Ahlak (1790-1856)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık Süreç*, Ankara, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, TTK, Ankara 1999, s. 42.

¹³⁶ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 168.

¹³⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, s. 69.

¹³⁸ Robert Adair, *a. g. e.*, s. 122-123; BOA, HAT, 1351/52801 B.

ülkesine döndü.¹³⁹ Robert Adair'in ülkesine dönmesi üzerine, Osmanlı ve Rusya arasında sağlam bir müzakere ve iki taraf arasında dostluk sağlama görevi, İngiltere hükümeti tarafından Canning'e yüklenmiş oldu.¹⁴⁰ Böylece Babıali'de Fransız nüfuzunu ortadan kaldırmak, Fransa'nın planlarını suya düşürmek ve Osmanlı ile Fransa'nın arasını açmak gibi ağır bir yükün altına girmiş oldu.

Osmanlı kuvvetlerinin Rus ordusu karşısında mağlubiyetler alması, Rusya ile barış yapmaya Babıali'yi ikna etmek ve İstanbul'da İngiliz nüfuzunu arttırmak için Canning'in işlerini kolaylaştırdı.

İki taraf arasında süren barış müzakereleri sırasında Rusların talepleri karşısında Babıali, Osmanlı ordusunun ağır kayıplara uğramasına rağmen Rus taleplerini kabul etmemekte direniyordu. Çünkü İstanbul'daki Avusturya temsilcisi ve Fransa maslahatgüzarı, Osmanlı Devleti'ni savaşa devam etmesi konusunda ikna etmeye çalışmaktaydı. Hatta Fransız maslahatgüzarı herhangi bir toprak kaybının yaşanmaması gerektiği konusunda Babıali'ye cesaret vererek savaşa devam etmesi yönünde teşvikte bulunmaktaydı.¹⁴¹ Özellikle Fransa'nın nüfuzunun artmaya başladığını gören Canning, bir şeyler yapması gerektiğini düşündü ve Reis Efendi'ye 12 Haziran ve 18 Kasım tarihlerinde gönderdiği notalarla Fransa'nın entrikalarından bahsederek onun Babıali üzerindeki nüfuzunu kırmaya çalıştı.¹⁴²

Canning'in bu girişimi Babıali'de merak uyandırdı ve Reis Efendi, Canning ile görüşmeye niyetlendi. Fakat Fransa'nın devreye girmesinden dolayı bu niyetinden vazgeçerek Rus barışı ile ilgili konularda onunla görüşmek istemedi. Bunun sebebi İngiltere ile Babıali arasında gerginliğe yol açan bir takım olayların yaşanmasıydı. Nisan 1811'de Büyükdere'de bulunan İspanya elçilik binası, Napolyon'un İspanya'yı işgal etmesi üzerine, Fransız Maslahatgüzar tarafından zabt edilmişti. Bu durumu protesto eden Canning, İstanbul hükümetinden Fransa ile arasındaki bu meseleyi çözmesini istediyse de, Babıali tarafsız olduğunu belirterek araya girmeyi kabul etmedi. Sonuçta bina Fransız maslahatgüzarın tasavvurunda

¹³⁹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 127.

¹⁴⁰ BOA, HAT, 1277/49544 A; Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 35.

¹⁴¹ Osmanlı-Rus Savaşının devam etmesi Osmanlı değil sadece Fransa'nın işine yaramaktaydı. BOA, HAT, 1277/49544. Bu sebeple Fransa savaşın sona ermesini istememekte ve savaşa devam edilmesi için Babıali'yi teşvik etmekteydi. Bkz: Ahmet Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 19-20.

¹⁴² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 153-154, 157-159.

kaldı. Bu olay Canning ile Reis Efendi arasında bir soğukluğun yaşanmasına sebep oldu. Hatta Reis Efendi, Canning’i Londra’ya şikayet etmekle tehdit etti.¹⁴³ Babıali’nin Canning’i Rusya ile süren savaş ve yapılacak olan barış konusunda muhatap almak istememesinin bir diğer sebebi de önceki konuda da açıklandığı üzere, Akdeniz’de bulunan korsan gemiler meselesinin bu sırada tartışılması idi. Canning, Ege Donanması Amirali Kaptan Hope’a Fransız korsan gemilerine karşı serbest hareket yetkisi vermiş ve bir Fransız gemisi Osmanlı hakimiyet alanında olan Navarin Limanı’nda İngiliz donanması tarafından saldırıya uğramıştı. Bu hadise 17 Aralık’ta İstanbul’da duyulmasının ardından Canning ve İngiliz donanmasının eylemi kanuna aykırı bir hareket olduğu için Reis Efendi, Canning ile olan bütün müzakereleri sona erdirdi ve Londra’ya onu şikayet edeceğini bildirdi.¹⁴⁴

Canning için bu sırada en önemli mesele Türk-Rus harbine son vererek Rusları iki ateş arasında bırakmaktan kurtarmak ve Rus ordusunun bütün gücünü Fransa’ya karşı kullanabilmesini sağlamaktır. Ancak onun için bunu gerçekleştirmek oldukça zordur. Çünkü İngiltere’den hareket hattını tayin edecek herhangi bir talimat almamakta, aynı zamanda Babıali onun Rusya’nın casusu olduğundan şüphelenmektedir. Çünkü ona göre Rusya’ya bir miktar toprak bırakmadıkça taraflar arasında uzlaşma imkansızdır. Babıali’yi de bu yönde ikna etmeye çalışması şüpheleri üzerine toplamaktadır.

Bu dönemde İngiltere, Rusya ile harp halinde bulunmasına rağmen Canning Petersburg ile gayr-i resmi yazışma halindedir ve Çar ile Sultan arasında aracılık etmeye çalışmaktadır. Üstelik mektuplarını, henüz İstanbul hükümeti tarafından tanınmamış olan Napoli Kontluğu temsilcisi Ludolf aracılığıyla, Çar Aleksander’e göndermektedir. Canning Babıali’nin durumunu, süren savaş ve müzakerelerle ilgili Babıali’nin görüşünü Rusya’ya iletmekte, ayrıca bütün bunları, Londra hükümetinden herhangi bir yetki ve talimat almadan yapmaktadır. Babıali’nin onayı olmadan gizli olarak 5 Aralık tarihinde Ludolf aracılığıyla Petersburg’a yazdığı mektupta: Rusya’nın öne sürdüğü şartların ağır olmaması, Türk toprakları üzerinde Rusya’nın daha fazla emeli olmadığına dair Babıali’yi ikna edebilirse, Babıali’nin

¹⁴³ Büyükdere’de bulunan İspanya Elçilik binası ile ilgili olarak İngiltere ile Babıali ve Fransa arasında yaşanan sürtüşme için bkz: BOA, HAT, 1290/50088, 50090, 50091, 50068.

¹⁴⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 159-160.

Prut'a kadar çekilmeye hazır olduğunu, ancak Babıali savaşa girmesinde kendisi için ciddi bir tehlike olmadığını görürse Rusya'nın müzakereler esnasında halihazırdaki askeri avantajlarını korumaktan başka hiçbir şey elde edemeyeceğini bildirdi.¹⁴⁵

Bu arada Türk ve Rus murahhasları arasında uzun süren barış müzakerelerinin Yergöğü'de bir neticeye bağlanamaması üzerine görüşmeler kesildi. Ancak kısa bir süre sonra müzakereler Bükreş'te yeniden başladı ve ilk toplantı 12 Ocak 1812'de yapıldı. Herhangi bir toprak kaybına razı olmayan II. Mahmud, en azından İsmail, Kili ve Tuna bölgelerinin Osmanlı Devleti'ne kalmasını istiyor; Rus Çarı ise bu şartları kabul etmek istemiyordu. General Kutuzof Türk murahhaslar tarafından öne sürülen sınırın Prut Nehri olmasına dair öneriyi Petersburg'a ilettiler. Ancak Çar Aleksander buna rıza göstermeyerek olumsuz cevap verdi ve karşı bir öneri sundu: Avrupa'da sınırın Seret olması, Kafkaslar'da Kur ve Faş suyunun Rus garantisi altında olması, Sırp'ların affı ve Türkiye'de Ruslar tarafından ihtiyaç duyulan ayrıcalıkların yenilenmesi gibi.¹⁴⁶ Rus taleplerinin gittikçe ağırlaşması ve Türklerin toprak kaybetmek istememe konusundaki ısrarı üzerine antlaşma sağlanamadı ve Bükreş'te devam eden müzakereler kesildi. Türk heyeti bu talepler üzerine merkezden talimatın gelmesini beklemeye başladı. Müzakereler sırasındaki güçlülere göre savaşa yeniden başlamak gerekebilirdi. Ancak Rusya ve Fransa arasında da yeni bir savaşın her an çıkması muhtemeldi. Osmanlı Devleti, Rusya ile olan savaşından zarara uğramadan kurtulabilmek için çıkması beklenen savaşa bel bağlamıştı.¹⁴⁷ Bununla birlikte, her ihtimale karşı savaş hazırlıklarına da başlamıştı.¹⁴⁸ Çünkü Rusya bu arada Osmanlı topraklarını işgale devam ediyordu.

Bükreş'ten gelen haberlerle Rusların tekliflerinde ısrarcı olduğunun anlaşılması üzerine savaş veya barış, ikisinden birinin tercihi yapılabilmesi için 19-21 Şubat günlerinde İstanbul'da Şeyhülislam konağında meşveret meclisi toplandı.¹⁴⁹ Ordudan gelen yazılar bütün toplantıya katılanlar önünde okundu ve Ruslar tarafından teklif olunan şartların ne derece ağır ve dayanılmaz olduğu tartışıldı. Bu

¹⁴⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 160.

¹⁴⁶ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 161.

¹⁴⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 17.

¹⁴⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 18.

¹⁴⁹ Meşveret meclisinde yapılan mütalaalar ve alınan karar için bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 18-21; Şanizade Ataullah Efendi, *a. g. e.*, s. 527.

toplantı sonucunda, sunulan ağır şartlara göre barış antlaşmasının kesinlikle yapılamayacağı düşüncesiyle savaşa devam etme kararı alındı. Osmanlı Devleti'nin uzun süren savaş dolayısıyla ekonomik ve askeri durumunun kötü olmasına,¹⁵⁰ erzak ve para yokluğuna¹⁵¹ rağmen II. Mahmud'un Rus taleplerini reddetmesiyle savaş hazırlıklarına başlandı. Babıali'nin savaşa devam kararı vermesinde Fransız elçisinin teşviki de olmuştur.¹⁵² Fransa, Rusya'nın Osmanlı devleti ile savaşı sona erdirmesini istemiyor; savaşın devamını sağlayarak Rusya'nın zor durumda kalmasına çalışıyordu. İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla Babıali'yi, barışı erteleme konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Fransız elçisi, Napolyon'un Rusya üzerine yürüyeceği ve Rusya'nın taleplerinde ısrarcı olamayacağı, hatta Osmanlı Devleti'nin daha da kazançlı çıkacağını söyleyerek Babıali'yi savaşa devam etmesi yönünde kışkırtıyordu.¹⁵³

Babıali, Rusya'nın taleplerini reddederken aynı zamanda barış umudunu da kaybetmemişti. Canning'in taraflar arasında arabuluculuk teşebbüsünde bulunma ve Babıali'nin de bir an önce bir sonuca ulaşabilme isteği üzerine, İngiltere'nin tavassutunun uygun olacağı Şubat 1812'de Galip Efendi tarafından talep edilmiştir. Bükreş'te karargâhta bulunan devlet erkânı tarafından da tasvip edilmesi üzerine, Bükreş'te bulunan Rus Murahhas İtalinski'ye, Petersburg'ta Canning'in iletişim kurduğu Sierra Capriola Dükü'ne mektup yazılmasına karar verilerek İstanbul'a bildirildi.¹⁵⁴ Bunun üzerine Babıali, Canning ile iletişime geçti ve Bükreş ve Petersburg ile resmen yazışmaya başlamasını rica etti.¹⁵⁵ Canning, zaten Petersburg ile uzun zamandır gayr-i resmi iletişim halindeydi. Bu iletişimi sağlayan kanallar Akdeniz'de bulunan İngiliz Amirali, Ege'de onun vekili, Malta valisi ve Ege

¹⁵⁰ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 19-21.

¹⁵¹ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, C. 5, s. 183.

¹⁵² *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, s. 2847.

¹⁵³ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 19-20.

¹⁵⁴ BOA, HAT, 1351/52801 F. Aynı belgeden, Babıali'nin artık, taraflar arasında barışın sağlanması için bir aracı gücün var olması gerektiği düşüncesine varmış olduğunu anlamaktayız. 1787-92 Osmanlı-Rus Savaşı'nı sonlandıran Yaş Antlaşması'nda Prusya'nın gayretleri ve katkısının farkında olan Osmanlı Devleti, bunu göz önünde bulundurarak Rusya ile süren halihazırdaki barış müzakerelerinin sonuçlanmasında da bir Avrupa devletinin çabasının uygun olacağı kanaatine varmıştır. Böylece İngiltere'nin desteğinin sağlanmasının yerinde bir fikir olduğu Babıali, Ordu-yu hümayun ve Galip Efendi tarafından kabul görmüştür.

¹⁵⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 161.

Adalarında bulunan İngiliz kumandanı idi.¹⁵⁶ Bu gayr-i resmi haberleşmelerden haberdar olan Babıali, Canning'in bu gizli haberleşme olanaklarından istifade etmeyi düşünerek savaşı sona erdirmek için Canning'in aracılığını istemiştir. Canning'in de zaten amacı iki taraf arasında barışın sağlanması olduğu için, Rusya ve İngiltere resmi olarak savaşta olmasına, iki taraf memurları arasında her türlü haberleşme ve yazışmanın yasak olmasına¹⁵⁷ ve İngiltere'den herhangi bir talimat almamasına rağmen hemen bu ricayı kabul etti. Ancak Akdeniz'deki İngiliz tüccar gemilerini rahatsız eden korsan gemiler probleminin halledilmesini şart koştu.¹⁵⁸ Çünkü bu sırada Babıali ile İngiltere arasında mevcut olan gerginliği düzeltmek için bu rica onun için iyi bir fırsattı. Babıali'nin talebi üzerine Reis Efendi'ye, 19 Şubat'ta İtalinski'ye, Galip Efendi'ye ve Petersburg'taki Sicilyateyn Krallığı temsilcisi Sierra Capriola Dükü'ne¹⁵⁹ mektuplar yazdı.¹⁶⁰ Babıali'nin talep ettiği mektuplar Canning tarafından hazırlandıktan sonra II. Mahmud'dan onay alındı.¹⁶¹

Babıali, Canning'in yazmış olduğu ve hem Bükreş'e hem de Bükreş vasıtasıyla Petersburg'a gönderilecek olan mektupların kendileri tarafından görülüp incelenmesini ve kendi ulakları tarafından iletilmesini istedi.¹⁶² Canning ise Babıali'nin bu isteklerini kendinden şüphelenilmesine yormaktadır. Oysa Osmanlı Devleti'nde bulunan ikamet elçilikleri veya hususi olarak görevlendirilmiş muhtelif rütbelerdeki geçici elçiler Osmanlı Devleti nezdindeki bütün ilişkilerinde öncelikle Babıali'ye, dolayısıyla reisülkütuba müracaat etmek zorunda idiler.¹⁶³

Neticede mektuplar incelendikten sonra özel bir ulak ile 21 Şubat'ta Bükreş'e gönderildi. Canning'in aracılığı kabul etmesi ve Bükreş'le resmen iletişime geçmesi üzerine Reis Efendi söz verdiği üzere Fransa ile İngiltere arasında yaşanan korsan gemiler meselesini çözüme kavuşturdu.¹⁶⁴

¹⁵⁶ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 93.

¹⁵⁷ BOA, HAT, 1351/52801 C; Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 161.

¹⁵⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 102.

¹⁵⁹ Canning, Petersburg ile orada bulunan Sicilyateyn Krallığı'nın temsilcisi Sierra Capriola Dükü aracılığıyla bağlantı kurmaktaydı. Bu da Petersburg'la arasında önemli ve gayri resmi bir iletişim kanalı olmuştur. Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 54.

¹⁶⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 161-162.

¹⁶¹ BOA, HAT, 1171/46317; HAT, 1351/52801 F.

¹⁶² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 168.

¹⁶³ Recep Ahışalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülkütüblük (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001, s. 206.

¹⁶⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 163-164.

Canning, Galip Efendi'ye yazdığı mektupta Bükreş'te başlayan barış müzakerelerinden memnun kaldığını, Rusya ile Fransa arasında savaşın kaçınılmaz olduğunu belirterek bu savaştan önce Osmanlı Devleti'nin bir an önce Rusya ile uzlaşması gerektiğini telkin etmektedir. Aksi takdirde Babıali'nin Rusya ile devam eden bu savaştan herhangi bir fayda sağlamayacağı gibi Rusya, Fransa ile süren savaşından galip çıktığı takdirde, Osmanlı Devleti daha müşkül durumda kalacaktır.¹⁶⁵ İngiltere ve Rusya memurları arasında bu dönemde her türlü yazışma ve haberleşme yasak olmasına rağmen Bükreş'te bulunan Rus murahhas İtalinski'ye gönderdiği mektupta, tehditkar ve tamamen Osmanlı Devleti lehine bir üslup kullanmıştır. Burada, Babıali'nin sadece kendi sunduğu şartlara göre barış yapmak niyetinde olduğu, Rusya taleplerinde ısrarcı olursa barış yapmamak konusunda kesin kararlı olduğunu belirtmiştir. Osmanlı Devleti her ne kadar barış yapma taraftarı olsa da şayet bu müzakereler sonuçsuz kalırsa o takdirde Osmanlı-İran-İngiltere arasındaki dostluğa binaen bir ittifakın yapılacağını belirtmiştir. Aynı zamanda, zaten böyle bir birliğin ortaya çıkmasının kaçınılmaz olacağını belirterek üstü kapalı tehditte bulunmuştur.¹⁶⁶ İtalinski vasıtasıyla Petersburg'a, Sierra Capriola Dükü'ne gönderdiği mektupta, Osmanlı'nın barış taraftarı olduğunu ve Bükreş'teki murahhaslarına gönderdiği talimattan bunu görmenin mümkün olduğunu belirterek, Fransa ile Rusya arasında başlayacak olan rekabetten Osmanlı Devleti'nin ciddi fayda sağlayacağını, Rusya taleplerinde ısrar ve inat ederse Babıali'nin düşmanlığını elde edeceğini ve bunun da Osmanlı-Fransa yakınlaşmasına sebep olacağını ifade etmiştir. Bu sebeple Sierra Capriola Dükü'ne Osmanlı Devleti ile Rusya'nın barış yapması için elinden geleni yapmasını ve bu maslahata itina göstermesini telkin etmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ BOA, HAT, 1351/52801 D.

¹⁶⁶ BOA, HAT, 1351/52801 C. İngiltere, Osmanlı Devleti ile 1809 Kala-i Sultaniye Antlaşması'nı imzalandıktan sonra Babıali üzerindeki nüfuzunu artırdığı gibi İran üzerinde de etkisini yoğunlaştırmıştır. Bundan sonra da İngiltere Osmanlı-İran anlaşmasının gerçekleşmesi için iki taraf arasında çalışmaya başlamıştır. Böylece İngiltere'nin telkinleri ile her iki devlet, ortak düşman Rusya'ya karşı antlaşma zemini hazırlamak için gayret göstermişlerdir. Ancak bunun için ilk gayretler sonuçsuz kalmasına rağmen Osmanlı Devleti, Bükreş Antlaşması'na Ruslara İran ile bir antlaşma yapmaları için arabuluculuk yapacağına dair bir madde koydurdu. Bkz. Aziz Tekdemir, "XIX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı-İran İhtilafları", *Karadeniz Dergisi*, Yıl: 1, S. 4, Ankara 2009, s. 79-80. Antlaşmaya İran ile ilgili bir madde koyulmasına dair bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 10, s. 29.

¹⁶⁷ BOA, HAT, 1351/52801 E.

Babiali Canning'e arabuluculuk görevini vermekle birlikte, Bükreş'te murahhaslarına gönderdiği talimatın bir suretini de Canning'e göndermiştir. Bu şekilde, Bükreş ile iletişiminden onu da haberdar ederek aracılık yapması konusunda ciddi bir görev vermiştir.¹⁶⁸

Bu sırada Fransız maslahatgüzarı boş durmuyor. Canning'in barışı sağlama gayretlerinin önüne geçmeye çalışıyordu. Bu durumda Canning, gittikçe daha çok Londra'dan destek alma ihtiyacı duyuyordu. Fakat İngiltere hükümeti bu dönemde Osmanlı Devleti ile ilgili meselelerde ilgisiz davranmıştır. Bu yüzden Canning'in olanakları çok kısıtlı idi. Buna karşılık Fransız Maslahatgüzarı, Paris'ten Babiali'yi kendi nüfuzu alanına çekmek ve İngiltere'nin planlarını boşa çıkarmak için izleyeceği yol konusunda hayli talimat almaktaydı.¹⁶⁹ Bunun üzerine, Fransa'nın Babiali üzerindeki entrikalarına karşılık Canning misilleme yapmak için elinde bir koz olarak bulundurduğu silahı kullanmaya karar verdi. Robert Adair, İstanbul'da elçiliği döneminde gizli bir kaynaktan Türkiye'nin paylaşılmasını hedef tutan bir tasarinın örneğini ele geçirmişti. Bu tasarı Fransa'nın onayı ile Viyana'da hazırlanmıştı. Reis Efendi ve Sadaret Kaymakamı ile görüşen Canning, Robert Adair'in Canning'e teslim ettiği bu belgeyi bir layiha ile beraber II. Mahmud'a sundu. Bu belge Divan'da ciddi bir etki yaptı ve Canning Babiali'nin güvenini elde etmiş oldu.¹⁷⁰

Fransa'nın Babiali üzerindeki planlarını boşa çıkarmak için uğraşan Canning, her ne kadar Bükreş ve Petersburg'a gönderdiği mektuplarda Osmanlı Devleti'nin şartlarından taviz vermeyeceğini belirtse ve Rusya'ya da taleplerini hafifletmesi konusunda tavsiyelerde bulunsada, karşılıklı uzlaşmanın sağlanabilmesi için elinden geleni yapmaktadır. Bu amaçla sunduğu layihada, Fransa'nın Avusturya ve Prusya ile arası düzeldiği¹⁷¹ için Rusya'nın, ancak Fransa ile muharebesinin

¹⁶⁸ BOA, HAT, 1351/52801 C.

¹⁶⁹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 167.

¹⁷⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 165; Harold Temperley, *England and the Near East: The Crimea*, London 1936, s. 51; Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 30.

¹⁷¹ Fransa, Avusturya'yı Temmuz 1809'da Wagram'da mağlup ettikten sonra yapılan barış antlaşmasından sonra iki devletin arası düzelmiş, hatta Napolyon'un Avusturya İmparatoru'nun kızıyla evlenmesiyle akrabalık bağı da kurulmuştur. Prusya da Fransa'nın nüfuzu altına girmiştir. Nitekim Fransa, Rusya'ya karşı harekete geçmek için Prusya'dan 20.000 kişilik ve Avusturya'dan

sonuçlanmasından önce, bu üçlünün yakınlaşmasından çekinmesi dolayısıyla, müzakereler sırasında daha insafli olacağını, Rusya ve Fransa arasındaki husumet sona erdikten sonra durumun Babıali açısından daha da güçleşeceğini belirtmiştir. Ona göre, müzakere sürecinin engellenmesi ve sona ermemesi Babıali açısından zarara sebep olacağı için biraz daha müsaadekâr olunmalı ve Rusya ile antlaşma sağlanması için bir orta yol bulunmalıdır. Osmanlı Devleti'nin haklı olarak Rusya'ya bir düşmanlığı var ise de Napolyon'un istilacı emellerini dizginlemek için Rusya'ya destek olması gerekir.¹⁷²

Bununla birlikte Canning, gizli bir şekilde Bükreş ile iletişim kurmayı gerekli gördü. Çünkü Bükreş'te müzakereler bir türlü ilerlemiyor ve Babıali savaş hazırlığı içindeydi. Canning'in de hem Babıali'de Fransız nüfuzunun artmasını hem de Rusya ve Osmanlı arasındaki düşmanlıktan Fransa'nın istifade etmesini engellemek için bir şeyler yapması gerekirdi. Bunun için de Babıali'nin bilgisi dahilinde Petersburg ve Bükreş ile yaptığı iletişimden başka, gizli olarak da Petersburg ile haberleşmeyi gerekli gördü. Canning'in Bükreş'e yazdığı mektuplar Babıali tarafından incelendikten sonra onların belirlediği ulaklar tarafından gönderiliyordu. Canning, Babıali'nin isteği üzerine açıktan mektup yazdığı gibi Ruslara uygun bir dille hitap etmek ve onları ikna ederek bir an önce barışın yapılabilmesi için Babıali'den gizli olarak Bükreş'teki Rus temsilci İtalinski'ye bir ulak yolladı. Robert Gordon adında İskoç asıllı ulak,¹⁷³ İtalinski'ye Fransızlarla Avusturya'nın Ruslara karşı çevirdiği entrikaları açıkladı. Canning'in bu atağı müzakerelerde önemli bir rol oynadı. Çünkü Babıali'nin izni ve kontrolü altında yolladığı mektupların Petersburg'ta oluşturmuş olduğu olumlu izlenim bu gizli hamle ile daha da kuvvetlenmiş oldu. Aynı zamanda bu hamle Petersburg hükümetinin Canning'e güvenini arttırdı. Böylece Rusya, Osmanlı Devleti'ni Fransa'nın

30.000 kişilik bir kuvvet toplamıştır. Bilgi için bkz: Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 69,71.

¹⁷² BOA, HAT, 1174/46430 R.

¹⁷³ Canning'in amacı gizli olarak Robert Gordon'u Rus karargahına yollamaktı. Bu da onun için büyük bir riskti. Çünkü bu iletişimi gizli tutmak zordu. İngiliz elçiliğinin talebi üzerine Selanik ve Atina'ya gideceğine dair yol emri verildi. Böylece ulağın Bükreş'e gideceği Babıali'den gizlenmeye çalışıldı. Bkz: HAT, 1092/44329. Bükreş'e giden Robert Gordon burada Rus ve Türk karargâhlarını inceleyebilecekti. Türk karargahında kamufle olmak için geleneksel Osmanlı kıyafetlerini giyerek onlara sempatik görünmüştür. Bkz: Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 169. Ayrıca Robert Gordon'un Bükreş'e gönderildiğine dair bkz: Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 30.

düşündüğü ittifakın dışında tutmayı ve bu amaçla barışın bir an önce yapılabilmesini arzu etmeye başladı.

Resmi olarak Petersburg ve Bükreş'e gönderilen mektuplara cevaben Canning'in aracılığının olumlu bir sonuç ortaya çıkardığı ve Rusya'nın barış yapmayı arzuladığı belirtilmekteydi.¹⁷⁴ Yine Petersburg ve Bükreş'ten gelen mektuplarda, Canning ve İtalinski'nin iletişime devam etmesi telkin edilmekteydi.¹⁷⁵ Hatta, İngiltere ve Rusya hala resmi olarak savaşta olmalarına rağmen Petersburg hükümeti tarafından İtalinski'ye, Çar Aleksander'in talimatlarını Canning'e açıklamak ve sonrasında onunla birlikte Babıali'yi de dahil ederek bir ittifak düzenlemek amacıyla İstanbul'a gitme emri verildi.¹⁷⁶

Canning'in bir an önce Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşın sonuçlanmasına dair yaptığı arabuluculuk girişimi Babıali'nin kuşkulanasına sebep olmuştur. Babıali, Canning'in zaten Petersburg ile gayri resmi bir bağlantısı olduğundan haberdardı ve Petersburg ile iletişime geçmesi için yetki verse de, bir taraftan da onun casus olduğuna dair kuşkuları arttı. Her ne kadar şüphencilik, müzakereleri ağırdan alma ve erteleme Türk diplomasisinin olağan karakteri olmakla birlikte, Canning, Babıali'nin bu kuşkusunu haklı gösterecek bir harekette de bulunmuştur. Canning'in hem Babıali'den gizli olarak Bükreş'e mektup göndermesi hem de Rusya'dan gelen mektupları göstermemesi¹⁷⁷ sonucu şüpheleri üzerine çekmiştir. Babıali'nin Canning'e henüz itimadı tam olarak oluşmamıştı ve onun casus olduğundan şüphelenmekteydi. Çünkü Babıali, Canning'i taraflar arasında aracılık yapması ve mektup yazması için yetkilendirmesine ve yazdığı mektupların kontrol edileceği ve kendi ulakları tarafından gönderileceği konusunda uyarmasına rağmen, Canning'in gizli olarak Bükreş ile iletişiminden haberdar oldu. Ancak Canning bunu önce inkar ettiyse de daha sonra itiraf etmek zorunda kaldı.¹⁷⁸ Babıali'nin İngiltere'ye itimadı kalmaması üzerine Reis Efendi, Canning ile olan samimiyetini kesti ve onunla görüşmeyeceğine, Bükreş'te yapılan toplantılar

¹⁷⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, 169-170.

¹⁷⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 170. İtalinski'nin Canning'e mektup göndermiş olduğuna dair bkz: HAT, 1096/44411; HAT, 1092/44321.

¹⁷⁶ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 172:

¹⁷⁷ Harold Temperley, *a. g. e.*, s. 51.

¹⁷⁸ BOA, HAT, 1092/44329.

hakkında onu bilgilendirmeyeceğine dair Baştercüman Pizani aracılığıyla haber gönderdi.¹⁷⁹ Ancak Babıali ile diyalogunu kesmek istemeyen Canning, Reis Efendi ile görüşmek üzere Nisan ayında resmi olarak bir mülakat talebinde bulunmuşsa da¹⁸⁰ bu talebi kabul edilmedi. Davet edilmemesi üzerine, ansızın Babıali'ye gidip kendisi ile ilgili şüphe ne ise onu halletmek için Reis Efendi ile görüşmek istediğini belirtmesi üzerine talebi kabul edildi. Görüşme neticesinde Babıali'den memnun ayrılmasına karşın¹⁸¹ hükümetin onunla ilgili şüpheleri sona ermemiştir. Çünkü Fransa, Rusya ve Avusturya'nın İngiltere aleyhine Babıali üzerindeki oyunları devam etmekteydi.

Napolyon'un Rusya'ya karşı hazırlığı günden güne artıyor ve savaş belirtileri ortaya çıkıyordu. Ruslar sundukları teklifleri biraz daha hafifleterek barış antlaşması yapmaya mecbur hale geldiler. Çünkü Osmanlı-Rus savaşının sürdürülmesi Rusya'nın zararına bir durumdu. Napolyon taarruza geçerse, Rusya iki yönlü savaş haline girmiş olurdu. Bu durumda askeri kuvvetleri iki tarafa bölünmüş olacaktı.¹⁸² Nitekim Canning'in faaliyetlerinden başka, İsveçli bir ajan Rusya lehine Bükreş'teki Türk yetkilileri ikna etmeye çalışıyor; İstanbul'daki İsveç Elçisi ise müzakerelerin tekrar başlaması için elinden geleni yapıyordu. Çar Aleksandr da Osmanlı delegelerine ağır şartlar süren General Kutuzof'un yerine Amiral Çiçagov'u Türk tarafını barış yapmaya ikna etmek için Bükreş'e gönderdi.¹⁸³ Ruslar Osmanlı Devleti ile süren savaş sona erdirmekte acele etmekle birlikte, Türkler de askeri ve mali bakımdan yıpranmışlıktan dolayı savaştan mümkün olduğunca kaçınmaya çalışmaktaydılar. Her ne kadar Babıali, Canning'e temkinli yaklaşırsa da, Bükreş'te müzakereleri yürüten Galip Efendi bir an önce barış müzakerelerinin çözüme kavuşması için elinden geleni yapmaktaydı. Çünkü asker bitkindi ve savaşa devam etmeye direnecek durumda değillerdi. Bu sebeple Osmanlı Devleti murahhasları ile Rus murahhasları 2 Nisan 1812 tarihinde Bükreş'te tekrar bir araya geldiler. Babıali, Bükreş'te murahhaslarına gönderdiği talimat hakkında Canning'i de bilgilendirmişti. Canning de yeniden barış müzakerelerinin başlamasından dolayı reisülküttaplığa

¹⁷⁹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 172.

¹⁸⁰ BOA, HAT, 1096/44413.

¹⁸¹ BOA, HAT, 1092/44329.

¹⁸² Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 24.

¹⁸³ BOA, HAT, 964/ 41256/A; Nicolae Jorga, *a. g. e.*, C. 5, s. 183-184.

gönderdiği bir takrirle memnuniyetini dile getirmiş ve Osmanlı Devleti ile kendi devleti arasında samimi bir bağ olduğu kanaatiyle Rusya'nın taleplerinin Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine uygun gelmediği takdirde, dostluğa binaen, Babıali lehine gereğini yapacağını belirtmiştir.¹⁸⁴

Bu arada Türk yetkililer, Rusya ile Fransa'nın arasının açılmasını fırsat bilerek elden geldiği kadar Osmanlı menfaatlerini korumaya çalışıyor ve herhangi bir toprak feragatinde bulunmadan barışın yapılmasına uğraşıyordu.¹⁸⁵ Rusya, Fransa korkusunun yanında Canning'in aracılığı sayesinde ikna olmuştu. Nitekim şartlarında ısrarcı olmaktan vazgeçti. Canning'in Petersburg ve Bükreş'e Babıali'den gizli ve aleni olarak yolladığı mektuplar sayesinde, Avrupa'da sınırın Seret Nehri olması konusunda ısrar ederken Prut Nehri olmasına razı oldu. Aynı zamanda Anadolu'daki toprak isteklerinden de vazgeçti. Osmanlı Devleti hemen hemen istediği her şeyi almış oldu. Böylece Galip Efendi sadece Baserabya'nın kaybını öngörecektir şekilde değiştirilmiş antlaşma önerisini kabul etti. Sonuçta 28 Mayıs 1812 tarihinde Bükreş Antlaşması imzalandı.¹⁸⁶ 20 Haziran'da Sultanın onaylamasından sonra 28 Haziran tarihinde Canning, İstanbul'daki orta elçilik görevini tamamlayıp ülkesine döndü.

Bükreş Antlaşması Stratford Canning'in diplomatik kariyerinin başlangıcı olup ve ona göre en önemli diplomatik başarılarından biridir.¹⁸⁷

5. İstanbul'dan Ayrılışı

İlk defa, İngiltere ve Babıali arasında barışı sağlamak ve Kale-i Sultaniye Antlaşması'nı imzalamak üzere 1808 yılında Osmanlı topraklarına İngiliz elçisi Robert Adair'in başkatibi olarak gelen Stratford Canning 1810 yılında elçinin

¹⁸⁴ BOA, HAT, 1351/52801 B.

¹⁸⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 27.

¹⁸⁶ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, C. 5, s. 184; Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 10, s. 30.

¹⁸⁷ Harold Temperley Babıali ve Sultan, Canning'den şüphelenirken ve hiç toprak kaybı olmadan antlaşma yapma isteğinde iken aniden karar değiştirilip barış antlaşmasının imzalanmasını sadece Canning'in çabası ve başarısı olarak görmemektedir. Canning'den başka II. Mahmud'a barış yapılması konusunda telkinlerde bulunanların da olduğu, bunlardan birinin ise II. Mahmud'un annesi Nakşidil Sultan olduğunu iddia etmektedir. Temperley, Nakşidil Sultan'ı Fransız menşeli ve Napolyon karşıtı olarak değerlendirmekte, bundan dolayı Napolyon aleyhine bir durum olacağından ve Babıali'nin Fransız nüfuzu altına girmesine engel olacağından dolayı Nakşidil Sultan'ın Osmanlı-Rus antlaşmasının yapılmasını istediğini belirtmektedir. Bkz: Harold Temperley, *a. g. e.*, s. 51. Fakat Nakşidil Sultan'ın Fransız olduğu yolundaki iddialara karşı olarak bkz: M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001, s. 107-108; Fikret Sarıcaoğlu, "Diplomasi Zoruyla Akrabalık", *Popüler Tarih*, S. 5, İstanbul, Ekim 2000, s. 32-35.

ülkeden ayrılması üzerine onun yerine atandı. Dört yıl İstanbul'da ülkesini orta elçilik payesiyle temsil eden Canning, sonuçlandırmayı planladığı üç önemli görevi İngiltere hükümeti adına başarıyla tamamladığına inanarak 1812 yılında İstanbul'dan ayrılmıştır. Bunlar, İstanbul'da İngiltere nüfuzunu korumak ve arttırmak, Türk sularında Fransız korsan gemilerden İngiliz donanma ve ticaret gemilerini korumak ve Osmanlı ve Rusya arasındaki savaşı sonlandırıp barış antlaşmasında aracılık ederek Babıali'yi Fransa'nın nüfuzuna girmekten alıkoymak.¹⁸⁸

Stratford Canning, ortaelçilik görevini tamamladıktan sonra ülkesine dönüş hazırlıklarına başladı. Londra hükümeti tarafından Canning'in yerine büyükelçi olarak atanan Robert Liston, 28 Mayıs 1812 tarihinde İstanbul'a geldi. Yeni elçiyi Tophane iskelesinde karşılayan Stratford Canning, Robert Liston'u alay ile Beyoğlu'ndaki sefarethane binasına götürmüştür.¹⁸⁹ 28 Haziran'da Canning, Robert Liston'a görevini teslim etmiştir.

Veda merasimi için Babıali'ye gelen Canning'e hediyesi ve İngiltere kralına teslim edilmek üzere name-i hümayun verilerek 12 Temmuz 1812 tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştır.¹⁹⁰ Canning, İstanbul'dan ayrılıp ülkesine dönünce hariciyeyi bırakıp iç politika meseleleri ile ilgilenmek istemiştir. Ancak ülkenin siyasi şartlarının elverişli olmaması dolayısıyla bu mümkün olmadı. Bununla birlikte finansal olarak zor durumda bulunması onu hariciyede görevini sürdürmeye mecbur bırakmıştır. Castlereagh'ın, hariciyede kalması için ona düzenli maaş bağlamasıyla¹⁹¹ diplomatik görevlerine devam etmiştir. 1814-1818 yılları arasında İsviçre'de 1819-1823 yıllarında da Amerika'da orta elçi olarak görev yaptı. 1823 yazında İngiltere'ye geri döndü.¹⁹² Canning bu şekilde birçok diplomatik görevde bulunarak tecrübesini artırmış oldu. İngiltere hükümeti adına İstanbul'daki ilk görevini başarıyla tamamlayan Canning, 1825 yılında İstanbul elçiliğine, bu kez büyükelçilik payesiyle daha da zor bir görev yüklenerek atanacaktır.

¹⁸⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 182.

¹⁸⁹ Câbi Ömer Efendi, *a. g. e.*, C. 2, s. 855.

¹⁹⁰ BOA, A. DVNS.NMH. d., nr. 10, s. 121; HAT, 286/17188; HAT, 1178/46551; HAT, 1182/46666; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 62.

¹⁹¹ Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 65.

¹⁹² Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 66-83.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DA İLK BÜYÜKELÇİLİĞİ

A. YUNAN İSYANI VE CANNİNG

1. Yunan İsyanının Başlaması ve Yayılması (1821-1824)

19. yüzyıldan itibaren bütün Avrupa'yı etkileyen milliyetçilik akımı, Osmanlı Devleti'ni de etkisi altına almış ve sınırları içerisindeki çeşitli milletler bağımsızlıklarını elde etmek için ayaklanmaya başlamıştır. Özellikle Balkanlardaki milletler, bu akımdan büyük oranda etkilenmişlerdir. 1804 yılında ayaklanan Sırlar, Bükreş antlaşmasıyla bir takım ayrıcalıklar elde etmişler, ardından Yunan ayaklanması çıkmış ve bunlar da Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kendi devletlerini kurmuşlardır.¹⁹³

Rumları isyan etmeye sürükleyen bir takım sebepler bulunmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren Aydınlanma Çağı ve akabinde Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu milliyetçilik, hürriyetçilik, insan hakları, milli egemenlik gibi düşünceler bunlardandır. Söz konusu fikir cereyanı Balkan ulusları arasında kolaylıkla yayıldı. Bunun sebebi, 15 yüzyıldan itibaren Osmanlı hakimiyeti altında olan Balkanların Osmanlı Devleti egemenliği altında bulunsa da bölgede din, eğitim, ticaret ve maliye alanında yönetim, büyük ölçüde Rumlarla diğer gayri Müslim tebaanın elinde kalmış olması ve eyaletlerin bölgesel özerkliğe sahip olmalarıdır.¹⁹⁴

Özellikle Rumların Osmanlı Devleti'nde diğer Hıristiyan reayaya göre ayrıcalıklı bir durumları vardı. Ticaret yaparak zenginleşmişlerdi. Devlet yönetiminde de onlara önemli görevler verilmişti. Eflak Boğdan beyleri Fenerli Rumlar arasından seçilir, Divan-ı Humayun tercümanlığı da yine Rumlara verilirdi. Hatta devletin bazı idari işleri ile yetkilendirilmeleri gelenek halini almıştı. Bu görevler ile meşgul olan Rumlar doğal olarak Avrupalılar ile sürekli temas

¹⁹³ Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı", *Osmanlı*, C. 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 87.

¹⁹⁴ Oral Sander, *Ankanın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara 2008, s. 185.

halindeydiler. Batı Dünyası'nı etkisi altına alan Hümanizma ve Rönesans hareketinin bir sonucu olarak Avrupalı aydınlar Yunan kültürü ile temasa geçtiler ve düşünce alanında bir Yunan dostluğu başlamış oldu. Osmanlı Devleti'ndeki imtiyazlı durumlarından faydalanan Rum aydınları da Avrupa ile temas neticesinde onların aydınlarının hürriyet ile egemenlik düşüncelerinden haberdar olmuşlardı. Nitekim, Avrupalı ve Rum tarihçi ve yazarlar Yunanistan'ın egemenliğini hatta eski Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması yolunda yazılar yazmaya başlamışlardı.

Yunan İhtilali başlangıcı ve sonuçları yönünden Avrupa'nın yakından ilgisini çekmiş ve kısa süre içerisinde büyük devletlerin başlıca sorunu haline gelmişti.¹⁹⁵ Osmanlı topraklarında çıkarı olan büyük güçler, Yunan ihtilalinden siyasi avantajlar elde etmenin yollarını aradılar. Özellikle Avusturya ve Rusya, Osmanlı aleyhine çalışarak Yunanlılar arasında milliyetçilik ve bağımsızlık düşüncesinin yayılmasında önemli rol oynadılar.¹⁹⁶ Ruslar, 1768-74 Osmanlı Rus Harbinde Mora'ya ve Yunan adalarına yerleşmeleri sıralarında milliyetçilik kışkırtmaları yapmışlardır. Hemen ardından 1787 yılında Rusya ve Avusturya'nın müttefik olarak Osmanlı Devleti'ne ilan ettikleri harp eski Bizans İmparatorluğu'nu kurmak gayesini taşımaktaydı.¹⁹⁷ Aynı zamanda, Fransız İhtilali'nin¹⁹⁸ ortaya attığı İnsan Hakları Beyannamesi, Napolyon'un Yedi Ada'ya yerleştikten sonra Rumlar arasında yaptığı kışkırtmalar, 1799-1805 yılları arasında bu adalarda Fransızların yerine geçen Rusların aynı manada yaptığı telkinler, Rumların Osmanlı İmparatorluğu aleyhine ayaklanmaları için tesir yapmış ve egemenlik fikri Rum aydınları tarafından işlenmeye başlamıştır.¹⁹⁹

Yunan isyanı, gizli bir cemiyet vasıtasıyla organize edilmiştir. Filiki Eteria /Philike Hetairia Dostluk Cemiyeti²⁰⁰ Yunan isyanlarını hazırlayan ve idare eden

¹⁹⁵ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 2005, s. 81.

¹⁹⁶ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 108-109.

¹⁹⁷ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 108-109; Edouard Driault, *Selim-i Salis ve Napolyon, Sebastiani ve Gardan*, Terc: Köprülüzade Mehmet Fuat, Dersaadet 1329, s. 34-38.

¹⁹⁸ İhtilalin Yunanlılar üzerindeki etkisi hakkında bkz: Dimitri Loules, “ Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi”, Çev: Selda Kılıç, *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 15, S. 26, s. 291-296.

¹⁹⁹ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 108-109. Bak İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Arşiv Vesikalarına Göre Yediada Cumhuriyeti”, *Bellekten*, C.1, S. 3-4, Ankara 1937, s. 635.

²⁰⁰ Birçok çalışmada bu cemiyetin adı yanlışlıkla Etniki Eteria diye zikredilmektedir. Etniki Eteria Yunanistan'ın başkentinde 1894'te subaylar aydınlar ve tüccarlar tarafından kurulan bir cemiyettir.

cemiyettir. 1814'te Odesa'da ikisi Rum, biri Bulgar olmak üzere üç kişilik bir tüccar grubu tarafından kuruldu. Cemiyetin gayesi sözde eğitim ve öğretimi Osmanlıların Hıristiyan tebaası arasında yaymaktı. Asıl gayesi ise İstanbul'daki Yunan Patriğinin idaresinde olmak üzere eski Bizans İmparatorluğu'nu kurmak amacını taşımaktaydı.²⁰¹ Cemiyet İstanbul'da üç kişilik bir komite kurdu. Cemiyetin başına getirilmek üzere Rus Hariciye Nezareti Müsteşarı Kont Capodistrias'a teklif edildi. Ancak teklifin Capodistrias tarafından kabul edilmemesi üzerine Rus Çarı Aleksander'in harp yaveri Aleksander İpsilanti,²⁰² Cemiyetin başkanlığına getirildi. Cemiyetin kurulduğundan ve faaliyetlerinden Çar'ın haberi vardı. Eflak Beyi, İstanbul Rum Patriği de cemiyetin nüfuzlu üyeleri arasında idi.²⁰³

Eterya Cemiyeti faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla İzmir, Sakız, Misoleng, Bükreş, Yaş, Yanya ve Triyeste başta olmak üzere birçok yerde şubeler açmıştır. Bu şekilde faaliyet alanını genişleten cemiyet gizli çalışmaları sayesinde Rumları ayaklanacak hale getirdi. Cemiyetin faaliyetlerinden haberdar olan Rum halkı ayaklanmak için uygun zamanı beklemeye başladı. 1820 yılında Tepedelenli Ali Paşa'nın Osmanlı yönetimine karşı isyanı, Rumlar için de uygun ortamı sağladı.²⁰⁴

Tepedelenli Ali Paşa bölgede ve Rumlar üzerinde sıkı bir denetim kurmuştu. Mora ve çevresi onun nüfuzu altında bulunduğu Rumlar kendisinden korkmaktaydılar. Yanya valiliği sırasında devletin bölgedeki koruyucu gücü olmakla birlikte savaş sırasında askeri kuvvetleriyle ciddi yararlılık göstermiştir. Babıali'den bağımsız bir dış politika izlemeye çalışarak İngiltere ve Fransa ile kendi menfaatlerine göre ilişki kurmaktaydı.²⁰⁵ Aynı zamanda askerî yönde faydaları dolayısıyla Babıali'nin kendisine ihtiyaç duyması, onun başına buyruk tavırlarına karşı sert önlemler almasına mani olmaktaydı. Ancak zamanla İstanbul'daki

Sözde Osmanlı egemenliğindeki bütün Rumları kurtarmak için görünse de asıl amacı Makedonya sorununa el atıp Bulgar komiteleriyle mücadele etmektir. Bkz: İlber Ortaylı, *a. g. e.*, s. 81; M. Murat Hatipoğlu, *Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara 1988, s. 8.

²⁰¹ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 109-110.

²⁰² Aleksander İpsilanti ve Filiki Eterya Cemiyeti içindeki faaliyetleri için bkz: Zeynep Sözen, *Fenerli Beyler; 110 Yıllık Öyküsü (1711-1821)*, İstanbul 2000, s. 168-173.

²⁰³ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 110.

²⁰⁴ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 110.

²⁰⁵ Bruce McGowan, "Ayanlar Çağı (1699-1812)", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C 2, Ed.: Halil İnalçık-Donald Quataert, İstanbul 2006, s. 791.

muhalliflerinin Ali Paşa aleyhine faaliyetlerini artırması, Ali Paşa'nın Babıali talimatlarına uymamakta ısrarcı olması ve başına buyruk hareketlerde bulunması üzerine merkezle arasındaki gerginlik iyice arttı.²⁰⁶ Bu durum Rumların işine yaradı. Çünkü Ali Paşa Rumların ve Filiki Eterya Cemiyeti'nin faaliyetlerini yakından takip ediyor ve pek çok bilgi ve belgeyi toplayıp Babıali'yi durumdan haberdar ediyordu.²⁰⁷ Bu yüzden Rumlar da isyan edebilmek için Ali Paşa ile Babıali'nin arasının bozuk olmasından memnun kalıyor ve onun bölgedeki gücünün azalmasını istiyorlardı. Nitekim Tepedelenli Ali Paşa'nın merkeze karşı isyan etmesiyle birlikte, bölgedeki denetimi ortadan kalktığından, bu durum Rumların isyan etmesi için en büyük engeli ortadan kaldırdı.²⁰⁸

Şartlar müsait hale geldikten sonra, Rumların ilk isyan hareketi Mart 1821'de Eflak ve Boğdan'da gerçekleşti. İpsilanti, Sırp lar ve diğer Balkan milletlerinin yardımını sağlamayı ve özellikle daha önce Osmanlı yönetimine karşı isyan girişiminde bulunan Sırp halkının da taraftarlığını elde etmeye çalışmıştır. Ancak bu plan gerçekleşmedi ve İpsilanti Sırp larından ve diğer bölge halkından umduğu desteği alamadı.²⁰⁹ Diğer yandan Rus Çarı da Filiki Eterya Cemiyeti'nin onursal başkanı olup İpsilanti'nin faaliyetlerini desteklemekteydi. Ancak Laibach Kongresi'nde²¹⁰ alınan kararlar nedeniyle, yardımcı olamadı. Kongreden Rum ayaklanmasını kendi kaderlerine bırakma kararı çıktı ve bu yüzden Çar, İpsilanti'ye açıktan destek veremedi. Bunun üzerine, Osmanlı ordusu harekete geçerek isyanı akim bıraktı.²¹¹

²⁰⁶ Süheyla Yenidünya, *Mehmet Sait Hâlet Efendi Hayatı İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1760–1822)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 211-215.

²⁰⁷ Zafer Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", *Bellekten*, C. LII, S. 203, Ankara 1988, 572-573.

²⁰⁸ Hamiyet Sezer, *a. g. m.*, s. 88.

²⁰⁹ Aleksander İpsilanti'nin İsyanı başlatmayı planlarken Sırp larla haberleşmesi ve onların desteğini almaya çalışması hakkında bkz: Hamiyet Sezer Feyizoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Sırp-Yunan İlişkileri", *AÜ Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 27, S. 44, Ankara 2008, s. 67-75.

²¹⁰ Laibach Kongresi, Ocak 1821 yılında Metternich'in önderliğinde toplandı. Viyana düzeninin getirmiş olduğu statükocu ve mutlak yönetime karşı Avrupa milletlerinin tepkisini ortadan kaldırmak amacıyla toplanan kongrelerden biridir. Kongreden her türlü liberal fikirleri bastırma kararı çıktı. Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 107-109.

²¹¹ Edouard Driault, *Şark Meselesi: Bidâyet-i Zuhûrundan Zamanımıza Kadar*, Çev: Nafiz, Yay. Haz: Emine Erdoğan, Ankara 2003, s. 182-183; Hamiyet Sezer, *a. g. m.*, s. 90.

Eflak-Boğdan isyanı bastırılır bastırılmaz Aleksander İpsilanti'nin kardeşi Dimetriyus İpsilanti ve Prens Kantakuzen liderliğinde Mora'da isyan baş gösterdi. Eflak Boğdan isyanının aksine isyan Mora'da gelişme imkanı bularak kısa sürede bütün Mora ve adalara yayıldı. Mora'da bütün Rum halkı isyana katıldı. Kısa sürede asiler ele geçirdikleri Türkleri öldürdüler.²¹²

Avrupa devletlerinin isyan karşısında tarafsız durmalarına rağmen, Avrupa kamuoyu Yunan asilerini desteklemekteydi. Avrupa devletlerinin siyasi desteğinden mahrum olmalarına rağmen Rumlar siyasi olarak da teşkilatlanmaya başladılar. Buna rağmen siyasi olarak da teşkilatlanmaya başlayan Rumlar, 1 Ocak 1822'de Epidor civarında bir meclis topladılar. Bu meclis Yunanistan'ın bağımsızlığını resmen ilan ederek bir hükümet oluşturuldu. Mavrokordato hükümet reisi seçildi. Böylece Rumlar ilk defa bir siyasi varlık haline geldiler. İsyen haberleri ve cemiyetin faaliyetleri İstanbul'da heyecana sebep oldu ve Sultan Mahmud sert önlemler almaya karar verdi.²¹³

Sultan II Mahmud bu yıllarda uygulamakta olduğu reformları gereği, merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak amacıyla, ayanların gücünü sınırlamaya çalışıyordu. Bu reform programı, isyanın çıktığı Mora Yarımadası'nı kontrol eden Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın, II. Mahmud tarafından asi ilan edilerek (1820-1822) idam edilmesiyle sonuçlandı. II. Mahmud, Mora Yarımadasının kontrolünde ve asayişinde, güçlü otoritesiyle bu bölgeyi yöneten Tepedelenli Ali Paşa'nın önemini ve Yunan İhtilâlinin İmparatorluk için yarattığı tehdidin boyutlarını kavrayamamıştı. Askeri önlemler olarak ayaklanan âsilerin elebaşlarını idam ettirerek problemi çözebileceğini düşünüyordu.²¹⁴ Nitekim, Filiki Eteryen Cemiyeti ile bağlantısı olan bir çok kişi idam edildi.²¹⁵

İstanbul patriği cemiyetin üyelerinden olmasına rağmen, Avrupa'da Metternich önderliğinde liberal fikirlere karşı harekete geçilmesi üzerine cemiyete

²¹² Mora'da, Yunan asilerinin Türklere yönelik katliamları için bkz: Salahi R. Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, C. 62, S. 233, Ankara 1998, s. 111-117.

²¹³ Edouard Driault, *Şark Meselesi*, s. 186-187; Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 113; Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 173.

²¹⁴ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yunan İhtilali ve İkinci Mahmud'un Politikaları", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 12, Bişkek 2004, s. 53-54.

²¹⁵ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 220-221.

destek verdiğini gizlemek zorunda kaldı. Bu sebeple, İpsilanti ile yanındaki asileri aforoz etme görevi verilmesi üzerine, bu görevi yerine getirmek zorunda kaldı. Patrik bir afarozname yayınlarak cemiyet üyelerinin yapmış oldukları yeminin batıl olduğunu, üyelikten çekilmeyerek devlete karşı savaşa devam edenlerin lanet altında kalacağını ilan etti. Ancak bu afaroznamenin Mora'daki isyanı yatıştırmada hiçbir tesiri görülmedi²¹⁶. Filiki Etery'a'nın başkanı Aleksandr İpsilanti'nin bürosunda bulunan mektupları nedeniyle, sorumlu ve suçlu görülerek, II. Mahmud tarafından idam edilmekten kurtulamadı.²¹⁷

İstanbul Patriği Gregoryos'un idam edilmesi Avrupa kamuoyu ve Rusya tarafından tepkiyle karşılandı ve Rusya'nın işe karışmasına sebep oldu. Rusya Kaynarca Antlaşması'na dayanarak sözde Türklerin asıp kestikleri Hıristiyanları kurtarmak için Babıali'den teminat istedi. Elde edemeyince İstanbul'daki elçisini geri çağırarak diplomatik ilişkileri kesti. İngiltere ve Avusturya, Yunan asilerine yardım etmenin ihtilal prensiplerini tanımak demek olacağını benimseyerek Rusya'yı uyardılar. Bu yüzden Rusya herhangi bir eylemde bulunmaya cesaret edemedi. Aynı zamanda Rumlar bu sırada bağımsızlık isteklerini ilan etmeye başlamışlardı. Rusya ise ancak kendi himayesinde bir Yunan Devleti'ne taraftardı. Bu yüzden asilerden yüz çevirerek Babıali ile anlaşma yoluna gitti.

Osmanlı hükümeti, isyanı bastırmak için büyük gayret sarf etmesine rağmen başarılı olamadı. Osmanlı ordusu isyanı bastıramayacak kadar zayıftı. II. Mahmud bu isyana son vermek amacıyla Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kaldı.

Mehmet Ali Paşa'nın isyana müdahil olmasıyla birlikte yeni bir safha başlamış oldu. Padişahın bu talebi üzerine Mehmet Ali Paşa, kendisinin Suriye valisi yapılmasına ve Mısır ile Suriye valiliklerinin babadan oğula geçmesine dair söz verilmesi karşılığında büyük bir ordu göndermeyi kabul etti. Oğlu İbrahim Paşa'yı bu sefere memur etti.²¹⁸ Temmuz 1824 yılında harekete geçen İbrahim Paşa'nın askeri kuvvetleri sayesinde isyan geniş ölçüde durduruldu. Fakat Mısır ordusunun

²¹⁶ Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 113.

²¹⁷ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *a. g. m.*, s. 55.

²¹⁸ Stanford J. Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri", *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s. 622.

Yunan isyanına müdahale etmesi, Avrupa devletlerinin de işe karışmasına sebep oldu.

2. Yunan İsyanı Karşısında İngiltere'nin Tutumu

İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile ilişkisi, Yakın Doğu'da önemli sömürgeler elde etmesi ve Hindistan'ı ele geçirmesiyle başlamıştır. Söz konusu sömürgelerine giden en kestirme yol ise Akdeniz ve Mısır üzerinden, yani Osmanlı topraklarından geçiyordu. İngiltere'nin Yakın Doğu politikasının temeli, Doğuyla ulaşım bağlantısı yönünden stratejik önemi olan ve doğal kaynakları bakımından son derece zengin olan Hindistan'ı güvenlik içinde tutmaktı. Bu yüzden, Osmanlı toprakları İngiltere açısından son derece önemli bir bölgeydi.²¹⁹

İngiltere, 1787-1792 Osmanlı Rus Savaşı'nda sömürge yollarının Rusya tarafından tehdit edilir hale geldiğinin farkına varmış ve bu tarihten itibaren giderek artan bir şekilde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ve varlığını korumayı dış politikasının bir ilkesi haline getirmiştir. Özellikle Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin yeni bir döneme girmesine sebebiyet verdi. Çünkü Mısır İngiltere'nin Doğu'daki sömürgeleri açısından hassas bir noktaydı. Rusya'nın Akdeniz'e hakim olma niyeti ve Fransa'nın Mısır'ı işgali ile başlayan İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ilgisi ve toprak bütünlüğünü koruma politikası, Yunan isyanı ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır.²²⁰

İngiltere Dışişleri Bakanı Castlereagh, Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması gerektiğinin savunucusuydu. Napolyon'a karşı oluşturulan Viyana Düzeni'nin mimarlarından olan Castlereagh,²²¹ yeni kurulan Avrupa düzeninin bozulmamasına ve Rusya yayılmacılığına karşı bir engel olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin zayıflamamasına özen göstermekteydi. Fakat Ağustos 1822'de intihar edip yerine George Canning geçince, İngiltere, Yunan sorununa başka açıdan bakmaya başladı. George Canning, liberal bir siyasetçiydi ve Avrupa'daki liberal hareketleri de desteklemiştir. Bununla birlikte, dışişleri bakanlığının erken dönemlerinde Castleareagh'ın takip etmiş olduğu prensibe bağlı kalarak Yunan

²¹⁹ A. Kürşat Gökkaya-Cemil Cahit Yeşilbursa, *Yeni ve Yakınçağ Tarihi*, Ankara 2008, s. 173-174.

²²⁰ A. Kürşat Gökkaya-Yeşilbursa, *a. g. e.*, s. 174-175.

²²¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara 2003, s. 175.

isyasının dini ya da ideolojik boyutuyla ilgilenmemiş ve haklı ya da haksız olsalar dahi, onları meşru bir yönetime başkaldıran isyancı olarak görmüştür. İsyân ve Osmanlı Devleti karşısında tarafsız bir politika izlerken, Yunan asilerinin, mücadelelerinde İngiltere'den yardım taleplerini dahi reddetti.²²² Stratford Canning, kuzeni George Canning'in dış politikasını İngiltere'nin çıkarlarına herhangi bir zarar gelmediği takdirde tam bir tarafsızlık aksi takdirde ise müdahaleci bir politika olarak değerlendirmektedir.²²³ Nitekim İngiltere'nin menfaatlerinin zedelenmeye başladığı kanaati hasıl olmaya başlayınca, George Canning isyana müdahil olacaktır.

İngiltere'nin isyanı desteklemeyerek tarafsızlığını ilan etmesine rağmen Yunanlılara büyük ilgi duyan halk, gittikçe artan bir şekilde, onların lehinde tavır almaya başladı. İngiltere halkının Yunan isyanını benimseyip desteklemesinde en önemli rol Lord Byron'undur. 1823 yılında Yunan severlerin sembolü eski Helen kültür ve edebiyatı hayranı, şair ve yazar Lord Byron'un Yunanlılar lehinde kaleme aldığı yazılarla bütün Avrupa'nın aydın çevresi üzerinde büyük tesir uyandırmış ve hatta daha sonra gönüllü olarak Yunanistan'a savaşmaya gitmiştir.²²⁴ Burada asilere askeri malzeme, ilaç ve para yardımında bulunmuştur.²²⁵ İngiltere hükümeti resmen tarafsız olsa da, Avrupa'da kamuoyunun Yunanlıları desteklemesi, onlara olan ilgisinin artması ve onların mağdur durumda oldukları şeklinde propagandalar yapması, İngiltere hükümetinin Yunanlılara karşı politika değişikliğinde önemli bir amil olmuştur.

²²² Andrew Montgomery Endorf, *British Foreign Policy Under Canning*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cincinnati Üniversitesi, Ohio 2004, s. 74-75.

²²³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 343.

²²⁴ P. Philip Graves, *İngilizler ve Türkler: Osmanlı'dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri (1789-1939)*, Ankara 1999, s. 1; Erdal Çetintaş, "Doğu Akdeniz Politikaları Çerçevesinde Avrupalı Devletlerin Yunan İsyânına Desteği: Kamuoyu Desteği, Diplomatik Destek, Silahlı Destek", *OTAM*, S. 22, Güz 2007, Ankara 2009, s. 86.

²²⁵ Lord Byron Yunanlılar için giriştiği mücadele sırasında, 19 Nisan 1824 tarihinde hastalanarak ölmüştür. Bu mücadele sırasında umduğunu bulamamış ve boşuna zamanını, parasını ve sağlığını harcadığı kanaatine varmıştır. Çünkü asilere her türlü askeri ve maddi yardımda bulunmasına rağmen Türklere saldırı anında yanında kimseyi bulamamıştır. Çünkü Yunan asilerinin amacı Byron'un servetine el koymaktır. 1823 yılında Yunanistan'a gelmesinden altı ay sonra Misoleng'de ölmüştür. Bkz: Salahi R. Sonyel, *a. g. m.*, s. 118. Ayrıca Lord Byron'un Yunanistan için faaliyetleri hakkında tafsilatlı bilgi için bkz: İdris Bayram, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti'nin Kurulmasında İngiltere'nin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 94-102.

İngiltere, menfaatleri açısından özellikle Rusya'nın isyana müdahil olmasından endişeliydi. Çünkü Rusya, isyanın dini bir çatışmaya dönüştüğü gerekçesi ile Osmanlı Devleti'ne savaş açma niyetindeydi ve savaş çıktığı ve Osmanlı Devleti yıkıldığı takdirde Avrupa devletlerinin tavırlarının ne olacağı konusunda nabız yoklaması yapmıştı. Ancak Rusya diğer devletlerden beklediği desteği göremediği gibi İngiltere Osmanlı Devleti'nin yıkılması ihtimaline şiddetle karşı çıkmıştı.²²⁶ Fakat isyanın gelişmesi ve İngiliz kamuoyunun asileri destekleyip onlar lehine kampanyalar başlatmasıyla Dışişleri Bakanı George Canning, Castlereagh'in aksine asilerin davalarını desteklemeye başladı. İngiltere'nin politika değişikliğinin sebebi, Yunan isyanının gittikçe etkisini artırması ve Yunanlıların siyasi bir varlık haline gelmesidir. Bağımsızlık yolunda olan bu isyan hareketinin liderliğini de Rusya yapmaya başlamıştır. Bu durum hem bağımsız Yunanistan'ın hem de Doğu Akdeniz'in Rus nüfuzu altına girmesine sebep olacaktır. Dolayısıyla İngiltere'nin bu bölgede ve sömürge yolu üzerinde menfaatlerine zarar verebilecek bir gelişme meydana getirmektedir. İngiltere de gelişen şartları kendi lehine çevirebilmek için Yunan davasına destek ve yardımcı olma gereği duymuştur. Bu sayede bağımsız olacak Yunanlılar, İngiltere'ye minnet duyacaklar ve dolayısıyla bölgede İngiltere'nin nüfuzu artacaktır. Osmanlı Devleti'nin varlığı da korunarak Rusya'nın güneye yönelik emellerine karşı bir güç olarak varlığını devam ettirecektir.²²⁷ Böylece İngiltere'de zaten var olan kamuoyu desteği ile birlikte, George Canning'in dışişleri bakanlığı döneminde yeniden şekillenen politika dolayısıyla İngiltere hükümeti, 1823 yılından itibaren Yunan asilerine diplomatik ve askerî destek vermeye başlamıştır.²²⁸

George Canning, Yunan isyanının Rusya'nın işine yarayacağını farkındaydı. Ona göre Rusya, Yunanlıları kullanarak Balkanlara ve Türk Boğazlarına inecekti. Buna engel olmak için asilere açıktan destek vermeye başlayan George Canning, 25 Mart 1823 tarihinde Yunanlıları muharip taraf olarak tanıdığını ilan etti. Yani Yunanlıları Osmanlı Devleti'nin karşısında ayrı bir varlık olarak kabul etti.²²⁹

²²⁶ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 172.

²²⁷ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 173; Oral Sander, *a. g. e.*, s. 185-186; Enver Ziya Karal, *a. g. e.*, s. 116.

²²⁸ İngiltere'nin Yunanlılara isyan sırasında yaptığı yardımlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Erdal Çetintaş, *a. g. m.*, s. 83-108.

²²⁹ P. Philip Graves, *a. g. e.*, s. 2; İdris Bayram, *a. g. t.*, s. 90.

İngiltere, Rusya'nın ipleri eline almasına mani olmak için bu sorunun çözümünü, İstanbul büyükelçiliğine atadığı Stratford Canning'in sorumluluğuna verdi. Stratford Canning Türk yetkilileri ikna ederek onların asilerle anlaşmalarını sağlayacaktı.²³⁰

George Canning'le hemen hemen aynı fikirlere sahip olan Stratford Canning, Yunan ihtilaline ilgi duyuyordu. Daha Amerika'daki görevi sırasında Yunan ihtilalini destekleyerek Yunan temsilciler ile iletişime geçmişti. Bu sebeple Stratford Canning'e verilen bu yükümlülükten Yunanlılar da memnun kalmışlar, Babıali'ye Büyükelçi olarak atanmasını ise kendi çabalarına İngiltere'nin bir ilgisi olarak değerlendirmişlerdi.²³¹ Canning, Türklerin Avrupa'dan kovulması gerektiğini savunuyordu. Ona göre, Yunanlılar Türklerin baskısı altında olup bu duruma son verilmesi için Avrupa devletlerinin Babıali'ye harp tehdidi altında baskı yapması gerekmektedir.²³² Bu fikirlere sahip olan Stratford Canning, ileride detaylarıyla açıklanacağı üzere, İstanbul büyükelçiliğine atanarak Yunanlılar lehine girişimlerde bulunarak, onları Osmanlılara karşı destekleyecek faaliyetlerde bulunacaktır. Asıl maksat ise Yunan ihtilalini İngiltere'nin Akdeniz'deki menfaatlerine uygun olarak çözmektir.

B. BÜYÜKELÇİ OLARAK ATANMASI

1. Elçi Olarak Görevlendirilmesi

Amerika'daki elçilik görevini tamamlayan Canning'e ülkesine döndükten sonra önemli bir görev yüklenmiş, İngiliz hükümetince İstanbul'a büyükelçi olarak atanmasına karar verilmişti. Lakin Canning, bu görevi kabul etme konusunda istekli değildi. Geçici bir süreliğine ve sınırlı bir amaç için bu görevi ifa edeceği kendisine bildirilmesi üzerine, diplomaside mesleğinin en zirvesine, büyükelçilik payesine ulaşmak arzusunda olmak istemesinden dolayı bu görevi kabul etti.²³³

²³⁰ Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 92; Cansu Uz Okur, *Tanzimat Devri Reformlarında İngiliz Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 42.

²³¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 345. Amerika'da elçilik görevi sırasında Yunan isyanı hakkında düşünceleri için bkz: *Aynı eser*, s. 307.

²³² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 345-346.

²³³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 339.

Canning, İstanbul ve Babıali yönetimi ile ilişkileri yürütme konusunda tecrübeli idi. Ancak bu kez Avrupa'da ve Doğu'da siyasi dengeler Canning'in İstanbul'da ortaelçi olarak görev yaptığı 12 yıl önceki gibi değildi. Fransız İhtilali'nden sonra Napolyon'un yeni yönetimi ve ihtilal düzenini kabul ettirebilmek amacıyla Avrupa ile uzun süren mücadelesi Napolyon'un yenilgisiyle sonuçlanmış ve Viyana Kongresi ile Avrupa'da dengeler yeniden kurulmuştu. Ancak Viyana Kongresi'nden sonra Avrupa, liberal doktrini temsil eden hürriyet yanlıları ve muhafazakârlık yanlısı monarşistlerin karşılıklı mücadelesine sahne oldu. Bu mücadelenin sonucunda Almanya, İtalya ve İspanya'da hürriyetçi ihtilaller ile mutlakıyetçi bir yapıda olan Viyana Sistemine tepkiler oluşmaya başladı.²³⁴

Diplomasi literatüründe elçilik rütbesi, bir devletin elçi tayin ettiği devlete verdiği önemi göstermektedir. Şayet bir devlet ortaelçilik veya maslahatgüzarlık payesi ile temsil ediliyorsa elçilik görevinin ifa edildiği devletin fazla önemsenilmediği, büyükelçilik payesi ile temsil ediliyorsa itibar ördüğü anlaşılır. Nitekim Yunan isyanının gittikçe yayıldığı ve Avrupa devletleri ve Rusya'nın soruna müdahil olmaya başladığı dönemde Stratford Canning büyükelçilik payesi ile İstanbul'a görevlendirilmiştir.²³⁵ Bu da isyan sırasında İngiltere'nin kendi menfaatleri icabı Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine önem verdiğini göstermektedir. Hatta İngiltere Dışişleri Bakanı George Canning'in, diplomasi alanında İstanbul, İsviçre ve ardından ABD elçiliğinde tecrübe kazanmış olan kuzenini İstanbul'a büyükelçi olarak ataması bu meseleye duyduğu hassasiyeti göstermektedir. Çünkü Akdeniz çevresinde, Osmanlı'nın hakimiyeti altındaki bir bölgede meydana gelen ve diğer devletlerin müdahil olduğu bir ayaklanma doğrudan İngiltere'nin menfaatlerine dokunmaktadır. Avrupa'da değişen şartlarla birlikte İngiltere açısından Doğu politikasının gittikçe önem kazanmaya başlaması Canning'e önemli bir misyon yükliyordu. Özellikle Yunan ayaklanması Canning'in, elçiliği sırasında bütün mesaisini harcayacağı bir mesele haline geldi. Hatta henüz İstanbul'da büyükelçi

²³⁴ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 105-110.

²³⁵ Canning'in İstanbul'a görevlendirilmesi üzerine İstanbul'da İngiltere'yi temsil eden Lord Strangford Petersburg elçiliğine atanmıştır. Rusya'nın Yunan isyanının önderliğini ele almaya çalışması İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Bu sebeple Babıali'de tecrübe kazanmış bir diplomatını Petersburg'a görevlendirmeyi tercih etmiş olabilir. Lord Strangford istemeyerek Petersburg'a gitmiştir. Bkz: BOA, HAT, 960/41187 B.

olarak resmen göreve başlamadan önce bile sorunun çözümü için ona yükümlülük verilmeye başlanmıştır ve Yunan sorununun büyük güçler tarafından görüşüleceği Petersburg'a gitmesine karar verilmiştir.²³⁶

Babıali'nin Yunan isyanını bastırabilmek için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım alması ve Osmanlı-Mısır kuvvetlerinin başarısı üzerine, Avrupa diplomasisi harekete geçmesiyle sorun devletlerarası bir nitelik kazandı. Avrupalı devletlerin müdahil olarak isyanı destekleyici tavırlar sergilemeleri üzerine, isyanın bastırılmasından yana olan Metternich sorunun kongrede görüşülmesini önerdi. Rusya'nın bu talebi kabul etmesi üzerine Kongrenin Petersburg'da toplanmasına karar verildi. Bütün büyük devletler kongreye katılmayı kabul ettiler. Kongreye katılmayı kabul eden Londra hükümeti de, özellikle Yunan sorunun çözümü için büyükelçi atadığı Canning'i, Babıali'de karşılaşabileceği problemlere bir ön hazırlık olması için ek bir yükümlülük vererek, Petersburg'da düzenlenecek kongreye temsilci olarak görevlendirdi.²³⁷

Bu sırada Rusya'nın Yunanlılar üzerindeki nüfuzundan tedirgin olan İngiltere, Rusya'ya bir oyun oynadı; Bu ülkeye başvurarak kongreden önce Rusya'nın Yunan sorunu hakkındaki düşüncesinin ne olduğunu öğrenmek istediğini bildirdi. Rusya, Ocak 1824'te gizli cevap olarak Yunanistan'ın, Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmak ve özerk olmak kaydıyla Doğu Yunanistan, yani Tesalya ve Atik Yarımadası, Batı Yunanistan yani Epir bölgesi ve Mora olmak üzere üç parçaya bölünmesi²³⁸ gerektiği düşüncesinde olup şayet Babıali ve Yunanistan bu çözüm formülünü kabul etmezse, kongre kararlarının bunlara zorla kabul ettirilmesini teklif etmiştir. Rusya, bağımsız Yunanistan'a taraftar değildi. Çünkü Bağımsız Yunanistan'ı kendi etkisi altına almak güç olurdu. Bu yüzden Yunanlıların bağımsızlıklarını ilan etmelerinden de hoşnut kalmadı. İngiltere, Rusya'dan aldığı bu cevabı gizli olmasına rağmen birkaç ay içinde kamuoyuna açıkladı. Buna hem Osmanlı devleti hem de Yunanistan sert tepki gösterdi ve Rusya'nın ileri sürdüğü çözümü kabul etmediklerini bildirdiler. Böylece İngiltere'nin oynadığı oyun neticesini vermeye başladı. Canning, Petersburg'a doğru yola çıkacağı sırada Yunan

²³⁶ BOA, HAT, 960/41187 B.

²³⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 341.

²³⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 341; Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 174.

Geçici Hükümeti, Ağustos ayında İngiltere Hariciye Nezareti'ne bir yazı yollayarak Rus tekliflerini protesto etti ve İngiltere'nin kendilerini bağımsızlık mücadelelerinde desteklemesini istedi.²³⁹ Fakat İngiltere diğer devletlerden çekindiği için bu teklifi resmen kabul edemezdi. Bununla birlikte Stratford Canning'ın İngiltere'yi temsilen kongreye katılacağı kesin olarak kararlaştırılmış olmasına rağmen, Londra hükümeti Rusya'nın sunduğu çözüm önerilerinin hem Yunanlılar hem de Osmanlılar tarafından tepkiyle karşılanması ve taraflar arasında herhangi bir uzlaşma umudunun görülmemesi dolayısıyla kongrenin sonuçsuz kalacağını öne sürerek katılmaktan vazgeçtiğini bildirdi.²⁴⁰ George Canning'e göre Petersburg'ta düzenlenecek olan konferansın bir anlamı yoktu. Çünkü her iki taraf, hem Babıali hem de Yunan hükümeti, konferansta alınan kararları uygulamayı reddedeceklerdir. Ancak İstanbul'da görevinden alınan Rus Elçi Ribaupierre'in görevine geri dönmesi, bu şekilde Babıali ile Rusya arasındaki anlaşmazlıkların sona erdirilmesi ve konferansa katılacak olan devletlerin silaha başvurmayacakları taahhüdünü vermeleri halinde İngiltere, konferansa katılabileceğini şart koştu. Ancak Metternich ve Aleksander açısından bu şartlar kabul edilebilir değildi.²⁴¹

İngiltere'nin âni tavır değişikliği Çar'ın şüphelenmesine sebep olmuş ve Çar, George Canning'in öteden beri Yunan ihtilali ile temas halinde olduğunu öne sürmüştür. Bunun üzerine şüpheleri gidermek ve görüş alışverişinde bulunmak için Stratford Canning'in görevlendirilmesinden vazgeçilmeyerek Petersburg'a özel olarak yollanmasına karar verildi. Canning kongreye katılmayacak, sadece istişari temaslarda bulunacak, bu arada Kuzeybatı Amerika'daki Rus ve İngiliz eyaletleri arasındaki sınırın kesinleşmesi konusu üzerinde bir antlaşma imzalanmasına çalışacaktı. George Canning, kuzeni Stratford Canning'e bu görev sırasında verdiği direktifte, İngiliz politikasını tanımlayarak Yunan ihtilalinde de bu prensiplere göre hareket etmesini bildirmiştir. Bu talimata göre; İngiliz politikasının ana amacı dünya barışını korumaktır. Bunun için de her şeyden önce yeni anlaşmazlıkların patlak vermesini önlemek gerekir. Daha dostça müzakere ederek mevcut anlaşmazlıklar

²³⁹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 341.

²⁴⁰ BOA, HAT, 960/41187 B; HAT, 961/41196 M.

²⁴¹ Harold Temperley, "Princess Lieven and the Protocol of 4 April 1826", *The English Historical Review*, C. 39, S. 153, Ocak 1924, s. 56.

ortadan kaldırılmalı, İngiliz menfaatine dokunmayan herhangi bir durumda da tam tarafsızlık ilkesine riayet edilmelidir. George Canning, Yunan ihtilali için de tek çare olarak mevcut anlaşmazlığı asgariye indirmek gerektiğini düşünmekteydi.²⁴²

George Canning'den Yunanistan için müzakerelerde bulunurken uyması gereken direktifleri aldıktan sonra Stratford Canning, Petersburg'a gitmek üzere 23 Eylül 1824 tarihinde Londra'dan ayrıldı. Bu politika çerçevesinde Rusya ve Babiali arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya çalışacaktı. İngiltere, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin zor durumundan istifade ederek savaş açacağına farkında olduğundan mümkün olduğunca anlaşmazlıkları asgariye indirmeyi hedeflemekteydi. Canning, Viyana üzerinden giderek Avusturya'nın Yunan İhtilali konusunda fikrini öğrenmek için Prens Metternich ile de görüşecekti.²⁴³

2. İstanbul'a Yolculuk ve Diplomatik Temasları

2.1 Metternich ile Görüşmesi

Stratford Canning Petersburg'a gitmek üzere 23 Eylül 1824 tarihinde Londra'dan ayrıldı. Fransa tarafından Rusya'ya elçi tayin edilen Fransız elçisi ile birlikte Viyana'ya uğradıktan sonra Petersburg'a gideceklerdi.²⁴⁴

Canning, 9 Aralık 1824'te Viyana'ya vardı. Burada Avusturya Başvekili Metternich ile görüşmüştür. Canning'in niyeti Metternich'in Yunanlılar konusunda fikrini almak²⁴⁵ ve Avusturya'yı kendi yanına çekmekti.²⁴⁶ Canning, Metternich ile yaptığı mülakatta, Osmanlılar ve Rumların, Avrupa devletlerinin aracılığını reddettiklerini ve bu sebeple aracılık teşebbüsünün ertelenmesi ve münasip bir zamanda gündeme getirilmesi gerektiğini ifade edip, bu şekilde beyhude çabalarla sonuçsuz kalacak bir toplantıya İngiltere'nin iştirak etmeyeceğini bildirdi ve Avusturya'nın da kongreye katılmamasını talep etti. Ancak Metternich, Canning'in bu ifadelerini olumlu karşılamadı ve İngiltere'nin Petersburg'ta yapılacak kongreye

²⁴² Stratford de Redcliffe (Canning), *The Eastern Question; A Selection from His Writings During the Last Five Years of His Life*, Londra 1881, s. 164-165; Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 342-343.

²⁴³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 342.

²⁴⁴ BOA, HAT, 960/41187 B; HAT, 961/41196 M.

²⁴⁵ BOA, HAT, 960/41187 B.

²⁴⁶ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 258.

katılma sözü vermişken, daha sonra sözünden dönerek konferansa katılmaktan vazgeçmesinin doğru olmadığını belirterek Avusturya'nın katılmaktan çekinmeyeceğini bildirdi.²⁴⁷ Metternich'in konferansın toplanmasını istemesinin sebebi, Yunan asilerini destekliyor olması değildi. Amacı, Rusya'nın liderliği eline almasını ve nüfuzunu artırmasını engellemektir. Metternich, Osmanlı Devleti'nin otoritesinin zedelenmemesi şartıyla Yunanistan'da bir takım ıslahatlar yapılmasından da yanaydı. Onun isteği, Rusya'nın Yunan isyanını Osmanlı toprakları üzerinde genişleme emelleri için bahane olarak kullanmasına engel olunmasıydı. Böylelikle Yunanistan kontrol altında tutularak bağımsızlığının önüne geçilmiş ve Rusya frenlenmiş olunacaktı. Bu sebeplerden dolayı Metternich, konferansa katılmayı gerekli görüyordu.²⁴⁸

Canning, konferansla ilgili olarak Avusturya ve Rusya'nın fikirlerini değiştirmek için görevlendirilmişti. Fakat Viyana'da Metternich ile yaptığı görüşmeler neticesinde onu konferansa katılmaktan vazgeçiremeyeceğinin farkına vardı. Bunun üzerine Canning Viyana'da daha uzun süre kalmasının boşuna olduğunun farkına vararak görüşmelerini tamamladıktan sonra Petersburg'a gitmek üzere 7 Ocak 1825'te buradan ayrıldı.²⁴⁹

2.2. Petersburg Görüşmeleri

Stratford Canning, 28 Ocak'ta Petersburg'a vardı. Canning Petersburg'ta Çar Aleksander ve Hariciye Nazırı Nesselrode ile görüşecekti. Petersburg'a varınca öncelikle Çar'ın huzuruna çıkan Canning, burada gayet iltifatlı bir şekilde karşılandı. Ancak gergin bir durum vardı. Çünkü, yukarıda belirtildiği gibi İngiltere, Petersburg'ta düzenlenecek kongreye katılacağını bildirmesine rağmen, Rusya'ya bir oyun oynamış ve sonrasında konferansa katılmayacağını bildirmişti. Bu sebeple

²⁴⁷ BOA, HAT, 953/40933 C.

²⁴⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 348. Metternich, Çar Aleksander ile birlikte Kutsal İttifak'ın kurucularındandı. Söz konusu İttifak, Viyana Kongresi'nden hemen sonra Liberal fikirlerin bastırılması ve ulusal iradelere karşı müdahale edilmesi amacıyla oluşturuldu. Ancak ittifak kısa süre içerisinde bozuldu. Çünkü devletler ittifak ilkelerinden sapıp kendi çıkarlarına göre hareket etmeye başladılar. Kendi sınırları içerisindeki liberal fikirleri ve hareketleri en şiddetli şekilde bastırırken sınırları dışında yaşayan milliyetçi hareketleri desteklemişlerdi. Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan milletlerin ulusal beklentilerini desteklemekte ve onları kıskırtmakta sakınca görmemişlerdi. Bkz: A. Kürşat Gökçaya, *a. g. e.*, s. 141; Oral Sander, *Siyasi Tarih*, s. 180-182.

²⁴⁹ Stratford de Redcliffe (Canning), *a. g. e.*, s. 165-166; Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 354; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 95.

Canning ihtiyatlı davrandı. Çar'ın Yunan meselesini gündeme getirmemesi üzerine Canning de hiç bu konuya değinmedi. Aleksander ile görüşmesinden sonra Hariciye Nazırı Nesselrode ile görüştü. O da Canning'i dostça karşıladı. Ancak Canning'e Yunanlılar ile ilgili meseleler için görüşmeye yetkisi olmadığını bildirdi. Bunun üzerine Canning bu mesele için uygun zamanı beklemeye karar verdi ve kendisine verilen ikinci bir talimat olan Kuzey Batı Amerika'daki iki ülke arasındaki sınırla ilgili konuları müzakereye açtı. İlk birkaç haftası bu müzakereler ile geçti. Sonuçta 28 Şubat 1825'te her iki tarafı memnun edecek bir anlaşma yapıldı.²⁵⁰ Kendisi, Çar ve Hariciye Nazırı ile Yunan davası konusunda bu süre zarfında herhangi bir görüşme yapmamış olsa da, Petersburg'ta başlamış olan konferansta anlaşmazlıkların yaşanması, Canning'e bu konuyu gündeme getirmek için bir fırsat vermiş oldu.

Fransa, Rusya, Prusya ve Avusturya'nın katılmış olduğu konferans, Ocak ayında toplandı. Fakat görüşmeler sırasında anlaşmazlık yaşanmasıyla Mayıs ayında görüşmeler sona erdi. Avusturya Osmanlı Devleti'ne karşı önlem alınması konusunda Rusya'yı yalnız bıraktı.²⁵¹ Rusya, Osmanlı Devleti ile Rumlar arasında ateşkes yapılmasını savundu ve sorunun Avrupa devletlerinin aracılığıyla çözülmesini, tarafların bunu kabul etmemeleri durumunda, zor kullanılması gerektiğini ileri sürdü. Rusya, böylece Balkanlara askeri müdahalede bulunmak için bir fırsat ele geçirmiş olacaktı. Fakat diğer devletler bu görüşe yanaşmadılar. Fransa, İngiltere ile karşı karşıya gelmemeyi ve Osmanlı Devleti'nde kaybolan etkinliğini tekrar kazanmayı düşündüğünden, Rusya'nın teklifini kabul etmedi. Metternich ise Rusya'nın Yunanistan'ın bağımsızlığına karşı olduğunu bilerek, Avusturya'nın kabul edebileceği tek zorlama tedbirin Yunanistan'ın bağımsızlığı olduğunu bildirdi.

Konferansa katılan devletler arasında anlaşmazlıkların yaşanması Canning'e Yunan konusunu Rus yetkililer ile görüşmek için bir fırsat vermiş oldu. Çünkü bu durum, İngiltere hükümetinin müzakerelerin sonuçsuz kalmaya mahkum olduğunu belirterek konferansa katılmaktan vazgeçmesini ve Canning'in Viyana'da Metternich ile yaptığı temaslarda Yunan meselesini görüşmek için zamanın uygun olmadığı

²⁵⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 362-363; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 96.

²⁵¹ Harold Temperley, *a. g. m.*, s. 57.

uyarısında bulunarak Avusturya'yı konferansa katılmaktan alıkoymaya çalışmasını haklı çıkardı.

Bu durumu fırsat bilen Canning, Rus hükümetini Yunanistan meseleleri ile ilgili konuşmak için ikna etti. Rus Hariciyesi de Canning'in asıl geliş sebebini merak etmekteydi. Nesselrode ile Canning arasında 13 ve 19 Mart tarihlerinde iki görüşme yapıldı. Hem Nesselrode hem de Canning bir orta yolda birleşemediler. Canning, zor kullanılmayacağı hususunun Rusya ve konferansa katılan diğer devletler tarafından garanti edilmesi şartıyla geri kalan meselelerin halledilebileceğini ve İngiltere'nin de o sırada Petersburg'ta süren konferansa katılabileceğini söyledi. Ancak Nesselrode, Canning'in şartını kabul etmeyip görüşmeler de sona erdi.²⁵² Yunanistan konusunda yaptığı görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine Canning, Mayıs ayında Petersburg'daki görevini tamamlayıp İngiltere'ye döndü.²⁵³

İki ay kadar süren kongre sonunda, İngiltere dışında tüm Avrupa devletlerinin 7 Nisan 1825 tarihinde aldıkları karara göre; Osmanlı Devleti'nden Yunanlılara bazı ayrıcalıklar vermesini isteyecekler ve şayet bu teklif kabul edilmezse, Osmanlı Devleti'yle Yunanlılar arasında aracılık yapacaklardı. Ancak bu kararlar Meternich'in Rusya'ya bir oyunuydu ve bu durum Rusya'yı çok kızdırdı. Bununla birlikte Osmanlı Devleti de isyanı bir iç meselesi saydığı ve diğer devletlerin müdahale etmesini iç işlerine karışmak olarak değerlendirdiği için Petersburg kararlarını reddetti. Çünkü bu sırada, Osmanlı Devleti'nin Yunanlılara karşı askeri durumu gayet iyiydi ve bu başarısına güvenmekteydi. Osmanlı Devleti'nin kararları reddetmesi Rusya'yı daha da kızdırdı ve Rum meselesine doğrudan müdahale kararı aldı.²⁵⁴ Rusya'nın bu tavrı Osmanlı Devleti ile arasındaki gerginliğin artmasına ve Avrupa devletlerinin de telaşlanmasına sebep oldu.

2.3 Yunan Temsilcileriyle Mülakatı

Canning İngiltere'ye döner dönmez, İstanbul'a gitmek üzere hazırlıklara başladı. İstanbul'a gidiş sebebi, öncelikle Yunan isyanı meselesini görüşmek ve

²⁵² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 363-366.

²⁵³ Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 98.

²⁵⁴ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 174; Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 74-75.

George Canning'ın Osmanlılar ile Yunan asileri arasında yapılmasını öngördüğü aracılık rolünü yerine getirmektir.

Bu arada, Canning'ın Petersburg'dan ayrılmasının ardından Yunan isyanı ile ilgili bir takım gelişmeler de yaşanmıştı. Rusya'nın Yunanlılar konusunda tek başına müdahale kararı, İngiliz hükümetini tedirgin etti. Bu sebeple, Petersburg kararlarından hemen sonra İngiltere, Osmanlı Devleti'ne bir nota vererek Mısır kuvvetlerinin Yunanlılar üzerine ilerlemelerinin durdurulmaması halinde, müdahale edeceğini bildirdi. Mısır kuvvetleri bu nota ile birlikte hareketini bir süre durdurmak zorunda kaldı. Böylece İngiltere, asilere yaptığı yardımla onları himaye etmiş oldu ve bu hareketiyle Yunanlıların hoşnutluğunu kazandı. Zaten Londra hükümeti'nin Petersburg görüşmelerine katılmaması, isyancıların İngiltere tarafına meylini artırmıştı. Yunan Geçici Hükümeti üyeleri, Eylül 1825 tarihinde George Canning'i ziyaret ederek İngiltere'nin himayesi altına girmek istediklerini bildirdiler.²⁵⁵ İngiltere diğer devletlerden çekindiği için teklifi kabul etmemekle birlikte onların çıkarlarına aykırı olacak olan herhangi bir çözüme izin vermeyeceği garantisini de verdi. İngiltere'nin bu manevrası, Yunanlıların Rusya'nın nüfuzuna girmesini engelledi ve İngiltere artık Yunanlılar nezdinde muteber duruma geçti.²⁵⁶

İngiliz politikasının Yunan sorununda kesin bir zafer kazandığı dönemde Canning, İstanbul'a gitmek üzere hazırlıklara başladı. 12 Ekim'de George Canning tarafından uyması gereken talimatları aldı. Bu talimata göre amaç Yunanistan lehine Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına engel olmaktı.²⁵⁷ Bu amaçla, 13 Ekim 1825'te İstanbul'a gitmek üzere Londra'dan karayoluyla yola çıkan Canning Paris, İsviçre, Floransa üzerinden Napoli'ye vardı. Burada elçilik erkânı ile birlikte beylik sefinesine²⁵⁸ binerek Korfu'ya doğru yola çıktılar. Korfu'da bir salgın hastalık sebebiyle kısa bir süre duraklamak zorunda kaldılar. Çünkü elçilik erkânı da bu salgın hastalığa yakalanmıştı.

²⁵⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 394; Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 259.

²⁵⁶ Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 176.

²⁵⁷ Harold Temperley, *a. g. m.*, s. 64.

²⁵⁸ Beylik Sefinesi, devlete ait savaş malzemesi ve asker taşıyan gemileri tabir etmek için kullanılır. Bkz: Fehmi Yılmaz, *a. g. e.*, s. 76.

1826 Ocak ayında elçilik erkamı ile yeniden yola koyulan Stratford Canning, Kaptan Hamilton'un aracılığıyla Yunan Geçici Hükümeti'nin yollamış olduğu Aleksander Mavrokordatos ve Zografos adlarında iki temsilci ile 9 Ocak tarihinde Hydra Adası açıklarında teknede bir görüşme yaptı. Bu görüşme sırasında Yunan temsilciler Canning'in aracılığını kabul ettiler. Çünkü Yunanlılar, Rusya'nın samimiyetine inanmayıp İngiltere aracılığını kalan tek umutları olarak görmekteydiler. Bununla birlikte, Osmanlı kuvvetlerinin Yunan asilerine karşı başarılı olması ve isyanı yatıştırma noktasına getirmiş olması da, Yunanlıların taleplerini yumuşatmıştı. Nitekim, Yunanlı temsilciler Canning'e üstü kapalı olarak tamamen bağımsızlığı bir yana bırakıp Epirus, Makedonya ve Teselya hariç daha küçük bir Yunanistan oluşturacak şekilde Mora'yı elde etmeye razı olduklarını ifade ettiler. Sınırlarda Türk askerlerinin varlığını da kabul edebilirlerdi. Bununla birlikte Türk ve Yunan nüfusun birbirinden tamamen ayrılmasını istiyorlar ve Türk toprak sahiplerine zarar ve ziyanlarını ödemeyi kabul ediyorlardı.²⁵⁹

Bu mülakat Canning'in faaliyetleri için bir ön hazırlık olduğu gibi²⁶⁰ Yunan bağımsızlığı yolunda önemli bir adım oldu. Nitekim karşılıklı sunulan öneriler ve mütalaalar 4 Nisan 1826 tarihinde yapılacak olan protokolün temelini oluşturacaktır.²⁶¹

3. İstanbul'a Varışı ve Huzura Kabulü

29 Eylül 1825 tarihinde İngiltere Kralı IV. George'un II. Mahmut'a gönderdiği namede, iki devlet arasındaki dostluk ve ticari bağları geliştirmek amacıyla dirayetli, bilgili birini tayin etmeyi uygun gördüğünü ve bunun için Stratford Canning'i büyükelçilik rütbesiyle Babıali'ye görevlendirdiğini belirtmiştir. Mektubunda, Canning'in şimdiye kadar verilen görevleri beceriklilikle ve doğrulukla yerine getirdiğini ve bu yüzden kendisinden fayda sağlanacağını, bu hususta

²⁵⁹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 388.

²⁶⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 386-387; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 101. Canning daha önce de Yunan isyanının önderleri ile temasa geçmişti. Nitekim 1814 yılında İsviçre'de görev yaptığı sırada, daha sonra Yunan hükümetinin başkanı olacak olan Kont John Capodistrias ve Adam Czartoryski ile görüşmüş ve aralarında dostluk başlamıştır. Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 386. Capodistrias Grek asıllıdır ve bir dönem Çar Aleksander'in hizmetinde çalışmıştır. Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 70.

²⁶¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 386-387.

kendisine güvenlerinin tam olduğunu ifade etmişti. Ayrıca büyükelçilik rütbesiyle kabul edilmesini talep ederek İngiliz tebaa ve tüccarı ile ilgili olan müşkülâtın kolaylaştırılması ve taraflar arasında dostluğun artması için Osmanlı hükümeti tarafından da itimad edilmesini tavsiye etmiştir. Bu mektubu o sırada İstanbul'da ortaelçi olan Lord Strangford aracılığıyla göndermiştir.²⁶² Böylece Canning, 1820-1825 yılları arasında ortaelçi payesi ile İstanbul'da İngiltere hükümetini temsil eden Lord Strangford'un yerine büyükelçilik payesi ile görevlendirildi.²⁶³ Lord Strangford, Babıali'ye verdiği tavrında, Büyükelçilik rütbesiyle gelecek olan Canning'e bir mihmandar²⁶⁴ tayin edilmesini rica etti ve bunun üzerine Dergah-ı Ali Kapıcıbaşı Katipzade Ahmed Ağa tayin edildi.²⁶⁵

Stratford Canning'in İstanbul'a gelecek olduğu haberi alındıktan sonra devlet erkânı arasında huzura kabul töreni ile ilgili mütalaalar başladı. Canning'in İstanbul'a geleceği sırada Prusya ve Felemenk elçileri de İstanbul'da idiler ve her iki elçi de Babıali'ye itimadnamelerini takdim etmiş, namelerini Sultan'a teslim için Divan-ı Humayun toplantısını beklemekteydiler. Prusya Elçisi, Felemenk Elçisi'nden önce itimadnamesini teslim etmiş olmasına rağmen Felemenk elçisi kendisinin büyükelçi olması hasebiyle Sultan'a name takdimi için kendisine daha erken bir tarihe randevu verilmesi talebinde bulundu. Ancak Canning'in daha önce de İstanbul'da görev yapmış olmasından dolayı haşin yaratılışlı bir yapıda²⁶⁶ olduğu bilinmekteydi. Babıali'ye itimadnamesini takdim ettikten sonra, namesini Prusya ve Felemenk elçilerinden önce Sultan'a takdim etmek için huzursuzluk çıkarması ihtimaline karşı durum olduğu devlet erkânı tarafından mütalaa edildi ve herhangi bir huzursuzluğun yaşanmaması için Canning'in agresifliği göz önünde bulundurularak İstanbul'a varmadan önce, Prusya ve Felemenk elçilerinden birinin aradan çıkması için Prusya elçisi için acelelen bir divan toplantısı tertip edilmesi uygun görüldü. Çünkü Prusya elçisi hem daha erken itimadnamesini teslim etmişti hem de orta elçi

²⁶² BOA, A. DVNS.NMH. d., nr. 10, s. 352.

²⁶³ BOA, HAT, 1171/46315; A. DVNS.NMH. d., nr. 10, s. 353.

²⁶⁴ Mihmandar, resmi misafirleri ağırlamakla görevlendirilen memura denmektedir. Bkz: Nebi Bozkurt, "Mihmandar", *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 25.

²⁶⁵ BOA, HAT, 1177/46499.

²⁶⁶ Sultan Mahmud'un, Canning için haşin yaratılışlı olduğu bilindiğine dair ifadesi için bkz: BOA, HAT, 1178/46552. Ayrıca bkz: BOA, HAT, 1177/46499.

rütbesinde idi. Felemenk elçisi ve Canning ise büyükelçi rütbesindeydiler.²⁶⁷ Canning, Felemenk elçisinden önce namesini takdim etmek talebinde bulunursa dahi cevap olarak, her iki elçinin de eşit rütbeye sahip olduğu ve dolayısıyla Felemenk elçisinin önce itimadnamesini teslim ettiğinden, âdet olduğu üzere Sultan'a takdim edeceği nameyi de önce teslim etmesi gerektiği lazım geleceği şeklinde cevap verileceğine dair mütalaada bulunulmuştur.²⁶⁸ Ancak Canning'in geç gelmesi dolayısıyla böyle bir problem yaşanmamış, hem Prusya hem de Felemenk elçilerinin name takdim töreni Canning İstanbul'a varmadan önce yapılmıştır.²⁶⁹

Bu arada, 1825 Ekimi'nin sonunda İstanbul'a doğru yola çıkan Canning, Yunan geçici Hükümeti üyeleri ile yaptığı görüşmeden sonra, 29 Ocak'ta bindiği beylik sefinesi ile Çanakkale Boğazı'na geldi. Fakat yabancı devletlere ait beylik sefinelerinin boğazdan geçmesi yasak olduğundan dolayı, Akdeniz'de Boğaz Muhafızı Mustafa Paşa tarafından durum kendilerine ifade edildi. Bunun üzerine Canning, beylik sefinesinden inip bir tüccar sefinesine bindi. Ancak hava şartlarının kötüye gitmesinden dolayı Boğaz Muhafızı tarafından Çanakkale'ye davet edildi. Ancak fırtınalı havanın devam etmesinden dolayı Canning eşyalarını boğazda teknede bırakıp kendisine mihmandar tayin edilen Dergah-ı Ali Kapıcıbaşı Katipzade Ahmed Ağa eşliğinde kara yoluyla 27 Şubat 1826'da İstanbul'a vardı.²⁷⁰

Stratford Canning, İstanbul'a varmasından sonra Galata'da bir konağa yerleşti. Başkatibini Babıali'ye gönderip, kendisinin karadan İstanbul'a geldiğini, eşyaları ve resmi giysileri ise deniz yoluyla geldiğinden havaların kötü gitmesi

²⁶⁷ 17. ve 18. Yüzyıl diplomalarında protokolde öndegelme ilkesine önem verilmekteydi. Elçiler gittikleri devletlerin nezdinde protokol bakımından diğer ülkeleri temsil eden elçilerden önde bulunmayı isterlerdi. Bir devlet nezdine elçi gönderen hükümdarlar temsilcilerine gösterilecek saygınlığı kendilerine karşı gösterilmiş bir saygınlık olarak saymakta ve hiçbiri kendi temsilcisinin, öteki temsilcilerden daha geride bırakılmasını istememekteydi. (Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara 1995, s. 26.) 19. yüzyıldan itibaren ise, Viyana kongresi ile belirlenen dört temsilcilik; büyükelçilik, ortaelçilik maslahatgüzarlık ve mukim elçilik içinde öndegelme, diplomasi temsilcisinin nezdine atandığı devlet başkanına güven mektubunu sunma tarihine göre saptanmıştır. Bkz: Hüner Tuncer, *Diplomasinin Evrimi; Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye*, İstanbul 2009, s. 53, 68.

²⁶⁸ BOA, HAT, 1177/46499.

²⁶⁹ Prusya ve Felemenk elçilerinin Divan-ı Hümayun'a kabulleri için bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. 12, Dersaadet 1301, s.151-152.

²⁷⁰ BOA, HAT, 1181/46662. Lütfi tarihinde Canning'in İstanbul'a gelişi tarihi Mart 1826 olarak belirtilmektedir. Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 86. Ancak kendisi hatıratında bu tarihi Şubat'ın sonu olarak vermektedir. Bkz: Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 391.

dolayısıyla gecikmiş olduğunu ifade ederek bu sebeple itimadnamesini teslim etme gününü zaruri olarak ertelemesi gerektiğini bildirdi. Eşyalarının tarafına ulaşmasından sonra, itimadnamesi ve İngiltere kralı tarafından gönderilen namesini takdim etmek üzere bir gün tayin edilmesini talep etti.²⁷¹ Ertesi gün de tercümanını özel olarak riyasete gönderip acilen mülakat etmesi gereken bazı önemli hususlar olduğunu bildirdi. Ancak hükümet tarafından Canning'in bu aciliyetinin düşmanca bir sebepten kaynaklandığı düşüncesiyle talebine olumlu cevap verilmemiştir. Babıali'ye gelip itimadnamesini henüz takdim etmemiş olduğu, resmi bir tören yapılması gerektiği ve ardından ancak gerekli görülürse mülakat yapılabileceği cevabını vererek oyalama yoluna gitmiştir. Canning, önce bunu kabul etmiş ise de daha sonra, bahsedeceği mesele sıradan bir mesele olmayıp Osmanlı Devleti ve Rusya arasında olan hususlara ve Rus Çarı'nın fikir ve niyetlerine dair olduğunu ifade ederek resmi bir görüşmenin gerekli olduğu konusunda ısrarcı oldu. Buna mukabil verilen cevapta ise Canning'in ifade edeceği şey acil olsa bile bunun için mülakata gerek olmadığı, tercümanı vasıtasıyla veya tahriren de beyan etmesinin mümkün olduğu belirterek itimadname takdiminden önce, resmi mülakatın mümkün olmayacağı yönünde savuşturulmaya çalışılmıştır.²⁷² Canning'in böyle acil davranmasına sebep birkaç Yunanlı asinin İstanbul'a, yanına gelmiş olması idi. Bu sırada Avusturya tercümanı Teste, riyasete gelip Mora'dan isyancılarının elebaşlarının İngiltere elçisiyle geldiğini ve elçinin nezdinde olduklarını bildirdi. Yine bu günlerde Kaptan Paşa, Suluca ve Çamlıca adalarından kocabaşı ve başpapaz olmak üzere altı kişinin İngiliz kıyafetinde İstanbul'a geldiğini ve Canning'in konağında gizlendiklerini doğruladı. Babıali, elçinin Rum reayası ile alakalı bazı şartları ve onların taleplerini dile getireceğinin farkındadır.²⁷³ Fakat Canning'in, tercümanı aracılığıyla ısrarla meselenin ciddi olduğu ve aciliyetini bildirmesi,²⁷⁴

²⁷¹ BOA, HAT, 1532/71.

²⁷² BOA, HAT, 1178/46552. Canning'in tercümanı Şaber vasıtasıyla verdiği cevapta daha önce resmi nameleri tebliğ etmeden önce de mülakat yapıldığı bilindiğini belirterek "Babıali ile tahriren haberleşmemiz mümkündür fakat dost olan bir devlette böyle ciddi bir konunun mahrem bir şekilde halledilmesi ve işlerin kolaylaştırılması arzu ettiğimiz bir durumdur. Bununla birlikte mesele ciddi bir meseledir ve hızlı bir şekilde halledilmesi gerekir" demektedir. Bkz: BOA, HAT, 1178/46552 A.

²⁷³ BOA, HAT, 1240/1316.

²⁷⁴ Canning henüz İstanbul'a varmadan önce İngiltere'den Canning'e teslim edilmek üzere mektup gönderilmiştir. Bu sırada İstanbul'da bulunan İngiliz elçisine teslim edilen mektup hakkında deniz yoluyla İstanbul'a gelmek üzere olan ve hava muhalefeti nedeniyle Çanakkale'de bekleyen Canning bilgilendirilmişti. Bunun üzerine Canning, havanın düzelmesini beklemeyip acilen kara yoluyla

ardından gönderdiği şukka ile Osmanlı Devleti ile Rusya arasında olan durumun değerlendirilmesi gerektiğini Babıali'ye takdim etmesi üzerine,²⁷⁵ “Rum maddesi” hakkında kesin bir tavır takınılarak daha önce verilen cevaplardan başka cevap verilmemesi şartıyla Reisülküttap Arif Efendi, görüşmeye memur edilerek Canning'in mükaleme talebi kabul edilmiştir.²⁷⁶

İtimadnamesini takdim etmeden önce riyasetle görüşme isteğini kabul ettiren Canning, 15 Mart tarihinde Reis Efendi ile beş saat süren müzakerelerde bulundular. Reis Efendi, Canning'in tekliflerine kulak asmadı ve iç işlerine yabancıların müdahale etmesinin Sultanın şeref ve itibarına hakaret edilmiş sayılacağından dolayı müsaade etmeyeceklerini belirtti.²⁷⁷

Aynı zamanda yeni elçinin itimadnamesini takdim etmesi için de gün tayin edilmişti. Elçi'nin Babıali'de ve eğer kabul edilecekse daha sonra Divan-ı Humayun'da kabulü için Reisülküttap Efendi, Sadrazamdan uygun günü öğrendikten sonra sır katibini veya tercümanını Babıali'ye davet ederek bildirirdi. Canning'in Babıali'ye kabul edileceği günün belirlenmesinden sonra sır katibi 2 Mart 1826 tarihinde Babıali'ye davet edilerek resmi kabul günü bildirildi. İtimadnamesini teslim etmek için 26 Mart Cumartesi günü ve İngiltere kralının namesini Sultan'a sunmak için 29 Mart Salı gününe randevu verildi.²⁷⁸ Akabinde Divan-ı Humayun Tercümanı aracılığıyla Galata'da konaklayan elçiye çeşitli hediyeler gönderildi.²⁷⁹

Canning itimadnamesini takdim etmek üzere, belirlenen Cumartesi gününde, kendisine mihmandar tayin edilen Çorbacıbaşı Ağa eşliğinde alay köşküne geldi. Babıali'de Sadrazam ile görüşüp itimadnamesini takdim ettikten sonra kendisine ikramda bulunuldu ve hediyeler takdim edildi. Elçilerin kendi hükümdarlarından getirdiği namenin teslimi genellikle ulûfe dağıtımına tesadüf ettirilen bir Divan-ı

İstanbul'a gelmiştir. Bu yüzden Babıali tarafından meselenin acil olabileceği ihtimali düşünülmüştür. Hatta İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne önem vermeye başladığının ve 18 günde bir İngiltere'den kurye geldiğinin Babıali farkındadır. Bu da Canning'in riyasete acilen kabul edilmesinde etkili olmuştur. Bkz: BOA, HAT, 1178/46543.

²⁷⁵ BOA, C.HR., 96/4790.

²⁷⁶ BOA, HAT, 1240/1316; HAT, 1178/46552; Stanley Lane Poole, s. 399.

²⁷⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 399.

²⁷⁸ BOA, KK. d., nr., 676-1, s. 143; HAT, 1532/71.

²⁷⁹ Canning ve maiyetindekilere gönderilen hediyeler için bkz: BOA, KK. d., nr., 676-1, s. 143; HAT, 1182/46668.

Humayun toplantısının bitiminde yapılan arz merasimi sırasında yapıldı.²⁸⁰ Stratford Canning'ın namesini takdim etmesi de adet olduğu üzere mevacib divanına rast getirildi. 29 Mart Salı günü alay ile saraya götürülüp mevacib divanından sonra İngiltere Kralı tarafından gönderilen nameyi Sultan'a takdim etti. Resmi kabul törenlerinde yasak olduğu halde elçinin kılıcıyla sultanın huzuruna varmasına müsaade edildi.²⁸¹ Hilat giydirilip çeşitli hediyelerden sonra geldiği alay ile birlikte padişah huzurundan ayrıldı.²⁸² Huzura kabul töreni için Ahmed Cevdet Paşa, eserinde Canning'e o güne kadar hiçbir yabancı devlet elçisine gösterilmeyen bir surette hürmet gösterildiğinden bahsetmektedir.²⁸³

Bu kez İstanbul'a gelişi amacı Yunan davası ile meşgul olmak ve Türkleri Yunanlıların haklılığına inandırmak amacıyla faaliyette bulunmak olan Canning, artık yoğun olarak mesaisini Yunanlılar için harcayacaktır.

4. Canning'in Arabuluculuk Teşebbüsleri

Osmanlı Devleti'nin Yunan isyancılarına karşı Mısır kuvvetlerinden destek istemesi üzerine, Mora'ya çıkan İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleri asilere karşı başarılar elde etmekte ve askeri gelişmeler Osmanlı Devleti'nin lehine dönmekte idi. Ancak isyanın sona ermek üzere olması, Avrupa devletlerini harekete geçirdi. Avrupa devletleri gerek Rumlar için, gerekse kendi yararlarına en uygun çözümü bulmak için daha faal bir politika izlemeye başladılar. Her ne kadar Osmanlı Devleti diğer devletlerin müdahale konusundaki ısrarlı tavırlarını reddediyorsa da, Avrupa kamuoyunda, İngiliz politikasının Rum sorununda diğer devletlere göre daha başarılı olduğu görüşü hakimdi. Bu genel kanaatten istifade eden İngiltere, sorunu kendi menfaatlerine uygun bir şekilde çözüme kavuşturabilmek amacıyla harekete geçmiştir.²⁸⁴

Yunan isyanının milletlerarası diplomasinin bir sorunu haline geldiği dönemde Londra hükümeti, Osmanlı Devleti'ni, İngiltere'nin arabuluculuğunu kabul

²⁸⁰ Recep Ahışalı, *a. g. e.*, s. 207.

²⁸¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 399; BOA, KK. d., nr., 676-1, s. 143.

²⁸² BOA, KK. d., nr., 676-1, s. 143.

²⁸³ Ahmed Cevdet Paşa, *a. g. e.*, C. 12, s. 152;

²⁸⁴ Meral Bayrak, "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu", *Osmanlı*, C. 2, Ankara 1999, s. 75.

etmesi konusunda ikna etmeye çalışmaktaydı. Hükümeti tarafından, Yunan davası için özel olarak görevlendirilmiş olan Stratford Canning, Hydra Adası'nda Yunan temsilcileriyle yapmış olduğu müzakereler temelinde ve İngiltere'den aldığı talimatlara göre İngiliz menfaatlerini gözetererek, Babıali'yi ikna etmek için kolları sıvamıştır. İstanbul'a gelir gelmez daha itimadnamesini takdim etmeden ve resmi kabul töreni yapılmadan Reisülküttap ile görüşme hususunda ısrarcı oldu. Usule aykırı olduğundan bu talebi önce geri çevrilse de mühim bir mesele olduğu düşüncesiyle itimadnamesini henüz takdim etmeden riyasetle görüşme isteği kabul edildi. Bunun üzerine Canning, 15 Mart 1826 tarihinde Reis Efendi ile beş saat süren müzakerelerde bulundu. Bu mükâleme meclisinde Canning, devleti tarafından memur edildiğini beyan ederek öncelikle Babıali'nin İngiltere'ye karşı olan güvensizliğini ortadan kaldırmak istemiştir. İngiltere'nin Rumlara yardım yaptığı iddiasının doğru olmadığını ve ihtilalın başlangıcından beri tarafsızlık usulüne riayet ettiğini ifade etmiştir.²⁸⁵ Canning, Yunan hükümeti ile Babıali arasında aracı olmak için çalışmaktaydı. Yine bu görüşmeler sırasında, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Rum meselesini bahane ederek harp ilan etme niyetinde olduğunu ve Rusya'nın bu teşebbüsünü engellemek için isyanın yatıştırılmasına dair taraflar arasında aracılık yapma niyetine Babıali'nin muvafakat edip etmeyeceğine dair resmen kesin bir cevap verilmesini talep etmiştir.²⁸⁶ Ancak, Babıali'nin taviz vermez tutumunda hiçbir değişiklik olmadı. Nitekim Reis Efendi, Canning'in tekliflerine kulak asmadı ve iç işlerine yabancıların müdahale etmesinin Sultanın şeref ve itibarına hakaret edilmiş sayılacağından dolayı müsaade etmeyeceklerini belirtti ve Canning'in arabuluculuk talebini reddetti.²⁸⁷

²⁸⁵ Reis Efendi ile Canning arasında yapılan mükâleme meclisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: BOA, HAT, 935/40469 A. Aynı belgede Canning İngiltere'nin tarafsız olduğuna dair 'Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin Rumlara yardım ettiğini iddia ettiğini, fakat Rumların, İngiliz kabinesine müracaat edip İngiltere yönetimi altına girmeyi teklif ettikleri halde hükümetin Rumların bu teklifini kabul etmediğini belirtmiştir. İşte İngiltere'nin Rumlara herhangi bir destekte bulunmadığına bu kafi değil midir?' demesi üzerine, Reis Efendi cevaben isyan halinde bulunan Rum eşkıyasının yaşadığı yerlerin zaten Osmanlı Devleti'nin hakimiyet alanı olduğundan elbette ki bu taleplerine itibar edilmemesi ve Rum isyanının bastırılmasının da tamamen Osmanlı Devletinin yükümlülüğüne ve iradesine bırakılması gerektiğini ifade etmiştir. Reis Efendi'nin, İngiltere'nin Rum eşkıyasına yardım ettiğinin ve firarileri kabul edip koruduğunun aşikar olduğunu ifade etmesi üzerine Canning, İngiltere'nin bitaraf tavrını sürdürdüğünü beyan etmiş ve Babıali'yi ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Babıali ikna olmamıştır.

²⁸⁶ BOA, HAT, 935/40469.

²⁸⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 399.

Babıali, Canning'ın teşebbüslerine şüpheyle yaklaşmakta, ona itibar etmemekte idi. Bu duruma İngiltere hükümetinin istikrarsız tutumu sebep oldu. Petersburg'taki İngiltere elçisi Lord Strangford, Rusya başvekili ile yaptığı temaslarda, İngiltere'nin isyanın bastırılması için diğer devletlerle birlikte hareket edeceğini taahhüt etmişti.²⁸⁸ Petersburg'taki bu vaatlerden Babıali'nin de haberi oldu ve İstanbul'da Rum meselesini İngiltere'nin kendi lehine münferiden bitirmek istediği şeklinde bir kanaat oluştu. Ancak Osmanlı Devleti'ni gücendirmek istemeyen Londra hükümeti Lord Strangford'a, yaptığı bu hatadan dolayı Yunan sorunu ile ilgili müzakerelere dahil olmamasını emretti.²⁸⁹ Bununla birlikte, Strangford'un bu hatası İstanbul'a bu sıralarda yeni gelmiş olan Canning'in zor durumda kalmasına sebep oldu. Londra'dan Canning'e durumu düzeltmesi talimatı verilerek İngiltere'nin diğer devletlerle ortak hareket etmeyeceğinin Babıali'ye bildirilmesi istendi. Londra'dan böyle bir talimat gelmesi Canning için müspet bir yaklaşım oldu.²⁹⁰ Çünkü onun amacı Babıali ile Yunan hükümeti arasında aracılık yaparak bu konuya dair bütün ipleri İngiltere'nin eline almaktı. Ancak Canning, Reis Efendi ile yapmış olduğu mükalemeden istediği sonucu elde edemedi. Çünkü bu mükaleme neticesinde Sultan Mahmud, *“Rum re'âyâsı hakkında düvelin sâhâbet ve i'ânetleri vâkı' olmamış olsa bunlar bu kadar müddetdir dayanıp duramayacakları ve asıl i'ânet-i külliye civârında peyderpey icrâ olunmakta olduğu 'aklen ve naklen müsellemler olub İngiltere Devleti ve sâir düvelin devlet-i 'aliyyeye büyük dostlukları kavlen ve fi'ilen i'ânet ve sâhâbetten el çekmeleridir”* diyerek kesin olarak Canning'in Yunan sorununda müdahalesine ve aracılık yapmak taleplerine red cevabı vermiştir.²⁹¹

Canning İstanbul'a gelmeden hemen önce 1 Aralık 1825 tarihinde Çar Aleksander ölmüş ve yerine kardeşi I. Nicola geçmişti. Çar Nicola, Yunanlılara

²⁸⁸ İngiltere daha önce Petersburg'ta Yunan sorunu ile ilgili olarak toplanan konferansa katılmamış ve Avrupa devletlerinden ayrı hareket etmişti. Bkz: BOA, HAT, 953/40933 C. Canning'in İstanbul elçiliğine atanması üzerine, 1820-1824 yılları arasında İstanbul'da İngiltere'yi temsil eden Lord Strangford'un (Bkz. Faik Reşit Unat, *a. g. e.*, s. 239.) Babıali'deki görevine son verilerek Petersburg elçiliğine atanmıştır. Canning İstanbul'a geldiği sıralarda o da Petersburg'a varmıştı. Yunan sorunu ile ilgili müzakerelere dahil olmamasının emredilmesi üzerine Petersburg'ta verdiği sözden dönmüştür. Bkz: BOA, HAT, 1149/45634 A; Stanley Lane poole, *a. g. e.*, s. 395.

²⁸⁹ BOA, HAT, 935/40469.

²⁹⁰ BOA, HAT, 1149/45634 A.

²⁹¹ BOA, HAT, 935/40469.

sempati duyuyor, Akdeniz'e Mehmet Ali Paşa'nın hakim olmasını Rusya menfatleri açısından tasvip etmiyordu. Yunan meselesine Mehmet Ali Paşa'nın müdahil olması üzerine Çar Nicola harekete geçerek Avrupa devletleri arasında görüş birliği olmaması ve meselenin uzayıp gitmesi dolayısıyla "eğer bu devletlerden biri benimle gelmezse kendi başıma harekete geçmek zorunda kalacağım; kani olabilirsiniz ki bunun için elimde kâfi derecede vasıtalarım vardır." diyerek 17 Mart 1826'da Babıali'ye bir nota verdi.²⁹² Babıali'yi zor durumda bırakmayı amaçlayan Rusya, verdiği notada; Eflak ve Boğdan'da 'beşlu neferatı' olarak bilinen Türk askerinin buradan çekilerek 1821'den önceki durumun iadesi, tutuklu bulunan Sırp vekillerinin tahliye edilmeleri, yarım kalmış olan Bükreş Antlaşması'nın maddelerini tekrar görüşmek üzere murahhaslar tayin edilmesi ve sonuca bağlanması hususlarını talep etti ve kırk iki gün mühlet verdi.²⁹³ Bu notada, Rum sorununa dair herhangi bir madde bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nin zor duruma düşmesinden istifade etmeye çalışan Rusya, mümkün olduğunca taviz koparmaya çalışmakla birlikte, İstanbul'a diplomatik usullerle baskı yaptığı takdirde Rumların lehine sonuç ortaya çıkmasını tasarlamakta idi.

Rusya'nın 17 Mart tarihli notası İngiltere'yi endişelendirdi. Londra hükümeti, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açarak Yunan sorununu kendi çıkarlarına göre çözümlemesinden korktuğu gibi²⁹⁴ Osmanlı Devleti'nin dahil olacağı herhangi bir savaş sebebiyle İngiltere'nin Anadolu'daki ticareti sekteye uğrayacağı ve İngiliz pazarının zarar göreceğinden endişelenmekteydi.²⁹⁵ Dolayısıyla Babıali'nin herhangi bir devletle savaşa girmesini istemiyordu. Bu yüzden Londra hükümeti, Canning aracılığıyla, Babıali'ye Rusya ile aralarındaki anlaşmazlıkların dostane bir şekilde çözümlenmesi ve Yunanlar ile Osmanlı hükümeti arasındaki ihtilafın da halledilmesi için tekrar aracılık teklifinde bulundu. Canning, başkâtibi ve tercümanını riyasete gönderip Osmanlı Devleti'ne, Rusya'nın nüfuzuna girmemesi için, tedbirli olması ve uzlaşarak iki devlet arasındaki sorunların halledilmesine dair bir ihtarda bulundu. Çünkü Rusya'nın, Rumlar ile din ve mezhep birliği olmasını bahane ederek meseleye

²⁹² *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2901.

²⁹³ BOA, C.HR. 96/4790; Edouard Driault, *Şark Meselesi*, s. 199.

²⁹⁴ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 177.

²⁹⁵ BOA, HAT, 1153/45753.

müdahil olmayı haklı gördüğünü ve her ne kadar Osmanlı Devleti'ne karşı samimi bir niyet beslediğini belirtmiş olsa da, asıl niyetinin Sırp meselesini öne sürerek savaş ilan etmek olduğunu bildirmiştir.²⁹⁶ Fakat Babıali, “devletin dahili meselelerine hariçten yapılacak müdahaleler kesinlikle kabul edilmeyecektir” diyerek aracılık teklifine yine red cevabı verdi.²⁹⁷

Osmanlı Devleti'nin yanı sıra İngiltere, Çar Nicola'ya da müracaat ederek, hem Rusya ile Osmanlı Devleti arasında ve hem de Osmanlı Devleti ile Yunanlılar arasında, birlikte aracılık teklif etti. Ancak Petersburg hükümetinden Osmanlı Devleti ile kendisini ilgilendiren konularda başkasının araya girmesine izin vermeyeceğini, Yunan meselesinde ise Londra'ya danışmadan hiçbir şey yapmayacağı cevabı geldi.²⁹⁸

İngiltere kralı, yeni Çar'ı tebrik için Dük Wellington'u Petersburg'a gönderdi. Wellington'un asıl gönderilme sebebi ise Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etme arzusunda olan Rusya'yı engellemek için faaliyetlerde bulunmak,²⁹⁹ Avrupa ve Yunan meselelerini görüşmek ve Rusya'ya aracılık teklif etmek suretiyle Rum meselesinin Rusya'nın lehine sonuçlanmasını engellemektir.³⁰⁰ Wellington, Şubat 1826'da Petersburg'a ulaştı. Üst düzey yetkililerle bir dizi temaslarda bulunan Wellington, Stratford Canning'e, Rusların görüşüne dair edindiği izlenimi aktaran 27 Mart tarihli bir mektup gönderdi ve Reis Efendi'yi de bu mektubun içeriğine dair haberdar etmesini rica etti. Bu mektupta Rusya'nın, Babıali ile bütün küçük meselelerini halledip barış içinde yaşamak istediğini, Yunanlılar için Osmanlı Devleti'ne zor kullanmayacağını ifade etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin de Rusya ile arasındaki meseleleri halletmesinin kendi yararına bir durum olacağını ifade etmiştir.³⁰¹ Ayrıca Canning'e, Yunan isyanının sükût bulması için Babıali'ye aracılık teklif etmesi hususunu tavsiye etmiştir.³⁰² Oysa Canning, Wellington'un bu fikirlerine şüpheyle yaklaşmakta hatta onun aksine, Rusya'nın zorlayıcı tedbirlere

²⁹⁶ BOA, HAT, 1071/43830.

²⁹⁷ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 19, 22.

²⁹⁸ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 177.

²⁹⁹ BOA, HAT, 1153/45753.

³⁰⁰ BOA, HAT, 1142/45443 B.

³⁰¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 405.

³⁰² BOA, HAT, 1142/45443 B.

başvuracağı, fırsat bulduğunda Babıali'ye harp ilan edeceği kanaatindeydi. Wellington'dan gelen mektup hakkında da Babıali'yi haberdar etmemiştir. Ancak Wellington'un tavsiyesi üzerine Reis Efendi ile görüşmek istedi ise de Reis Efendi Canning'in görüşme talebini kabul etmemiştir.³⁰³

Canning, görüşme talebinin kabul edilmemesi üzerine tercümanı Şaber aracılığıyla Babıali'ye gönderdiği takrirde, İngiltere'nin taleplerine ve ihtarlarına iltifat etmeyip tekliflerini kesin olarak reddettiği takdirde Rusya, Rumları himaye etmek için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğinde, Babıali'nin İngiltere'nin ile olan ittifak ve dostluğuna itimat edemeyeceği ve aynı zamanda ittifak edecek herhangi bir Hıristiyan devlet de bulamayacağı tehdidinde bulunmuştur.³⁰⁴ Canning'in tehditvari ifadelerinden, Yunan meselesi hakkında teklif etmiş olduğu aracılığı kabul ettirebilmek için her türlü yola başvurabileceği kanaatini edinen Babıali, Canning'in bu baskılarından, maksadının Osmanlı hükümeti üzerinde güç ve kuvvet edinmek olduğu ve asıl maksadının kendi devleti lehine menfaat elde etmek olduğunu düşünmüştür. Bu sebeple bundan sonra birçok defa Canning ve hatta diğer Avrupa devletleri temsilcileri de Yunanlılarla ilgili Osmanlı Devleti'ne müracaat ederek şartlarının kabul edilmesi için ihtarda bulunmalarına rağmen Babıali, bu sırada Yunan sorununda kendini desteleyecek herhangi bir müttefiki olmadığını bilmesine rağmen, kararlılıkla hariçten yapılacak herhangi bir müdahaleye müsaade edilmeyecektir cevabını vermiştir.³⁰⁵

Canning, İstanbul'da Babıali'yi ikna etmeye çalışırken Petersburg'ta ise Wellington ile Rus Dışişleri Bakanı Kont Nesselrode arasında yapılan görüşmeler sonucunda 4 Nisan 1826 tarihinde bir protokol imzalanmıştır.³⁰⁶ Bu protokol Rusya'nın bir zaferi olmakla birlikte doğrudan İngiltere'nin de işine yaradı. Çünkü Rusya'nın çatışma çıkarma ihtimalinin önüne geçildi ve Rusya, İngiltere'nin yanında

³⁰³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 405.

³⁰⁴ BOA, HAT, 887/39203 A; Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, s. 19. Canning her ne kadar Osmanlı Devleti'nin ittifak edecek bir devlet bulamayacağı tehdidinde bulursa da İngiltere hükümeti, Babıali'nin herhangi bir devletle girişeceği savaşta duyarsız kalmayacaktır. Nitekim Petersburg'ta müzakereler sırasında Çar Nicola, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaş olduğu takdirde İngiltere'nin tarafsız bir yol izlemesi gerektiğini öne sürdüğünde Wellington ve İngiltere Elçisi Kont Lieven buna muhalefet etmişlerdir. Bkz: BOA, HAT, 1142/45443 B.

³⁰⁵ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, s. 19-20.

³⁰⁶ Harold Temperley, *a. g. m.*, s. 73; Driault, Edouard, *Şark Meselesi*, s. 199-200.

yer almış oldu. Protokole göre, Yunanistan Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı, iç işlerini kendi yöneten özerk bir devlet olacaktı. İdarecileri Babıali'nin onayı ile seçilecek, Türk ve Müslümanlar buraları terk edecekti. Bu protokol ayrıca diğer Avrupa devletlerine de bildirilecekti.³⁰⁷ Bu protokol ile Yunan meselesi Osmanlı Rus anlaşmazlığından ayrılıp İngiltere'yi de resmen ilgilendiren bir mesele haline geldi. Ayrıca Osmanlılar ile Rumlar arasında aracılık yapma görevi verilen ve bunun için İstanbul'da teşebbüslerde bulunan Canning'in faaliyetleri, Rusya tarafından kabul edilerek uygun görüldü.³⁰⁸ Böylece İngiltere'nin Yunan davası amacına ulaşmış ve Yunanistan İngiltere'nin himayesi altına girmiştir.³⁰⁹

Bu protokol Yunanlıların bağımsızlığı yolunda ilk diplomatik belge olup temelleri 9 Ocak 1826 tarihinde Canning'in İstanbul'a gitmek üzereyken Hydra Adası'nda Yunan temsilcileri ile yapmış olduğu mülakat ile atılmıştır. Nitekim 23 Eylül 1826'da George Canning, kuzeni Canning'e göndermiş olduğu mektupta Petersburg'ta yapılan antlaşmada onun büyük bir katkısı olduğunu vurgulayarak tebrik etmiştir. Bu mektupta *İstanbul'a giderken Yunanlılarla, onların resmi olarak bizim aracılığımızı istediği sırada ön hazırlık olarak gayri resmi mülakat etmemiş olsaydın şimdi böyle bir protokol meydana gelmezdi* demektedir.³¹⁰

İngiltere ve Rusya, Wellington Protokolü'nde aldıkları kararları diğer devletlere de bildirmek ve protokole katılmalarını sağlamak için harekete geçtiler. Öncelikle Avrupa devletlerinin bu antlaşmadan haberdar olmasını isteyen Rusya, Avusturya, Fransa ve Prusya'ya Wellington ile yapılmış olan antlaşmayı bildirdi. Çünkü Rum meselesinin İngiltere'nin aracılığıyla halledilmesinden sonra Yunanistan, İngiliz kontrolünde olacaktır. Ayrıca Rusya, İngiltere'nin himayesinde bir Yunanistan'ın varlığını istemediğinden Yunan isyanı yatıştırıldıktan sonra orada

³⁰⁷ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 60-61; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2901-2902; Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 76.

³⁰⁸ BOA, HAT, 1142/45443 B. Wellington Protokolünün ikinci maddesi Canning'in taraflar arasında aracılık yapması ile ilgilidir. "İkinci madde: Devleti-i Aliyye ile Rumlar beyninde tavassut usûlü Dersa'adet'te mukîm İngiltere seffirinin bu babda vuku'a gelecek mübâşeret-i akîbince cânib-i Devlet-i Aliyye'den kabul olunduğu takdirde Rusya devleti vesâtet-i mezkûrenin hüsn-i nefîcesine her hâlde sarf-ı makderet ve verilen sûret mücibince vesâtetden lâzım gelen müzâkerât ve mükâlemâta ma'iyet ile bu bâbda ma'iyet vakti İngiltere Devletiyle bi'l-muhâbere ta'yîn oluna." Bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 60.

³⁰⁹ İdris Bayram, *a. g. t.*, s. 126.

³¹⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 407.

emniyet ve asayiş sağlama görevi sadece İngiltere'nin kontrolünde olmaması gerektiği kanaatindedir. İngiltere'nin bu konuda önderliğine mani olmak için diğer devletleri de ortak etmek istemekteydi. Rusya'nın aksine İngiltere, Petersburg'ta Wellington'un yapmış olduğu müzakerelerin diğer Avrupa devletlerine bildirilmesine taraftar olmayıp ittifakın gizli tutulmasını istemekteydi. Yine de Avusturya, Fransa ve Prusya devletlerine bildirilmesine karşı çıkmamıştır. Çünkü İngiltere, Wellington Protokolü'nden sonra Rusya'nın Rum meselesi dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmek gibi bir niyeti kalmadığını ve dolayısıyla bu ittifakı da fiiliyata geçiremeyeceğini düşünmekteydi.³¹¹ Bununla birlikte İngiltere ittifak halinde, Babıali'nin şartları kabul etmesi için baskı yapılması gerektiğini düşünmekteydi.³¹² Protokole katılmaları için Avusturya, Prusya ve Fransa'ya müracaat edildi. Ancak Avusturya, isyanın başından beri Kutsal İttifak'a bağlılığı ve ulusçuluk fikirlerine muhalif olması sebebiyle Rumların lehine kararlara karşıydı. Bu sebeple ne herhangi bir şekilde İngiltere ve Rusya arasındaki anlaşmaya müdahil olacağını ne de Osmanlı Devleti'ne baskı yapacağını ifade ederek protokole katılmayacağını ifade etmiştir.³¹³ Prusya da Avusturya'nın etkisiyle red cevabı verdi. Fransa ise 1815'te kendisine karşı kurulmuş olan Kutsal İttifak'ı parçalamak için olumlu cevap verdi.³¹⁴

Her ne kadar Yunan meselesinde İngiltere'nin aracılık görevi Rusya tarafından kabul edilmiş ve Canning ipleri eline almış olsa da, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında yaşanacak bir problemde Rusya'nın derhal Osmanlı Devleti'ne müdahale edeceğinden endişelenerek 14 Nisan'da Babıali'ye resmi bir yazı sunmuştur. Burada, devletin geleceği için Rusya ile mevcut olan problemlerin halledilmesinden İngiltere'nin memnun kalacağını beyan etmiş ve Rus notasının kabul edilmediği takdirde düşmanca bir hareket meydana geleceğinin ortada olduğu, taleplerin kabulü konusunda hiç tereddüt etmemek gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde Rusya ile savaş meydana gelirse Rumların kuvvet bulacağı konusunda uyarmıştır. Kendi niyetinin Babıali ile Rusya arasında bir savaşın çıkmasını engellemek, Osmanlı

³¹¹ BOA, HAT, 1142/45443 B.

³¹² BOA, HAT, 1315/51283.

³¹³ BOA, HAT, 1318/51356 Ç; Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 77.

³¹⁴ Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 77.

topraklarında asayişin sağlanmasına çalışmak ve çevre devletlerle olan nizâ sebeplerini ortadan kaldırmak olduğunu belirtmiştir.³¹⁵

Osmanlı Devleti, bu arada, 42 gün süreli Rus notasını da 17 Mayıs tarihinde kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti yatışmakta olan Rum isyanının Rusya'nın girişimiyle tekrar alevlenip başka sorunların ortaya çıkmasını istememiştir. Nitekim 17 Mart tarihli notada, Rumlara dair herhangi bir tehdit yoktu. Babıali'nin kabul etmesinin diğer bir nedeni ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının planlanmasıydı. Osmanlı başkentinde yeniçeri buhranı yaşanırken Babıali'nin notayı kabul etmekten başka seçeneği kalmamıştı.³¹⁶

Babıali'nin Rus notasını kabulü üzerine taraflar arasında müzakerelerin 1 Temmuz'da başlanmasına karar verildi. Akkerman Görüşmeleri sonucunda 7 Ekim 1826 tarihinde bir antlaşma imzalandı.³¹⁷ Bu antlaşmada Rum meselesine dair herhangi bir hüküm yoktu. Zaten verilen notada da Rum meselesi ile ilgili herhangi bir talepten bahsedilmiyordu. Rusya, görüşmeler sırasında Rum sorununa müdahalede bulunmayacağına dair garanti verdi. Rusya'nın bundan maksadı, Akkerman'da gündeme gelen kararları Osmanlı Devleti'ne kabul ettirebilmek ve İngiltere ile ters düşmek istememesidir. Zaten Wellington kararlarına göre Rusya, İngiltere'nin haberi ve rızası olmadan Rumlara dair herhangi bir girişimde bulunmayacaktı.³¹⁸ Bu yüzden İngiltere, sürekli müdahalede bulunarak Yunanlılar lehine girişimlerde bulunmaya teşebbüs etmesinin aksine, Rusya'nın Yunanlılar konusunu hiç gündeme getirmemiş olmasından Babıali hoşnut olmuştur. Çünkü Babıali, Stratford Canning'in Yunan Hükümeti ile ilişki içinde bulunduğu ve İngiltere'nin himayesi altında büyük bir Yunanistan kurma gayesi ile meşgul

³¹⁵ Canning Babıali'ye sunmuş olduğu tahriratında, Rusya'nın öne sürmüş olduğu şartları değerlendirmiştir. Üç tekliften biri olan hududa murahhaslar tayin edilmesinin Devlet-i Aliyye için çok hayırlı olduğunu, diğer iki teklifin icrası da Devlet-i Aliyye'nin şan ve hürmetini arttırmasına sebep olacağını belirterek Sırp vekillerinin İstanbul'da tevkif edilmiş olmalarının uygun olmadığı ve bunların tahliye edilmelerini istemenin Rusya'nın hakkı olduğunu bildirmiştir. Tahriratın içeriği hakkında bkz: BOA, HAT, 1036/42948 D.

³¹⁶ HAT, 1316/51308; Meral Bayrak, a. g. m., s. 76.

³¹⁷ Akkerman Antlaşması'nın tam metni için bkz: *Muahdat Mecmuası*, C. 4, s. 58-64; Nihat Erim, a.g.e., s. 259-273. Ayrıca antlaşma hakkında bkz: Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, C. 3, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1327, s. 112-113.

³¹⁸ Meral Bayrak, a. g. m., s. 76.

olduğunun farkındaydı.³¹⁹ Hatta George Canning’le birlikte Stratford Canning’i Yunan sorunun yaratıcısı olarak görmekteydi.³²⁰

Wellington kararları ancak 1827 yılında Babıali’ye tebliğ edildi. Bu görev de Stratford Canning’e verildi. Canning, İstanbul’a gelişinden itibaren 1827 yılına kadar Yunan sorunu ile ilgili ciddi bir faaliyette bulunamamıştı. Çünkü Osmanlı Devleti Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve ardından yeni bir ordu oluşturulması³²¹ gibi sorunlarla ilgilenmekte ayrıca Rusya ile Akkerman görüşmelerini yürütmekteydi. Bu sebeple Canning, öncelikle 23 Ocak 1827’de Wellington Protokolü’nde öngörüldüğü şekliyle bir Yunan Devleti oluşturulabilmesi temelinde arabuluculuk yapmak için ilk adımı attı. Barışın sağlanması için Babıali’ye sunduğu taktirle İngiltere’nin eskiden beri Osmanlı Devleti’nin dostu olduğunu hatırlatarak devletin şanına ve toprak bütünlüğüne zarar gelmemesi şartıyla Rumlar ile arasında aracılık yapacağını bildirdi ve Petersburg’da alınan kararları tebliğ etti. Fakat Babıali “Rum meselesi Osmanlı Devleti’nin dahili işlerindedir” cevabıyla teklifi kesin olarak reddetti.³²² Canning 3 Mart ve 23 Mart tarihlerinde de tekrar taktir sunmuştur.³²³ Ancak Rus Maslahatgüzarı Minhaki’nin de kendisini desteklemesine rağmen bir sonuç elde edemedi.³²⁴

İstanbul hükümeti, hem Canning’in hem de Rus elçisi Minhaki’nin baskılarına rağmen yabancı devletlerin Osmanlı Devleti’nin iç işlerine müdahale etmesine itiraz ederek Rum davası konusunda aracılığı kesin olarak reddetmekteydi.³²⁵ Babıali’nin aracılık tekliflerini reddetmesinin bir sebebi de Mehmet Ali Paşa’nın ordusunun Rum isyanını yatıştırmada başarılı olmasıdır.

Canning İstanbul’da Babıali ile Yunan hükümeti arasında aracılık yapmaya çalışırken Londra hükümeti de Yunan asilerine hem mali hem de askeri yardımda bulunmaya devam ediyordu. Bununla birlikte Canning, her ne kadar Babıali ile Yunan hükümeti arasında aracılık yapmak ve Babıali’yi İngiliz hükümetinin Yunan

³¹⁹ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 272.

³²⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 61.

³²¹ Kamil Paşa, *a. g. e.*, s. 100-112; Stanford J. Shaw, *a. g. m.*, s. 624.

³²² Wellington Protokolünün özeti ve Osmanlı Devleti’nin mütalaası hakkında bkz. BOA, HAT, 850/38096 B; Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 40-41.

³²³ BOA HAT, 1317/51346 A; HAT, 1317/51346 B.

³²⁴ BOA, HAT, 1317/51346 D; Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 41.

³²⁵ BOA, HAT, 1316/51308.

asilerine destek ve yardımda bulunmadığı hususunda ikna etmeye çalışsa da, Yunan hükümeti ve asiler ile ilgili yaşanan gelişmeler İngiltere'nin de Yunanlılara katkısı olduğunu göstermekteydi. 1827 tarihinde, Yunanlılar yeni bir meclis toplamış ve bu mecliste yeni bir anayasa hazırlanarak Kont Capodistrias 7 yıllığına başkan seçilmiştir.³²⁶ Capodistrias ilk iş olarak İngiliz generalleri Sir Richard Church ile Lord Kohran'ın Yunanistan'a getirilmesine çalışmıştır. Lord Kohran 10 Nisan 1827 tarihinde Yunan deniz kuvvetlerinde göreve başlamış ve savaşın bitimine kadar Rum asilerine para karşılığında hizmet etmeyi taahhüt etmiştir. Kohran'ın tavsiyeleri ve Kont Kapodistrias'ın çalışmaları ile Rum ordularının komutanlığına İngiliz General Sir Richard Church getirilmiştir. Böylece o zamana kadar düzensiz bir şekilde devam eden kara ve deniz hareketleri, İngiliz generallerinin sayesinde sistemli ve düzenli hale getirilmeye çalışılmıştır.³²⁷ İngiliz generalleri göreve başladığı sırada Osmanlı kuvvetleri de Yunan asilerinin ele geçirdiği Atina'yı muhasara etmişlerdi. Bu harekâtı Rumeli Seraskeri Mehmet Reşit Paşa idare etmekteydi. Atina üzerine Osmanlı askerî harekâtını yakından takip eden Canning bu süreçte Reşit Paşa ile iletişime geçmiştir. Paşa'ya yazmış olduğu mektupta, onun komutasındaki kuvvetlerin Misoleng'i fethettiği ve Atina'ya hücum edeceği haberini işittiğini ifade ederek Atina'daki eski eserler ve binaların mimarî ve sanatsal olarak değerli yapıtlar olduklarından dolayı, maiyetindeki askerlerin istilasından ve kasten zarar verilmesinden kaçınılmasına itina gösterilmesini Paşa'dan istemiştir.³²⁸ Diğer taraftan da İngiliz generalleri Atina'nın tekrar Osmanlı'nın eline geçmemesi için büyük mücadele vermişlerse de Atina Osmanlı kuvvetleri tarafından tekrar ele geçirilmiştir.³²⁹ Lord Kohran ile Richard Church da Atina'dan kaçmak zorunda kalmışlardır. Ancak Kohran, karada yenilgiye uğramasından sonra Akdeniz'de Osmanlı donanmasına karşı mücadele ederek asilere yardım etmeye devam etmiştir.³³⁰

³²⁶ Hamiyet Sezer, *a. g. m.*, s. 92.

³²⁷ İdris Bayram, *a. g. t.*, s. 104-105.

³²⁸ Mektubunda Osmanlı Padişahları tarafından tarihi eserlerin şimdiye kadar muhafaza edildiği ancak hangi din veya milletten olursa olsun ordu içerisinde bir takım askerlerin böyle eserlerin kıymetini bilmediği ve tahrip etmekten geri kalmadıklarını ifade etmiştir. BOA, HAT, 943/40671 A.

³²⁹ Atina muhasarası ve fethi ile ilgili bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C.1, s. 44-47.

³³⁰ İdris Bayram, *a. g. t.*, s. 110-114.

Bu sırada İngiltere zor durumda kalan asilere askeri malzeme yardımında bulunmaktaydı.³³¹ Fakat aynı zamanda, Lord Kohran'ın Akdeniz'de usulsüz hareketlerde bulunması üzerine İngiliz donanma komutanı Kaptan Hamilton, Canning'e gönderdiği mektupta, Kohran'ın savaş teçhizatı yüklü İngiliz bandıralı bir gemiye binip Akdeniz'e geldiğini haber vererek amacının ne olduğunu bilmese de, bu hareketinin bitaraflığa aykırı olduğunu bildiğinden ona karşı harekete geçeceğini ifade etmiştir.³³²

Lord Kohran ve General Church'ın asilere yardımda bulduklarının anlaşılması üzerine³³³ Babialı bir tercüman aracılığıyla, İngiltere'nin Rum isyanında asileri desteklemekte olduğu, tarafsızlık usulüne riayet etmediği ve İngiliz vatandaşlarının Rumlara yaptıkları yardımların uluslararası kurallara aykırı olduğu gerekçesiyle, İngiltere tarafından bu tür faaliyetlerin engellenmesi talebini Canning'e iletmiştir. Elçi de başkâtibi ve tercümanını Babialı'ye göndererek Rumlara yardımda bulunan Kohran'ın İngiltere'den ve İngiliz vatandaşlığından kovulmuş olduğundan, hükümet tarafından desteklenmelerinin söz konusu olmadığı gibi faaliyetlerinin de engellenmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir.³³⁴ Bununla birlikte Osmanlı hükümetinin Lord Kohran ve General Church'ı engelleyip, asilere yapılan yardımdan alıkoymasından memnun kalacağını Babialı'ye bildirmiştir.³³⁵ Reis Efendi'nin Rumlara yapılan yardımlara dair Canning'e bildirmiş olduğu keyfiyet üzerine, Canning tercümanı Şaber aracılığıyla verdiği ifadede İngiltere hükümetinin bîtarafılık usulünde hiçbir değişiklik olmadığını ve Lord Kohran ve yardımcılarını desteklemediğini ifade etmiştir.³³⁶ Yine İngiltere'de yayınlanan bir ilanname ile Londra hükümeti, tarafsızlığa riayet ettiklerini, İngiltere tebaa ve askerinin Rum asilerine zahire ve askeri teçhizat gibi çeşitli yardımlarda bulunmasının yasak olduğunu, asiler ile birlikte ortak hareket edenleri bu faaliyetlerinden

³³¹ BOA, HAT, 1344/52518.

³³² BOA, HAT, 1150/45673 A.

³³³ Atina'da yapılan muharebe esnasında ele geçirilen Yorgaki Dirako isiminde bir Yunanlı, Kohran ve diğer İngiliz generallerin İngiltere'nin emri olmadan faaliyetlerini yürütmelerinin mümkün olmadığını itiraf etmiştir. Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C.1, 46; BOA, HAT, 1217/47677.

³³⁴ BOA, HAT, 1316/51289; HAT, 1316/51302.

³³⁵ BOA, HAT, 1316/51289.

³³⁶ BOA, HAT, 1316/51302 C; HAT, 920/40006.

alıkları ve İngiltere'nin eski dostu Osmanlı Devleti ile barış ve dostluğa devam edileceğini belirtmiştir.³³⁷

İngiltere hükümeti ve Canning'in bu açıklamaları Babıali'yi teskin etmek bir yana kuşkuları daha da artırmaktaydı. Nitekim İngiliz Sefaret Tercümanı Şaber, Babıali'ye gelip “Devlet-i Aliyye sayesinde bunca vakittir ekmek yediğimden İngiltere'den daha çok Devleti Aliyye'ye sadakat göstermekteyim” diyerek, Babıali'nin tamamen iddiasında haklı olduğunu ve Rum isyanının Stratford Canning'in kuzeni George Canning'in desteği ile devam ettiğini ve Lord Kohran'ın Rumlara sağladığı yardımı onların tahriki ile yaptığını belirtmiştir. Şaber, İngiliz Elçisi hakkında da “Stratford Canning, buradan Kohran'a her ne yazarsa Kohran'ın aynen yerine getirdiğini” ihbar edip bu malumatı hakkında kendisini kimseye ifşa etmemelerini rica etmiştir.³³⁸

İngiliz Sefaret Tercümanı Şaber'in bu açıklamaları üzerine, kesin olarak İngiltere'nin Mora ve çevresinde Rum asilerine yardımda bulunduğu Babıali tarafından anlaşılması üzerine, Canning'den durumu izah etmesi istenmiştir. İngiltere elçisi de Rum asilerine yardımda bulduklarını ve İngiltere hakimiyeti altındaki topraklara firar edenleri koruduklarını kabul etti.³³⁹ Bu durum İngilizlerin tarafsızlık ilkesini hiçe saydıklarını göstermektedir.

Sonuçta Tercüman Şaber'in ifadeleri Babıali'nin Canning'e ve İngiliz hükümetine olan güvenini iyice sarstı. Canning, Pertev Efendi ile bizzat görüşerek kendine olan bu güvensizliği ortadan kaldırmak istemiştir.³⁴⁰ Görüşme talebi kabul edilen Canning'in, Reisülküttap Pertev Efendi ile yapmış olduğu mükalemeden sonra devlet erkani ile yapılan meşverette, İngiltere elçisiyle birlikte “Fransa ve Rusya elçilerinin Yunanlılar lehine yaptıkları müşterek teklifleri kabul etmek harp etmekten daha fenadır” mütalaasıyla Canning'e cevap verilmesi kararlaştırılarak durum Sultan Mahmut'a bildirildi. Yayımlanan hatt-ı hümayun ile Avrupa devletlerinin yardımı

³³⁷ BOA, HAT, 1143/45461.

³³⁸ BOA, HAT, 1316/51302. Belgenin devamında Tercüman Şaber'in daha önce de bu tür ihbarlarda bulunduğu vaki olduğundan bahsedilmektedir. Şaber, Petersburg'ta 4 Nisan tarihinde İngiltere ve Rusya arasında Yunan sorununa dair alınmış olan kararları, henüz İngiliz ve Rus elçileri Babıali'ye tebliğ etmeden önce gizlice bildirmiştir. Ayrıca bu ifadesinden dolayı kendisinin ifşa edilmemesini ve korunmasını rica etmiştir.

³³⁹ BOA, HAT, 1316/51313.

³⁴⁰ BOA, HAT, 1316/51302.

olmaksızın Rum asilerinin Osmanlı kuvvetlerine karşı bu kadar uzun süre dayanamayacakları, bu yüzden İngiltere'nin Babıali'ye en büyük dostluğunun yapılan yardımlardan vazgeçmesi ile olabileceği ifade edildi. Bu minvalde Canning ve diğer elçilere cevaplar verildiyse de, elçiler tekrar tercümanlarını Babıali'ye gönderip bu kez, Yunan sorununda birlikte hareket etmeye karar veren İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından 6 Temmuz 1827 tarihinde Londra'da imzalanan yeni protokol şartlarına uyulmasını ihtar eden bir tahrir sundular.³⁴¹ Londra Protokolü, 4 Nisan 1826 tarihli Wellington kararlarını aynen teyit etmekteydi. Avusturya ve Prusya tarafından kabul edilmemiş olan bu sözleşmeye göre, alınan kararların Osmanlı devleti tarafından yine kabul edilmemesi halinde, müttefik devletlerin donanmaları Akdeniz'e çıkacak ve Osmanlı donanmasının Rumlara karşı hareketlerine engel olunacaktı. Ayrıca Rumların serbestliklerini kendileri onaylayıp ilan edeceklerdi. Rumların oldukları yerlere konsoloslar gönderecekler, Rumların konsoloslarını da kendi ülkelerine kabul edeceklerdi.³⁴²

Müttefik üç devlet tarafından Babıali'ye tebliğ edilen bu kararlara yine red cevabı verildi. Diplomatik girişimlerle bir sonuç elde edemediğini gören Canning, Babıali'ye karşı zorlayıcı tedbirler kullanılması gerektiğini düşünmekteydi. Ona göre Sultan Mahmud anlaşmaya razı olsaydı daha önceki protokolleri ve elçilerin yapmış oldukları aracılık önerilerini zaten kabul ederdi. Bu yüzden Londra hükümeti'ne İstanbul'daki elçilerinin geri çağrılmasını ve boğazların abluka edilmesini önerdi.³⁴³ Nitekim bu aşamadan sonra Babıali'ye karşı daha sert bir tutum içine girilecektir. Üç devlet elçileri tercümanları aracılığıyla Babıali'ye tekliflerini kabul ettirebilmek için 4 Ağustos 1827 tarihinde bu kez müşterek bir nota verdiler. Notada, Osmanlı Devleti ile Rumlar arasında süren savaşın sona ermesi için teklif ettikleri arabuluculuğun kabul edilmesi ve Rumlar hakkında her türlü düşmanca hareketten vazgeçilmesini bildirdiler. Babıali'nin kararını beyan etmesi için on beş gün süre verdiler.³⁴⁴ Notanın sonunda, aracılık tekliflerinin kabul edilmediği takdirde daha tesirli ve zorlayıcı yollara müracaat edecekleri tehdidinde de bulundular.³⁴⁵

³⁴¹ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 59.

³⁴² Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 179.

³⁴³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 448.

³⁴⁴ Tahrir sureti için bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 61.

³⁴⁵ BOA, HAT, 889/39272 B; Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. s. 61.

Üç devletin ortaklaşa tehditkar baskılarına rağmen Osmanlı Devleti, baştan beri sürdürdüğü kararlılığını devam ettirerek müttefik devletlerin arabuluculuğunu ve Rumlarla ilgili tekliflerini reddetme kararı aldı. Yine, Babıali'nin kesin ve açık muhalefeti üzerine diğer bir nota 31 Ağustos 1827'da geldi. Ültimatoma mahiyetinde olan bu yazı ile Osmanlı Devleti'nin yine muhalefet etmesi halinde, 4 Ağustos'ta verdikleri notada bildirdikleri zorlama tedbirlerini yerine getirmek durumunda kalacaklarını ancak, Osmanlı Devleti ile aralarındaki dostane ilişkilerin bu nedenle bozulmasını istemediklerinden tekliflerini bir kez daha yineleyerek kabul edilmesini umduklarını bildirmişlerdir.³⁴⁶ Fakat Osmanlı Devleti'nin tavrı yine aynı oldu ve harici müdahaleyi bir kez daha reddetti.³⁴⁷ Babıali'nin kesin kararlı olmasına rağmen elçiler, Londra kararlarını kabul ettirebilmek için baskılarına devam ettiler. Nitekim 11 Eylül 1827 tarihinde Pertev Efendi'ye gelerek Ege Denizi'nde güvenliğin kalmadığını, Avrupa ticaretinin bundan zarar gördüğünü ve ayrı bir Yunan devleti kurularak savaşa son verilmesi gerektiği konusunda ısrarcı oldular. Ancak Pertev Efendi kararlılığını yine sürdürmüştür.³⁴⁸

4. Navarin Hadisesi ve Canning'in İstanbul'dan Ayrılışı

Canning'in arabuluculuk teşebbüsleri ve diplomatik girişimler sorunun çözümünde etkili olmadığı için, üç devlet, güya bir savaş durumuna karşı olduklarını belirtmekle birlikte, gizli olarak bazı tedbirler alma gereği duydular. Yunan sahillerine Amiral Codrington'un komutasında birleşik İngiliz-Fransız-Rus donanması gönderildi.³⁴⁹ Müttefiklerce gönderilen filo, Mora'da Osmanlı ordusunun takviye kuvvet almasını önleyecek; Navarin'de bulunan İbrahim Paşa kumandasındaki Osmanlı donanmasını kontrol altında tutacaktı.³⁵⁰ İstanbul'daki elçiler de Babıali nezdinde arabulucu olarak isteklerini yineleyeceklerdi. Filolar talimatlarını İstanbul'daki elçilerden alacaklardı. Amiral Codrington, Mora'ya vardığında Stratford Canning'e izleyeceği yol konusunda tavsiye ve emirlerini almak için hususi olarak bir yazı yolladı. Canning, durum hakkında Fransız elçisi General

³⁴⁶ BOA, HAT, 889/39272 B; Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 79.

³⁴⁷ Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 79.

³⁴⁸ Bilal N. Şimşir, *Ege Sorunu Belgeler, (1912-1913)*, C. 1, TTK, Ankara 1989, s. XXIV.

³⁴⁹ Edouard Driaault, *Şark Meselesi*, s. 202-203.

³⁵⁰ Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 111.

Guillemot ve Rus elçisi M. de Ribeaupierre ile yaptığı mütalaa sonucunda, 1 Eylül'de Amiral Codrington'a gerekirse top ateşi kullanması talimatı verdi.³⁵¹

Canning'in emri üzerine, Amiral Codrington komutası altındaki müttefik donanması Navarin'i abluka altına alarak İbrahim Paşa'dan ateşkes istediler. İbrahim Paşa, Osmanlı Devleti'nden yetki ve izin isteyeceğini bildirince limanda demirli olan Osmanlı-Mısır donanmasına 20 Ekim 1827 tarihinde ateş açtılar.³⁵² Navarin'de Osmanlı donanması açısından büyük bir faciaya sebep olan olay, tamamen Canning'in uyarı ateşi emri vermesiyle başlamıştır. Bu sırada Pertev Efendi, İngiltere'ye bir ittifak sunarak, onu diğer devletlerden ayırmaya çalışmaktaydı. Fakat Canning, Reis Efendi'nin bu önerisini reddetti. Nitekim, Navarin olayının yaşanması da Babıali ile müzakerelerin sona ermesine sebep oldu.³⁵³

Canning, Fransız elçiliğinde bir toplantıya katılacağı sırada Navarin hadisesinden haberdar oldu. Ona, ilk ateşin Türk donanmasından geldiği haberi ulaşmıştı. Bu haber, Canning'i olayın sorumlusu kendileri olmadığını Babıali'ye ifade etmek ve Babıali'ye karşı mahcup durumda kalmamak için rahatlattı.³⁵⁴ Hadisenin yaşandığı günün ertesi, elçilik tercümanları riyasete geldiler ve olaya Osmanlı donanmasının sebep olduğunu belirterek durumu izah ettiler. Müttefik devletler filosunun limandan içeri girmek istediğini ve Osmanlı donanmasının buna top ateşi ile karşılık verdiğini ifade ettiler ve ilk ateş açma emrini veren Türk donanmasının hadisenin yaşanmasından sorumlu olduğunu ileri sürdüler. Ancak onların bu savunmalarına Babıali, tarafsız devletlerin limanı abluka altına almasının yasal bir davranış olmadığı ve onların bu usulsüzlükleri dolayısıyla Türk donanmasının da gerekli tedbiri aldığı şeklinde mukabele etmiştir. Elçiler 23 Ekim 1827 tarihinde Babıali'ye tercümanları vasıtasıyla bir takrir vererek aralarındaki dostluk ve barışı sağlamlaştırmaya taraftar olduklarını belirterek Babıali'nin tavrının ne olacağını öğrenmeye çalıştılar.³⁵⁵ Fakat Babıali kararlılığını sürdürüp iç işlerine hariçten yapılacak müdahaleyi kesinlikle kabul etmedi ve ortada harp durumu olmadığı halde, donanmasını batıran üç devletten tazminat ve tarziye istedi. Babıali

³⁵¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 449; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 111.

³⁵² Navarin vakası hakkında bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 62-65.

³⁵³ Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 33.

³⁵⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 452.

³⁵⁵ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 66.

ile elçilikler arasında bir süre yazışmalar ve görüşmeler devam etti. Ancak herhangi bir sonuç elde edilemedi. Nihayet üç devletin elçileri 24 Kasım 1827 tarihinde Pertev Efendi ile bir görüşme yaptılar. Fakat Babıali'nin görüşünde herhangi bir değişiklik olmadı. Bu görüşme sırasında elçilerin kabul ettirmeye çalıştığı şartlar ve bu şartları desteklemek için ileri sürdüğü sebepler Babıali tarafından kesinlikle hoş karşılanılmıyordu. Canning, Babıali'nin Rumları eski hallerine döndürmek için nasıl bir yol takip edeceğini sorması üzerine, kendisine sorunun Osmanlı Devleti'nin iç meselesi olduğu, ne yapacağına Babıali kendi karar verip başkasına bu konuda taahhüt vermeye mecbur olmadığı cevabı verildi. Bununla birlikte, Reis Efendi mükaleme meclisi sırasında, Rum isyanı konusunda nasıl bir yol izleyeceği konusunda dost devletlere bilgi vermekten de sakınma gereği duymayacağını belirtilip nasıl bir uygulamaya gidileceğini izah etmiştir. Buna göre Babıali, Rumlar af diledikleri ve itaat altına girdikleri takdirde, Mora eyaletine mutedil bir vali gönderecek ve bu şekilde asayiş sağlamaya çalışacaktı. Fakat Rumların ayrı bir hükümet teşkil etmesine müsaade edilmemesi ve onlara özerklik verilmemesi konusunda kararlıydı.³⁵⁶

Canning ile birlikte Fransa ve Rusya elçileri de Babıali'yi fikrinden döndüremeyeceği konusunda ümitsiz olduklarından, 29 Kasım'da şartları kabul edilmediği takdirde İstanbul'u terk edeceklerini bildirdiler. Nitekim yine kabul edilmeyince İstanbul'dan ayrılmak için yol emri talep etmek üzere tercümanlarını Babıali'ye göndermeye başladılar. Elçilerin İstanbul'dan ayrılma hazırlıkları yapmaları üzerine, İstanbul'da ikamet eden Sardunya elçisi, Babıali ile üç devlet elçisi arasındaki gerginliği sona erdirmek ve İstanbul'da görevlerinin devam etmesini sağlamak için girişimlerde bulundu.³⁵⁷ Sardunya elçisi, elçilerin kalkıp gitmeleri Devlet-i Aliyye'nin asayişine hanel getireceği düşüncesiyle Canning ve diğer elçiler ile görüşerek fikirlerinden vazgeçirmek için ikna etmeye çalışmıştır. Elçiler tekliflerinin Babıali tarafından kabul edilmemesi üzerine gitmeye mecbur olduklarını söylemeleri üzerine, iki tarafın ortak bir yol bularak uyuşmaları için Babıali ile gayr-i

³⁵⁶ 24 Kasım 1827 tarihli mükaleme meclisi mazbatasının tam metni için bkz: BOA, HAT, 1067/43734; Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 235-247. Ayrıca Reis Efendi ile görüşme yapıldığına dair bkz. Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 454-455.

³⁵⁷ BOA, HAT, 835/37670 C.

resmi müzakerelere başlamıştır. Fakat Babıali, elçiler tarafından sunulan şartları kabul etmediği gibi elçiler de İstanbul'dan ayrılma konusundaki kararlılıklarını sürdürdüler.³⁵⁸

Canning'le birlikte Fransız ve Rus meslektaşları da İstanbul'dan ayrılmak için hazırlıklara başladılar. Elçiler İstanbul'dan ayrılmak için yol emri talep ettiler. Ancak Babıali tarafından verilmedi.³⁵⁹ Bunun üzerine Canning, Çanakkale Boğazı'nda yakalanma riskini göze alarak, 8 Aralık 1827'de sefaret erkânı ile birlikte ufak bir ticaret gemisine binerek İstanbul'dan ayrıldı. Canning Babıali'ye, İstanbul'dan ayrılmadan önce, 26 Kasım'da yerine vekil olarak Felemenk Elçisi Kont Hugo Zuylen'i bıraktığını bildiren bir mektup göndermiştir.³⁶⁰ Bununla birlikte Zuylen, İngiltere ile birlikte Fransa ve Rusya'nın da temsilcisi olarak görev yapmıştır.³⁶¹

Üç elçi Akdeniz'e açılıp Korf'u da buluşmayı kararlaştırdılar³⁶² ve ardından Canning, Fransız elçisi ile aynı gün İstanbul'dan ayrıldı. Fakat Rus Elçisi Ribeaupierre, gecikmeksizin onlardan sonra İstanbul'dan ayrılmaya söz vermiş olmasına rağmen, ancak Canning'in ayrılışından on iki veya on üç gün sonra ayrılmıştır.³⁶³ Karadeniz üzerinden muhtemelen ülkesine gitmek isteyen

³⁵⁸ Sardunya elçisine aracılık memuriyeti Babıali tarafından verilmemiştir. Kendi arzusuyla böyle bir girişimde bulunmuş, Canning'le ve diğer elçilerle görüşmüştür. Sardunya elçisinin, üç devlet elçisinin İstanbul'dan ayrılmamaları için uğraşmaya başlaması üzerine, elçiler gitmekten vazgeçmeleri için Babıali tarafından şu şartların yerine getirilmesini istediler: Babıali ile Yunan hükümeti arasındaki düşmanca tavırların terk edilmesi, Yunanlılar af dilediği takdirde talep ettikleri şartlara uygun imtiyazlar verileceğinin beyan edilmesi. Sardunya elçisi, Osmanlı hükümeti ile elçiler arasında aracılık yapmak amacıyla Babıali'ye gitti ve elçilerin şartlarını ilettiler. Fakat Babıali, Osmanlı Devleti'nin kendi tebaasına herhangi bir imtiyaz vermesi gerekirse bunu kendisi bizzat vereceğini ve bunun herhangi bir gücün tavassutuyla olmayacağını belirtmiştir. Bkz: BOA, HAT, 1070/43793.

³⁵⁹ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, s. 73. Yol emri verilmemesinin sebebi elçilerin kendi hükümetlerinden aldıkları talimatları açıklamaksızın hareket ediyor olmaları ve ayrılmak için yeterli nedenin bulunmaması idi. Nitekim Babıali onların ayrılışını, yaklaşan planlı bir savaş olarak değerlendirdi. Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 455.

³⁶⁰ BOA, HAT, 835/37670 A.

³⁶¹ BOA, HAT, 1214/47570; Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 74. 1825 yılında Kont Hugo van Zuylen van Nijeveld, Felemenk Devleti'nin iki eski dostu, Osmanlı ve Ruslar arasında, Yunan isyanının sebep olduğu gerginliği sona erdirmek ve iki ülke arasında barış oluşturmaya çalışmak göreviyle, Büyükelçi olarak görevlendirilmiştir. Ancak Zuylen, İngiltere, Fransa ve Rusya elçileri İstanbul'dan ayrıldıktan sonra onların çıkarlarını büyük bir şevkle temsil ettiği halde, kendisi üç devlet tarafından aşırı Osmanlı yanlısı olarak değerlendirilmiştir. Zuylen 1829 yılında İstanbul'dan ayrılmıştır. Bkz: Zeki Çelikkol vd., *Lale ile Başladı*, TTK, Ankara 2000, s. 221.

³⁶² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 455.

³⁶³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 455; BOA, HAT, 1057/43496.

Ribeauipierre'nin hava muhalefeti dolayısıyla İstanbul'dan ayrılması gecikmiştir.³⁶⁴ Ancak şiddetli fırtınadan Karadeniz'den gitmeye cesaret edememesi üzerine Akdeniz'e gitmek istediğini tercümanı aracılığıyla Babıali'ye bildirmiştir. Üç elçinin bir arada olmasının, neticeye varılmasını kolaylaştıracağı düşüncesiyle, faydalı bir durum olduğu hususunda Sardunya elçisinin Babıali'ye telkinlerde bulunması üzerine Akdeniz'e gitmesine izin verildi.³⁶⁵

Canning ve Guilleminot'un ferman ve tezkere olmaksızın kalkıp gitmiş olmalarının uygunsuz bir hareket olmasına rağmen, Rusya elçisi İstanbul'dan henüz ayrılmadan ayrılmadan önce Sardunya elçisinin İngiliz, Fransız ve Rus elçilerine karşı Babıali'nin tavrını yumuşatmak için yaptığı gayretler sonucunda Babıali tarafından Akdeniz muhafızına mektup gönderilerek elçiler vardıklarında boğazdan geçişlerine engel olunmaması bildirilmişti.³⁶⁶ Akdeniz'e doğru yola çıkan Canning ve maiyyetindekiler Çanakkale Boğazı'nda gümrük muayenesinin yapıldığı kalenin önüne vardı. Gümrük memurları tekneye alındı. Canning ve sefaret erkânı alıkonulmak istenseydi uygun bir vakitti. Canning, gümrük memurları teknede iken kale kumandanının yanına giderek kendisini tanıttı ve ne şartlar altında İstanbul'dan ayrıldığını anlattı. Kumandanın herhangi bir şekilde tepki göstermemesi üzerine, elçi merkezden kendisinin salıverilmesinin emredildiğini veya kumandanın her şeyden habersiz olup bu meseleye hiç karışmak istemediğini düşündü. Fakat Babıali engel olunmamasını tembihlemişti zaten. Nitekim gümrük muamelesinden sonra sefaret erkânı ile birlikte Çanakkale Boğazı'ndan ayrılıp İzmir Körfezi'ne vardı. Canning, burada İngiliz kraliyet donanmasından bir fırkateyne binerek hükümetinden gelecek talimata göre hareket etmek üzere yola koyuldu.³⁶⁷

Bununla birlikte her ne kadar elçiler İstanbul'dan ayrılırken, tekliflerinin kabul edilmediğinden dolayı böyle bir yola başvurduklarını, Akdeniz'de buluşup

³⁶⁴ BOA, HAT, 1089/44274 A.

³⁶⁵ BOA, HAT, 835/37670.

³⁶⁶ BOA, HAT, 1070/43793. Ayrıca aynı belgede Sardunya Elçisi Giriko'nun olayı yatıştırmak için Babıali'de yapmış olduğu gayri resmi müzakereler hakkında bilgi mevcuttur. Giriko, Navarin vakasından sonra Babıali'nin intikam yolunu tutmamasının münasip olacağı hususunda nasihatle bulunarak Osmanlı Devleti ile İngiltere, Fransa ve Rusya arasında husumet olmaması için "Rumların Akdeniz'deki sarkıntılıklarına bunların kat'en rızası yoktur. Hatta bu defa elçiler Akdeniz'e çıktıklarında bunların dahi Sakız üzerinden ve sair den def'ine bakacaklardır" diyerek Osmanlı Devleti'ni temin için bir takım sözler söylemiştir.

³⁶⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 457; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 114.

devletleri tarafından gönderilecek haberi bekleyeceklerini, bunun savaşa neden olacak bir tavır olmadığını ve Osmanlı Devleti'nin dostu olduklarını belirtmeler de³⁶⁸ Babıali onların bu şekilde ağız kullanmalarını hilekarlık olarak addedip³⁶⁹ savaş ihtimaline karşı gerekli tedbirleri almaya başlamıştır.³⁷⁰ Ardından elçilerin usulsüz davranarak görevlerini terk etmelerini bir özür ve kabahat olarak addettiklerini ve Osmanlı Devleti'nin sulhun korunmasından başka bir niyeti olmadığını beyan etmek amacıyla sadareten söz konusu üç devletin başbakanlarına Mora Eyaleti için Osmanlı Devleti'nin uygulamak istediği nizama dair bir hulasa ile birlikte birer mektup gönderilmesine karar verilmiştir.³⁷¹

Canning'in İstanbul'dan ayrılmasından dolayı İngiltere Başbakanı, Reisülküttap Pertev Efendi'ye yollamış olduğu mektupta: Rum isyanının teskin edilmesi ve bir sonuca bağlanmasının İngiltere, Fransa ve Rusya'nın talebi olmasına rağmen, Babıali buna muvafakat göstermediğinden Stratford Canning'i İstanbul'daki elçiliğinden geri alma mecburiyetinde kaldıklarını ve bundan dolayı müteessir olduğunu belirten bir mektup göndermiştir.³⁷² Bununla birlikte Babıali'ye karşı tavrının hükümeti tarafından onaylanması üzerine Canning Londra'ya hareket etmiştir.³⁷³ Canning, henüz İngiltere'ye varmadan yolda George Canning'in ölüm haberini aldı. Ölümü Yunanlılar açısından büyük bir kayıp olmuş ve destekçilerini kaybetmişlerdi. Stratford Canning de onun ölümüyle birlikte Yunanlılar lehine gayretlerinde yalnız kalmış oldu.

6. Poros Konferansı ve Canning'in Londra Hükümeti ile Anlaşmazlığı

1828 yılının başında Canning Londra'da idi. Londra'ya vardığında yeni bir kabine ile karşılaştı. George Canning'in ölümünden sonra Başbakanlığa Wellington,

³⁶⁸ BOA, HAT, 1070/43793. Ayrıca aynı belgede verilen bilgiye göre: Fransa elçisi Dersaadet'ten ayrılmadan önce, son olarak tercümanını riyasete göndererek devletinin hayırhahlığından bahsedip, önceleri İngiliz elçisine dair şüphesi olduğunu, fakat artık iyi niyetine dair ona dahi güvendiğini ve Akdeniz'e çıkınca Yunan eşkiyasının ortadan kaldırılması için çalışacağını belirtmiştir.

³⁶⁹ Ahmet Lütü Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 76.

³⁷⁰ BOA, HAT, 1089/44274 A; HAT, 593/ 29048; HAT, 773/36217; Ahmet Lütü Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 74-75.

³⁷¹ BOA, HAT, 1070/43793.

³⁷² BOA, HAT, 938/40534.

³⁷³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 457.

Dışişleri Bakanlığına ise Lord Aberdeen geçti. İngiltere’de kurulan yeni hükümet Yunan davasına oldukça temkinli yaklaşmaktaydı. Wellington, oldukça Türk sempatzanı, Lord Aberdeen ise Yunanlılara destek olma konusunda çekimser idi.³⁷⁴ Bu durumda Stratford Canning’in, hükümete Yunanlılar konusundaki görüşlerini kabul ettirmesi zordu. Bu yüzden fayda sağlayacağını düşündüğü ve dikkate alınması gereken her politikayı desteklemekteydi.

Bu sırada, Canning’in Londra’ya varmasından kısa bir süre sonra Rusya, Yunanlılar lehine üç devletin almış oldukları kararları kabul ettirme konusunda Osmanlı Devleti’ne yapmış olduğu tehditlerde bir netice elde edemeyince Akkerman Antlaşması’nı bahane ederek 26 Nisan 1828’de Osmanlı Devleti’ne savaş açtı.³⁷⁵ Rusya’nın asıl niyeti Yunan isyanında nüfuz elde etmek ve tarihi emellerini gerçekleştirmek için güneye inmekti. İngiltere ise Osmanlı-Rus Savaşı’nda tarafsızlığını ilan etmesine³⁷⁶ rağmen Rusya’nın emellerine set çekmek ve onu durdurmak için bir şeyler yapılması gerektiğini düşünen Canning’e göre artık Babıali’ye karşı zorlayıcı önlemlere başvurmanın zamanı gelmişti. Çünkü Navarin olayı Babıali ile ilişkileri iyice kopma noktasına getirmişti. Aynı zamanda, Londra Antlaşması’nda imzası bulunan devletlerin, tek başlarına harekete geçmemeleri yolundaki taahhüdünü hiçe sayarak Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesi İngiltere ve Fransa’yı Yunanistan adına girişimde bulunmak için harekete geçirmeliydi. Gelişen şartlar da Canning’in bu düşüncesini desteklemekteydi. Nitekim Babıali ile Yunanlılar için uzlaşma çabaları sonuçsuz kalmıştı. Hatta Babıali sunulan önerileri kabul etmeyip Rusya ile savaşa bile cüret edebilmiştir. Bu sebeple şartları kabul ettirebilmek için askeri güç kullanmak Canning için kaçınılmaz görülmeye başladı.³⁷⁷ Hatta Canning’e göre, Rusya Türkiye’ye savaş ilan ettiğinde İngiltere Yunanistan’ın bağımsızlığını tanıdığını derhal ilan etmeli ve 6 Temmuz

³⁷⁴ George Canning’in takip etmiş olduğu dış politika, ölümüyle birlikte değişikliğe uğramıştır. Yeni Dışişleri Bakanı Lord Aberdeen’in, Stratford Canning’e yazmış olduğu 20 Aralık 1828 tarihli mektubunda: daha önceki diplomatik müzakerelere mutabık olmadıklarını, fakat söz verilmiş olan yükümlülükleri hükümetçe yerine getireceklerini belirtmiştir. Bkz: Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 463-464.

³⁷⁵ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 181. Edouard Driault, *Şark Meselesi*, s. 206-208.

³⁷⁶ İngiltere ile birlikte Fransa da Osmanlı-Rus Savaşı’nda tarafsızlığını ilan etmişti. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında Rus ordularının Edirne’ye kadar ilerlemesi ve İstanbul’u tehdit eder hale gelmesi üzerine İngiltere, Rusya’nın İstanbul’u abluka altına alma niyetinden el çekmediği takdirde ittifaktan ayrılacağını bildirmiştir. Bkz: BOA, HAT, 949/40812.

³⁷⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 461.

1827 tarihli antlaşmayı zor kullanarak tatbika geçmeliydi. Bu şekilde Rusya'nın Yunan sorununu kullanarak emellerini gerçekleştirmesinin ve Yunanistan üzerinde tek başına nüfuz kurma çabalarının önüne geçilmiş olacaktı. Nitekim Stratford Canning, bu düşüncesini desteleyecek şekilde, birleşik İngiliz-Fransız donanmasının Mora'yı işgal etmesini önerdi. Fakat hükümet tarafından bu önerinin dikkate alınmaması üzerine bu kez, İngiltere'nin onayı ile Fransa'nın yalnız başına Mora'ya asker çıkarmasını teklif etti. Fransa ise zaten buna gönüllü idi. Canning' göre de, İngiliz donanmasının Mora'ya çıkmasına hükümet tarafından müsaade edilmiyorsa, o halde sadece Fransız donanmasının asker çıkarması hiç yoktan iyiydi. Canning'in sunmuş olduğu bu öneriye Wellington ve Aberdeen muhalefet etmedi ve Fransız kuvvetlerinin Mora'ya çıkmasını Londra hükümeti onayladı.³⁷⁸ Bu karar Londra'da 19 Temmuz 1828'de üç devlet tarafından bir protokol ile kabul edildi. Bunun üzerine Mısır kuvvetleri için de geri çekilmekten başka çare kalmamıştı. 19 Temmuz tarihli protokolde: 1827 Londra Antlaşması'nın uygulanamamasının tek nedeni olarak Mora'daki İbrahim Paşa kuvvetleri gösterilmekte ve Mora'dan çıkmasını sağlamak amacıyla üç devlet adına Fransa'nın Mora'ya asker çıkarmasına izin verilmekteydi. 3 Ağustos'ta İbrahim Paşa ile yaptıkları bir antlaşma sonucunda İbrahim Paşa'nın kuvvetlerini Mora'dan çekmesine karar verildi. İstanbul'dan ayrılan elçilerin vekil olarak bıraktıkları Felemenk elçisi aracılığıyla, 11 Ağustos 1828 tarihinde Mora'da asayişin sağlanması amacıyla Fransız askerinin Mora'ya gireceği bir beyanname ile Babıali'ye bildirildi. Nitekim Fransız kuvvetleri 29 Ağustos'ta karaya asker çıkarmaya başladı.³⁷⁹

Bu arada 29 Mayıs 1828'de Sultan Mahmud, Avusturya elçisinin aracılığıyla elçileri tekrar İstanbul'a dönmeye davet etmişti. Avusturya elçisi mahrem ve resmi olarak İstanbul'dan ayrılan elçilerin davet edilmesini Babıali'ye tavsiye etmişti. Bunun üzerine, elçilerin Korfu'ya döneceği haberi alındıktan sonra Canning ile birlikte Fransa elçisinin de davet edilmesine ve davet mektubu yazılmasına karar verildi. Gönderilen davet mektubunda, elçilerin İstanbul'dan ayrılmaları büyük bir üzüntüye sebep olmakla birlikte, onların Korfu'ya dönecekleri haberinin alınmasının büyük bir memnuniyete sebep olduğu ve İstanbul'a dönmeleri halinde onlara

³⁷⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 464-465; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 120.

³⁷⁹ Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 81.

Osmanlı Devleti tarafından hürmet ve iltifat gösterileceği belirtilmiştir.³⁸⁰ Ayrıca, elçilerin ayrılmalarına sebep olan Londra Antlaşması'nın tekrar Babıali'nin önüne sunulmaması halinde bunun kesinlikle kabul edilmeyeceği hususu da belirtildi.³⁸¹

George Canning'in ölümünden sonra İngiltere, Rum sorununa doğrudan müdahale etmekten kaçınır oldu. Fakat buna rağmen İngiltere, yeni kurulacak olan Yunanistan'a tam bağımsızlık verilmesini düşünüyordu. Bunun için Canning'e, onunla birlikte İstanbul'dan ayrılan Rusya ve Fransa elçileri ile buluşup Yunanistan'ın düzene sokulması için bir plan yapması konusunda direktif verildi. Poros'ta yapılacak olan konferansa, Rusya ve Fransa elçileri ile birlikte Rumların temsilcileri de katılacak ve Londra Antlaşmasının hükümleri çerçevesinde bir toplantı yapılacaktı. Bu toplantıda İngiltere'yi Stratford Canning temsil edecekti.³⁸²

Elçilere verilen talimat belirsizdi. Çeşitli meseleleri yerinde inceleyip çare arayacaklardı. Görüşecekleri konuların başında Yunanlıların Osmanlılara ödeyecekleri vergi, toprakları elinden alınmış Türk çiftçilerine verilecek tazminat, tayin edilecek valinin üzerinde Türklerin sahip olacakları söz hakkı ve sınırların tespiti gibi konular görüşülecekti. Sınırların tespiti konusunda ise ortak bir görüş yoktu ve temsilcilere kesin hatlı bir talimat verilmemiştir. Bu yüzden sınırların belirlenmesi talimatı yorumlamaya açık nitelikteydi. Sınır iki kriter üzerinde odaklanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Birinci kriter nüfus, yani Babıali'ye karşı ayaklanan Yunan halkının mümkün olduğunca yeni devletin sınırları içine alınmasıydı. İkincisi ise ülkenin güvenliği için doğal savunma sınırı idi. Kuzey sınırının yüksek dağlar ve derin vadilerle belirlenmesinin sınırların savunulabilir olması açısından daha uygun olacağı görüşü hakimdi.³⁸³

Bu arada Canning, 8 Temmuz 1828 tarihinde Paris üzerinden Korfu'ya doğru yola çıktı.³⁸⁴ Canning, buraya geldiğinde, Babıali'nin göndermiş olduğu davet mektubuna cevap olarak Felemenk elçisi aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne, Fransa ve Rusya devletleriyle ve Rum temsilcilerinin katılımıyla Poros'ta görüşmelerin

³⁸⁰ İngiltere ve Fransa elçilerine gönderilen davet mektubu hakkında bkz: BOA, HAT, 836/37727.

³⁸¹ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, s. 80. İngiltere ve Fransa elçilerinin İstanbul'a dönüşlerinde verilmek üzere kaleme alınmış olan tahrir metni için bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, s. 249-254.

³⁸² Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 121.

³⁸³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 465-466.

³⁸⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 466.

yapılacağını bildirdi. Bu mektupta, Londra Antlaşması'ndan kesinlikle ayrılmayacaklarını, bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin mütareke yapmasını ve devletlerinin aracılığını kabul etmesini istedi. Fakat II. Mahmud bu talep karşısında kesin kararlılığını sürdürerek “Osmanlı Devleti'nin Rusya gibi mağrur bir devletle savaşmayı gözüne kestirdiğine göre daha önce verdiği sözlerden de dönmeyeceği aşikârdır” cevabını vermiştir.³⁸⁵ Poros'ta düzenlenmesi planlanan konferansa da temsilci göndermeye niyetli değildi. Müzakerelere Osmanlı Devleti'ni temsil eden bir memur katılmamakla birlikte, Yunanlılar konferansa katılmayı kabul etti.³⁸⁶

Osmanlı ve Rusya arasında savaşın sürmesi dolayısıyla Felemenk Elçisi, Rus Elçisi Ribeaupierre'nin de görüşmelere katılmasının Reis Efendi açısından şaşkınlığa ve şüpheyeye sebep olabileceği konusunda Canning'i uyarmıştır. Bunun üzerine, Canning'in 12 Ağustos'ta Felemenk elçisine gönderdiği mektupta, Rusya elçisi ile Korfu'da müzakerelerde bulunmanın Reis Efendi tarafından olumsuz karşılanmasının gayet normal bir durum olduğunu ifade etti. Aynı mektupta Canning, Ribeaupierre ile Yunanistan meselesini görüşmesinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaşı sona erdirmeye vesile olabileceğini, şimdiki belalar ve hataların sebebini ortadan kaldırıp İngiltere-Fransa-Osmanlı Devleti arasında dostluk bağlarını güçlendirebileceğini belirtmiştir.³⁸⁷

11 Ekim 1828 tarihinde Babıali'nin Felemenk elçisi aracılığıyla, bu sırada Poros'a varmış olan Canning'e gönderdiği tahriratta: Rum meselesinin hariç devletleri ilgilendirmediği, bu konuya dair Akdeniz'de devletlerarası bir toplantının uygun olmadığı ve Osmanlı hükümetinin bu toplantıya katılmayacağı belirtilmiştir. Tahriratta ayrıca, Canning'i davet ederek meselenin İstanbul'da görüşülmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.³⁸⁸

³⁸⁵ BOA, HAT, 885/39135.

³⁸⁶ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, 285-286, 289; Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 81. Poros'ta İngiliz, Fransız ve Rus elçileri arasında düzenlenen konferans hakkında Nicolae Jorga ve Meral Bayrak'ın çalışmalarında Korfu'da düzenlendiğine dair bilgi vardır. Fakat, Elçiler ve Rum temsilci Capodistiras arasında yapılan görüşmeler Korfu Adası'nda değil, Poros'ta düzenlenmiştir. Bkz: Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 471-476; Ayrıca Poros Konferansı hakkında ayrıntılı bilgi için Charles William Crawley, *The Question of Greek Independence: A Study of British Policy in the Near East (1821-1833)*, Cambridge 1930; s. 142-151; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 122.

³⁸⁷ BOA, HAT, 938/40519.

³⁸⁸ BOA, HAT, 657/32107; HAT, 1221/47762 Ç.

Canning, Eylül ayının başında Mora Yarımadası'nda Messenian Körfezi'nde yer alan Kalmata'ya ulaştı. Fransız kuvvetlerinin Mora'ya varmış olmalarına rağmen, İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleri henüz buradan ayrılmış değillerdi.³⁸⁹ Mora'da 5 Eylül'de Canning, İbrahim Paşa ile görüştü.³⁹⁰ Canning'in İbrahim Paşa ile ilgili izlenimlerini karısına yazmış olduğu 5 Eylül tarihli mektuptan edinebiliyoruz. Mektubunda İbrahim Paşa'nın kendisini samimiyetle karşıladığından, fiziksel özellikleri ve karakterinden bahsettikten sonra onun salahiyeti dahilinde bulunduğu alandan gönderiliyor olmasına rağmen keyifli görüldüğünü bildiriyordu.³⁹¹

İbrahim Paşa ile görüşmesinden sonra Canning, Rus ve Fransız elçileri ile Poros'ta buluşmak üzere tekne ile yola çıktı. Teknede Yunan hükümeti Başkanı Capodistrias ile 11 Eylül tarihinde görüştü. Canning, Poros'a vardığında, diğer meslektaşları, Guilleminot ve Ribeaupierre henüz gelmişlerdi.³⁹² Üç elçi ile birlikte görüşmelere katılacak olan Capodistrias, Tesalya ile birlikte Sakız ve Sisam adaları ve takımadalardaki tüm adaları, Girit'i ve Anadolu Yarımadası'nı istiyordu³⁹³ Bununla birlikte, Capodistrias, elçilere hiç de hoşgörülü davranmadı. Hatta onların müdahalesine karşı hoşnutsuzluk duymakta ve Canning ile diğer elçilerin yetkisine güvenmemektedir. Onların Poros'taki toplantılarında fikir edinmek ve gerekli düzenlemeleri yapmak için lazım olan mahalli verileri de vermemektedir. Buna rağmen Canning, Capodistrias'ın meydan okumalarına rağmen, toplantının işleyişini bozmasına izin vermedi.³⁹⁴

Uzun süren görüşmelerden sonra bir karara varılması gerektiğini düşünen Canning, ana meselelerde müşterek fikirlerini belirten maddelerden oluşan bir taslak hazırladı. Görüşülen en önemli mesele, Osmanlı Devleti'nden bağımsız olmasını tasarladığı Yunanistan'ın sınırlarının belirlenmesi ve yeni bir hükümet teşkil edilmesiydi. Hükümet teşkil edilmesi hususunda Canning, demokratik ve

³⁸⁹ İbrahim Paşa, Fransız askerlerinin Mora'yı ele geçirmesi üzerine 4 Ekim'de buradan ayrılmıştır. Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 286.

³⁹⁰ Charles William Crawley, *a. g. e.*, s. 142.

³⁹¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 469.

³⁹² Charles William Crawley, *a. g. e.*, s. 143.

³⁹³ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 285. Capodistrias'ın 22 Eylül tarihinde Yunan sınırına dair sunduğu öneri için bkz: Charles William Crawley, *a. g. e.*, s. 144.

³⁹⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 472; Charles William Crawley, *a. g. e.*, s. 149.

Cumhuriyetçi idare sistemlerinin iç barışı sağlamaya, komşularının dostluğunu kazanmaya ve Avrupa'nın güvenini üzerlerine çekmeye elverişli olmadığı kanaatindeydi. Bu yüzden bazı meşruti kayıtlara tabi olmak şartıyla mutlak bir hükümet tarzının uygun olacağı düşüncesine vardı. Ayrıca Hükümet içindeki kavga ve düşmanlıkların sona ermesi için de kralın yabancı prensler arasından seçilmesi zorunluluğu üzerinde durdu. Bağımsız Yunanistan için sınırları ise şu şekilde tespit etmiştir: Kuzey'de bir yandan Termopil, bir yandan Aktium'u; güneyde ve doğuda Yunanlıların çoğunlukta bulunduğu adalar ile Mora Yarımadası'nı kapsayan bir Yunanistan.

Canning, hazırlamış olduğu taslakla ilgili mütalaaların yapılması için bir toplantı yapılmasını teklif etti. Bu teklif üzerine bir araya gelen elçiler, Canning'in hazırlamış olduğu taslağı, alınacak kararlar için temel olarak kabul ederek düzenleme yapmak üzere görüşmeye başladılar. Mütalaalar sırasında Canning'in öngördüğü krallık fikri kabul edildi. Türk halkıyla Yunanlıların birbirlerinden tamamen ayrılmasında da anlaşmaya varıldı. Yalnız sınırların tespiti konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Sonuçta coğrafya alanında uzman olan Fransız elçisi Guillemot'un ileri sürdüğü kuzeyde Arto'dan Volo'ya uzanan hat, sınır olarak kabul edildi.³⁹⁵ Bununla birlikte, elçiler Girit'in ablukasına da devam edilmesini önermekteydiler.³⁹⁶ Nihayet 12 Aralık'ta elçiler bu noktalar üzerinde anlaşmaya vardılar.³⁹⁷

Bununla birlikte Stratford Canning, Poros'ta aldıkları bu kararların Londra'da yapılması planlanan konferansta onaylanacağını düşünmekteydi. Aberdeen, daha 11 Eylül'de Canning'e, diğer elçiler ve Yunan Hükümeti temsilcisi ile yapacağı müzakerelerin sonucunu elde edinceye kadar sınırların belirlenmesine dair kesin karar vermeyeceklerini bildirmişti.³⁹⁸ Fakat 16 Kasım 1828'de, Londra'da üst düzey yetkililer tarafından, Poros'ta sınırların belirlenmesi için incelemelerde bulunan elçilerin net kararı beklenmeden, bir protokol hazırlandı Bu protokol ile sadece, Mora ve Ege adalarını kapsayan bir Yunanistan uygun görüldü. Poros'tan

³⁹⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 473-475.

³⁹⁶ Charles William Crawley, *a. g. e.*, s. 146-147.

³⁹⁷ Charles William Crawley, *a. g. e.*, s. 148.

³⁹⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 482.

herhangi bir talimat gelmeden Londra'da sınırlar konusunda görüşmeler yapılmıştı. Bununla birlikte, 16 Kasım'da bir memorandumla Poros'taki temsilcilerden bir rapor alınca kadar kesin bir karara varılmayacağına da temas edilmişti.³⁹⁹ Her ne kadar Poros'tan gelecek rapor beklense de İngiliz hükümeti, Yunanistan sınırı konusunda kararını vermişti. 18 Kasım'da Aberdeen, Canning'e 16 Kasım'da kabul ettikleri protokolle birlikte bir talimat gönderdi. Bu talimata göre: Yunanistan Korint Körfezi'nin kuzeyinde hiçbir toprağa sahip olmayacaktı. Yani Lord Aberdeen Canning'in aksine, sınırları daraltılmış bir Yunanistan'ı uygun gördü. Bu talimat Poros'a 15 Aralık tarihine kadar ancak ulaştı. Bu sebeple Canning ve diğer elçiler Londra'da alınan kararlardan habersiz olarak farklı kararlar almışlardı. Lord Aberdeen tarafından yollanan talimat Canning'e ulaştığında ise, Canning ve diğer diplomat arkadaşları sorunu hallettikleri kanaati ile Poros'tan ayrılmışlardı. Canning Rus ve Fransız elçilerle müzakereleri sona erdirdikten sonra Napoli'ye çekilmişti.⁴⁰⁰

Canning'in Poros Konferansı'nda Fransız ve Rus elçiler ile birlikte bir karara varmalarına rağmen, bu görüşmeler hiçe sayılarak 16 Kasım'da Londra'da bir toplantı yapılmış, Mora Yarımadası ile kıyılarındaki adaları ve Kiklad Adası'yla sınırlanan bir Yunanistan planı ortaya çıkmıştı. Oysa Canning'e Poros'a giderken verilen talimatnamede, Yunanistan'ın dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı güvenliği göz önüne alınarak sınırların yerinde tespit edilmesi bildirilmişti. 16 Kasım tarihli kararlar ise doğal sınırlar ile Yunanistan'ın güvenliğini sağlayabilmesine olanak sağlamıyordu. Yunanistan kuzeyden saldırıya açık bir hale gelmiş oluyordu. Bu sebeple gerek Poros'ta, gerek Londra'da alınan kararların uyum içinde olmaması, Canning ile İngiliz hükümeti arasında anlaşmazlığa sebep oldu ve bu anlaşmazlık Canning'in İstanbul büyükelçiliği görevini sona erdirdi.

C. BÜYÜKELÇİLİK GÖREVİNDEN İSTİFA ETMESİ

Canning, hükümeti tarafından, Poros'ta almış oldukları kararların mütalaasının yapılması ve hükümeti ile Babıali arasındaki yazışmaların sonucunu görmek için Napoli'de beklemekteydi. Wellington ile Aberdeen, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında devam eden harpten dolayı, Canning'in bir an önce İstanbul'a

³⁹⁹ Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 82.

⁴⁰⁰ Charles William Crawley, *a. g. e.*, s. 148.

dönmesini istemekteydiler. Rusya'nın, elçilerin İstanbul'da olmamasından ve savaş ile Osmanlı Devleti'ni baskı altında tutmasından istifade ederek Yunan sorununda avantajlar elde edeceğinden çekinmekteydiler. Canning, İstanbul'a dönerse, Rusya'nın Babıali'de nüfuz elde etmesine engel olunabilirdi.⁴⁰¹

Osmanlı Devleti, Londra Antlaşması ve İngiltere'nin aracılığını kabul ve Yunanlılar ile aralarındaki husumeti sona erdirdiği takdirde, Canning'in ve Guilleminot'un İstanbul'a dönme ihtimalleri vardı.⁴⁰² Bu arada Babıali de İngiliz ve Fransız elçilerinin İstanbul'a, görevlerinin başına dönmelerini istemekteydi. Reis Efendi, Canning ve Guilleminot'un geri dönmesi için güvence verildiği takdirde, Mora'nın müttefikler tarafından garanti altında tutulmasını ve sınırlı bir zaman için de olsa ateşkes yapılmasını kabul etmişti. Bununla birlikte, Londra hükümeti ile Canning arasında Yunan sınırı konusunda anlaşmazlığın yaşanması Canning'in İstanbul'a dönmesini zorlaştıracaktır.

Aberdeen'in Napoli'de bekleyen Canning'e yollamış olduğu 30 Ocak tarihli mektubunda, Babıali ile diplomatik ilişkilerin yeniden başlayacağından dolayı memnuniyet duyduğunu *“senin İstanbul'a geri dönüşünle bütün zorluklar sona erecek mi? Yoksa yeni problemler çıkacak mı? Buna karar vermek çok kolay değil”* şeklinde ifade ederek Canning'in İstanbul'a dönmesine sıcak bakmadığını ima etmiştir.⁴⁰³ Aberdeen'in, Canning'i İstanbul'a göndermeye istekli olmamasının sebebi onunla Yunan sınırı konusunda farklı görüşlere sahip olmalarıydı. Londra hükümeti, Canning'e sınırların tespiti için yetki vermesine rağmen onunla mutabık olmayarak, kurulacak yeni Yunanistan'ın sınırlarını 16 Kasım'da belirlemiştir. Buna rağmen Canning, Poros Konferansı'nda aldıkları kararların uygulanması için diretmekteydi.

Aberdeen, Poros'ta üç elçinin üzerinde anlaşmış oldukları Yunanistan sınırı ve Girit Adası'nın ablukasının devam etmesi yönündeki görüşlerine itiraz etti. Londra hükümeti sınırları geniş bir Yunanistan istememekteydi. Oysa Canning'e, daha Poros görüşmeleri başlamadan verilen talimatta sınırlar tespit edilirken, ülkenin

⁴⁰¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 479.

⁴⁰² BOA, HAT, 1084/44153.

⁴⁰³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 484.

saldırılarından korunabilecek şekilde ve isyan eden Yunan halkının tamamını kapsayacak şekilde sınırların belirlenmesine dikkat edilmesi talimatı verilmişti. Poros'ta da Yunanistan'ın kuzey sınırını Arto-Volo hattı olarak belirlenerek Londra'dan verilen talimata uygun kararlar alınmaya çalışılmıştı. Fakat daha sonra Londra hükümeti karar değiştirerek 16 Kasım tarihli protokol gündeme gelmiştir. İngiltere'nin böyle bir karar almasının muhtemel sebebi ise, devam eden Osmanlı-Rus Harbi ve Rus ordularının Osmanlılara karşı üstünlük sağlıyor olmaları dolayısıyla yeni kurulacak devletin Rus etkisi altına girebileceği kaygısı idi. Nitekim Yunanistan'ın savunabileceği, arzuladığı geniş sınırlara ulaşabildiği takdirde, İngiltere'ye muhtaç olmayacağı düşüncesiydi. Bunun için İngiltere tam bağımsız bir Yunanistan değil, 1827 Londra Antlaşması'nda öngörüldüğü şekilde bir Yunanistan'ın kurulmasına taraftardı. Yani isyanın bitmesi ile Akdeniz'deki karışıklığın yatışması, Padişahın hoşnutluğunu kazanarak kaybedilen itibarın yeniden sağlanması hedeflenmekte, iki tarafı da memnun edecek orta bir yol bulunması için uğraşılmaktaydı.⁴⁰⁴ Ancak Canning, Londra hükümetinin bu anlayışını tasvip etmeyip Lord Aberdeen'e gönderdiği mektupta, Poros'ta Fransız hükümetinin bilgisi dahilinde General Gullimenot ile Yunan sınırı konusunda mutabık kaldıklarını, İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunanistan sınırları konusunda mutabık kalırlarsa problemin çözümünün kolaylaşacağını, aksi takdirde İngiltere hükümetinin Yunanistan için en dar sınırlardan yana tavır takındığı için üç devlet arasında bir uzlaşmazlık olacağını açık olduğunu belirtmiş ve Poros'ta kendi çabalarının boşa çıkacağından yakınmıştır.⁴⁰⁵

Canning, hükümetinin görüşlerine muhalefet ederken İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunan Devleti'nin kurulması doğrultusundaki faaliyetlerine bir yenisini daha eklediler ve 22 Mart 1829'da, Londra'da bulunan elçileri aracılığıyla, bir protokol daha imzaladılar. Bu protokole göre, kurulacak olan yeni devlet, Osmanlı Devleti'ne sadece her yıl ödeyeceği bir milyon beş yüz bin kuruşluk vergi ile bağlı bir krallık olacak ve başına bir Hıristiyan prens getirilecekti. Ancak bu prens, İngiltere, Fransa ve Rusya hükümdar ailelerinden herhangi birine mensup olmayacaktı. Yine bu görüşmelerde, kurulacak olan Yunan Devleti'nin sınırları ile ilgili üç devlet

⁴⁰⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 482-483; Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 82.

⁴⁰⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 486.

arasındaki anlaşmazlıklar giderilmiş, İngiltere'nin isteğinin aksine, kuzey sınırı Mora Yarımadası'nın dışına taşmış, Arto-Volo hattı sınır olarak kabul edilmişti. Ayrıca kuzeye doğru kolay geçit vermeyen bu bölgenin sınır olarak belirlenmesi, Yunanistan'ın güvenliği için gerekli sayılmıştı.⁴⁰⁶

Bu durumda Canning, İstanbul'a gidecek bile olsa, Poros Konferansı'nda kabul ettikleri şartları değil, hükümetinin 22 Mart protokolü ile öngördüğü şartları yerine getirmesi gerekecekti. Şahsi fikrini beyan etmeyecek, tarafsız bir tutumla Fransız ve Rus meslektaşını ikna etmeye çalışacak ve Babıali ile Yunan meselesinde bir orta yol bulunması için müzakerelerde bulunacaktı. Ancak bu talimatları yerine getirmeye niyeti yoktu. Çünkü Canning, Poros Konferansı'nda aldıkları kararları uygulamaya kararlıydı.

21 Şubat'ta Canning'in gönderdiği mektuptan Poros kararlarında ısrarcı olduğunu anlayan Aberdeen'in 28 Mart'ta cevaben gönderdiği mektubunda, üç devlet arasında Yunan sınırı konusunda ortak bir noktaya varılmış olmadığını ve Poros'ta belirlenen şartların İngiltere hükümeti açısından elverişli olmadığını belirtilerek İstanbul hükümetine Poros kararlarını kabul ettirme konusunda ısrarı sebebiyle bu muhalefetini şartlı istifa olarak kabul ettiğini bildirdi. Ardından Canning'in görüşlerini yerine getirmek istediğini, fakat o sırada Napoli'de bulunan Canning'den cevap beklemek uzun zamana mal olacağından ve işleri geciktirmek istemediğinden dolayı, acil olarak kardeşi Robert Gordon'u Napoli üzerinden İstanbul'a göndereceğini bildirdi.⁴⁰⁷

11 Nisan'da Canning'in cevaben yazdığı mektupta, hükümeti ile görüş ayrılığı içinde olduğunu belirtip, *"Bu yüzden ben kani oldum ki, hükümetin görüşleri doğrultusunda yürütülecek müzakereleri benden başkası yaparsa daha başarılı olur. Herhangi birinin elinde de yürütülmesinde başarılı olunabileceği şüpheli, fakat senin kardeşin buraya geldiğinde Türkiye'ye dair deneyimlerim doğrultusunda elimden geleni yapabilirim."*⁴⁰⁸ diyerek hükümetinin talimatlarını yerine getiremeyeceğini ifade etmiş oldu.

⁴⁰⁶ Meral Bayrak, *a. g. m.*, s. 82.

⁴⁰⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 487-488.

⁴⁰⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 489.

Canning Poros'ta elde ettikleri neticenin Babıali'ye bildirilmesinden yana, Aberdeen ise bu şartların Babıali'ye dayatılmasının gereksiz olduğu kanaatindeydi. Londra hükümeti ile aralarında görüş ayrılığının olması üzerine Canning, Nisan 1829'da büyükelçilik görevinden istifasını sundu. İstifasının kabulüyle İstanbul'da gerçekleşecek olan müzakereler için yerine, Aberdeen'in kardeşi Robert Gordon atandı.⁴⁰⁹

Böylece Canning'in büyükelçilik memuriyeti geçici bir süreliğine sona ermiş oldu ve İngiltere'de parlamento hayatına atıldı. Fransa ve Rusya elçisi ile birlikte konferans için Poros'ta bulunduğu sırada resmen İstanbul Büyükelçisi iken 1828 yılı ilkbaharında Old Sarum temsilcisi olarak parlamentoya seçilmişti. Aberdeen ile anlaşmazlığa düşmesi üzerine de hariciyedeki görevini bırakıp parlamento hayatına atıldı. 1831 yılında Stockbridge temsilcisi seçildi.⁴¹⁰ Bu arada diplomatik görevler de üstlendi. 1832 yılında Yunanistan sınırının tespiti meselesini görüşmek için İstanbul'a gönderilecektir.

⁴⁰⁹ BOA, A. TŞF. d., nr. 362, s. 2; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 124-125.

⁴¹⁰ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, C. 2, s. 2, 10; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 125, 141, 143.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZEL BİR GÖREVLE İSTANBUL'DA

A. YUNANİSTAN SINIRININ BELİRLENMESİ

1. Canning'in İstanbul'a Görevlendirilmesi

İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri 22 Mart 1829 tarihinde Londra'da bir protokol imzalamışlar ve bu protokol ile Osmanlı Devleti'ne sadece vergi ile bağlı bir Yunanistan oluşturmaya çalışmışlardır. Bu sebeple Canning ile Londra hükümeti arasında yaşanan anlaşmazlık dolayısıyla Canning büyükelçilik görevinden istifa etmek zorunda kalmış ve yerine İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Aberdeen'in kardeşi Robert Gordon atanmıştır. Canning'in yerine büyükelçi olarak tayin edilen Robert Gordon, 20 Haziran 1829'da Fransız Elçisi Guillomont ile birlikte İstanbul'a geldi.⁴¹¹ İngiltere Kralı, Robert Gordon ile birlikte, Canning'in İstanbul'u terk etmesi ve görevine son verilmesinin Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki eski dostluğa hanel getirmedigini beyan ederek Canning'in yerine yeni bir elçi tayin edildiğine dair resmî namesini göndermiştir.⁴¹²

İstanbul'da bulunan İngiltere Elçisi Robert Gordon ile Fransız elçisi General Guillemint, 22 Mart 1829 tarihli protokolü Babıali'ye sundular.⁴¹³ Fakat Babıali, belirlenen sınırları çok geniş buldu. İngiltere'nin de Yunanistan sınırının daraltılması taraftarı olduğunu bildiği için belirlenen sınırları kabul etmemekte diretti. Bu protokol Yunanistan'a da sunuldu. Fakat Yunanistan da sınırları çok küçük bulduğu için kabul etmedi.⁴¹⁴

⁴¹¹ BOA, HAT, 713/34073. Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 2, s. 322. Robert Gordon'un Çanakkale Boğazı'na vardığı haberi İstanbul'a ulaşınca mihmandar olarak Sol Kolağası Avni Bey tayin edildi. Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 1, s. 80; HAT, 887/39192. Bkz: Yunan hududunun tayini ve Yunanistan'da geçerli olacak hükümet sistemin Babıali tarafından kabulünün sağlanması için görevlendirilmiş olan Robert Gordon ile Petersburg'ta olan İngiltere elçisi, birlikte gayret ederek Osmanlı Devleti ile Rusya arasında barışın sağlanmasına vesile olabileceği hakkında bkz: BOA, HAT, 938/40526 A.

⁴¹² BOA, HAT, 630/31117; HAT, 1125/44985.

⁴¹³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 493.

⁴¹⁴ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 185.

Osmanlı Devleti, Yunanistan lehine Avrupa devletlerinin iç işlerine müdahale etmelerini her seferinde geri çevirmesine rağmen, 1828 baharından beri devam eden Osmanlı-Rus Savaşı gelişmeleri Osmanlı Devleti'ni bu protokolü kabul etmeye mecbur bırakmıştır. 15 Ağustos'ta Babıali, Londra Antlaşması şartlarını, kabul ettiğini ve icrası için Londra'da her ne karar alındıysa tamamen kabul edeceğini Fransa ve İngiltere elçilerine bildirdi.⁴¹⁵ Nitekim Rusya'nın baskısıyla bu kararların kabul edilmiş olması, Rum sorununda, Rusya'nın ön plana çıkmasına neden oldu. Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaş hali 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması'yla sona ererken, antlaşmanın onuncu maddesiyle de Osmanlı Devleti, Yunanistan hakkında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Londra'da yapılmış olan 6 Temmuz 1827 tarihli antlaşmayı ve bunun tatbikine dair 22 Mart 1829 tarihli anlaşmayı kabul ediyordu. Yunanistan hakkındaki düzenin tatbik edilmesi için de, antlaşmanın tasdikli nüshalarının mübadelesinden sonra İngiltere, Fransa ve Rusya temsilcileriyle birlikte çalışmak üzere murahhaslar tayin edecekti.⁴¹⁶

Bununla birlikte Edirne Antlaşması ile Rusya, Balkanlar'da etkisini giderek artırmaya başladı. Böylece Rumlar arasında, bağımsızlıklarını elde etmelerinde en çok Rusya'nın katkısı olduğu düşüncesi hakim oldu. Bunun üzerine İngiltere, Rusya'nın Rum meselesinde ön plana çıkmasından duyduğu endişe ile harekete geçmiş ve müstakil bir Yunan devletinin kurulması için, Fransa ile anlaşmıştır. Böylece İngiltere, Rum meselesini Edirne Antlaşması'ndan ayırarak kurulacak olan Yunan Devleti üzerindeki etkisini artırmak istemiştir.⁴¹⁷

Ancak Yunan sorununda Rusya ön safa geçmişti. Bu durum ise İngiltere'yi tedirgin hale getirdi. Edirne Antlaşması hükümlerinden İngiltere haberdar olunca, Osmanlı Devleti'nin geleceğinden şüphelenmeye başladı. Bu sebeple Osmanlı Devleti idaresi altında bir Yunanistan'ı uygun görmeyerek, tamamen bağımsız olmasını istedi. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya Londra'da 3 Şubat 1830'da

⁴¹⁵ BOA, HAT, 1046/43204 D; HAT, 1046/43204 C; Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", *A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1-2, Ankara 1951, s. 119.

⁴¹⁶ Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı koyamayacak durumda olmasından dolayı mütareke yapılması için müzakereler başlamış ve sonuçta 14 Eylül 1828 tarihinde Edirne Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma 16 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca tazminata dair 4 maddelik senet ile Eflak-Boğdan'a dair ayrı bir senetten oluşmaktadır. Bkz: *Muahadat Mecmuası*. C. 4, s. 70-87; Nihat Erim, *a. g. e.*, s. 275-292; Şerafettin Turan, *a. g. m.*, s. 135-142.

⁴¹⁷ İdris Bayram, *a. g. t.*, s. 151.

yeni bir protokol imzaladılar. Bu protokol artık Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlılığından söz etmeyip, doğrudan doğruya Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul ediyordu. Bununla birlikte, Yunanistan'ın sınırı 22 Mart Protokolü'ne göre biraz daha daralıyordu. Kuzey sınırı, Volo-Arto hattının güneyine indirilerek sınır Lamia Körfezi-Sperchios-Aspropotama hattı oluyordu. Sınırların daraltılmasını özellikle İngiltere istemişti. 3 Şubat günü imzalan diğer bir protokolle 22 Mart 1829 Protokolü'nde öngörüldüğü gibi Yunan Krallığı'na Saxe-Cobourg ailesinden Prens Leopold'un getirilmesine karar verildi. Fakat Prens Leopold, Yunanistan sınırlarının genişletilmesi karşılığında bu görevi kabul edebileceğini bildirdi. Ancak protokolü imzalayan devletler bu şartı kabul etmeyince, Leopold da Yunanistan Krallığı'nı reddetti.⁴¹⁸

3 Şubat tarihli protokol hükümleri ve yeni Yunanistan haritası bir nota halinde İstanbul'da bulunan üç devlet elçisi tarafından Babıali'ye sunuldu. 2 Nisan 1830'da Bebek Köşkü, akabinde Reisülküttap Pertev Efendi'nin hanesinde yapılan mükalemeler neticesinde, üç devlet tarafından yapılan tekliflerin kabul edilmesine karar verildi.⁴¹⁹

Yunanistan bu sırada karışıklık içinde bulunmaktaydı. 1827 yılından beri Yunanistan'ı bir diktatör gibi yöneten Capodistrias, 1831 Ekimi'nde öldürüldü. Yerine geçecek hiç kimse bulunamadığından ülkede bir iç savaş bile çıktı. Bu olaydan sonra Yunanistan bir süre karışıklık içinde kaldı.⁴²⁰ Vaziyet bu haldeyken Canning, İstanbul'a gitme hazırlığı yapmaktaydı.

Canning'in Yunanistan konusunda anlaşmazlık yaşadığı Lord Aberdeen'in görevinin sona ermesinden sonra, 1830 yılında Dışişleri Bakanlığı'na Palmerston getirildi.⁴²¹ Lord Aberdeen, Yunanistan'ın sınırlarının genişletilmesine karşı çıkarken, Palmerston buna ses çıkarmadı, hatta bakanlığının ilk yıllarında Osmanlı

⁴¹⁸ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 185-186. Leopold'un bu teklifi geri çevirmesinde 1828 yılından beri Yunan yönetimini başkan olarak elinde bulunduran Capodistrias'ın entrikaları etkili olmuştur. Bkz: M. Murat Hatipoğlu, *a. g. e.*, s. 26.

⁴¹⁹ 3 Şubat 1830 tarihli Protokol hükümleri ve bu hükümleri Babıali'nin kabul ettiğine dair bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, s. 323-325.

⁴²⁰ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 186.

⁴²¹ 1832 yılında Dışişleri Bakanı olan Palmerston'un hayatı ve İngiliz dış siyasetindeki rolü hakkında geniş bilgi için bkz: Şinasi Zihni Devrin, *İngiltere'nin Harici Siyaseti*, İstanbul 1939.

Devleti ve Yunan meselelerine karşı ilgisiz davrandı.⁴²² Bununla birlikte, Rusya Yunan meselesinde etkin bir pozisyona geldiğinden bunun önüne geçmek gerekirdi. Bu sebeple İngiltere, Yunanistan lehine sınır değişikliği yapılmasını önerdi ve bu teklif, Rusya ve Fransa tarafından mülhaza edilerek hudut konusunda son düzenlemenin yapılmasına karar verildi.⁴²³ Buna göre, Lord Palmerston, Canning'e özel görevli olarak İstanbul'a gitmesini önerdi. Canning'in niyeti ve görevi yeni Yunanistan'ın sınırlarının, Poros Konferansı'nda kararlaştırıldığı şekilde genişletilmesini sağlamak ve bunun için Sultan Mahmud'u ikna etmektir.⁴²⁴

İngiltere Kralı, 19 Ekim 1831 tarihinde II. Mahmud'a gönderdiği mektubunda, Robert Gordon'un rahatsızlığı nedeniyle İstanbul'dan ayrılmak zorunda olduğunu ve yerine iki devlet arasındaki ittifadı sağlamlaştırmak ve problemleri tarafların menfaatlerine göre halletmek için büyükelçilik ve özel memuriyetle Canning'in tayin edildiğini bildirmiştir.⁴²⁵ Babıali, Robert Gordon'un yerine Canning'in atanacağını haber aldıktan hemen sonra Prusya elçisi Babıali'ye gelerek Canning'in Yunan sınırını genişletmek amacıyla görevlendirildiğini bildirmiştir. Ancak Babıali Canning'in gelişini, Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine hizmet edecek ifadeleri olabileceği düşüncesiyle memnurlukla karşılamıştır. Prusya elçisi Canning'in gelişi ve Yunan sınırının değiştirilmesi ile ilgili Babıali'nin görüşlerinin ne olacağı ve Canning ile yapacakları müzakereler hakkında kendisinin de haberdar edilmesini rica etmiştir. Ancak Padişah ve Babıali, Prusya elçisinin Rusya tarafından gönderilmiş olabileceği ihtimaline karşı temkinli yaklaşarak Osmanlı Devleti'nin niyetini ve Canning ile yapılacak müzakereleri ifşa etmemeye karar vermiştir. Çünkü Canning'in gelişiyse Babıali'nin memnuniyet duymasından Rusya bir hüküm çıkarabilirdi. Babıali farkındadır ki her ne kadar üç devlet; İngiltere, Fransa ve Rusya birbirleriyle Londra'da düzenledikleri konferanslarda uzlaşma içinde olsalar da, kendilerine karşı bir itimatsızlıkları var ve her biri Yunan meselesinde ön safa geçmeye ve meseleyi kendi menfaatlerine uygun halletmeye çalışmaktadırlar. Bu durumda Canning'in Babıali ile yapacağı görüşmelerden Rusya rahatsızlık

⁴²² Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s. 195.

⁴²³ Ahmed Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 754.

⁴²⁴ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 493.

⁴²⁵ BOA, A. DVNS.NMH. d., nr. 11, s. 102; HAT, 1181/46659.

duyacağından dolayı durumdan istifade edilmesi için gerekli tedbirler alınmasının uygun olacağına ve Canning ile yapılacak müzakerelerin mahrem tutulmasına karar verilmiştir.⁴²⁶

2. Huzura Kabulü ve İzlenimleri

İstanbul'a gitmek üzere yola koyulan Canning, Aralık ayında Napoli ve Korfu üzerinden Yunanistan'a vardı. Burada Yunan halkı tarafından büyük bir heyecanla ve vatanlarının kurtarıcısı olarak karşılandı.⁴²⁷ Bununla birlikte Yunanistan bir iç harbin içindeydi. Devlet başkanı John Capodistrias'ın 1831 yılında ölümünden sonra yerine kardeşi Agostino Capodistrias geçti. Yeni lider de iç karışıklığı sona erdiremedi. Hatta onun Rusya'ya meyletmesi huzursuzluğu daha da arttırdı. Bu duruma bir çare olarak konunun Londra'da düzenlenecek konferansta görüşülmesi için Canning, Palmerston'a 28 Aralık'ta bir muhtıra gönderdi.⁴²⁸ Sonuçta üç devlet, 13 Şubat 1832'de Londra'da imzaladıkları yeni bir protokolle Yunanistan Krallığı'na Bavyera Kralı Louis'in oğlu Prens Otto'yu getirdiler.⁴²⁹

Canning'in İstanbul'a yaklaşmakta olduğu haberi alınınca, Boğaz'dan geçerken zorluk çıkarılmaması için boğaz muhafızına tembihlerde bulunuldu ve bir mihmandar tayin edilmesi düşünüldü. Fakat Canning'in İstanbul'a çok yaklaştığı ve mihmandar tarafından karşılanacak vakit olmadığı Serasker Hüsrev Paşa'dan öğrenilince durum Tercüman Şaber'e bildirildi. Şaber'in *vakia vakit yoktur ve iktiza dahi etmez ve bu ifadeniz mihmandar memur buyrulmuş derecesinde İngiltere devletini minnettar edecektir* şeklinde cevap vermesi üzerine, mihmandar tayininden vazgeçilmiş ise de daha sonra tercüman riyasete gelip Canning'in geciktiğini bu sebeple mihmandar tayin edilmesini rica etmiştir.⁴³⁰ Bu talep üzerine Miralay Mehmed Bey mihmandar tayin edildi. Silivri üzerinden mihmandar eşliğinde 28 Ocak 1832'de İstanbul'a vardı.⁴³¹ Canning İstanbul'a geldikten hemen sonra, gayr-i resmi olarak, tercümanı Pizani öncelikle Reis Efendi'nin hanesine ve sonra

⁴²⁶ BOA, HAT 1207/47316.

⁴²⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 495.

⁴²⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 495-498.

⁴²⁹ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 186.

⁴³⁰ BOA, HAT 1176/46454.

⁴³¹ BOA, HAT, 1179/46572; A. TŞF. d., nr. 363, s. 57; Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 504.

Babıali'ye gelerek Canning'in sadece büyük elçilik görevinin olmadığını, aynı zamanda özel bir görevinin de bulunduğunu ifade ederek, söyleyecek bazı sözleri olduğunu bu sebeple padişahın huzuruna kabulünün hayırlı olacağını beyan etmiştir. Pizani devamla Canning'in tavırlarını güzel bulduğunu ve hatta kendisinin *benim Devlet-i aliyye'ye hayırdan gayri fikrim yoktur* dediğini ifade etmiştir.⁴³²

Bundan sonra Canning, tercümanı Şaber aracılığıyla hükümeti tarafından kendisine verilen memuriyetinin hayırlı bir iş olduğu ve ertelenmesinin uygun olmadığını beyan ederek en kısa zamanda Babıali'ye kabul, ardından Padişahın huzuruna çıkmak emelinde olduğunu ve elçilere verilmekte olan hediyelerin kendisine de takdim edilmesini talep etmiştir. Ancak Canning'in İstanbul'a varması Ramazan ayına denk geldiği için kabul töreninin bayramdan sonra yapılması uygun görülmüştür. Buna karşılık Şaber, İngiliz elçisinin görevinin hayırlı bir iş olması cihetiyle ertelenmemesini ve hediye takdim edilmesi de Canning'in büyükelçilikten başka devletlerarasında kararlaştırılmış önemli bir görevi olmasından dolayı diğer devletler tarafından iyi karşılanacağını ve Canning'in İstanbul'daki çalışmalarının iki devlet arasındaki ilişkileri de iyileştireceğini söyleyerek ısrar etmiştir. Bunun üzerine kabul törenlerinin acilen gerçekleştirilmesini isteyen Canning'in haşin yaratılışlı bir insan olduğu bilindiğinden, maslahata zarar vereceği düşüncesiyle Ramazan ayında Babıali'ye gelmesine müsaade edildi. Ancak kendisine bayramdan sonra Padişah huzuruna kabul edilebileceği bildirildi. Ayrıca hediye takdim edilmesine karar verildi.⁴³³ Bunun üzerine yeni gelen elçinin hatırını sormak ve hediye takdim etmek amacıyla İngiliz sefaret binasına bir memur gönderilmiştir. Kendisine takdim edilen hediyelerden çok memnun olduğunu belirten Canning, memur olduğu işin kolaylıkla müzakere edilip sonuçlanması için Reis Efendi de gayret gösterdiği takdirde daha da memnuniyetine sebep olacağına şüphe olmadığını belirtmiştir.⁴³⁴

Gayr-i resmi olarak teklifsizce Babıali'ye tercümanını gönderip mülakat etmesi gerektiğini bildirmesinden sonra kendisine randevu verilmesi üzerine Ramazan ayının beşinci günü Babıali'ye gelip Reisülküttap Akif Efendi ile görüşmüş, kendisine çeşitli hediyeler ikram edilerek adet olduğu üzere elçi kabul

⁴³² BOA, HAT, 1179/46572.

⁴³³ BOA, HAT, 1178/46517.

⁴³⁴ BOA, HAT, 1181/46658.

töreni icra edilmişti.⁴³⁵ Padişahın huzuruna ise bayramdan sonra çıkmıştır. Çırağan Sarayı'nda bulunan Padişahın huzuruna giderek itimadnamesini takdim etti. Sultan Mahmud, elçiye çeşitli hediyeler sundu.⁴³⁶ Canning, Padişah huzuruna kabul edildiğinde eski adetlerin terk edildiğini, kabul töreni seremonisinin farklılaştığını ve geliştiğini görüp şaşırıldı. Saraya girerken görevli muhafızlar ilk defa elçilere esas duruşa geçmişlerdi. Sultan Mahmud, eskiden olduğu gibi alışlagelmiş ifadeler kullanmak yerine arkadaşça sohbet etti. Canning'den başka elçilik personeline de iltifat gösterildi. Karşılama töreninden memnun kalan Canning'e göre, bunlar daha önce şahit olunmuş tavırlar değildi ve İngiliz elçilik erkânının bu şekilde karşılanması İstanbul'da eski İngiliz dostluk ve samimiyetinin yeniden canlanması ve İngiliz nüfuzunun artmasının kanıtıydı.⁴³⁷

3. İstanbul Konvansiyonu (21 Temmuz 1832)

Canning'in görevi Yunan sınırının genişletilmesini Babıali'ye kabul ettirmektir. Masa başında pazarlık yaparak toprak terk etmek Osmanlı Devlet anlayışına terstir. Fakat Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, önce 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi ve ardından kendine bağlı bir valisinin merkezi yönetime karşı ayaklanması, hükümeti taviz vermek zorunda bıraktı. Bu sebeple meselenin bir an önce hallini düşünen Babıali, İngiliz elçisinin İstanbul'a gelişini Karlıeli'nin Yunanlılara bırakılması hususunda görüşmelerde bulunacağı yönünde mülhaza etmekteydi. Maksadının tam olarak anlaşılması için Rusya ve Fransa elçileri ile birlikte Babıali'de acil olarak mülakat yapılmasını uygun gördü.⁴³⁸

Bir sonraki konuda bahsedileceği üzere, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı Canning'e Padişahı ikna etmek için istediği fırsatı vermiş oldu. Canning'in stratejisi kendi karakterinden taviz vermeksizin ve hükümetini riske atmaksızın Mehmet Ali'ye karşı İngiltere'den Babıali'ye yapılacak yardım konusunda Padişahın dikkatini çekmektir. Fakat bunun için resmi iletişim yollarını kullanmak istemedi. Canning'in niyeti Sultan Mahmud ile gizli bir iletişim yolu bulmaktır. Bu iletişimi

⁴³⁵ BOA, A. TŞF. d., nr. 362, s. 27.

⁴³⁶ Ahmed Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 2-3, s. 665-666.

⁴³⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 504-505.

⁴³⁸ BOA, HAT, 845/37959.

sağlamak için Stefanaki Vogorides adında Fenerli bir Rum'u kullandı. Canning onun sarayla bağlantısı olduğunu bilmekteydi. Gizliliği sağlamak açısından gece vakti Stefanaki'nin Haliç civarındaki evinde bir görüşme yaptı. Stefanaki, Canning lehine çalışmaya söz verdi. Görüşmeden sonra Canning, onun desteği ile güvenli bir iletişim sağlanabileceğine inandı.⁴³⁹ Gizliliğe önem vermekle birlikte aynı zamanda Babıali ile iletişimde gecikmeler yaşanmaması ve kolaylıkla, resmi prosedürlere gerek kalmadan, doğrudan temasa geçebilmek amacıyla da böyle bir yolu denemiştir. Nitekim elçilik doktoru MacGuffog'a gönderdiği mektuptan, niyetinin Babıali ile kolaylıkla ve gecikme olmaksızın görüşme olanağı sağlamaya çalışmak olduğunu anlıyoruz.⁴⁴⁰ Canning, MacGuffog'u, Stefanaki ile iletişimi sağlamada sürekli gizli görüşmelerinden şüphelenilmemesi için aracı olarak kullandı.⁴⁴¹

Canning, Sultan Mahmud'la gizli olarak müzakerelere devam ederken, aynı zamanda Rus ve Fransız elçiler ile birlikte, Babıali ile resmi görüşmelerini de sürdürmekteydi. Canning iki taraflı görüşmelerini sürdürürken, sınır konusundaki taleplerini de kabul ettirebilmek ve bir anlaşmaya varmak için önce nazırların rızasını elde etmesi gerekiyordu. Ancak Babıali bir anlaşma imzalamayı reddetmekteydi. Bununla birlikte Canning, Babıali'yi ikna etmek için her yolu denemekteydi. Babıali'nin şartları kabul etmesi için sınırın Arto-Volo hattında sona ermesi dışında

⁴³⁹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 506-507; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 134-135.

⁴⁴⁰ Canning, 1842-1858 yılları arasında İstanbul Büyükelçiliği yaptığı sırada Osmanlı Devleti'nde güçlü bir nüfuzla sahip olup Türk reform hareketlerinde itici güç olarak önemli bir rol oynamıştır. Canning'in belirtilen tarihler arasında İstanbul'daki faaliyetleri hakkında bkz: Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 80-324. Canning'in, 30 Mart 1832 tarihinde MacGuffog'a göndermiş olduğu mektupta, Osmanlı Devleti'nde yapılması gerektiğini düşündüğü devrimlerden ilk defa bahsetmektedir. Bu mektupta, Babıali ile haberleşmede gecikmelerin yaşandığını ve bu gecikmelerin zarar verici olduğunu belirttikten sonra "*Ben Babıali'nin şimdiki sistemini ilerletmesini ve kendi gücünü sağlamlaştırmasını ve Hıristiyan vatandaşlarının mutluluğunu görmek isterim. Bu sebeple Babıali ile bir anlaşmaya varmak için zaman kazanma ve kolay iletişime geçme konusunda endişeliyim. Avrupa medeniyeti ile tam bütünleşmiş bir durumda ve bağımsızlığını korumak için ülkenin tüm güçlerinin desteğini elde etmesini, Avrupa konseyinde onun hak ettiği yeri almasını, kişi ve kamu haklarının güvenliğinin sağlanabilmesi için askeri ve mali sistemini düzenlemesini isterim. Mısır ile süren savaşta gücünü boşa harcadığı, en sadık dostlarının önerilerine kulak asmayarak onları dışladığı, yenilik tedbirlerini rağbet göremeyecek tarzda yaparak yurt dışında yeterli güven ve sempati edinmediği yerde, tam bir disiplin ile hareket ettiği takdirde işlerin nasıl yoluna gireceğini ona bildirmeniz isterim. Yeniçerileri tekrar canlandırmak, eski zamanların kıyafetlerine devam etmek ve Yunanistan'ın yeniden kurulmasını istemek onun için daha iyi olabilir. Seçim fanatiklik ve disiplin ararsındadır. Burada orta yol yoktur.*" şeklinde açıklama yaparak Osmanlı Devleti ile ilgili düşüncelerini, aynı zamanda tasarılarını açıklamış oldu. Bkz: Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 507-508.

⁴⁴¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 507.

bazı tavizler vermek zorunda kaldı. O sırada Sadrazam Arnavutluk'ta bulunmaktaydı. Babıali'nin Sadrazamın Arnavutluk'ta olmasını müzakereleri sürekli ertelemek için bir bahane olarak kullanabileceğini düşünerek, Palmerston'dan onay olarak son kararı elde etmek için Sadrazamın karargahına güvenilir bir görevli dahi gönderdi.⁴⁴² Canning bu şekilde nazırların ve Sultan'ın onayını aldıktan sonra, İstanbul'daki meslektaşlarını da, müzakerelere son şeklini vermek üzere bir toplantı yapılmasına ikna etti. Yunanlıların hâmisi olan İngiltere, Fransa ve Rusya Mayıs 1832'de Yunanistan'a son şeklini vermek amacıyla bir araya geldiler. Canning, antlaşmanın imzalanmasını hızlandırmak için toplantı halindeyken Rus ve Fransız temsilcilerine bir oyun oynadı: Stefanaki Vogorides aracılığıyla ayarladığı bir haberci saraydan gelerek Sultan'ın, konferansa katılan bütün devletlerin memnunlukla karşılanması gerektiği Arto-Volo Hattı'na göre bir antlaşma yapmalarını arzuladığını bildirdi. Böylelikle bir an önce Rus ve Fransız elçileri ile antlaşmaya varılmasını hızlandırdı. Bu sayede antlaşma metni son şeklini almış oldu ve 21 Temmuz günü resmi olarak antlaşmanın imzalanması günü olarak belirlendi.⁴⁴³

Üç büyük devlet, Yunanistan adına Osmanlı Devleti ile İstanbul'da son antlaşmaları doğrultusunda görüşmelere başladılar. Tarabya ile Yeniköy arasında bulunan Kalender Köşkü'nde 21 Temmuz 1832 tarihinde sabah saat 10.00'da toplantıya başlandı. Müzakerelerde Osmanlı Devleti'ni Süleyman Necib Efendi,⁴⁴⁴ İngiltere'yi Canning, Rusya'yı M. Buteniev (Apolinyer Pontiyef) ve Fransa'yı M. de Varennes (Jan Edvar Baron Borinyo de Varen) temsil etmekteydi.⁴⁴⁵ Müzakereler sırasında öncelikle Süleyman Necib Efendi Yunanlılar için belirlenen sınırlara muhalefet etmesi üzerine ufak tavizler verildi. Fakat yine kararlara muhalefet edince bu kez üç devlet elçisi taviz vermeme konusunda direndi. Bunun üzerine Türk temsilci, "*böyle bir antlaşmaya imzayı atmaktansa sağ elimi kesmeyi tercih ederim.*" diyerek anlaşma şartlarına itiraz ettiyse de aralıksız on altı saat süren müzakerelerden sonra İstanbul Konvansiyonu olarak tarihe geçen antlaşma

⁴⁴² Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 508-509; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 137.

⁴⁴³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 510-511; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 137.

⁴⁴⁴ Süleyman Necib Efendi 1829 yılında sefarette görevli olarak Petersburg'a gitti. Dönüşünün ardından reisülküttap olup 13 Nisan 1832 yılında azledildi ve Kasım 1832 yılında vefat etti. Bkz: Mehmet Süreyya, *a. g. e.*, C. 5, s. 1541.

⁴⁴⁵ Ahmed Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 841.

imzalandı.⁴⁴⁶ Böylece bu müzakereler sırasında Canning, Yunanistan'ın kuzey sınırının 3 Şubat 1830 tarihli protokolde kabul edilen Lamia Körfezi-Sperchios-Aspropotama hattından Arto-Volo hattına kadar genişletilmesini 12 milyon Frank mukabilinde Babıali'ye kabul ettirmiş oldu.⁴⁴⁷ Yine aynı gün Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın kendi iç güvenliğinin gerektirdiği kadar silahlı kuvvete sahip olmasını ve Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olduğu devletlerle işbirliği yapmamasını istemiş ise de, devletler kendi aralarında yaptıkları görüşmelerde, bu istekleri Yunanistan'ın bağımsızlığına aykırı gördüklerinden reddetmişlerdir.⁴⁴⁸

Canning Rusya, Fransa ve Osmanlı Devleti memurlarıyla yaptığı müzakereler neticesinde kararlaştırılan ve düzenlenen senet gereğince, kesin hudut işinin halledilmesi ile Kaniçeli Hüseyin Bey tayin edildi. Görevini tamamlayan Canning, bundan sonra acele ile ülkesine dönmek için hazırlıklara başladı.⁴⁴⁹ Ancak, İstanbul'dan ayrılışına değinmeden önce, Yunanlılar lehine taleplerini kabul ettirebilmek için bir koz olarak kullandığı Mehmet Ali Paşa isyanı ile ilgili Canning'in Babıali nezdinde girişimleri ve vaatleri hakkında bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

B. MEHMET ALİ PAŞA İSYANI VE STRATFORD CANNİNG

Canning görevini tamamlayıp İstanbul'dan dönüş hazırlıkları yaptığı sırada, Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın yönetime karşı başkaldırısı ile meşgul olmaktaydı. Osmanlı Devleti isyanla mücadele edebilecek durumda değildi. Çünkü 1826 yılında yeniçeri ocağı kaldırılmış ve yerine yeni bir ordu kurulmuştu. Yine, donanması da birleşik İngiliz-Fransız-Rus donanması tarafından imha edilmişti. Bu sebeple Babıali, isyanı bastırabilmesi için bir devletin desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu arada Avrupa devletleri de Mısır meselesine yakından ilgi göstermişlerdi. Ancak yardımlarına müracaat edilebilecek sadece iki devlet, İngiltere

⁴⁴⁶ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 510-511; Bilal N. Şimşir, *a. g. e.*, s. XXI; Elçiler arasında görüşülüp karara varılan mukavele metni için bkz: Ahmed Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 841-844.

⁴⁴⁷ Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar (1300-1920 ve Lozan Muahedesi 23 Temmuz 1923)*, İstanbul 1934, s. 159; İdris Bayram, *a. g. t.*, s. 153. Yunan hükümeti tarafından Osmanlı Devleti'ne 22 Milyon Kuruş tazminatın ödendiğine dair bkz: BOA, HAT, 1085/44175.

⁴⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 186.

⁴⁴⁹ Ahmed Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 754.

ve Rusya vardı.⁴⁵⁰ İngiltere ve Rusya'ya göre Osmanlı Devleti'nin yerine kurulacak güçlü bir devlet, onların Akdeniz'deki menfaatlerine set çekebilirdi. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin isyanı bir an önce bastırmasını arzulamaktaydılar. Bu durumda Babıali, bu iki devletin yardımına müracaat edebilirdi. Ancak Rusya'nın eskiden beri Osmanlı toprakları üzerindeki düşmanca emelleri bilindiğinden, öncelikle İngiltere'ye müracaat etmek daha uygun görülebilirdi.⁴⁵¹

Osmanlı Devleti'nin bir desteğe ihtiyaç duyduğunun farkında olan Canning, bu durumdan istifade etme yoluna gitmiştir. Canning'le Babıali arasında Mısır meselesine dair yapılan görüşmeler ve yardım vaadine değinmeden önce Mehmet Ali Paşa isyanından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1. İsyân ve Gelişmeleri

Osmanlı Devleti, Yunan isyanı sorununda kurtulduktan sonra on yıl kadar sürecek Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın merkezi hükümete karşı ayaklanması ile uğraşmıştır.

Mehmet Ali Paşa, Napolyon'un Mısır'ı işgali sırasında Fransız kuvvetlerine karşı mücadele etmek üzere Osmanlı Devleti tarafında Mısır'a gönderilen birliklerin komutanıydı. Mehmet Ali Paşa'nın, Fransız birliklerine karşı yapılan savaşlarda başarılar göstermesi üzerine rütbesi yükseltildi ve Mısır'da nüfuzlu bir pozisyona geldi. Mısır'a hakim olmak isteyen Mehmet Ali Paşa çevirdiği entrikalar sayesinde Mısır'da valileri bertaraf etti. Paşa'nın Mısır'da nüfuzunun gittikçe artması üzerine, 1805 yılında Babıali, Medine'yi zapt eden Vahhabileri itaat altına alması karşılığında Mehmet Ali Paşa'nın Mısır valiliğini onayladı. Mehmet Ali kısa zamanda modern bir ordu oluşturdu.⁴⁵² Mısır'da Kölemenleri ortadan kaldırdı, Hicaz'ı Vahhabilerden

⁴⁵⁰ Avusturya, Mehmet Ali'ye isyancı olarak bakıyor ve Kutsal İttifak'a bağlılığı nedeniyle isyanın bastırılmasını istiyordu. Ancak büyük bir donanmaya sahip olmadığı için Avusturya'dan kuvvetli bir yardım beklenmesi mümkün değildi. Fransa ise Mehmet Ali'nin tarafını tutuyordu. Bu sebeple Mehmet Ali Paşa'ya karşı onun yardımı beklenemezdi. Bkz: Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa'nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa ile Londra'ya Gönderilmesi", *Belleten*, C. VI, S. 23-24, Temmuz-Ekim 1942, Ankara 1995, s. 241.

⁴⁵¹ Şinasi Altundağ, *a. g. m.*, s. 241-242.

⁴⁵² Mehmet Ali Paşa'nın valiliği sırasında Mısır'daki faaliyetleri ve Mısır ekonomisini kalkındırması hakkında bkz: Mehmet Akif Kireççi, "Mehmet Ali Paşa Döneminde (1805-1848) Mısır'da Modernleşme Hareketleri", *Türk Yurdu*, C. 19-20, S. 148-149, Aralık 1999-Ocak 2000, s. 61-67.

temizledi. Mehmet Ali'nin Osmanlı Devleti'ne en büyük hizmeti Yunan ayaklanması sırasında oldu. Oğlu İbrahim Paşa kumandasında büyük bir kuvvet Mora'ya çıkararak Yunan isyanını büyük ölçüde yatıştırdı. Buna mukabil Suriye Valiliğinin kendisine verilmesini talep etti. Ancak bu talep kabul edilmeyerek Babıali tarafından Mehmet Ali'ye Mora ve Girit valiliği vaat edildi.⁴⁵³ Mehmet Ali Paşa isyanının patlak vermesine sebep olan olay da Paşa'nın talep etmiş olduğu valiliklerin kendisine verilmemesi üzerine gerçekleşti.

1820'li yılların sonlarına doğru Mehmet Ali Paşa yeterli derecede güçlenince Sultan'ın emirlerine uymamaya başladı ve aralarındaki gerginlik iyice arttı. Mehmet Ali Paşa'nın ilk itaatsizliği Sultan Mahmud'un askeri yardım talebine olumsuz cevap vermesiyle başladı. Mahmud, Yeniçeri ordusunu 1826 yılında ortadan kaldırdıktan sonra yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun eğitimi için Mehmet Ali Paşa'nın Avrupa tarzında kurmuş olduğu ordusundan destek verilmesini rica etti. Fakat Paşa çeşitli bahaneler ileri sürerek bu talebi reddetti.⁴⁵⁴ İkinci olarak Navarin hadisesinden sonra, yani Yunanlıların istiklallerini kesin olarak kazanınca ve Mehmet Ali Paşa Mora'yı elde edemeyeceğini anlayınca Sultan Mahmud'un emri olmadan İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetlerini müttefik devletlerle yaptığı anlaşma sonucu Mora'dan çekti. İkinci bir itaatsizliğin ardından, 1828-29 Osmanlı-Rus Harbi'nde Mehmet Ali Paşa on iki bin asker göndermeyi taahhüt etmesine rağmen Osmanlı Devleti'ne askeri yardımda bulunmaması üzerine Babıali, bağımsız hareket etmek isteyen valisinin tavırlarından şüphelenmeye başladı.⁴⁵⁵ Girit Valiliğini elde etmesine rağmen, Rusya ile harbi neticelendiren 1829 tarihli Edirne Antlaşması'ndan sonra Mehmet Ali Paşa daha da ileri giderek, kendisine Yunan isyanı sırasında vaat edilen Mora Valiliği yerine Suriye valiliğinin verilmesini istedi. Ancak bu talep kabul edilmedi. Bununla birlikte, Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın güvenliği için mühim gördüğü Suriye valiliğini elde etme konusunda kararlıydı. Babıali, Mehmet Ali'nin hakimiyet alanı ve yetkisini genişletmek

⁴⁵³ Şinasi Altundağ, *a. g. e.*, s. 24-29; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 195-197.

⁴⁵⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1993, s. 82; Butrus Abu-Manneh, "Mehmet Ali Paşa ve Sultan Mahmud II: the Genesis of A Conflict", *Turkish Historical Review*, C. 1, S. 1, 2010, s. 9.

⁴⁵⁵ *Netâyicu'l-Vukû'ât*, C. 4, İstanbul 1327, s. 91; Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi (1831-1841)*, s. 28; Butrus Abu-Manneh, *a. g. m.*, s. 9.

istediğinin farkındaydı. Bu sebeple talepleri reddedildikten sonra bu kez Babıali, Mehmet Ali'den kurtulmaya karar verdi. Kendisine sadece Girit valiliği verildikten sonra Mısır'da bir ayaklanma çıkarılarak Mehmet Ali düşürülecekti. Fakat Mehmet Ali İstanbul'daki casusları vasıtasıyla bu komployu öğrendi ve Suriye üzerine harekete geçmeye karar verdi.

Mehmet Ali Paşa'nın, Suriye üzerine harekete geçmek için bahanesi de vardı. Mısır'ı çok sert bir şekilde yönetiyordu. Bu sebeple 6000 kadar Mısırlı ülkeden kaçıp Suriye'ye gidip Akka'da toplandılar. Mehmet Ali, Akka Valisi Abdullah Paşa'dan bunları iade etmesini istedi. Ancak talebi geri çevrildi. Bunun üzerine Mehmet Ali'nin emriyle İbrahim Paşa komutasında Mısır kuvvetleri Suriye topraklarına girmeye başladılar.⁴⁵⁶

Mehmet Ali'nin Suriye üzerine sefer düzenlemesi için şartlar elverişliydi. Suriye bu sırada merkezi hükümetin zayıflığı dolayısıyla bir takım yarı müstakil ve birbirinin aleyhinde uğraşan gruplara ayrılmıştı. Mehmet Ali Paşa bu muhtelif grupları birbirlerine karşı tahrik ederek kırdırdı ve böylece Suriye'yi büyük ölçüde nüfuzu altına aldı. Suriye'deki karışıklıklar dolayısıyla halk Mehmet Ali'den medet umuyorlardı. Mehmet Ali de propaganda yoluyla Suriyelilere çok şey vaat ediyordu.⁴⁵⁷

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar da Mehmet Ali Paşa için elverişliydi. Merkezi hükümet, Avrupa standartlarında kuvvetli ve düzenli bir orduya sahip Mehmet Ali'ye karşı koyabilecek güçte değildi. Nitekim Osmanlı Devleti Yeniçeri Ocağı'nı yeni kaldırmış, Navarin'de de donanmasını kaybetmişti. Ayrıca 1828-29 Rus Harbi'nden de yeni çıkmıştı.

Avrupa bu sıralar kendi iç meseleleri ile ilgilenmekteydi. Fransa, Belçika ve Lehistan'da isyan ve ihtilaller ile meşgul olmaktadır. İngiltere bile Avrupa'da meydana gelen bu durum sebebiyle doğu meseleleri ile alakadar olamamaktaydı. Bu sebeple isyan sırasında Mehmet Ali'yi engelleyecek herhangi ciddi bir güç yoktu.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 196-198.

⁴⁵⁷ Şinasi Altundağ, *a g. m.*, s. 232.

⁴⁵⁸ Şinasi Altundağ, *a g. m.*, s. 233.

Şartların müsait olması üzerine Mısır kuvvetleri Kasım 1831 tarihinde Suriye üzerine harekete geçmeye başladılar. İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleri, Gazze, Kudüs ve Yafa'yı aldıktan sonra 27 Mayıs 1832'de Akka'yı ele geçirdiler. Babıali, Mehmet Ali'den kuvvetlerini geri çekmesini istediye de, Mehmet Ali kendisine Suriye valiliğinin verilmesinde ısrar etti. Bunun üzerine II. Mahmut, Mehmet Ali'yi asi ilan etti.⁴⁵⁹

Bu arada İbrahim Paşa Suriye'deki ilerlemesine devam etti. 14 Haziran'da Şam, Temmuz başlarında da Halep, Humus ve Hama Mısır kuvvetleri tarafından işgal edildi. Osmanlı Devleti de bu arada Mısır Valisi tayin ettiği Ağa Hüseyin Paşa komutasındaki bir orduyu İbrahim Paşa üzerine yollamıştı. Osmanlı ile Mısır kuvvetleri arasındaki ilk muharebe 29 Temmuz 1832 tarihinde Antakya ile İskenderun arasındaki Belen'de meydana geldi. Osmanlı kuvvetleri bu savaşta büyük bir yenilgiye uğradı. Böylece Suriye tamamen Mehmet Ali'nin kontrolüne geçti ve Anadolu yolu Mısır kuvvetlerine açılmış oldu. Bundan sonra 21 Aralık 1832 tarihinde Osmanlı ve Mısır kuvvetleri arasında meydana gelen Konya muharebesinde Osmanlı kuvvetleri ikinci kez mağlup oldu. Konya muharebesinden sonra bu kez Mısır kuvvetlerine İstanbul yolu açılmış oldu. Nitekim ordu Bursa'ya kadar gelmiş ve Osmanlı Devleti'nin yıkılması söz konusu idi. Fakat Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı ordusuna karşı başarıları Avrupa devletlerini harekete geçirdi ve Mısır meselesi bir Avrupa meselesi haline geldi.⁴⁶⁰

2. Canning'in Babıali'ye Yardım Vaatleri

Osmanlı Devleti, 1820'li yılların sonlarına doğru tamamen eli kolu bağlı duruma gelmişti. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılıp Avrupa tarzında yeni bir ordu kurulmuş olsa da Rusya ile süren savaş dolayısıyla henüz yeterli donanıma ulaşamamıştı. Osmanlı deniz gücü de müttefik ordular tarafından 1827 yılında Navarin'de yok edilmişti. Askeri yetersizliklerin yanı sıra zaten kötü olan mali durum da Rusya'ya harp tazminatı ödemek zorunda bırakılınca daha da kötü bir

⁴⁵⁹ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 198.

⁴⁶⁰ İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetlerinin Osmanlı ordularına karşı hareketleri hakkında tafsilatlı bilgi için bkz: Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı; Mısır Meselesi (1831-1841)*, I. Kısım, TTK, Ankara 1988, s. 53-64; Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 199.

vaziyet aldı. Kısa bir süre içerisinde bu olumsuzlukları yaşayan Osmanlı hükümeti kendine tabi bir valisi olan Mehmet Ali Paşa'nın 1831 yılında isyanı karşısında çaresiz kalmış ve kendi askeri gücüyle bu isyanı bastıramayacağı kanaatine varınca dış desteğe ihtiyaç duymuştur. Avrupa devletleri de Osmanlı Devleti'nin düştüğü bu duruma ilgisiz kalamazlardı. Çünkü öncelikle kendi menfaatlerinin zarar görmesi söz konusuydu. Zaten Mehmet Ali Paşa isyanı, Avrupa devletlerinin çıkarlarının çatıştığı bir bölge dahilinde bulunduğu için, onları da ilgilendiren bir mesele haline gelip Şark Meselesinin bir parçası oldu. Çünkü isyan sadece Mehmet Ali sorunu değil, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve bundan doğacak kritik sorunlardı. Osmanlı toprakları üzerinde İngiltere ve Rusya'nın mücadelesi sürmekteydi. İngiltere Osmanlı Devleti'nin varlığını kendi menfaatleri icabı gerekli görmekteydi. Rusya da Osmanlı hükümetinin yerine geçebilecek ve Fransa'nın desteklediği güçlü bir Mısır valisi istememekteydi. Fransa ise Mehmet Ali Paşa'yı desteklemekteydi. Çünkü Fransa 1830 yılında Cezayir'i işgal etmişti ve bütün Kuzey Afrika topraklarını ele geçirmek istiyordu. Bunun için de Mehmet Ali'den yaralanmayı düşünmüştü.⁴⁶¹

Böyle bir durumda Babıali, İstanbul'u tehdit etmeye başlayan valisine karşı yardımına güvenebileceği tek devlet İngiltere kalıyordu. Babıali İngiltere'den yardım talep etmek için girişimlerde bulunmuş, fakat Londra hükümetinin gerekli desteği vermemesi üzerine Osmanlı Devleti, Rusya'ya yaklaşmak ve ondan yardım talep etmek zorunda kalmıştır.⁴⁶²

Rusya'dan yardım talep etmeden önce Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den yardım istemesinde Canning'in Babıali nezdindeki girişimlerinin önemli bir etkisi olmuştur.

İngiliz diplomatları ile resmi olarak müzakere konusu olan on beş kıta donanma yardımı talebi, ileride bahsedileceği üzere, ilk olarak Osmanlı hükümetinden Canning'e iletildi. Canning, görevini tamamlayıp İstanbul'dan ayrılacağı sırada Sultanın huzuruna çıktığında İngiltere yardımına müracaat Sultan Mahmud tarafından yapıldı. Ancak bu görüşmeden daha önce henüz Mısır orduları

⁴⁶¹ Fahir Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 199-201.

⁴⁶² Reşat Sagay, *19. ve 20. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler*, İstanbul 1972, s. 79.

Osmanlı'ya karşı taarruza başladığı sırada Canning müdahalede bulunmuş, fakat Babiali tarafından reddedilmiştir.⁴⁶³ İsyanın başlangıcında Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya yaklaşmasına ve Rusya'dan yardım talep etmesine engel olmak için Canning'in çaba gösterdiğini Reisülküttap Akif Efendi ile yapmış olduğu mülakattan anlayabiliyoruz. Canning'in Babiali'ye destek olmak ve onun yanında olduğunu göstermesindeki muhtemel maksadı, İstanbul'a özel olarak görevlendirildiği Yunan hududu meselesini kolaylıkla Babiali'ye kabul ettirmek ve Osmanlı Devleti'nin isyan karşısında Rusya'nın desteğine sığınmasına engel olmaktı. Nitekim Mehmet Ali Paşa'nın asi olarak ilan edilmesinden önce, onun isyan edeceğine dair emareler belirmeye başlaması üzerine, neticesinin ne olacağı konusunda Babiali bir hal çaresi aramaya başladığı sırada, Mısır donanmasına zarar vermek için İngiltere'den yardım alınması hususunda Babiali ile gizli olarak müzakerelerde bulunmuştur. Osmanlı ricali, güçlü bir Mehmet Ali Paşa istemeyen Rusya'dan yardım talep edilmesinin faydalı olabileceği ümidiyle Rusya elçisini de bu müzakerelerden haberdar etmeyi düşünmüştür. Ancak Canning bu görüşmelerin gizli kalmasına itina göstermiş ve kesin bir şekilde gizli tutulmasını tenbih etmiştir.⁴⁶⁴

Reis Efendi'nin konağında gerçekleşen bu mülakat sırasında sadece tercüman olarak Stefanaki Vogorides bulunmaktaydı. Canning, İstanbul'da bulunan diğer elçilerden bu görüşmeyi gizlemiştir. Bu görüşme sırasında ilk defa Canning, söze *"ben Devlet-i Aliyye'nin hayr-hâhıyım daima kuvvetli bulunmasını istediğimden ihtâra mecbûrum. Mısır vâlisinin kuvve-i mevcûdesi devletin sâyesindedir. Lâkin kendisi bilmez o sâyeden mahrûm olduğu anda muzmahil olur. Yedinde bulunan berrî ve bahrî askeri tedafü'î idâreye kâfidir. Etraflı uğraşılmak lâzım gelir, mesafesi karadan uzaktır. Anadolu ve Rumeli taraflarına benzemez, tedârikât-ı bahriyesi ziyâdedir. Bu haller saltanat-ı seniyyeyi birtakım masârifât ve tekellüfâta mecbûr edecektir. Devlet-i Aliyye kuvvetli bulunup hazır ve âmâde durması mühimdir. Rusya Devlet-i Aliyye ile musâlih ise de derdest olan teklifâtı musâlahanın devâmına hâlel verir. Devlet daima gâilesiz bulunup kuvvet istihsâliyle meşgul olarak kangı devlet ile ittifak edecek ise bir an evvel bi't-tanzîm işine baksa haberli olur. Şu Mısır maddesi Devlet-i Aliyye'nin şaniyla bitse Yunan mes'elesine de bir karar verilse*

⁴⁶³ Kamil Paşa, *a. g. e.*, s. 135.

⁴⁶⁴ Ahmet Lütfî Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 728.

gaileleri bertaraf olup tanzimât-ı dahiliyyesiyle meşgul olur, kesb-i kuvvet eder.” ifadeleriyle başlayarak, Osmanlı Devleti’nin Mısır gailesinden kurtulabilmesi için herhangi bir devletle ittifak yapması gerektiğini ifade etmekle birlikte, Rusya’dan yardım talep edilmesinin sakıncalı olacağı üzerinde durmuş ve İngiltere’nin yardım hususunda Osmanlı Devleti’ne destek vermeyi esirgemeyeceğini ima etmiştir.⁴⁶⁵ Yunan isyanı konusunda İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne herhangi bir desteği görülmediği için Canning’in bu dostluk ifadelerine başlangıçta Reis Efendi tarafından itibar edilmemiştir.⁴⁶⁶

Canning’e göre İngiltere ticareti ve Hindistan sömürgelerinin güvenliği açısından Mehmet Ali sorunu karşısında Babıali’ye yardım edilmeliydi. Çünkü Osmanlı egemenliğine hanel gelirse İngiltere’nin Akdeniz’deki ticarî menfaatleri zarar görebilirdi. Sultan Mahmud’un güveni ve takdiri kazanıldığı takdirde, karşılığında ciddi bir fedakârlıkta bulunabileceği ve İngiltere’ye ticari ayrıcalıklar verebileceği kanaatindedir. Bu sebeple 1832 yılında Osmanlı Devleti isyan ile meşgulken Canning, İngiliz hükümetini Babıali ile bir ittifak yapılması için ikna etmeye çalışmaktadır.⁴⁶⁷

Mehmet Ali Paşa isyanının Osmanlı Devleti için ciddi bir tehlike oluşturmaya başladığı dönemde, Canning Yunan hududu ile ilgili müzakereleri halledip ülkesine dönme hazırlığı yaparken, bu kez yardım ricası için Canning’e müracaat edilmiştir. Canning, hatıratında Sultan Mahmud ile İngiliz yardımı konusunda bir takım müzakerelerde bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak bu yardımın nasıl olacağından bahsetmemektedir.⁴⁶⁸

Canning’in Mehmet Ali Paşa isyanının bastırılabilmesi için vaatlerde bulunduğunu, Osmanlı devlet adamlarını İngiltere’den yardım talebi hususunda teşvik etmiş olduğunu ve yardımın ne şekilde olacağına dair Canning’le Babıali

⁴⁶⁵ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 728-729.

⁴⁶⁶ Canning’in, İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne karşı iyi niyetini ifade etmesine Akif Efendi, “Güzel ama İngiltere Devleti hakkında Devlet-i Aliyye’nin derece-i safvet ve riâyeti müsellemlen iken şu Yunan maddesine devlete hiçbir eser-i mu’âvenet-i görülmedi. Şimdi tahdîd maddesinde dahi devleti ızrâr ediyor.” şeklinde karşılık vermiştir. Bunun üzerine Canning de “İngiltere çaresiz diğer devletlerle birlikte bulunuyor. Çünkü Yunan mes’alesi gayreti bütün milletlere sirâyet etdi. İngiltere devleti dahi muvâfakate mecbûrdur.” şeklinde kendini savunmuştur. Bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 729.

⁴⁶⁷ Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 61.

⁴⁶⁸ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 512.

arasındaki müzakereleri, Osmanlı belgelerinden, Canning'in teşviki üzerine, maslahatgüzar olarak Londra'ya tayin edilen Mavroyani'ye verilen talimatnameden⁴⁶⁹ ve İngiltere hükümetinden yardım talep etmekle görevlendirilen Namık Paşa'ya verilen talimatnameden⁴⁷⁰ anlayabiliyoruz.

Canning, Yunan sınırının tespiti ile ilgili kendisine yüklenen görevi tamamlayıp ülkesine dönmek için hazırlıklara başlamıştı. Ancak İstanbul'dan ayrılmadan önce Sultan'ın huzuruna çıkması gerekirdi. Sultan Mahmud Canning'i kabul töreninde, İngiltere'nin yardımını temin etmek ve Mehmet Ali Paşa'yı İstanbul hükümetine boyun eğmeye zorlamak için elçiye, doğrudan İngiltere ile bir savunma ittifakı önerisinde bulundu.⁴⁷¹ Canning, Sultan Mahmud ile Mehmet Ali Paşa'nın en çok güvendiği deniz gücünü kırmak amacıyla, masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmak üzere, İngiltere tarafından on beş kıta harp gemisinin Osmanlı donanmasına ilave edilmesi ve Mısır donanmasında hizmet eden Yunanlıların görevden alınması hususunda gizli olarak müzakerelerde bulunmuştur.⁴⁷² Canning daha sonra Reisülküttap Akif Efendi ile de aynı konu üzerinde görüştü ve Canning'e aynı talepler tekrar edildi.⁴⁷³ Ayrıca yapılacak olan askeri yardıma karşılık, İngiltere'ye ticari ayrıcalıklar verileceğini Sultan Mahmud, Canning'e bildirmiştir.⁴⁷⁴ Bu görüşmeler sırasında Canning, konuyla ilgili herhangi bir özel talimata sahip olmadığını belirtti. Ancak kesin olarak hükümetini taahhüt altına sokmaktan kaçınmakla birlikte, Osmanlı hükümetinin isteklerinin yerine getirileceği konusunda söz vererek Londra'ya vardığında verdiği bu sözü hükümetine kabul ettireceğinin ve fiiliyata geçirmeye çalışacağını garantisini verdi.⁴⁷⁵ Canning, bu şekilde davranarak bir taraftan İngiltere'den verilecek destek ile İstanbul hükümetinin Rusya'nın nüfuzuna girmesine engel olmaya çalışıyor, bir taraftan da yardımın niteliği ve niceliği hakkında kesin bir vaatte bulunduğu takdirde Londra'da hükümetine karşı

⁴⁶⁹ BOA, HAT, 351/19817.

⁴⁷⁰ BOA, HAT, 907/39759.

⁴⁷¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 512; Muhammed H. Kutluoğlu, *The Egyptian Question (1831-1841)*, İstanbul 1998, s. 83.

⁴⁷² BOA, HAT, 351/19817; HAT, 907/39759; Şinasi Altundağ, *a. g. e.*, s. 87.

⁴⁷³ Muhammed H. Kutluoğlu, *a. g. e.*, İstanbul 1998, s. 83; Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 34.

⁴⁷⁴ Muhammed H. Kutluoğlu, *a. g. e.*, s. 83.

⁴⁷⁵ BOA, HAT, 351/19817; HAT, 907/39759; Şinasi Altundağ, *a. g. e.*, s. 87.

zor durumda kalabileceğini düşünüyordu.⁴⁷⁶ Bununla birlikte, Turgut Subaşı'nın ifade ettiğine göre, Canning İngiliz yardımının mümkün olabileceğini Babıali'ye üstü kapalı olarak ifade etmiş ve Sultana gizli kanallar aracılığıyla⁴⁷⁷ İngiliz yardımını umut etmesine yol açan bir mektup yazmıştır.⁴⁷⁸ Canning, Babıali'ye vaatte bulunurken veya Mısır Valisi'ne karşı İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile bir ittifaka girebileceği yönünde Osmanlı devlet adamlarını teşvik ederken,⁴⁷⁹ bunu kendi hükümetinden herhangi bir talimat almadan ve Londra'ya danışmadan gayri resmi olarak yapmıştır. Nitekim Canning'in özel olarak Palmerston'dan aldığı talimata göre, onun yetkisi sadece Osmanlı Devleti'nin eski bir müttefiki ve dostu olarak ve Avrupa'da güçler dengesinin sağlanması için Osmanlı topraklarının güvenliğinin sağlanmasının İngiltere'nin genel arzusu olduğu hakkında II. Mahmut'un bilgilendirilmesiydi.⁴⁸⁰ Canning, her ne kadar Sultan Mahmud ve Babıali ile yapmış olduğu görüşmelerde, kesin bir cevap vermeyip hükümetini taahhüt altında bırakmamışsa da, Osmanlı yöneticilerini İngiliz yardımını isteyebilecekleri konusunda cesaretlendirmekten de geri kalmamıştır.

Canning'in vermiş olduğu ümidin bir neticesi olarak Sultan Mahmud, İngiltere'nin desteğini sağlamak için girişimlerde bulunmaya başladı. Mehmet Ali'nin Osmanlı ordusunu mağlup etmesi ve Anadolu'ya girerek buradaki halkı kendi tarafına çekmek için faaliyetlere başlaması Padişahı endişelendirmişti. Bundan dolayı, her ihtimale karşı son ordusu da mağlup olmadan önce Avrupa'nın yardımını temin etmek maksadıyla siyasi alanda da tedbirler almak zaruretini hissetti.⁴⁸¹ Sultan

⁴⁷⁶ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 512.

⁴⁷⁷ Turgut Subaşı'nın hazırlamış olduğu tez çalışmasında, Canning bu mektubu Tercüman Pizani aracılığıyla gayri resmi olarak yolladığı ve Stefanaki Vogorides aracılığıyla böyle bir yola başvurduğundan bahsedilmektedir. Vogorides, Fenerli bir Rum'du. Yunan İsyanı sırasında sürgün edilmesine rağmen daha sonra İstanbul'a dönebilmiştir. O doğrudan Sultan'ın yanına girebilmekte ve birçok Osmanlı Nazırı üzerinde güçlü nüfuza sahipti. İstanbul'da İngiliz elçiliğine ciddi hizmetleri olmuştur. Bkz: Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 34, 48 (49. dipnot); Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 506; Leo Gerald Byrne, *a. g. e.*, s. 135.

⁴⁷⁸ Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 34.

⁴⁷⁹ Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 34; Ahmet Dönmez, "Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi", *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan*, Ankara 2008, s. 162.

⁴⁸⁰ Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 34.

⁴⁸¹ Şinasi Altundağ, *a. g. m.*, s. 242.

Mahmud, İngiltere'ye ekonomik menfaat sağlanması karşılığında⁴⁸² o sırada Viyana maslahatgüzarı bulunan Mavroyani'yi, İngiliz desteğini temin etmek maksadıyla müzakerelerde bulunması için Londra'ya maslahatgüzar olarak atadı.

Viyana'dan Londra'ya gönderilecek olan Mavroyani'ye verilecek görev hakkında Meclis-i Şura'da⁴⁸³ öngörülen memuriyet, Londra'da Yunan meselesi üzerine değil, sadece Mısır isyanı ile ilgili görüşmeler yapmak ve İngiltere ile bir ittifakın tesisine yönelik alt yapıyı oluşturmaktı. Görevleri şu şekilde tespit edilmiştir: Mehmet Ali ordusunda hizmette bulunan İngilizler ve Yunanlıların görevlerinden alınmalarını sağlamak, daha sonraki süreçte Avrupalıların, Akdeniz'de ticaretin durgunluğu veya başka bir bahane öne sürerek, Mısır meselesine müdahale etmeleri ihtimaline karşı tedbir almak ve Mehmet Ali'nin deniz gücünü kırmak amacıyla İngiliz donanmasından istifade etmek suretiyle bir ittifakın tesisini sağlamak. Ayrıca Mavroyani'ye gönderilecek talimatla birlikte İngiltere ve Avusturya başvekillerine de durumu izah eden birer name yazılmasına karar verildi.⁴⁸⁴ Ancak Canning'in ülkesine dönüş hazırlıkları yaptığı sırada kendisine İngiltere ile ittifak hususu ve Mavroyani'nin Londra'ya gönderileceği ifade edildiğinde Canning, Viyana'dan yola çıkacak olan Mavroyani'nin kendisinden önce Londra'ya vardığı takdirde kendisi varıncaya kadar ittifak hususunu gündeme getirmemesi ve Yunun meselesine dair görüşmeler yaparak vakit geçirmesini ifade etmiştir. Aynı zamanda ittifak görüşmelerinin gizliliğine önem veren Canning, Prens Metternich'in Mavroyani'nin asıl memuriyeti hakkında haberdar edilmemesini istemiş ve bu hususun Viyana'dan çıkıncaya kadar Mavroyani'den dahi gizli tutulmasını istemiştir.⁴⁸⁵

⁴⁸² Devlet erkânı arasında gerçekleşen meclis-i şura toplantısında bir menfaat elde etmediği müddetçe ittifaka yanaşmayacağı düşüncesiyle İngiltere'ye mümkün olan bir menfaatin sağlanması, bunun için de zapt edilen Mısır teknelerine İngiltere'nin ortak edilmesi veya ele geçirilen Mısır zahiresinden mahsulatın bir kısmının İngiltere'ye verilmesi uygun görülmüştür. Bkz: BOA, HAT, 1170/46299. Ayrıca Sultan Mahmud'un askeri yardım karşılığında Canning'e İngiltere'ye yönelik ticarî ayrıcalıklar vaadi hakkında bkz: 472. *dipnot*.

⁴⁸³ Meclis-i Şura (Meşveret Meclisi) 18. Yüzyılın sonlarından itibaren toplanmaya başlamıştır. Meclis savaşa ve barışa karar vermek, anlaşmalar yapmak ve önemli devlet işlerini halletmek üzere toplanırdı. Meclis padişah veya sadrazamın başkanlığında toplanır ve üyeler açıkça fikirlerini ifade edebilirlerdi. Padişah genellikle bu mecliste alınan karara uyardı. Bkz: Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, İstanbul 1993, 177-178.

⁴⁸⁴ BOA, HAT, 1170/46299.

⁴⁸⁵ BOA, HAT, 1178/46533.

Canning'ın uyarısı üzerine kaleme alınan ilk talimatnamede İngiltere ile ittifak hususuna hiç temas edilmemiş sadece Londra'da Yunan meselesi ile ilgili görüşmelerde bulunması tebliğ edilmiştir. Bu talimatnameye göre görevi: üç devletin daha önce Yunanistan'a verilmesini teklif ettikleri Ezedin Adası ile Yunan hududuna dahil edilmesi kararlaştırılmışken Şeytan Adalarının Osmanlı Devleti'nde kalması için görüşmeler yapmak ve Osmanlı Devleti'ne zarar vermek amacıyla Mehmet Ali Paşa donanmasında hizmet eden Rumların alıkonulması için faaliyette bulunmaktı.⁴⁸⁶ Yine Metternich'e yazılan namede de Mavroyani'ye Yunan meselesine dair bazı görevler verilmesinden dolayı Londra'ya memur edildiği belirtilmiş olup Mehmet Ali'ye karşı Babıali'nin bir ittifak arayışı içinde olduğundan bahsedilmemiştir.⁴⁸⁷

İlk talimatın hemen ardından II. Mahmud'un emriyle, İngiltere ile ittifak yapılmasına dair Mavroyani'nin görevlendirilmesi hususunda diğer talimat da kaleme alınmıştır.⁴⁸⁸ Bu talimat ile Yunan meselesinden başka Mehmet Ali Paşa'nın donanma gücüne zarar vermek amacıyla İngiltere'den harp gemisi talep etmek ve iki devlet arasında bir ittifakın sağlanmasına yönelik gizli bir görevi yerine getirmek için memur edilmiştir.⁴⁸⁹ Böylece Mavroyani, Canning'ın yardım vaatlerini hatırlatacak ve asi valiye karşı İngiliz desteğini sağlamak hususunda İngiliz devlet erkânı nezdinde alt yapıyı oluşturacaktı.

Canning, Sultan Mahmud ve Babıali nezdinde yapmış olduğu görüşmelerden sonra ülkesine dönmüştür. İstanbul'dan ayrılmasından hemen sonra, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordularının başarılarının artması üzerine İngiltere'den desteğin gerekli olduğunun farkına varan Sultan Mahmud, meselenin acilen halledilmesi için Mavroyani'nin ardından İngiltere'den on beş adet savaş gemisi talep etme görevi ile Mehmet Namık Paşa'yı fevkalade murahhas olarak, İngiltere elçiliğine memur etmiştir.⁴⁹⁰ Daha önce

⁴⁸⁶ Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 2-3, s. 600.

⁴⁸⁷ Avusturya Başvekili Metternich'e gönderilen name hakkında bkz: Ahmet Lütfi Efendi, *a. g. e.*, C. 2-3, s. 601.

⁴⁸⁸ BOA, HAT, 1178/46533; HAT, 1171/46336.

⁴⁸⁹ BOA, HAT, 833/37560.

⁴⁹⁰ Faik Reşit Unat, *a. g. e.*, s. 211. Mehmet Namık Paşa (1804-1892)'nin hayatı hakkında bkz: Abdullah Saydam, "Namık Paşa", *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 379-380; Faik Reşit Unat, *a. g. e.*, s. 211-212.

Londra'ya gönderilen Mavroyani ile fikir birliği ederek, Canning'in vaatleri konusunda üst düzey yetkililerle temasa geçecekti.⁴⁹¹

Namık Paşa'ya verilen talimata göre, öncelikli vazifesi İngiltere hükümetini yardım için ikna etmektir. Namık Paşa, Canning ile harp gemisi konusunda görüşecek, şayet Canning Londra'da değilse, İngiliz vekilleri ile görüşecek⁴⁹² ve sadareten İngiltere Kralı'na yazılan mektubu⁴⁹³ takdim edecekti. Namık Paşa masrafları Osmanlı Devleti'ne ait olmak üzere on beş adet harp gemisi isteyecekti. Namık Paşa'ya yardım talep etmesi hususu bildirilmesine rağmen Babıali'nin asıl maksadı, İngiltere'yi isyan dolayısıyla kendi yanına çekmek, Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile ittifak yaptığını duyurmak ve böylece Mehmet Ali Paşa'nın Avrupa'dan destek elde etmesinin önüne geçerek gücünün kırılmasını sağlamaktı. Bu maksadın gerçekleşmesi için birkaç tane İngiltere gemisinin Osmanlı donanmasının yanında olmasıyla dahi sağlanabileceği için gemi adedinin az olmasında bir sakınca olmayacağı bildirilmiştir.⁴⁹⁴ Ancak İngiltere, Fransa ile ittifak halinde olduğu ve Fransa, Mehmet Ali Paşa'yı desteklediği için Mehmet Ali'ye karşı böyle bir desteği açıktan vermektan çekinebilirdi. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin talebi kabul edilmeden Namık Paşa'nın yurda dönmesi küçüklük sayılacağı için bu kez Osmanlı donanması için İngiltere'den topçu, subay ve er temin ederek bunların idare şekli ve maaşlarını müzakere etme yetkisi verildi. Fakat bu askerlerin maaşları hususunda pazarlık yapmak Osmanlı Devleti'nin şanına yakışmayacağı düşüncesiyle, talep edilen ücret fazla olduğu takdirde, asker sayısının azaltılması yoluna gidebileceği

⁴⁹¹ BOA, HAT, 907/39759; HAT, 351/19817; Şinasi Altundağ, *a. g. m.*, s. 244.

⁴⁹² BOA, HAT, 907/39759.

⁴⁹³ Sadareten İngiltere Kralına gönderilen mektupta, Mehmet Ali Paşa'nın Akdeniz'de korsanlık yaptığı, bu sebeple Akdeniz'de asayişsizlik ortaya çıkıp ticareti de sekteye uğrattığı ifade edilerek İngiltere donanmasından on beş geminin Osmanlı donanmasına katılması talebi, İngiltere ile Osmanlı devleti arasında eskiden beri olan dostluğa binaen rica edilmiştir. BOA, HAT, 742/35079.

⁴⁹⁴ Namık Paşa'ya verilen talimatnamede, harp gemisi konusunda Canning ile görüşülürken İngiltere'de her şey pahalı olduğundan dolayı şayet harp gemisi için de yüklü miktarda ücret talep edilirse, devletin itibarını sarsacağı ve maslahata uygun bir iş olmayacağı düşüncesiyle pazarlık yapılmaması, gerekirse gemi adedinin düşürülmesi tembihlenmiştir. Çünkü aslında gemilerin çok olmasına çalışılıyor gibi görünüyor olursa bile Osmanlı donanmasının miktarı ve kuvveti yeterli olup asıl maksat bir ittifak gerektiği için İngiltere'yi Osmanlı Devleti'nin yanına çekmek olduğu Namık Paşa'ya bildirilmiştir. Bkz: BOA, HAT, 907/39759; HAT, 362/20106. Her ne kadar Babıali, önceleri, İngiltere'nin desteğini görünüşte bir askeri yardım olarak telakki etse de, Mehmet Ali Paşa ordularının Osmanlı kuvvetlerine karşı galibiyetler elde etmeye başlamaları ve İstanbul önlerine kadar varmaları üzerine meselenin ciddiyetinin farkına varmıştır. Bunun üzerine kaçınılmaz olarak askeri desteğe ihtiyacı olan Babıali, Rusya'nın yardımına sığınmak zorunda kalacaktır. Bkz: Şinasi Altundağ, *a. g. m.*, s. 250-251.

tenbihlenmiştir. Yalnız öncelikli görevi harp gemisi yardımını temin etmek, şayet bu kabul edilmediği takdirde personel hususunu görüşmeye açabileceği bildirildi. Medyanın kamuoyunu yönlendirmede etkili olduğunun farkına varan Babıali, Namık Paşa'ya verdiği talimatnamede bundan istifade etmesini tavsiye etmiştir. Paşa'ya İngiliz basını ve halkını Mehmet Ali Paşa meselesinde Osmanlı lehine çevirmek için gazetelerde yazılar yazdırmak ve parlamentoda dahi Osmanlı Devleti lehine sözler söyletirmek için bazı kimselere gizli olarak hediyeler vermesi bildirildi.⁴⁹⁵

Kasım 1832 tarihinde Namık Paşa Londra'ya doğru yola çıktı.⁴⁹⁶ Avusturya'dan destek almak için önce Viyana'ya uğrayıp Metternich ile görüştü. Ancak olumlu bir cevap alamadı ve Paris yoluyla Londra'ya gitti. Namık Paşa Londra'daki müzakereleri sırasında, Osmanlı Devleti'nin Mehmet Ali Paşa isyanı gibi bir felaketle karşı karşıya kalmasını Osmanlı donanmasının müttefik devletler tarafından Navarin'de yok edilmesinin doğal bir sonucu olarak değerlendirerek İngiltere hükümetinin bu isyan karşısında Osmanlı Devleti'nin yanında olmasını bir hak ve bir tazminat talebi olarak sunacaktır.⁴⁹⁷

Yardım talep etmek için Londra'da üst düzey yetkililerle görüşen Namık Paşa, yaptığı müzakereleri Babıali'ye bildirmek için yolladığı tahriratlarda Dışişleri Bakanı Lord Palmerston ve Başbakan Lord Grey ile görüşmesinden bahsetmektedir.⁴⁹⁸ Ancak kendisine verilen talimatnamede, öncelikle Canning ile görüşmesi tenbihlenmesine rağmen, Canning'in hatıratında Namık Paşa ile Londra'da bir görüşme yapıp yapılmadığına dair herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi Osmanlı belgelerinden de tespit edebilmek mümkün olamamıştır.

Namık Paşa Londra'da Kral tarafından hürmetle karşılanmasına rağmen görevini muvaffakiyetle sonuçlandıramadı. İngiltere hükümeti, Namık Paşa'ya istenen yardımı reddetmek mecburiyetinde olduğunu bildirdi. İngiltere Kralı'nın Sultan Mahmud'a göndermiş olduğu tahriratta, yardım talebinin kendisi ve halkı

⁴⁹⁵ BOA, HAT, 907/39759; Abdullah Saydam, *a. g. m.*, s. 379.

⁴⁹⁶ Mehmet Ali Paşa hakkında Avrupa devletlerinin efkârını yoklamak ve Osmanlı Devleti'ne faydalı olabilecek bir çare bulabilmek için Namık Paşa'nın özel bir görevle Avrupa'ya gönderilmiş olduğuna, İngiltere başta olmak üzere Fransa, Avusturya, Prusya ve Rusya hükümdarlarıyla görüştüğüne ve elde ettiği malumatı Sultan Mahmud'a sunduğuna dair bkz: *Netâyicu'l-Vukû'ât*, s. 90.

⁴⁹⁷ Nicolae Jorga, *a. g. e.*, s. 310.

⁴⁹⁸ Şinasi Altundağ, *a. g. e.*, s. 91-94.

tarafından çok iyi karşılandığını, fakat İngiltere'nin içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla bu ricanın yerine getirilemeyeceğini, buna karşılık İngiltere'nin bu meselede Osmanlı Devleti'nin yanında olduğunu bildirmiştir.⁴⁹⁹ Ancak bununla birlikte Canning İstanbul'dan ayrılmadan önce, Londra'ya vardığında taahhütlerini hükümetine kabul ettireceğinin ve fiiliyata geçirmeye çalışacağını garantisini vermişti. Bu konuda ciddi gayret sarf edip etmediğini bilmiyoruz. Ancak Canning, 19 Aralık 1832 tarihinde Palmerston'a gönderdiği bir memorandumda, Osmanlı Devleti yıkılırsa İngiliz ticareti ve Hindistan sömürgelerinin tehdit altında olabileceği ve bu sebeple Londra hükümetinin, Mısır sorununu çözmek için Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi gerektiğini ve Mehmet Ali'nin Suriye'deki ilerlemesini kontrol altında tutmak için alınacak tedbirleri bildirmiştir.⁵⁰⁰ Hatıralarında, bu memorandum ile birlikte taahhütlerinden sadece bir tanesini yerine getirdiğini, bunun da hükümetine Mehmet Ali Paşa'nın kontrolü için bir filo gönderilmesini tavsiye etmek olduğunu ifade etmektedir. Buradan Canning'in Babıali'ye başka vaatleri olduğu kanısına varmamız da mümkün. Ancak yukarıda belirtilen tavsiyesi dahi hükümeti tarafından kabul görmemiştir. Canning tavsiyesinin yerine getirilmemesinin sebebini İngiltere'nin elinde o dönemde gemi bulunmamasına ve yeni gemilerin tahsisi için hükümetin parlamentoya başvurmaktan çekinmesine bağlamaktadır.⁵⁰¹ Nitekim Namık Paşa'nın Dışişleri Bakanı ile yapmış olduğu mülakata dair Londra'dan Babıali'ye göndermiş olduğu tahrirat Canning'in bu ifadesini doğrulamaktadır. Namık Paşa bu tahriratta, İngiltere hükümetinin Belçika ve Portekiz'e dair meselelerle ilgilendiğini ve bütün gemilerin o tarafta olduğunu, Osmanlı Devleti'ne yardım için bir donanma hazırlanması için parlamento meclisinin kararına gerek duyulduğunu, ancak bu konu meclise sunulsa bile reddedileceğinden şüphe olmadığını bildirmiştir.⁵⁰²

Her ne kadar Namık Paşa'nın talebi reddedilse de Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuzunu kaybetmemek için İngiltere Kralı tarafından dostluğun bir nişanesi olarak Padişah'a 20 adet top hediye edilmiştir.⁵⁰³ Bu şekilde İngiltere,

⁴⁹⁹ Şinasi Altundağ, *a. g. e.*, s. 90.

⁵⁰⁰ Turgut Subaşı, *a. g. t.*, s. 61, 114; Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 512.

⁵⁰¹ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 512.

⁵⁰² BOA, HAT, 833/36560 L.

⁵⁰³ Ahmet Lütfü Efendi, *a. g. e.*, C. 4-5, s. 778.

Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan destek sağlamasına mani olmak istemiştir. Nitekim, en başından itibaren, Canning'in Babıali'ye yardım taahhütlerinde bulunmasının öncelikli sebeplerinden biri Rus yardımından yararlanma ihtimali olan Osmanlı Devleti'nin, bu şekilde Rusya'nın nüfuzu altına girmesine mani olmaktı. Rusya daha önce isyan karşısında Osmanlı Devleti'ne herhangi bir karşılık beklemeden yardım teklifinde bulunmuş fakat Babıali Rusya'ya itimat etmeyip İngiltere ile olan dostluğuna istinaden bu yardımı İngiltere'den isteme yoluna gitmiştir.⁵⁰⁴ Ancak Namık Paşa'nın girişimlerinin sonuçsuz kalması ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne gerekli desteği vermemesi, Babıali'nin Rusya'nın etkisi altına girmesine sebep olmuştur.

Konya'da Osmanlı kuvvetlerinin İbrahim Paşa kuvvetlerine yenilmesi ve ardından da Londra'dan yardım talebinin reddedildiği haberinin İstanbul'a ulaşması Babıali'yi zor duruma soktu. Mısır kuvvetleri İstanbul üzerine yürüyebilirdi. Bu durum İngiltere, Fransa ve Rusya'yı telaşlandırdı. Fransa Babıali ile Mehmet Ali arasında bir orta yol bulunması için Osmanlı hükümeti nezdinde girişimlerde bulunurken, İngiltere fiili olarak herhangi bir teşebbüste bulunmamış, ancak Fransa'nın arabuluculuğu ile Mehmet Ali Paşa tehlikesinin ortadan kalkmasını desteklemiştir.⁵⁰⁵ Namık Paşa'nın girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine Rusya, Babıali'nin İngiltere'den bir destek elde edememesinden istifade etmek amacıyla şartsız olarak Mehmed Ali'nin Osmanlı'ya tecavüzlerini engellemek için yardım teklifinde bulundu. II. Mahmud Rus teklifinde tereddüt etmesine rağmen kabul etmek zorunda kaldı.⁵⁰⁶ Bunun üzerine Rus donanması derhal İstanbul Boğazı'na girip Büyükdere önlerinde demirledi ve ardından Rus askeri İstanbul'a geldi. Böylece Rusya'nın Mehmet Ali'ye karşı fiili olarak Osmanlı Devleti'ne destek vermeye başlaması neticesinde telaşlanan Avrupa devletleri Mısır sorununda aktif olarak rol almaya başladılar.⁵⁰⁷

İsyanın ilk safhalarında İngiltere'nin soruna karşı duyarsız kalmasının sebebi Avrupa'nın içinde bulunduğu ihtilal durumu idi. 1830'un ilk yıllarında

⁵⁰⁴ Şinasi Altundağ, *a. g. m.*, s. 248.

⁵⁰⁵ Kamil Paşa, *a. g. e.*, s. 137-138.

⁵⁰⁶ Kamil Paşa, *a. g. e.*, s. 139; Şinasi Altundağ, *a. g. m.*, s. 250-251.

⁵⁰⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s. 301-302.

İngiltere de dahil olmak üzere birçok Avrupa ülkesi ihtilaller ile çalkalanmaktaydı. İngiltere o zamanlar bir Avrupa meselesi olan özgürlükçü, ulusalcı ve demokratik ihtilal fikirlerini desteklemiş ve Avrupa meseleleri ile meşgul olmuş; Rusya'nın, Babıali ile Mehmet Ali'ye karşı anlaşıp, harekete geçinceye kadar Osmanlı Devleti meselelerine öncelik vermemiştir.⁵⁰⁸ Mehmet Ali Paşa'nın Ortadoğu'da etkinliğini arttırmaya başlaması ve Rusya'nın da isyana doğrudan müdahil olması İngiltere'yi bir takım tedbirler almaya mecbur bırakmıştır. Rus donanması ve askerlerini İstanbul'dan uzaklaştırmak için Fransa ile birlikte, Sultan Mahmud ve valisi arasında bir orta yol bulunması için girişimlerde bulunmaya başladılar. Bunun sonucunda da Mehmet Ali Paşa ile İstanbul hükümeti arasında Mayıs 1833 tarihli Kütahya Antlaşması imzalandı.⁵⁰⁹ Ancak bu muahedenin imzalanması ile de sorun kapanmamış ve uluslararası bir nitelik alarak şark meselesinin bir safhası olarak 1841 yılına kadar devam etmiştir.⁵¹⁰

C. CANNING'İN DÖNÜŞÜ

Canning İstanbul'a ilk büyükelçi olarak atandığı 1824 yılından itibaren Yunanistan'ın lehine hem Osmanlı hükümeti hem de İstanbul'da bulunan Fransa ve Rusya elçileri ile müzakerelerde bulunmuştur. Canning'in bu girişimleri 1832 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığına neden olduğu gibi, bunu içinde bulunduğu durumdan istifade ederek Osmanlı Devleti'ne de kabul ettirmiştir. Görevini başarıyla tamamladığı kanaatiyle İstanbul Konvansiyonu'nun imzalanmasından hemen sonra ülkesine dönüş hazırlıklarına başladı. Veda etmek için Babıali'ye gitti. Sonrasında

⁵⁰⁸ Mehmet Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Sonuçları", *Bilig*, S. 4, Ankara 1997, s. 63. Fransız ihtilali ile ortaya çıkan liberal fikirler her ne kadar 1815 Viyana Kongresi sürecinde mutlakiyetçiliğin sürdürülmesi için alınan tedbirlerle baskı altına alınmaya çalışılsa da, 1830 yılına gelindiğinde liberal fikirlerin Avrupa'da yayılmasına engel olunamamıştır. İhtilal ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmış ve mutlakiyetçiliğin yıkılması ile sonuçlandıktan sonra, kısa sürede Belçika, Polonya, İtalya, Almanya ve İspanya'ya yayılmıştır. İngiltere'de de etkisini göstermiş ve ardından İngiltere, Fransa ile birlikte Avrupa'da hızla yayılan liberal-özgürlükçü-ulusalcı hareketlere destek vermekten kaçınmamıştır. Belçika, Portekiz ve İspanya'da hem otoriter iktidarların devrilmesi hem de rejimlerin liberal yönde yumuşaması büyük ölçüde İngiltere ve Fransa'nın desteği ile olmuştur. Bkz: Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, s. 111-130; Süleyman Erkan, "Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri'nin Özellikleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, Aralık 2010, s. 102; Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "1848 İhtilalleri Sırasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Adalar'da Aldığı Önlemler", *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, Ankara 2006, s. 50.

⁵⁰⁹ Kamil Paşa, *a. g. e.*, s. 143.

⁵¹⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s. 303.

Reisülküttap ve Sadrazam ile görüştü ve kendisine hediyeler takdim edildi. Ertesi gün de Padişah'ın huzuruna çıktı.⁵¹¹ Canning, huzura kabul töreninin, Mehmet Ali Paşa Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketlerine devam ettiği takdirde, Babıali'ye karşı İngiltere'nin iyi niyet ve dostluğunu elde etmek için kullanılacağını düşünmekteydi. Nitekim daha Yunan sınırı için müzakereler devam ederken dahi İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında Mehmet Ali Paşa'ya karşı bir işbirliği ve İngiltere yardımı gündeme gelmişti. Ancak Canning veda için huzura çıktığında bu konuda kesin ifadeler kullanmamak için temkinli yaklaşmıştır.⁵¹²

Canning, Padişah huzuruna kabulünü hatıralarında *“Kabul töreni umduğum gibi geçti. Boğazın Asya kıyısındaki Beylerbeyi Sarayı'nda yapıldı. Benim kendi tercümanım yanımda değildi. Halife aşırı derecede kibardı. İlk defa beni ayakta karşıladı. Nazırlarının hiçbiri huzurunda değildi. Politik sohbetimizin sonunda beni ‘Büyük Nişan’ı ile taltif etti şeklinde bahsettikten sonra Sultan Mahmud hakkındaki izlenimlerini de aktarmaktadır. Sultan Mahmud’u tekrar görmedim, fakat onun daima bir ressama poz verir gibi bir hali olduğu söylenebilir. Sultan Mahmud’u kötüleyecek veya yüceltecek değilim. Kararlılık ve canlılık onun başlıca nitelikleri arasındaydı. Doğuştan vergili bir insan sayılmazdı. Üstün bir cesareti olmamakla birlikte korkak da denemezdi. Ahlakça, Kuran ölçülerine vuracak olursak, kusursuz bir insan değildi. Şartların değişimini kovalayan, zamanın gereklerine ayak uydurmaya çalışan bir devlet adamıydı. Düşünüş bakımından denilebilir ki, ta gençliğinden beri liberal görüşlere açık bir kafadaydı. Ya ileri görüşlülük noksanından ya da burnunun dikine gidişi yüzünden en kritik anlarda belirmiş olan fırsatları kaçırdı ve onulmaz kayıplara yol açtı. Otuz yıl süren hükümdarlığı sırasında sonu kötü çıkan harpler ve toprak kayıpları, Osmanlı İmparatorluğu’nu büsbütün ufalmasına zayıflamasına sebep oldu. Yunanistan, Mısır, Cezayir Osmanlıların avuçları içinden kayıp gitti. Navarin’de donanmasının sulara gömülüğünün acısını sonradan çekti. Öbür yandan devletin dizginlerini elinde toplayabildi, Birçok eyaletlerde ayaklanmaları bastırdı ve haklı olarak Yeniçeri Ocağına incir dikti. Yeniçeri belasını başından attıktan sonra, evrim hareketlerine girişti, böylece hem Osmanlı imparatorluğunu yenileştirdi hem de Hıristiyan*

⁵¹¹ BOA, A. TŞF. d., nr. 362, s. 28.

⁵¹² Stanley Lane Poole, a. g. e., s. 512.

*devletleriyle daha ahenkli bir münasebet kurulmasını sağladı. Yurt için düşmanlarından bile tehlikeli bir nitelik kazanmış olan sapık Yeniçeri Ocağı yerine disiplinli, düzeli bir ordu kurdu. Ne yazık ki, nüfuzunun artması, şahsi zaaflarına büsbütün kendini bırakmasına yol açtı ve genç yaşta ölümü ilerleme seyrini aksattı. Mahmut gençken yakışıklı, göz alır bir insandı. Siyah sakalları yüzünün solukluğunu örterdi. Zamanla yıprandı. Orta boyluydu, temiz yüzüydü, iyi yazı yazar, iyi ata binerdi. İyi bir kemankeş olduğu söylenirdi. Her şeye rağmen denilebilir ki, onda görülen bütün erdemler kendi yapılışı ve kedi gayretlerinin eseridir, kusurları ise çevresinin ve lehinde olmayan sebeplerin mahsulüdür. Kendini hayr ile yâd edelim.*⁵¹³

Canning'e, İstanbul'dan ayrılırken adet olduğu üzere Sultan Mahmud tarafından İngiltere kralına takdim edilmek üzere bir name-i hümayun verilmiştir. Bu mektupta, Canning'in özel olarak görevlendirilmiş olduğu Yunan hududu meselesini Babıali ile müzakere ederek bir sonuca ulaşıldığı ve böylece görevini tamamlayarak İstanbul'dan ayrıldığı bildirilmiştir.⁵¹⁴

Canning, deniz yoluyla İngiltere'ye doğru yola çıktı. Yunanistan'a vardığında bir Yunan heyetinin kendisiyle görüşmek istemesi üzerine Navarin'e uğradı. Heyet, Canning'e bağımsızlığını elde eden Yunanistan'ın nasıl bir politika takip etmesi gerektiğini sordu. Canning bağımsızlığa kavuştuktan sonra nasıl hareket etmeleri gerektiğini bir yabancıya sormaları üzerine şaşırıldı. Fakat ısrar etmeleri üzerine Canning, *"İlk işiniz harbin yıkımını ortadan kaldırmak onarmak, tarlaları sürmek, denize yeni gemiler indirmek ve her şeyden önce nüfusça çoğalmak olmalı. Maddi refah, ahlakça ve siyaset alanında ilerlemenin başlıca şartıdır. İdari ve sosyal gelişmeler daha sonra gelir."*Bu ifadelerinden sonra Canning'e teşekkür ettiler. Fakat Canning, Yunanlılar için çaba göstermekle yanıldığını, kalkınma değil topraklarını genişletme emelinde olduklarını ifade ederek, *"Bu samimi öğütlerime uymuş olduklarını pek zannetmiyorum. O zaman açıkladığım bu inançlarda en ufak bir değişme olmadı. Yunanlılar davayı benim gözümle görmemektedir. Büyük Yunanistan tutkusu, yıkıcı bir hayal. Osmanlı İmparatorluğu bugün için Yunanlılara*

⁵¹³ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 512-514. Ayrıca bkz: *Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, s. 77-78.

⁵¹⁴ BOA, A. DVNS.NMH. d., nr. 11, s. 103-104; HAT, 1177/46515.

*av olacak derecede güçsüzleştiğine göre, kuracakları endüstri için karlı bir pazar verimli bir alan olarak Türkiye'den yararlanmaya bakmalılar. Güçlerinin ötesinde emeller, yersiz hak iddiaları, patavatsız hareketler, başarısızlıkla, utançla sonuçlanmaya mahkumdur.*⁵¹⁵

Canning, İngiltere'ye Eylül ayında vardı. Övgülerle karşılandı. Palmerston, başarılı ve parlak sonuçlarla görevini tamamlamasından dolayı tebrik ettiğini bildiren bir mesaj gönderdi. Ardından da kralın direktifiyle yazılmış olan şu resmi yazıyı gönderdi:

*“İstanbul'daki resmi ikametiniz ve bilhassa Yunanistan sınırlarının ıslahı için Fransız ve Rus temsilcileriyle birlikte yaptığınız müzakereler sırasındaki tutumunuz majestelerinin tasvibine mazhar olduğunuzu resmen size bildirmek isterim. Majestenin de işaret buyurduğu gibi, sözü geçen önemli müzakerelerin başarıya ulaşmasında gösterdiğiniz üstün kabiliyet, tüketici uzunluktaki müzakerelerin yürütülüşü sırasında üç devlet arasındaki ahengin muhafazasında ve haddi zatında kendisi için istifade bahş olmakla birlikte şahsi hisler ve ilk intiba bakımından Sultan Hazretlerine sempatik görünmeyen bir hal suretini kabule kendisini ikna etmede uzlaştırıcı davranışınız büyük bir amel olmuştur. Majestenin takdir hislerini malumatınıza arz etmek fırsatını bulduğum için duyduğum memnuniyet sonsuzdur.”*⁵¹⁶

Canning İngiltere'ye döndükten sonra, Yunanistan ve Osmanlı Devleti'ne karşı uygulamış oldukları politikanın ve almış oldukları kararların hatalı olduğu kanaatine vardı. Çünkü Yunanistan'da huzursuzluklar ve hizipleşmeler devam etti. Yunanistan için önlemler alırken Osmanlı Devleti'ne karşı kayıtsız kalmakla hata ettiklerini savundu. Çünkü Babiali İngiltere'den umduğu yardımı göremeyince Rusya'ya meyletmiştir.⁵¹⁷ Özellikle Londra hükümeti, Palmerston'un dışişleri

⁵¹⁵ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 515-516.

⁵¹⁶ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 517.

⁵¹⁷ Stanley Lane Poole, *a. g. e.*, s. 518; 1832 tarihli İstanbul Konvansiyonu'nun imzalanmasından sonra Yunanlıların toprak talebi tekrar gündeme geldi. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı başlamasından istifade ederek sınırlarını genişletmek istemişlerdir. Bkz: Ali Fuad Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiye*, C. 2, Ankara 1987, s. 168. Avrupa devletlerinin çabası ve baskısı sonucunda Berlin Antlaşması'ndan sonra Yunanistan lehine İstanbul'da büyük devletler ve Babiali arasında Mayıs 1881 yılında imzalanan antlaşma ile Osmanlı Devleti Tesalya ile Yanya ilinin Narda kasabasını Yunanistan'a bırakmak zorunda kaldı. İstanbul'da 1858 yılına kadar büyükelçilik yapan Canning

bakanlığının ilk yıllarında Osmanlı Devleti ile pek alakadar olmadı. Canning'in gayretleri haricinde Yunanistan meselesinde kesin, kararlı bir tavır koyamadı ve Mehmet Ali Paşa etkisini artırırca Osmanlı Devleti'nin zayıflayacağı ve dolayısıyla İngiltere'nin doğu çıkarlarının tehlikeye gireceği şeklindeki Canning'in ihtarlarına da kulak asmadı.⁵¹⁸ Londra hükümetinin izlemiş olduğu bu politika sebebiyle ve Mehmet Ali Paşa isyanı karşısında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yardım etmemesinden dolayı, Sultan Mahmud, Rusya'ya yönelmek zorunda kaldı. Rus yardım teklifi öncelikle Rusya'dan geldi. Mısır kuvvetlerinin İstanbul'u tehdit eder hale geldikleri için Babıali, Rus yardımını kabul etmek zorunda kalmıştır.⁵¹⁹ Bunun üzerine Rus donanması 20 Şubat 1833 tarihinde İstanbul'u korumak üzere Boğaz'a girdi. Ancak Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne destek olması diğer Avrupa devletleri gibi İngiltere'yi de endişelendirdi. Çünkü Rusya'nın güneye doğru sarkması söz konusuydu. Rus yardımının Hünkar İskelesi Antlaşması ile neticelenmesi üzerine Avrupa devletleri aktif olarak harekete geçtiler.

(Lord Stratford de Redcliffe), 1880 yılında Yunan meselesine dair bir muhtıra kaleme almıştı. Bu muhtıra daha sonra II. Abdülhamit tarafından Hazine-i Evrak'a teslim edilmiştir. Bkz: Ali Fuad Türkgeldi, *a. g. e.*, s. 186-191. Ali Fuad Bey bu muhtırayı tercüme ederek eserinin sonuna ilave etmiştir. Bu muhtırada Canning; Hıristiyan devletlerin Yunanistan'a arazi vermesi için Osmanlı Devleti'ne baskı yapmalarını haksız bulmakta ve Yunanlıların iddialarını hiçbir esasa dayandıramamaktadır. Ona göre Babıali Yunanistan hakkında hiçbir zaman haksızlıkta bulunmamıştır. Canning'in vefatından kısa bir süre önce kaleme aldığı muhtıranın tercümesi için bkz: Ali Fuad Türkgeldi, *a. g. e.*, s. 431-433.

⁵¹⁸ Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s. 195.

⁵¹⁹ Şinasi Altundağ, *a. g. e.*, s. 96.

SONUÇ

19. yüzyıl ilk yarısında belirli aralıklarla otuz yıla yakın bir süre Babıali'de İngiltere'yi temsil eden Stratford Canning, Osmanlı diplomasi tarihinde etkin bir konuma sahip olmuştur. Kuzeni George Canning'in Hariciye Nazırlığı döneminde diplomatik bir görev üstlenmesiyle hariciyede başlayan kariyeri inatçı, kararlı ve haşin bir kişiliğe sahip olmasının verdiği avantajlar ile birlikte diplomasi mesleğinin zirvesine, büyükelçiliğe kadar yükselmiştir.

Canning'in Osmanlı devlet adamları ile ilişkileri ilk defa Mayıs 1808 yılında İstanbul elçiliğine atanan Robert Adair'in yanına sefaret başkatibi olarak atanması ile başladı ve bu tarihten itibaren büyükelçiliğe kadar yükselmesiyle diplomaside kariyeri 1858 yılına kadar sürdü.

Canning'in diplomat olarak Sanayi inkılabını tamamlamış olan Avrupa'nın dikkatini doğuya çevirdiği bir dönemde Yakındoğu'ya gönderilmişti. Böylece Osmanlı toprakları elverişli bir pazar ve Avrupa devletleri için bir rekabet alanı haline geldi. İngiltere de bu rekabete dahil oldu. Akdeniz'deki ekonomik menfaatleri açısından Osmanlı Devleti ile ilişkilerin İngiltere açısından mühim bir yer tutmaya başladığı dönemde, Canning Babıali nezdine elçi olarak görevlendirilmiştir. Orta elçiliği süresince öncelikli görevi İngiltere'nin ekonomik menfaatlerini gözetmek, Osmanlı topraklarında ve Akdeniz'de İngiliz tüccarlarının çıkarlarını korumak için girişimlerde bulunmak olmuştur. Bunun için de Akdeniz'de korsan ticaretini engellemek için Babıali nezdinde girişimlerde bulunmuş ve görüşmeler yapmıştır. Babıali yönetiminin çoğunlukla oyalama ve geçiştirme taktiği kullandığını düşünen Canning, iki ülke arasındaki müzakereler tıkanma noktasına geldiği zamanlarda ısrarcı ve baskıcı bir yol izlemiş ve Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü siyasi çıkmazdan da yararlanma yollarını kullanmıştır. Babıali ile yapmış olduğu müzakerelerde bu tavrını, kabul ettirmek istediği bütün maddelerde sürdürmüştür.

Canning Babıali'ye isteklerini kabul ettirebilmek ve İngiltere'nin nüfuzunu artırabilmek için ilk olarak Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaşadığı problemden istifade etme yoluna gitti. Osmanlı Devleti 1806 yılından itibaren Rusya ile savaş halindeydi. Hem Osmanlı Devleti hem de Rusya'nın bir an önce savaş halini sona

erdirmek için aracılık yapmaya soyundu. Bu arabuluculuk karşısında İngiltere'nin Babıali'deki ticari menfaatlerini korumayı amaçladığı gibi siyasi etkinliğini arttırmayı da hedeflemiştir. Böylece Rusya ve Babıali arasında 1812 tarihli Bükreş Antlaşması imzalandığı gibi Canning de istediğini elde etti ve İngiltere'nin nüfuzu gittikçe artmaya başladı. Babıali üzerinde nüfuz yarışında İngiltere'nin rakibi bu sırada Fransa'dır.

Elde etmiş olduğu başarı Canning'in ikinci defa, bu kez büyükelçi olarak Osmanlı Devletine görevlendirilmesine sebep olmuştur. Bu defa Canning İngiltere açısından daha mühim bir misyon yüklenmiş; hem uluslararası düzeyde hem de Yunan temsilcileri ile yapmış olduğu müzakereler neticesinde İngiltere Dışişleri bakanı bulunan kuzeni George Canning ile birlikte Yunan ihtilalinin yürütülmesinde siyasi öncülüğü eline almıştır. Yunan isyanını destekleyerek Yunanlıların bağımsızlığını elde etmesinde ve sınırlarının genişletilmesinde Babıali ile yapmış olduğu müzakereler neticesinde Yunan devletinin kurulmasında büyük bir destek sağladığı gibi Yunan sınırının genişletilmesi için aktif olarak rol almıştır. Yunan sınırının genişletilmesi aşamasında 1832 yılında Canning, Mehmet Ali Paşa isyanından istifade etme yoluna gitmiştir. Her ne kadar İngiltere hükümeti, Babıali'nin karşı karşıya kaldığı isyan karşısında, Rusya'nın girişimlerinden endişelenip tepki göstermekle birlikte 1840'lı yıllara kadar doğrudan müdahil olmama yolunu seçse de Canning, Mehmet Ali'ye karşı İngiltere'nin Babıali'yi destekleyeceği yönünde vaatlerde bulunmuştur. Canning'in bir takım vaatlerde bulunduğu ve bu vaatlerin neler olduğu konusu muğlak olsa da, Canning'in Babıali'nin asi valisine karşı İngiltere'den yardım talep etmesi konusunda teşvik edici olduğu ortadadır. Canning böyle bir girişimi Yunan sınırının genişletilmesine Babıali'nin rıza göstermesi açısından yapmıştır. Bununla birlikte İstanbul hükümetinin Rusya veya Fransa'ya meyletmesine engel olmayı ve Mısır'da İngiliz çıkarlarını korumayı da göz ardı etmemektedir.

İlk büyükelçiliği döneminde Yunanlıların Osmanlı'ya karşı yürütmüş oldukları faaliyetleri bir özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi olarak değerlendiren Canning daha sonraki süreçte Yunanlıların sınırlarını genişleterek Büyük Yunanistan kurma gayretine girmelerini haksız bulacaktır. Yunan devleti kurulurken sınırlarını

genişleteceği yönündeki Babıalı'nın kaygılarını gidermek amacıyla Stratford Canning, yalnızca Klasik Yunan ahalisinin söz konusu olduğu, Klasik Yunanistan deyimiyle antik ağların Atina ve İsparta topraklarını kastettiklerini ve Yunanistan'ın genişlemeye kalkışmasının önleneceği sözünü vermişti. Oysa Yunanistan, Babıalı'nın şüphelerini haklı çıkarmış ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan istifade ederek sınırlarını genişletme yönünde girişimlerde bulunmuştur. 1881 yılında Teselya'yı içine alacak şekilde Yunan sınırının genişletilmesini Sultan Abdülhamit kabul etmek zorunda kalmıştır. Sınır meselesinin tekrar gündeme gelmesi üzerine 1880 yılında Canning kaleme almış olduğu muhtıra ile Yunanlıların iddialarının esassız olduğu ve Babıalı'nın hiçbir zaman onlara haksızlık yapmadığını ifade etmiştir.

1808 yılından itibaren Babıalı yetkilileri ile temasta bulunan ve Osmanlı devlet yapısı ve işleyişi hakkında geniş bilgi edinen Canning, Osmanlı devlet yapısını ve toplumunu, bürokratik yapısını çok iyi öğrenmiş ve ilk büyükelçiliği sona erdikten on yıl sonra 1842 yılında tekrar İstanbul büyükelçiliğine atanmıştır. 1842-1858 yılları arasında süren ikinci büyükelçiliği Canning'in Babıalı'de ve Sultan Abdülmecid üzerinde etkin bir nüfuza sahip olduğu dönem olmuştur. Mustafa Reşid Paşa ile kurduğu dostluk ile Tanzimat reformlarının uygulanması yönünde Babıalı'ye baskı yapmıştır. Elde etmiş olduğu nüfuz ile Padişah ve Babıalı bürokrasisi ile kurmuş olduğu baskın diplomatik diyalog ve dostluk neticesinde, Osmanlı tarihi boyunca Babıalı nezdinde faaliyette bulunan en etkin olan diplomatlardan biri haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Divan-ı Hümayun Nâme-i Hümayûn Defteri (A. DVNS.NMH.), d. 10-11.

Sadaret Teşrifat Kalemî Defteri (A. TŞF. d.), 357, 358, 359, 362, 363.

Cevdet Hariciye (C.HR.), 96/4790.

Hatt-ı Hümayun (HAT), 286/17188; 351/19817; 362/20106; 593/ 29048; 630/31117; 713/34073; 773/36217; 833/37560 İ; 833/36560 L; 835/37670 A; 835/37670 C; 835/37670; 836/37727; 845/37959; 850/38096 B; 885/39135; 887/39192; 889/39272 B; 907/39759; 920/40006; 935/40469 A; 935/40469; 938/40519; 938/40526 A; 938/40534; 943/40671 A; 949/40812; 953/40933 C; 960/41187 B; 961/41196 M; 964/ 41256/A; 1036/42948 D; 1046/43204 C; 1046/43204 D; 1057/43496; 1070/43793; 1084/44153; 1085/44175; 1089/44274 A; 1092/44321; 1092/44329; 1096/44411; 1096/44413; 1125/44985; 1142/45443 B; 1143/45461; 1149/45634 A; 1150/45673 A; 1150/45673 A; 1153/45753; 1170/46299; 1171/46315; 1171/46317; 1171/46336; 1174/46430 R; 1176/46450; 1176/46454; 1177/46515; 1178/46522; 1178/46533; 1178/46543; 1178/46551; 1178/46552; 1179/46572; 1181/46658; 1181/46659; 1181/46662; 1181/46662; 1182/46666; 1182/46668; 1207/47316; 1214/47570; 1217/47677; 1221/47762 Ç; HAT 1240/1316; 1270/49197; 1275/49513; 1277/49544 A; 1290/50063; 1276/49518 A; 1290/50088, 50090, 50091, 50068; 1315/51283; 1316/51289; 1316/51302 C; 1316/51308; 1316/51313; 1317/51346 A; 1317/51346 B; 1317/51346 D; 1318/51356 Ç; 1344/52518; 1349/52714 C; 1351/52801 B; 1351/52801 C; 1351/52801 D; 1351/52801 E; 1351/52801 F; 1532/71.

Kamil Kepeci Defteri (KK. d.), 676-1.

2. Kaynak Eserler ve Telif Eserler

Abu-Manneh, Butrus, “Mehmet Ali Paşa ve Sultan Mahmud II: The Genesis of A Conflict”, *Turkish Historical Review*, C. 1, S. 1, 2010, s. 1-24.

Adair, Robert, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles in 1808-1809; With Dispatches and Official Documents*, C. I-II, London 1845.

Ahışhalı, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülkütablık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 8, 9, 10, 12, Dersaadet 1288, 1292,, 1301.

Ahmet Lütfi Efendi, *Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C.1-5, İstanbul 1999.

Akyıldız, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, İstanbul 1993.

Altınay, Ahmet Refik, *Kabakçı Mustafa*, Hay. Haz. Yücel Demirel-Ziver Öktem, İstanbul 2010.

Altundağ, Şinasi, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa'nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Memuriyet-i Mahsusa İle Londra'ya Gönderilmesi”, *Belleten*, C. VI, S. 23-24, Temmuz-Ekim 1942, Ankara 1995, s. 230-251.

Altundağ, Şinasi, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı; Mısır Meselesi (1831-1841)*, I. Kısım, TTK, Ankara 1988.

Anderson, Matthew S., *Doğu Sorunu (1774-1923); Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Çev: İdil Eser, İstanbul 2010.

Arıkan, Zafer, “1821 Ayvalık İsyanı”, *Belleten*, C. 52, S. 203, Ankara 1988, s. 571-600.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1999.

-----, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1983.

Bağış, Ali İhsan, “İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Toprak Bütünlüğü Politikası ve Türk Diplomasinin Çaresizliği”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, 5-17 Ekim 1997, TTK, Ankara 1999, s.45-54.

Bayrak, Meral, “Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu”, *Osmanlı*, C. 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 71-86.

Bayram, İdris, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti'nin Kurulmasında İngiltere'nin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

Baysun, M. Cavid, “Ali Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C. 1, İstanbul 1973, s. 341-348.

Beydilli, Kemal, “Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifaklar ve Siyasi Ahlak (1790-1856)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık Süreç*, Ankara, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, TTK, Ankara 1999, s. 35-43.

Bowen, Harold, *Türkiye Hakkında İngiliz Tetkikleri*, Terc.: Orhan Burian, Yay. Haz.: Zeki Arıkan, Ankara 2011.

Bozkurt, Nebi, “Mihmandar”, *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 25-26.

Byrne, Leo Gerald, *The Great Ambassador*, Ohio 1964.

Câbî Ömer Efendi, *Câbî Tarihi*, C. 1-2, Yay. Haz.: Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003.

Crawley, Charles William, *The Question of Greek Independence: A Study of British Policy in the Near East (1821-1833)*, Cambridge 1930.

Çelikkol, Zeki-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *Lale ile Başladı*, TTK, Ankara 2000.

Çetintaş, Erdal, “Doğu Akdeniz Politikaları Çerçevesinde Avrupalı Devletlerin Yunan İsyanına Desteği; Kamuoyu Desteği, Diplomatik Destek, Silahlı Destek”, *OTAM*, S. 22, Güz 2007, Ankara 2009, s. 83-108.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, İstanbul 1972.

Davison, Thomas, *Memoirs of the Life of the Right Honourable George Canning*, C. I-II, London 1829.

Devrin, Şinasi Zihni, *İngiltere'nin Harici Siyaseti*, İstanbul 1939.

Dönmez, Ahmet, “Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa’da Yeniden Tesisi”, *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu’na Armağan*, Ankara 2008, s. 153-182.

Driault, Edouard, *Selim-i Salis ve Napolyon, Sebastiani ve Gardan*, Terc: Köprülüzade Mehmet Fuat Dersaadet 1329.

-----, *Şark Meselesi: Bidâyet-i Zuhûrundan Zamanımıza Kadar*, Çev: Nafiz, Yay. Haz.: Emine Erdoğan, Ankara 2003.

Düzbakar, Ömer, “XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılmasında Bursa’nın Yeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 6, 2009, s. 182-194.

Endorf, Andrew Montgomery, *British Foreign Policy Under Canning*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cincinnati Üniversitesi, Cincinnati, Ohio 2004.

Epstein, M., *The Early History of the Levant Company*, London 1908.

Erdem, Gökhan, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sürekli Diplomasiye Geçiş Süreci*, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2008.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1, Ankara 1953.

Erkan, Süleyman, “Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri’nin Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, , S. 22, Aralık 2010, s. 93-115.

Erkutun, Mehmet İlkin, *Mevridü’l-Uhud: 1812 Bükreş Anlaşması ile İlgili Galip Paşa Evrakı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer, “1848 İhtilalleri Sırasında Osmanlı Devleti’nin Balkanlar ve Adalar’da Aldığı Önlemler”, *A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, Ankara 2006, s. 49-64.

-----, “Yunan İsyanı Sırasında Sırp-Yunan İlişkileri”, *A. Ü. Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 27, S. 44, Ankara 2008, s. 67-75.

Gökkaya, A. Kürşat-Cemil Cahit Yeşilbursa, *Yeni ve Yakınçağ Tarihi*, Ankara 2008.

Graves, P. Philip, *İngilizler ve Türkler: Osmanlı'dan Günümüze Türk-İngiliz İlişkileri (1789-1939)*, Ankara 1999.

Günay, Bekir, *Paris'te Bir Osmanlı; Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin Paris Sefirliği ve Büyük Sefaretnamesi*, İstanbul 2009.

Hatipoğlu, M. Murat, *Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara 1988.

İpşirli, Mehmet, "Elçi", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 3-15.

İsmail, Fehmi, "Bükreş Antlaşması'nın Müzakeresi 1811-1812", *Belleten*, C. 46, S. 181, Ankara 1982, s. 73-119.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 5, (Çev: Nilüfer Epçeli) İstanbul 2009.

Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, C. 3, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul, 1327.

Karadağ, Raif, *Şark Meselesi*, İstanbul 2005.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK, Ankara 2007.

Kınlı, Onur, *Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi*, Ankara 2006.

Kireççi, Mehmet Akif, "Mehmet Ali Paşa Döneminde (1805-1848) Mısır'da Modernleşme Hareketleri", *Türk Yurdu*, C. 19-20, S. 148-149, Aralık 1999-Ocak 2000, s. 61-67.

Kocabaşoğlu, Uygur, *Majestelerinin Konsolosları: İngiliz Belgeleriyle Osmanlı imparatorluğundaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İstanbul 2004.

Kocaoğlu, Mehmet, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841) ve Sonuçları", *Bilig*, S. 4, Ankara 1997, s. 61-69.

Koç, Ümit, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Çavuşluk Teşkilatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 2, Elazığ 2002, s. 395-420.

Koçu, Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve kapitülasyonlar (1300-1920 ve Lozan Muahedesi 23 Temmuz 1923)*, İstanbul 1934.

Köprülü, Orhan F., "Çavuş", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 236-238.

Kuran, Ercümen, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara 1988.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK, Ankara 1999.

-----, *Türk İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara 1953.

-----, *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952)*, Ankara 1952.

Kutluoğlu, Muhammed H., *The Egyptian Question (1831-1841)*, İstanbul 1998.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara 1978.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I (1580-1838)*, Ankara 1974.

Loules, Dimitri, “Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi”, Çev: Selda Kılıç, *A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 15, S. 26, s. 291-296.

Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirât-ı Hakikat*, C. I, Dersaadet 1326.

Mcgowan, Bruce, “Ayanlar Çağı (1699-1812)”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C 2, Ed.: Halil İnalcık-Donald Quataert, İstanbul 2006, s. 761-884.

Mosse, W. E., “The Return of Reschid Pasha: An Incident in the Career of Lord Stratford de Redcliffe”, *The English Historical Review*, C. 68, S. 269, Ekim 1953, s. 546-573.

Muahedat Mecmuası, C. 1, Hakikat Matbaası, 1294.

Muahedat Mecmuası, C. 4, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1298.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicu'l-Vukû'ât*, C. 4, İstanbul 1327.

Necip Asım, “Müverrih Asım Efendi'nin Metrükât-ı Tarihiyyesinden Birkaç Parça”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, No: 33, İstanbul, 1 Ağustos 1331, s.553-563.

Okur, Cansu Uz, *Tanzimat Devri Reformlarında İngiliz Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik: En Kalıcı Miras”, *XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 2, Ankara 2002, s. 1-15.

Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi, Ahmet Câvid Bey'in Müntehabâtı, Yay. Haz.: Adnan Baycar, İstanbul 2004.

Ovalı, A. Şevket, “Doğu sorunu Çerçevesinde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu Siyaseti”, *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan*, Ed.: Ersin Embel, TTK, Ankara 2008, s. 249-284.

Özdemir, Şenay, “Osmanlı Sularında Yabancı Devletlerin Korsanlığı Karşısında Osmanlı Devleti'nin Tarafsızlık Konumu”, *A. Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 36, s. 189-203.

Poole, Stanley Lane, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, Çev: Can Yücel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

-----, *The Life of the Right Honourable Stratford Canning Viscount Stratford De Redcliffe: From His Memoirs and Private and Official Papers*, C. 1, London 1888.

Redcliffe, Stratford de (Canning), *The Eastern Question; A Selection from his Writings During the Last Five Years of His Life*, Londra 1881.

Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, C. 5, İstanbul 1971.

Sagay, Reşat, *19. ve 20. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler*, İstanbul 1972.

Sander, Oral, *Ankanın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara 2008.

-----, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara 2003.

Sarıcaoğlu, Fikret, “Diplomasi Zoruyla Akrabalık”, *Popüler Tarih*, S. 5, İstanbul, Ekim 2000, s. 32-35.

Savaş, Ali İbrahim, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Yeni Türkiye: 701 Osmanlı Özel Sayısı II*, C. 31, 2000, s.487-511.

-----, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007.

Saydam, Abdullah, “Namık Paşa”, *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 379-380.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet, “Yunan İhtilali ve İkinci Mahmud’un Politikaları”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 12, Bişkek 2004, s. 49-56.

Sezer, Hamiyet, “Mora İsyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı”, *Osmanlı*, C. 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 87-93.

Shaw, Stanford J., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud Dönemleri”, *Türkler*, C. 12, Ankara 2002, s. 609-659.

-----, *Eski ve Yeni Arasında : Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu (1789-1807)*, Çev. Hür Güldü, İstanbul 2008.

Skilliter, Susan, “William Harborne: İlk İngiliz Elçisi (1583-1588)”, *Türk İngiliz İlişkileri (1583-1984) 400. Yıldönümü*, Ankara 1985, s. 21-31.

Sonyel, Salahi R., “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?”, *Belleten*, C. 62, S. 233, Nisan 1998, Ankara 1998, s. 107-121.

Soysal, İsmail, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, TTK, Ankara 1999.

Sözen, Zeynep, *Fenerli Beyler: 110 Yılın Öyküsü (1711-1821)*, İstanbul 2000.

Staleton, Augustus Granville, *The Political Life of the Right Honourable George Canning*, C. I-II-III, London 1831.

Subaşı, Turgut, “Canning’in Raporlarına Göre Abdülmecid ve Sultan’a İngiltere Tarafından Verilen Knight of the Garter (Dizbağı Nişanı)”, *Ölümünün 150. Yılında Sultan Abdülmecid ve Dönemi (1839-1861) Uluslararası Sempozyumu*, Yayınlanmamış Bildiri, İstanbul (18-19 Kasım 2011).

-----, *Anglo-Ottoman Relations and the Reform Question in the Early Tanzimat Period 1839-1852: With Special Reference to Reforms Concerning Ottoman Non-Muslims*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Birmingham 1995.

Süreyya, Mehmed, *Sicil-i Osmani*, C. II,V, Yay. Haz.: Nuri Akbayır, İstanbul 1996.

Şahin, Hasan, “Şark Meselesi Çerçevesinde Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı, S. 29, Erzurum 2006, s.213-237.

Şanizade Mehmet Ataullah Efendi, *Şanizade Tarihi*, C. I, Yay. Haz.: Ziya Yılmaz, İstanbul 2008.

Şimşir, Bilal N., *Ege Sorunu Belgeler (1912-1913)*, C. 1, TTK, Ankara 1989.

Tekdemir, Aziz, “XIX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı-İran İhtilafı”, *Karadeniz Dergisi*, Yıl: 1, S. 4, Ankara 2009, s. 77-95.

Temperley, Harold, “Princess Lieven and the Protocol of 4 April 1826”, *The English Historical Review*, C. 39, S. 153, Ocak 1924, s. 55-78.

-----, *England and the Near East: The Crimea*, London 1936.

Tuncer, Hüner, *Diplomasinin Evrimi; Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye*, İstanbul 2009.

-----, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara 1995.

Turan, Şerafettin, “1829 Edirne Antlaşması”, *A. Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1-2, Ankara 1951, s. 111-151.

Türkgeldi, Ali Fuad, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiye*, C. 2, Ankara 1987.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985.

Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001.

Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK, Ankara 1992, 201-203.

Uzun, Ahmet, “Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı”, *Belleten*, C. LXV, S. 244, Ankara 2001, s. 1035-1077.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Arşiv Vesikalarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti”, *Belleten*, C.1, S. 3-4, Ankara 1937, s. 627-639.

Ünal, Sevim, “1830-1840 Yılları Arasında Türk-İngiliz Ekonomik İlişkileri”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11-15 Ekim 1976*, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 1981. s. 1367-1376.

Walker, Franklin A., “The Rejection of Stratford Canning by Nicholas I”, *Historical Research*, C. 40, S. 101, Mayıs 1967, s. 50-64.

Withers, Robert, *Büyük Efendinin Sarayı*, Çev: Cahit Kayra, İstanbul 2010.

Yenidünya Süheyla, “Kala-i Sultaniye Antlaşması'nın Gizli Görüşmeleri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 1, Edirne 2009, s. 309-325.

-----, “Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Babıali üzerindeki Etkisi”, *XVI. Türk Tarih Kongresi*, Yayınlanmamış Bildiri, 20-44 Eylül 2010 Ankara.

-----, *Mehmet Sait Hâlet Efendi Hayatı İdari ve Siyasi Faaliyetleri (1760–1822)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.

Yıldız, Aysel, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident. A Study of the May 1807 Rebellion*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Yıldız, Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010.

DİZİN

A

- Abdullah Paşa · 151
ad hoc diplomasi · 10
 Ahmed Cevdet Paşa · 24, 25, 26, 28, 29, 32, 34, 35, 36, 53, 54, 59, 60, 63, 67, 68, 69, 95, 99, 178
 Akdeniz · 9, 12, 13, 22, 23, 26, 37, 40, 41, 43, 44, 47, 54, 57, 61, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 95, 102, 112, 115, 120, 121, 127, 133, 148, 156, 160, 162, 173, 179
 Akif Efendi · 143, 155, 156, 158
 Akka · 151, 152
 Akkerman Görüşmeleri · 109
 Aleksander İpsilanti · 73, 75
 Alemdar Mustafa Paşa · 30
 Ali Paşa · 46, 74, 76, 78, 102, 148, 149, 150, 153, 155, 157, 163, 167, 168, 172, 179
 Almanya · 83, 167
 Amiral Codrington · 116, 117
 Arthur Paget · 28
 Arto-Volo · 133, 134, 145, 147
 Asakir-i Mansure-i Muhammediye · 150
 Avrupa · 1, 3, 9, 10, 12, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 40, 42, 51, 55, 59, 60, 68, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 87, 89, 91, 99, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 114, 116, 129, 137, 145, 148, 150, 152, 153, 159, 162, 163, 167, 171, 172, 173, 179, 180, 182
 Avusturya · 4, 19, 20, 21, 22, 23, 36, 37, 55, 56, 64, 65, 67, 72, 77, 87, 88, 89, 90, 97, 107, 114, 125, 148, 160, 161, 163
 Aydınlanma Çağı · 71

B

- Babiali · 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 75, 77, 82, 83, 84, 85, 87, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 152, 153,

154, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 173, 174, 175, 187

- Balkan · 71, 75
 Baserabya · 53, 54, 68
 başkâtip · 14
 Bebek Köşkü · 139
 Belçika · 152, 165, 167
 Boğaz Seraskeri · 28, 32
 Boğdan · 24, 30, 33, 50, 51, 52, 54, 72, 75, 102, 137
 Buteniev · 146
 Bükreş · 7, 12, 14, 17, 47, 50, 52, 53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 74, 102, 174, 181
 Bükreş Antlaşması · 69
 Büyükdere · 57, 166
 büyükelçi · 1, 3, 11, 12, 13, 15, 17, 24, 29, 36, 38, 39, 70, 82, 84, 94, 136, 168, 174

C

- Canning · 1, 2, 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 168, 170, 172, 173, 174, 175, 180, 184, 185
 Capodistrias · 73, 93, 111, 128, 139, 141
 Compo Formio · 22

Ç

- Çanakkale Boğazı · 25, 32, 34, 95, 119, 121, 136
 Çar Aleksandr · 51, 52, 67

D

- Devlet-i Aliyye · 106, 108, 109, 113, 119, 155, 156, 181

diplomasi · 3, 10, 84, 95, 173
 Divan-ı Humayun Tercümanı · 98
 Divan-ı Hümayun · 5, 26, 38, 95, 177

E

Edirne Antlaşması · 137, 138, 150, 186
 Eflak · 24, 30, 33, 50, 51, 52, 53, 54, 72, 74, 75,
 102, 137
 Ege Denizi · 41, 43, 48, 116
 Elçi · 8, 11, 12, 21, 26, 34, 38, 82, 86, 98, 112, 119,
 180, 181, 182
 Emin Vahid Efendi · 34
 Epidor · 76
 Epirus · 93
 Erfurt · 27, 33

F

Felemenk · 94, 95, 120, 124, 126, 127
 Fenerli Rumlar · 72
 Feyzi Efendi · 25
 Filiki Eteria /Philike Hetairia Dostluk Cemiyeti · 73
 Fransa · 3, 4, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
 27, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 39, 41, 42, 43, 45, 46,
 47, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 64,
 65, 67, 68, 70, 74, 79, 87, 89, 107, 114, 118,
 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 133, 135,
 136, 137, 138, 139, 140, 144, 146, 147, 148,
 152, 154, 162, 163, 166, 167, 168, 174, 175, 187
 Fransız · 12, 13, 15, 19, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32,
 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 51, 53, 55, 56, 57,
 60, 63, 65, 69, 71, 72, 73, 83, 87, 116, 117, 119,
 120, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133,
 134, 136, 137, 145, 148, 149, 167, 171, 183, 185
 Fransız İhtilali · 20

G

Galebe divanı · 38
 Galip Efendi · 60, 62, 68
 George Canning · 14, 15, 31, 37, 41, 79, 81, 83, 85,
 86, 91, 92, 106, 113, 122, 123, 125, 173, 174
 Girit · 128, 129, 132, 150
 Guillemot · 117, 120, 128, 129, 131, 137

H

Hadımzade Çiftliği · 34, 35, 36
 Hakkı Mehmed Paşa · 29
 Hakkı Paşa · 32, 33

Hamilton · 92, 112
 Hariciye Nezareti · 14
 Hilat · 99
 Hindistan · 9, 10, 13, 41, 78, 156, 165
 Hint · 3
 Hope · 48, 57
 Hünkar İskeleyi Antlaşması · 172
 Hydra Adası · 92, 100, 106

I

II. Mahmud · 30, 58, 60, 61, 64, 69, 76, 77, 78, 126,
 140, 161, 166, 185
 III. Murat · 9
 III. Selim · 10, 20, 21, 24, 30, 50, 78, 185

İ

İbrahim Paşa · 78, 99, 116, 117, 124, 128, 149, 150,
 151, 152, 153, 161, 166
 İngiliz · 1, 3, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19, 22, 23,
 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 39, 40,
 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 55, 56, 57, 61,
 65, 69, 78, 80, 81, 82, 86, 91, 92, 94, 97, 99,
 100, 103, 107, 111, 112, 113, 114, 116, 120,
 121, 124, 127, 130, 131, 132, 139, 142, 143,
 144, 148, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161,
 162, 165, 173, 175, 179, 181, 182, 183, 185,
 186, 187
 İngiltere · 1, 3, 4, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 60,
 62, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 74, 77, 78, 79, 80, 81,
 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96,
 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106,
 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117,
 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 133,
 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 144,
 146, 148, 152, 154, 156, 157, 158, 159, 160,
 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170,
 171, 172, 173, 174, 178, 179, 180, 184, 185
 İngiltere Kralı · 39, 136, 162, 164
 İpsilanti · 50, 75, 77
 İsmail · 19, 20, 21, 22, 28, 30, 32, 53, 58, 73, 180,
 181, 185, 187
 İsmail Paşa · 28, 32
 İspanya · 9, 57, 83, 167
 İstanbul · 4, 7, 8, 13, 14, 15, 17, 24, 25, 30, 31, 32,
 36, 37, 39, 41, 45, 49, 50, 52, 60, 66, 69, 70, 82,
 83, 84, 87, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100,
 101, 102, 103, 106, 107, 110, 116, 119, 120,
 121, 122, 124, 125, 131, 132, 134, 135, 136,

139, 140, 141, 142, 144, 147, 148, 154, 155,
157, 158, 161, 164, 166, 167, 168, 170
İstanbul Boğazı · 26, 27, 166
İstanbul Konvansiyonu · 8, 15, 144, 147, 168, 171
İtalinski · 60, 62, 65, 66
itimadname · 38, 96

J

Joseph Fonton · 53

K

Kala-i Sultaniye · 7, 12, 17, 27, 28, 29, 30, 32, 33,
35, 36, 46, 51, 52, 63, 187
Kaniçeli Hüseyin Bey · 147
Kantakuzen · 75
Katipzade Ahmed Ağa · 94, 96
Kepez Limanı · 34
Kırım Harbi · 16
Kiklad Adası · 131
Kili · 58
Korfu · 92, 121, 125, 126, 127, 141
korsanlık · 42, 43, 45, 47, 48, 162
Kutsal İttifak · 88, 148
Kutuzof · 52, 53, 59, 67
Kütahya Antlaşması · 167

L

Lamia Körfezi · 138, 147
Laşkarev · 53
Laz Ahmet Paşa · 52
Levant Company · 9, 11, 12, 40, 41, 180
Londra · 8, 11, 12, 14, 15, 21, 24, 28, 31, 37, 39,
57, 58, 63, 70, 84, 85, 86, 87, 92, 100, 101, 103,
104, 110, 113, 114, 115, 116, 121, 122, 123,
125, 126, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137,
138, 140, 141, 148, 154, 157, 158, 159, 160,
162, 163, 164, 166, 171, 178, 184
Londra Antlaşması · 123, 133
Lord Aberdeen · 15, 123, 130, 133, 136, 139
Lord Kohran · 111, 112, 113
Lord Stratford de Redcliffe · 16, 171, 183

M

MacGuffog · 145

Mahmud · 27, 38, 69, 76, 94, 102, 115, 125, 140,
143, 144, 145, 150, 154, 156, 157, 159, 161,
164, 167, 169, 170, 172, 178, 183, 185
Makedonya · 73, 93
maslahatgüzar · 11, 14, 157, 159
Mavroyani · 157, 159, 160, 161, 162
Mehmed Said Galip Efendi · 53
Mehmet Ali Paşa · 17, 26, 39, 77, 78, 84, 102, 110,
144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154,
155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 172, 174, 178, 179, 182
Mehmet Reşit Paşa · 111
Metternich · 8, 75, 77, 84, 86, 87, 88, 90, 160, 161,
164
Mısır · 12, 13, 17, 22, 23, 24, 26, 27, 55, 77, 78, 84,
91, 99, 117, 124, 128, 144, 145, 148, 149, 150,
151, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 160, 161,
165, 166, 169, 172, 175, 178, 182
mihmandar · 94, 96, 98, 136, 141
Mora · 71, 72, 74, 75, 76, 77, 85, 93, 97, 99, 114,
116, 118, 122, 124, 128, 129, 130, 131, 132,
134, 149, 150, 185
Murahhas · 34, 60
Mustafa Reşid Paşa · 15, 176

N

Namık Paşa · 148, 157, 162, 163, 164, 165, 166,
178, 184
Napoli · 58, 92, 130, 131, 132, 134, 141
Napolyon · 12, 13, 22, 23, 24, 27, 29, 33, 44, 48,
53, 54, 55, 57, 60, 64, 65, 67, 69, 72, 73, 78, 79,
83, 149, 180
Navarin · 8, 15, 48, 57, 116, 117, 121, 123, 150,
152, 153, 164, 169, 170
Nesselrode · 15, 89, 90, 106
Nizam-ı Cedid · 30

O

ortaelçi · 1, 3, 12, 17, 31, 83, 94
Osmanlı · 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16,
17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46,
47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 62,
63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75,
77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 91,
92, 93, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114,
115, 116, 117, 119, 120, 121, 123, 125, 126,
127, 129, 131, 133, 136, 137, 138, 139, 140,
144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,

153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187
 Osmanlı Devleti · 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 62, 63, 65, 68, 71, 72, 78, 79, 80, 81, 89, 91, 97, 99, 100, 103, 104, 105, 108, 110, 113, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 126, 127, 131, 136, 137, 138, 140, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 184
 Osmanlı-Rus Savaşı · 13, 123, 137, 175

P

Pertev Efendi · 114, 116, 117, 118, 122, 139
 Petersburg · 8, 14, 15, 24, 49, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 101, 104, 105, 106, 107, 110, 113, 136, 146
 Pizani · 32, 34, 35, 44, 67, 142, 158
 Poros · 8, 122, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 134, 135, 140
 Portekiz · 165, 167
 Prens Leopold · 138
 Prens Otto · 141
 Prusya · 20, 60, 64, 89, 94, 95, 107, 114, 140, 163
 Prut Nehri · 54, 59, 68

R

Reis Efendi · 44, 45, 47, 56, 57, 61, 62, 64, 67, 98, 100, 102, 104, 113, 117, 118, 127, 132, 142, 143, 155
 Reisülküttap · 28, 44, 47, 49, 97, 98, 100, 114, 122, 139, 143, 155, 158, 168
 Ribeaupierre · 86, 117, 120, 127, 128
 Richard Church · 111
 Robert Adair · 14, 17, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 46, 52, 55, 56, 64, 69, 173
 Robert Gordon · 65, 134, 135, 136, 137, 140
 Rönesans · 72
 Rum · 72, 73, 74, 75, 76, 91, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 118, 122, 125, 126, 127, 137, 138, 144, 158, 179
 Rus Çarı · 33, 54, 59, 73, 75, 96
 Rusya · 3, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 36, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 87,

88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 144, 146, 147, 148, 150, 153, 154, 155, 158, 163, 166, 167, 168, 171, 174, 182

S

Sabaneyev · 53
 Saxe-Cobourg · 138
 Sebastiani · 28
 Sebastiyani · 24, 26, 28
 sefaret · 1, 119, 121, 143, 173
 Selim Efendi · 53
 Seret Nehri · 53, 68
 Sırp · 71, 75
 Sierra Capriola · 60, 61, 63
 Sierra Capriola Dükü · 61, 63
 Sperchios-Aspropotama · 138, 147
 Stanley Lane Poole · 12, 14, 17, 18, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 70, 79, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 101, 104, 105, 107, 109, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 157, 158, 165, 168, 169, 170, 171
 Stefanaki · 35, 144, 146, 155, 158
 Strangford · 83, 94, 101
 Stratford Canning · 1, 2, 3, 4, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 45, 46, 50, 54, 69, 70, 79, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 92, 93, 94, 96, 98, 100, 104, 109, 113, 116, 122, 123, 124, 126, 130, 170, 173, 175, 184, 187
 Süleyman Necib Efendi · 146

Ş

Şaber · 97, 105, 113, 114, 141, 142
 Şark Meselesi · 16, 21, 40, 41, 75, 76, 103, 106, 116, 123, 180, 181, 186

T

Tanzimat · 16, 45, 49, 82, 160, 176, 178, 183, 186
 Tepedelenli Ali Paşa · 46, 74, 76, 187
 Teselya · 93, 175
 Tilsit Antlaşması · 27, 30, 51
 Tuna · 47, 52, 59

Türk · 5, 9, 10, 11, 13, 19, 23, 24, 27, 32, 33, 40,
44, 46, 48, 50, 53, 55, 58, 65, 66, 67, 68, 69, 73,
80, 81, 93, 102, 106, 117, 123, 126, 129, 145,
147, 149, 178, 179, 181, 182, 183, 185, 187
Türkiye · 3, 11, 12, 15, 16, 18, 21, 33, 45, 59, 64,
71, 124, 135, 150, 170, 179, 184, 185

V

Vahid Efendi · 29, 34, 35
Varennes · 146
Verninac · 20
Viyana · 11, 14, 36, 64, 75, 79, 83, 87, 88, 90, 95,
159, 160, 164, 167
Viyana Kongresi · 11, 83

W

Washington · 3, 14
Wellington · 104, 105, 106, 107, 109, 110, 114,
122, 124, 131
Wellington Protokolü · 107

William Trumbull · 11

Y

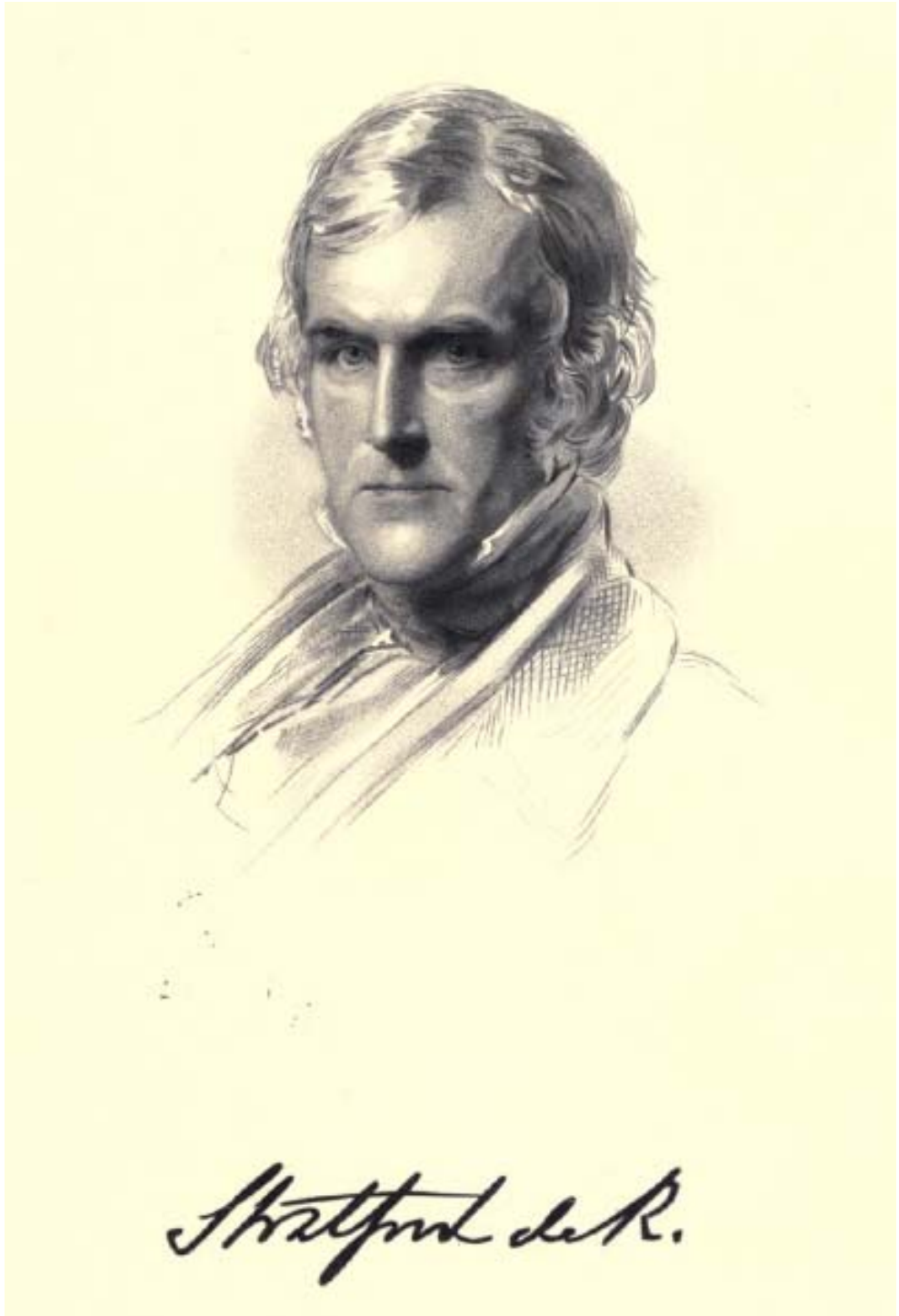
Yedi Ada · 22, 73, 187
Yediada · 73
Yeniçeri Ocağı · 109, 110, 152, 153, 169
Yergöğü · 52, 58
Yunan · 1, 7, 8, 14, 15, 17, 71, 72, 73, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90,
91, 92, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 116, 119,
120, 121, 123, 126, 128, 130, 131, 132, 133,
134, 136, 138, 139, 140, 141, 144, 147, 149,
150, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 168, 170,
171, 174, 175, 179, 181, 185
Yunanistan · 4, 15, 71, 72, 73, 76, 80, 81, 85, 86,
88, 90, 92, 93, 106, 107, 109, 111, 124, 125,
127, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 141, 145, 146, 161, 168, 169, 170,
171, 175, 179, 183, 185
Yunanlı · 14, 80, 81, 91, 102, 111, 123, 144, 170
Yusuf Agah Efendi · 11, 21

EKLER

Matthew Carey.

ÆT. 29.

بسم الله الرحمن الرحیم... این خطبه کبریٰ که در روز شنبه ۱۲ شعبان ۴۰ هجری قمری در مسجد کوفه ایراد شد، یکی از مهم‌ترین و بلندآوازه‌ترین خطبه‌ها در تاریخ اسلام است. در این خطبه، امام علی (ع) به بیان عقاید، ارزش‌ها و وظایف مسلمانان پرداخته و به تائید حقانیت خود و اهل بیت خود پرداخته است. خطبه با حمد و ثناء خداوند متعال و صلوات بر پیامبر اکرم (ص) آغاز می‌شود. در ادامه، امام علی (ع) به بیان اهمیت علم و تقوی و به تائید حقانیت خود و اهل بیت خود می‌پردازد. خطبه با دعا و صلوات ختم می‌شود.

HAT 1290/50063, Lef 1.

Babiali'de Reis efendinin odasında İngiltere elçisiyle yapılan mükalemenin mazbatası.

در عهدده مضیم انگلتره بطریق استرقتوروت کانیخا افرند انجو شریک انک اود دوری تا بچند دودده و نظیر اسان و قزقرات سیمه در عهد

روسه امپراطوریک جابنا دولت علیه تأکیدنی انقدر دولتک مقاصد مطابجه اوله دره بدیده سر امپراطور موکابه نذک مطابجه
دسترس و مشرید بنم مردم و ظلم دولت علیه سعادت و اجابتیینه روسه دولتله بدینده قوت بیده نازع انک طرف اولسه
مفهرده روسه دولتک نقلیقات نذک سیک بری یعنی حدوده مرضه یقینی طرف دولت علیه خبر یعنی اولدی سلاله
دیگر ایکی انگلیسک اهرسیدی دولت علیه کسز کندریه قوت و شانی نیندایمینی مرصده مرصده دایم و نافع اولد
فاده کزک نریاشنه دارم واقعا و کلبایک و عیبه ده توقیفی جائه اولویوب استبرکده نکی رهبر اولدی افریدی
بخت افر اوله دره بدولتک سیلاری قدیمی استعابه روسه دولتک صفی و کارور روسه نیش افری طرف اوله
مدقات اولمخ اولسه تجربیان و اوله روسه امپراطوریک بنم مردم مرصده طرف دولت علیه یعنی اولمخ اوله کیفیت
و کلاسی سلطنت سینه طرف نده محققیمک کزور بدید کلینی بیانه ایدایم و عذره اوله بره افر یعنی بدیده تا دولت
سازده وضع ایرد روسه دولتک نقلیقات مذکورده سی اهرسیده بدینده بدیده بمرادونیمه عذره و معاملتک اساس
بدیده وقویه اوزرینه قانسی مطلوب اولدیجی باشیهد روسه امپراطوری موکابریک نیات حسه و معدله سی طرف اوله
قیمت و اهرسیده برقرار اولوب عیله اهرسی شنده حکات خصمانه مقدر اولمخ اوله ارنه زرد انیمک بری دکلد و بری
عبارت و قوه عده دولتک قوت بدیعنی دنی کسک انکاره بجای بوکورد حال بوکه روسه دولتک طرف اوله حقیقه و معدله
اهرسیده مرید رونیمه میاندرین محاربت صحیح و ثابته ظهوری انقادور روسه امپراطوری موکابریک نیات حسه بدیدل دخی
بودله دولت عیله اهرسیده مصالح مخصوصه دولتک طرفی خا افریدر عا مشور روسه الله صالحت مادمه قزقرات افریدر
مداخله نکی سی معلومدر صفی قزقرات موکابه روسه امپراطوریک بدیدل کسزده عیله اهرسیده دولت علیه یعنی اولمخ
نوشته دستاشی قبوله استغاثی جهتو ستاز اولمخ اوله نوزلا مذکورده عیله اصلی دولت علیه روسه عیله اهرسیده
دفعنده برقیه ممالک موکابریک اسایی و استرک انصافی و عیله دولت علیه نازع اسبابک ای سند عیله اهرسیده

HAT 1036/42948.

Rusya Devleti ile uyusmak İngiltere Devleti'nin de maksadına mutabik olacağı beyanıyla İngiltere elçisinden takrir.

یارنام

بیلی موری ایسک بازاری کاغذی کاغذوں کے زمرے کے نام لکھنا
مصطفیٰ سید بیگم کے نام ایسی موصیہ لکھنے اور باقیہ کاغذی
فواروں کاغذی کاغذوں کے نام لکھنے اور باقیہ کاغذی کاغذوں کے نام لکھنے
مانڈن حصہ عدیم ایسک کاغذوں کے نام لکھنے اور باقیہ کاغذی کاغذوں کے نام لکھنے
کاغذوں کے نام لکھنے اور باقیہ کاغذی کاغذوں کے نام لکھنے اور باقیہ کاغذی کاغذوں کے نام لکھنے

شکلو کرمانو مانیو فردنو و قلم اتم

انکڑہ لوایہ برمدن بر دکار اولون تراکٹ توب سہ دار انکڑہ ایجیندن کرک بته بوخ وکرک کرک بائین اولون دوسہ مامودیتہ خیراخذ
وایسال ایشیاردوی ہمایونلی طرفدن توبیا اولونیندن بعض کرک باہ تارکیک ایجی مرمودن مکتوب انندی خصوصاً سائینہ تبت اولونینہ سڈاز معروض
مضور ہمایونلی قنات مصلحتاً خیر حکمرانہم باونسہ سواد سناخ زیادہ سفورک ملوق منوی ضمیر لہ مدار بولنا اولون وکریسہ طرفہ انکڑہ لوایہ خیر
اماری دوسہ لوایہ بڈن بڈنی مادہ دارسیہ اکامدار اولون وکریسہ سفینہ اماری دوسہ لوایہ سناخ اولون وکریسہ لوایہ سناخ
بوظرفہ اوغراماق سفونلرن خط ہمایون شاہانہ لری ترافازی سردور اولون انکڑہ لوایہ سی ووقای ہمایون سفینہ سناخ اولون سفینہ
واسکرہ مادہ لرن ہجی تحقق ایوب خصوصاً انکڑہ دوئاسنک قرہ وکرہ اماری قرانہ لونک غایت خصوصاً جینی برماہ اولونیندن و مقصدیک
دنی ڈانہ لو بویاب زیادہ احتیاط ایہ المائلہ ہتہ وسوسہ اوڑہ ایر وکرک وکرک اولون وکرک انکڑہ دوئاسنک قرہ وکرہ اماری بر وکرہ
منوی ضمیر اولون اساق بوقت دولعیہ عدینہ اعلاہ سحابی ایجی مودظہ دن بیدار اولونیندن انکڑہ دوئاسنک قرہ وکرہ اماری بر وکرہ
اونہ سوج حتی دولعیہ ناک بورہ لہ رشتی جاری اولویہ جی انکڑہ لوایہ جزا و قطعاً رضائہ افادہ و تقیم اولونیندن سایہ ہمایونہ شاہانہ
بوموظہ برظن اولون فقط مقولوی اخافہ تیلدن اولہ دق ضمایا انکڑہ دوئاسنک اماری دایزما اوڑہ تلمیحا انکار اولون جی انکڑہ ایجی سکرہ
اولونی سفرا بقیہ دولعیہ لرنک مقولویہ عقدا سق حتی روسیا دولسک ساعی جمعیہ وکریسہ مقولوی اجباری وسیلہ لہ اولونی غالباً
قولرنک باد ویشی اولونیندن انکڑہ لونک بویاب صرف ایجی جکی اعاق ولو کرک اولون مصلحہ اولونی ووتہ دیو مودظہ امتی اولونی
تا ایجی اولونیندن اوندہ خیراخذی دنی او دودو ہمایون مانیو قالہ کلش اولونیندن حالاً اوڑہ نکی دنی منبغ اولونی بورضہ انکڑہ ایجی
مسیم ایہ بالکرہ و بالکرہ کرن مقولوی مرقعی تا لیسکی وکرک بته بورضہ اولونہ انکڑہ لوایہ سناخ اولونیندن برکتیواخذ وکریسہ مکتوبی ایہ
ایہک اوڑہ غالباً دنی قولرنہ دنی محمدانہ دکر بکتوب خیر ایز دلہی دنا برقصہ تقریر لہ بادع الیہ بقدم انکڑہ منظور ہمایونلی بویاب
تجہ لری معروض صور مکادم موز و مشروانہ لری قدری ایجی مرسوم ایہ اولونیندن طرف حکریہ بیدر لکی رعیتہ عیایہ دنی عین اولونہ جی زبانی
اولیہ دق سکرہ اولونیندن سنی معلوم اولونیندن کتب مبدانہ کلش اولونیندن طرف حکریہ بیدر لکی رعیتہ عیایہ دنی عین اولونہ جی زبانی
ایجی مرسومہ اولون اولونیندن ادوی ہمایون حایتہ فریدنک وچہ صونلرنک ارسلای سواق اولونہ کرمانا فادہ تا حیدر لری بوردولویسہ شاد
ایجی مرسومہ اولون اولونیندن مودظہ سنہ سناخ ایجی ترن اتری سردور اولونیندن واسطہ لہ کونڈی های مطالعہ اولونیندن اکبر مرسومہ
اولونی ایجی مرسومک بته بوخ اولون خود ثوبتہ مکتوب یادوب ایٹالینکی واسطہ لہ کونڈی های مطالعہ اولونیندن اکبر مرسومہ
مکتوبی کونڈر ایسہ حشو بڈن اولونیندن ایجی مرسومہ بالاختار مرسومہ اولونیندن ایٹالینکی مکتوبی کونڈر مرسومہ ایجی مرسومہ
وانکڑہ دولنلرنک مویات و تقاضی نہ ایوبی معلوم اولونیندن نہ نفعندن حالاً اولونی برسخہ نانہی دنی طرفدن خیر اولونہ دق مرسومہ
اولون انکڑہ طرفاری دوق دہ دیشیو نام مقولوی جزائہ طرف دولعیہ دن بواسطہ تارکیکہ کونڈر ایٹالین اولونیندن اولونہ شادمانہ
مصلحہ اولونولویسہ اولونیندن دنیایز دیریلوی بالواسطہ مزال مرسومہ کونڈر لکی محاط علم لری بوردولویسہ امر و فرمانہ شکلو کرمانو مانیو
فردنو و قلم اتم یارنام

HAT 1351/52801 F.
İngiltere Elçisi Kanin'in Rusya Murahhası italinski'ye, Rusya'da bulunan İngiltere havadisnûvisine ve Murahhas Galib Efendi'ye yazdığı mektupların tercüme edilerek huzura takdim olunduğu.